

Ο ΦΟΙΝΙΞ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΤΟΜΟΣ Α΄.

ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ Γ΄. ΙΑ΄. ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ, ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 1853.

ΕΤΟΣ Α΄.

Συντάκται:

ΚΑΝΤΑΣ ΙΕΡΕΥΣ ΦΩΤΙΟΣ
ΦΙΛΗΤΑΣ ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ.
ΜΑΥΡΟΜΜΑΤΗΣ ΑΝΔΡΕΑΣ.
ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ Ν.
ΣΑΚΕΛΛΑΡΟΠΟΥΛΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ.
ΒΡΑΪΔΑΣ ΠΕΤΡΟΣ.
ΙΔΡΩΜΕΝΟΣ ΜΙΧΑΗΛ.

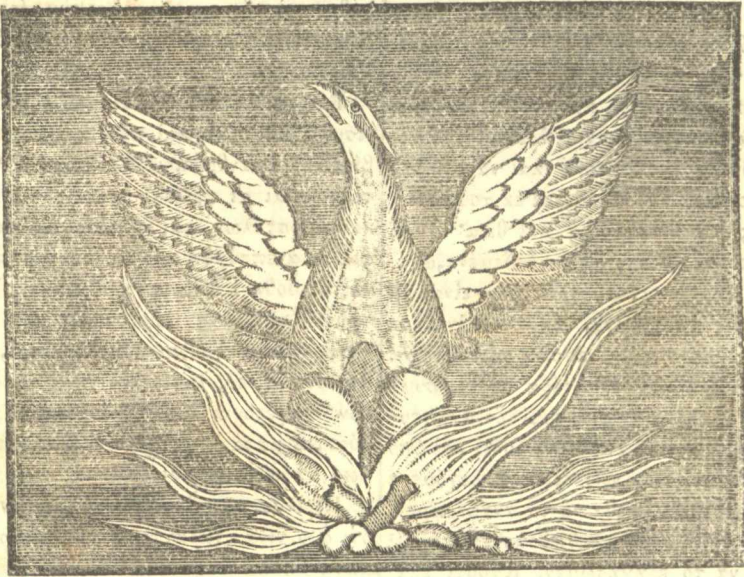
ΛΑΖΑΡΑΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ.
ΖΑΒΙΤΖΙΑΝΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ.
ΔΑΒΡΑΝΟΣ ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ.
ΤΥΠΑΛΔΟΣ ΠΡΕΤΕΝΤΕΡΗΣ ΧΑΡΑΛΑΜΠΗΣ.
ΚΟΓΕΒΙΝΑΣ ΑΓΓΕΛΟΣ.
ΠΑΣΧΑΛΗΣ ΑΝΔΡΕΑΣ.
ΣΤΑΜΑΤΕΛΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ Ν.

ΕΝ ΚΕΡΚΥΡΑ,

ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ ΕΡΜΗΣ

Α. Τερζάκη και Θ. Ρωμαίου.

1853.



Ο Φ Ο Ι Ν Ι Ε

ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ Γ. ΙΑ'. ΤΟΜΟΣ Α'. ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ, ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 1853.

Η ΠΙΣΤΙΣ ΚΑΙ Ο ΛΟΓΟΣ.

Α.

Ἡ πίστις, καθ' ἣν ἐνταῦθα ἐκλαμβάνεται σημασίαν, εἶναι ἡ συγκατάθεσις τῆς ψυχῆς εἰς τὰς θρησκευτικὰς ἀληθείας.

Ὁ δὲ λόγος, ὅπως δῆποτε ὀρισθῆ, ἐν γένει θεωρεῖται ὡς ἡ δύναμις δι' ἣς διακρίνομεν τὴν ἀλήθειαν.

Καὶ ἐκ ταύτης μόνης τῆς πρώτης ἐπόψεως συνάγομεν ἀμέσως, ὅτι ἡ πίστις, καθὼς πράξις τοῦ νοῦς, καὶ ὁ λόγος, καθὼς δύναμις αὐτοῦ, ἔχουσί τι κοινὸν ἐν τῷ ἀντικειμένῳ ἀμφοτέρων· καθότι διὰ μὲν τῆς πίστεως ἀποδεχόμεθα εἶδος τι ἀληθειῶν, διὰ δὲ τοῦ λόγου ἔχομεν γενικὴν τινὰ δύναμιν, διακριτικὴν καὶ διαγνωστικὴν πάσης ἐν γένει ἀληθείας.

Ἄρα ἡ πίστις, καθὼς μερικὴ πράξις τοῦ πνεύματος, περὶ τι εἰδικὸν ἀντικείμενον στρεφομένη, ὑποθέτει τὴν γενικὴν αὐτοῦ δύναμιν, δι' ἣς καὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου καὶ ἄλλων ὁμοειδῶν ἀντιλαμβάνομεθα. Ἡ πίστις, ἐν ἄλλοις λόγοις, εἶναι ἐφαρμογὴ καὶ συνέπεια τοῦ λόγου.

Τὴν ἀλήθειαν ταύτην παραγνωρίζοντες τινὲς τῶν κατὰ καιρὸς φιλοσόφων ἦλθον εἰς συμπέρασμα ὅπως ἐναντίον καὶ εἰς τὴν ἀληθῆ ἔννοιαν τῶν πραγμάτων καὶ εἰς τὰς φυσικὰς καὶ νομίμους σχέσεις,

(Τόμ. Α. Φυλλ. Ι. ΙΑ.)

αἵτινες ὑπάρχουσι μεταξὺ τῶν διαφορῶν τοῦ νοῦς δυνάμεων καὶ ἐργασιῶν· καὶ ἀφ' ἐνὸς μὲν, ἐκῆρυξαν τὸν λόγον ἀντάρτην κατὰ τῆς πίστεως, ἀσυμβίβαστον πρὸς αὐτήν, ἀφ' ἐτέρου δὲ, ἀπήτησαν πρὸς τῶν ἀνθρώπων ἄλογόν τινὰ ὑποταγὴν, τυφλὴν συγκατάθεσιν, ἀναξίαν καὶ τοῦ ὄντος, πρὸ οὗ ἀπήτειτο, καὶ ἐκείνου, χάριν τοῦ ὁποίου ἤθελον νὰ τὴν ἐπιβάλωσιν.

Ἄλλ' ἡ φύσις, ἀνωτέρα καὶ ἰσχυροτέρα πάσης ἀνθρωπίνης προσπαθείας, ἐματαιώσῃ τοὺς ἰσχυρισμοὺς των, καὶ ἡ ἱστορία, πιστὴ εἰκὼν τοῦ ἐσωτερικοῦ ἀνθρώπου, παριστᾷ κατὰ τὰς διαφορὰς φάσεις αὐτῆς τὴν συνύπαρξιν καὶ ἐνίοτε τὴν πάλιν τῶν ἀχωρίστων δύο τούτων στοιχείων τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, ἅτινα ἀνεπτύχθησαν διὰ τῆς θρησκείας καὶ διὰ τῆς φιλοσοφίας.

Ὅτι δὲ θέλει παύσει ἡ πάλιν, καὶ ἐξ αὐτῆς θέλει προκύψει ἐπὶ τέλους ἡ εἰρήνη καὶ ἡ ἁρμονία, τοῦτο εἶναι ἀναντίρρητον, ἐὰν ἀναντίρρητον ᾖ ὅτι ἡ μὲν θρησκεία δὲν εἶναι εἰμὴ ἢ παρὰ Θεοῦ ἀποκάλυψις τῆς ἀληθείας, ἡ δὲ φιλοσοφία ἢ διὰ τοῦ λόγου ζήτησις καὶ ἀναγνώρισις αὐτῆς, καὶ ὅτι ἡ ἀλήθεια εἶναι μία καὶ μόνη.

Ἡ πρέπει λοιπὸν νὰ καταργήσωμεν πᾶσαν ζήτησιν, πᾶσαν ἔρευναν, πᾶσαν ἐνέργειαν τοῦ ἀνθρώπου

πίνου πνεύματος, ἢ πρέπει νὰ φθάσωμεν εἰς τοῦτο τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἡ φιλοσοφία θέλει συμφωνήσῃ ἐπὶ τέλους μὲ τὴν μόνην ἀληθῆ ἠθικὴν.

Λέγομεν δὲ, πᾶσαν ζήτησιν, πᾶσαν ἔρευναν, διότι ἀδύνατον εἶναι νὰ περιορισθῶσιν αἱ ἔρευναι τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὰ ὑλικά ἀντικείμενα καὶ νὰ μὴ ἐκταθῶσιν εἰς τὰ νοητικά καὶ ἠθικά, καὶ ἐκ τούτων νὰ μὴ ἀναβῶσιν εἰς τὰ ὑπερφυσικά καὶ θεῖα· διότι πάντα ταῦτα εἶναι τόσον στενῶς συνδεδεμένα, ὥστε, καθὼς ἔλεγεν ὁ Καρτέσιος, εὐκολότερον εἶναι νὰ μάθῃ τις ὅλας τὰς ἐπιστήμας, παρά νὰ ἐνοήσῃ μίαν ἐξ αὐτῶν κεχωρισμένην παρὰ τῶν ἄλλων. Καὶ ὅτι ἡ καθαρωτέρα καὶ θερμότερα πίστις συμβιβάζεται μὲ τὴν ὑψηλοτέραν φιλοσοφικὴν ἀνάπτυξιν, τόσα παραδείγματα τὸ ἀποδεικνύουσι, καὶ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων καὶ ὑπὸ τῶν νεωτέρων πρὸς ἡμᾶς φιλοσόφων, ὥστε συσσελλόμεθα νὰ τὰ ἀναφέρωμεν.

Ὅποιον δὲ ἐνοοῦμεν μόνην ἀληθῆ ἠθικὴν, ἀρκεῖ καὶ ἀνθρωπίνως νὰ τὸ ἐξηγήσωμεν. Καθότι ἕκαστος ἐννοεῖ ὅτι εἶναι ἐκείνη, ἣτις ἀπ' ἀρχῆς τοῦ κόσμου ἀνεκαλύφθη εἰς τὸν ἄνθρωπον, ἣτις, ὅτε ἤλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, συνεπληρώθη διὰ δευτέρως ἀποκαλύψεως, ἣτις ἐπέφερε πᾶσαν ἀτομικὴν καὶ κοινωνικὴν τελειοποίησιν, ἣτις ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην ἱκανοποιεῖ τὸν νοῦν καὶ εὐχαρισεῖ τὴν καρδίαν, καὶ ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην ἐξασφαλίζει τὴν ἀξιοπρέπειαν καὶ εὐμερίαν τοῦ ἀνθρωπίνου ὄντος.

Αἱ καθ' ἡμᾶς στοιχειώδεις αὐταὶ ἀρχαὶ ἔχουσιν ὁμοίως ἀνάγκην τινῶν ἀναπτύξεων.

6.

Δύο εἰδῶν εἶναι αἱ ἠθικαὶ ἀλήθειαι.

Αἱ μὲν ἐξωτερικαὶ, οὕτως εἰπεῖν, καὶ ἱστορικαί, αἱ δὲ ἐσωτερικαὶ καὶ δογματικαί.

Καὶ αἱ μὲν πρῶται φανερὸν ὅτι δύνανται νὰ ἐπαληθευθῶσι δι' ἐλλόγου ἔρευνης καὶ κριτικῆς εὐσυνειδήτου.

Τὰ ἱστορικὰ γεγονότα πρόκεινται πάντοτε ἐκτεθειμένα εἰς τὴν ἱστορικὴν ἐπαλήθειαν· εἴτε θέλωμεν εἶτε ὄχι, ἢ ἐπαλήθευσαι αὕτη γίνεται, εἴτε ὑπὸ ἐχθρῶν εἴτε ὑπὸ φίλων, καὶ ὅσοι μάλιστα ἐνδιαφέρονται εἰς τὴν ἐπιβεβαίωσιν αὐτῶν, ὀφείλου νὰ προκαλέσωσι τὴν ἔρευναν καὶ τὴν ἐξέτασιν.

Ἐκ τῆς ἐξέτασεως ταύτης οὐδόλως θέλει ζημιωθῆ ἡ ἠθικὴ· θέλει ἐξ ἐναντίας τὰ μέγιστα ὠφελῆθῃ, διότι τὸ ἐξαγόμενον θέλει τὴν περιβάλλει μὲ τὸ κύρος τῆς ἀποδείξεως.

Ἡ ὑπαρξίς τοῦ Ἰουδαϊκοῦ λαοῦ, τὰ ἤθη αὐτοῦ καὶ τὰ ἔθιμα, οἱ νόμοι καὶ τὸ θρησκευμα, ἡ κοινωνικὴ καὶ πολιτικὴ του κατάστασις, τὰ δεινὰ ὅσα ὑπέστη, αἱ περιπέτεται αὐτοῦ καὶ αἱ διαφοροὶ φάσεις, τὰς ὁποίας διήλθεν ἐν διαστήματι τόσον αἰώνων, ἢ πτωρῆς αὐτοῦ καὶ ἡ διασπορά, εἶναι γεγονότα τόσῳ μεγάλα, τόσῳ γνωστά, ὥστε οὔτε δυνατὸν εἶναι νὰ τὰ ἐπικαλύψωμεν μὲ τὸν πέπλον τῆς

λήθης καὶ τῆς σιωπῆς, οὔτε συμφέροι νὰ τὰ ὑπεξαιρέσωμεν ἐκ τῆς ἐρευνῆς τῶν βουλομένων νὰ τὰ ἐπαληθεύσωσιν.

Ἐάν δὲ ἐκ τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ ἐξῆλθεν ὁ Χριστιανισμὸς, καὶ πότε καὶ ποῦ, καὶ ποῖος ὁ ἐπὶ τῆς γῆς βίος τοῦ Θεανθρώπου Σωτῆρος καὶ θεμελιωτοῦ αὐτοῦ, ποῖαι αἱ πρῶται πράξεις τῶν ὁπαδῶν αὐτοῦ καὶ ἀποστόλων, καὶ τίνι τρόπῳ καθιδρύθη, ἐμορφώθη, ἀνεπτύχθη καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης διεδόθη ἡ θεία αὐτοῦ διδασκαλία, εἶναι καὶ ταῦτα ζητήματα ἐφικτὰ εἰς τὸν ἀνθρώπινον λόγον, ὧν θεμιτὴ εἶναι ἡ μελέτη καὶ, ὑπὲρ ὅσον πιστεύουσιν τινες, λυσιτελεῖς πρὸς αὐτὸ τὸ θρησκευτικὸν συμφέρον ἢ λύσις· διότι διὰ τῆς λύσεως αὐτῶν λύονται κατὰ μέγα μέρος καὶ αἱ περὶ τῶν δογμάτων ἀπορίαι.

Περὶ δὲ τῶν δευτέρων ἀληθειῶν παρατηρητέον ὅτι δύο τινὰ ταράττουσι τὰ ἀστήρικτα πνεύματα κατὰ τὴν μελέτην τῶν θείων δογμάτων· τὰ θαύματα καὶ τὰ μυστήρια.

Ἀλλὰ τὰ μὲν πρῶτα ἱστορικῶς ἀποδεικνύονται, καὶ τὸ μέγιστον αὐτῶν, ἡ διάδοσις δηλαδὴ τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἢ ἄχρι τοῦδε διατήρησις του καὶ τὰ ἄπειρα εὐεργετήματα, ὧν ἔγεινε πρόξενος εἰς τὴν ἀνθρωπότητα, ἄνευ στρατῶν, ἄνευ πολιτικῆς ἀρχῆς, ἄνευ χρημάτων, ἄνευ ὑλικῶν μέσων, διὰ μόνου τοῦ λόγου καὶ τῆς χάριτος, εἶναι τόσον ἐκπληκτικόν, τόσον φωτοῦλον καὶ τόσον ἐνδομύχως συνδέεται καὶ συνταυτίζεται μὲ ὅλα τὰ ἱστορικὰ τοῦ νέου κόσμου συμβάντα, ὥστε καὶ αὐτοὶ οἱ μᾶλλον ἀπειθεῖς καὶ πολέμιοι δὲν δισταζοῦσι νὰ τὸ ὁμολογήσωσιν.

Ὅστις δὲ πιστεύει τὸ θαῦμα τοῦτο, τὸ ὅποιον ὅλως ἀπίστευτον ἦθελε φανῆ, ἐάν δὲν ὑπῆρχε πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν μας, καὶ ὡς ἐκ τούτου πᾶς λογικὸς ἄνθρωπος δὲν δύναται νὰ μὴ τὸ πιστεύσῃ, δὲν πρέπει νὰ δυσκολευθῇ καὶ τὰ ἄλλα νὰ παραδεχθῇ, ὅσα προηγήθησαν τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ ἢ συνῴδουσιν τὴν ἐγκαθίδρυσίν του.

Ὅστις δὲ θεωρεῖ ὡς θαῦμα ἀκατανόητον τὴν σύστασιν τοῦ παντός, τοὺς νόμους ὑφ' ὧν διέπεται, τὸ ἄπειρον τῆς ἐκτάσεως, τὸ ἀκαταμέτρητον τῆς σοφίας καὶ τὸ ὑπὲρ ἄνθρωπον τῆς προνοίας, ὧν ἄπειρα δεῖγματα καθορῶμεν ἐν τῷ συνόλῳ καθὼς ἐν ἐκάστη καὶ ἐν τῇ ἐλαχίστῃ τοῦ κόσμου μερίδι, δύναται εὐκόλως νὰ παραδεχθῇ, ὅτι δυνάμει τοῦ αὐτοῦ αἰτίου, ἐξ οὗ ἐπήγαγε τὸ θαῦμα τῶν νόμων, δύναται ἐκτάκτως νὰ γίνωσι καὶ ἐξαίρεσις τῶν νόμων τούτων, ὅ ἐστι ἐκεῖνα τὰ φαινόμενα, τὰ ὅποια διὰ τῶν γνωστῶν καὶ τακτικῶν νόμων τῆς φύσεως δὲν ἐξηγοῦνται, καὶ θαύματα ὀνομάζονται.

Τὸ ὑπερφύε τῶν θαυμάτων διευκολύνει τὴν ἀποδοχὴν τοῦ ὑπερφύε τῶν μυστηρίων.

Τὸ μυστήριον εἶναι τὸ στοιχεῖον, ἐν ᾧ ζῆ καὶ ἐξ οὗ δὲν δύναται νὰ ἐξέλθῃ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀν-

θρώπου, καὶ μόνη μία φιλοσοφία, περὶ ἧς θέλωμεν λαλήσει κατωτέρω, ἀξιοῖ νὰ ἀποκλείσῃ πᾶν μυστήριον, καὶ ἀπὸ τῆς ὑπάρξεως τοῦ ἀπείρου μέχρι τῆς τελευταίας αὐτοῦ ἀναπτύξεως, διίσχυρίζεται νὰ πάντα νὰ ἐξηγήσῃ διὰ λογικῆς ἐξαγωγῆς καὶ ν' ἀποδείξῃ ἐκ τῶν προτέρων.

Ἡ πίστις, λέγουσιν τινες, διαφέρει τῆς γνώσεως, καθότι ἡ μὲν ἀποκλείει τὴν ἔρευναν, ἡ δὲ βασιίζεται ἐπ' αὐτῆς. Ἀλλ' ἐάν ἡ γνώσις βασιίζεται ἐπὶ τῆς ἐρευνῆς, αὐτὴ ἡ γνώσις δὲν ἐξηγεῖται διὰ τῆς ἐρευνῆς, οὐδ' ἄλλως πως· ἡ γνώσις, εἴτε αἰσθητικὴ, εἴτε λογικὴ, εἶναι καθ' ἑαυτὴν καὶ δι' ἑαυτῆς ἐναργῆς, εἶναι φῶς ἀφ' ἑαυτοῦ φωτίζον, ἀλλ' ἀγνοοῦν τὴν ἀρχὴν, ἐξ ἧς ἡ φωτιστικὴ τοῦ δυνάμεις ἀπορρέει, ἄρα εἶναι μυστήριον. Καὶ ἐν ᾧ τὸ δι' οὗ γνωρίζομεν εἶναι μυστήριον, ἀπαιτοῦμεν τὰ γνωρίζομενα νὰ μὴ ἔχουσιν οὔτε ἴσχος μυστηρίου, νὰ ἦναι καθ' ὅλα καταληπτὰ, ἵνα γίνωσι πιστευτὰ.

Ἀλλ' ἐάν αὐτὴ ἡ γνωστικὴ δυνάμεις ἦναι μυστήριον, ποῖον ἐκ τῶν ἀντικειμένων αὐτῆς δὲν εἶναι τοιοῦτον; ὁ κόσμος, ὁ ἄνθρωπος ἢ ὁ Θεός;

Παράλογον ὀνομάζουσι τινες τὴν ἰδέαν τῆς δημιουργίας, διότι ἀκατανόητον καὶ ἀντιβαίνουσαν εὐρίσκουσιν αὐτὴν εἰς τοὺς νόμους τοῦ λόγου καὶ τῆς διανοίας. Ἀλλ' εἶναι μᾶλλον καταληπτὴ ἢ μᾶλλον εὐεξήγητος ἢ ἀβίος ὑπαρξίς καὶ ἡ συναβίος ἀνάπτυξις τοῦ ἀπολύτου; εἶναι μᾶλλον πιστευτὴ ἢ ταυτότης ἐμοῦ καὶ τοῦ ἀπείρου, ταυτότης, ἣτις οὐδὲ τὸν πρῶτιστον χαρακτήρα ἔχει τῆς λογικῆς ταυτότητος, τὴν ἐν ἐμοὶ δηλαδὴ συνείδησιν πάντων τῶν τε ὄντων καὶ ἐσομένων; εἶναι μᾶλλον πιστευτὴ ἢ ἐξωτερικευσίς, ἢ ἱστορικὴ, οὕτως εἰπεῖν, γένεσις καὶ πραγματοποίησις τοῦ ἀπείρου διὰ τῶν ἀπείρων ἐπαναλαμβανόμενων πεπερασμένων αὐτοῦ ἀναπτύξεων; καὶ ὁ ἄνθρωπος ὅπως πιστεύει, ὅτι εἶναι ὁ ἀλάνας τοῦ ἀπείρου χρησμός, ὅστις γνωρίζει ἐντελέστατα καὶ τί εἶναι τὸ ἄπειρον, καὶ διὰ τί καὶ πῶς ἀνεπτύχθη, καὶ πῶς ἐξῆλθεν ἐξ αὐτοῦ καὶ πάλιν εἰς ἑαυτὸ ἐπανῆλθε καὶ συνεπλήρωσεν οὕτω τὴν ἀνάπτυξίν του, καὶ πῶς θέλει ἀναπτύχθῃ μέχρι τέλους, ὁ ἄνθρωπος οὕτως δὲν δύναται νὰ πιστεύσῃ ὅτι τὸ ἄπειρον, ἢ ὁ Θεὸς ἐδημιούργησε τὸ πᾶν ἐκ τοῦ μηδενός, ἢ ὅτι αὐτὸς ἀπεκαλύφθη εἰς τὸν ἄνθρωπον, ἢ ὅτι ὁ λόγος του ἐνεσαρκώθη καὶ ἐνανθρωπίσθη.

Δὲν πιστεύουσιν ἄλλοι τὴν ἐκ μιᾶς μόνης φύσεως καταγωγὴν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, τὴν πτωσὶν τοῦ ἀνθρώπου ἕνεκα τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος, τὴν ἐξαγορὰν αὐτοῦ καὶ τὴν μετὰ θάνατον ἀθανασίαν του, ἀλλὰ πιστεύουσι, (καὶ πῶς νὰ μὴ τὸ πιστεύσωσιν, ἀφ' οὗ εἶναι πραγματικὸν καὶ πασίγνωστον γεγονός;) ὅτι ταυτότης φύσεως καὶ προορισμοῦ ὑπάρχει μετὰ τῶν ἀπαρχῆς καὶ ἀπανταχοῦ ἀνθρωπίνων ὄντων, ὅτι μετὰ τῶν φυσικῶν μεταδίδονται εἰς τοὺς ἀπογόνους καὶ τὰ νοητικὰ καὶ ἠθικὰ τῶν ἀποτάτων προγόνων ἰδιώματα,

ὅτι ἐνὸς μόνου ἀτόμου τὸ ἔργον σώζει μυριάδας ἀνθρώπων, ὅτι οὔτε τὸ ἐλάχιστον μῦρον τῆς ὕλης μετὰ τὴν ἀποσύνθεσιν τῶν σωμάτων μηδενούται, καὶ ὅτι ἡ διαίρεσις καὶ ὑποδιαίρεσις τῶν μορίων τούτων ἐκτείνεται εἰς τὸ ἄπειρον.

Ἡ μετὰ τὴν πίστιν τοῦ ἀπιστίας περὶ τῶν τοιούτων ἀντίφασις τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος εἶναι τῷ ὄντι ἀπίστευτος.

Καὶ τὴν ἀντίφασιν ταύτην μόνος δύναται νὰ ἀναίρῃ ὁ λόγος.

Μόνος ὁ λόγος δέχεται τὴν ἀποκάλυψιν καὶ τὰ ὑπὲρ φύσιν καὶ ὑπὲρ λόγον μυστήρια αὐτῆς, μόνος ὁ λόγος δύναται νὰ πιστεύσῃ, μόνος ὁ λόγος δύναται νὰ περιορίσῃ ἑαυτὸν, καὶ μόνη ἡ ἐκουσία καὶ ἔλλογος ὑποταγὴ εἶναι ἀξία τοῦ λογικοῦ ὄντος καὶ ἡ πηγὴ τῆς εἰς τὸ ὑπέρτατον ὄν προσηκούσης λατρείας.

Συνέπεια τῶν δογμάτων εἶναι ἡ λατρεία καὶ ἡ ἠθικὴ.

Καὶ περὶ τῆς ἠθικῆς, χάριτι θεῶν, δὲν διαφωνοῦσιν οἱ φιλόσοφοι, διότι καὶ οἱ πρὸς τὰ δόγματα τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀπιστοῦντες ἀμιλλῶνται τίς νὰ ἐκθειάσῃ περισσότερον τὴν ἠθικὴν του, ἀντιφάσκοντες καὶ κατὰ τοῦτο, διότι, ἀνοῦμενοι τὰς ἀρχάς, παραδέχονται τὰς συνέπειας.

Τίς δὲ θέλει ἀρνηθῆ ὅτι ἡ ἠθικὴ τοῦ Χριστιανισμοῦ εἶναι πόρισμα αὐστηρότατον τῶν δογμάτων του;

Ἡ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπη, ἐν ᾗ συλλήβδην πᾶσα χριστιανικὴ ἀρετὴ περιέχεται, καὶ ἡ ἐξ αὐτῆς πηγάζουσα ἐντολὴ τῆς αὐταπαρνήσεως καὶ τῆς θυσίας, ἄλλο δὲν εἶναι εἰμὴ πραγματικὴ ἐφαρμογὴ τῆς καθολικῆς τῶν ἀνθρώπων ἀδελφότητος, ἢ ὁ Μωσαϊκὸς νόμος ἐξηγεῖ τὴν ἀρχὴν, καὶ μίμησις τῆς θείας ἀρετῆς, ἢ τὸ παράδειγμα κατέλιπεν εἰς τὸν κόσμον ὁ Θεὸς ἀνθρώπος διὰ τοῦ πάθους του.

Ἡ δικαιοσύνη δύναται νὰ ἐπιβληθῇ δυνάμει ἀπολύτου λογικῆς ἀρχῆς, ἀλλ' ἡ ἀγάπη δὲν ἐγείρεται εἰς τὴν καρδίαν εἰμὴ ὑπὸ τοῦ σπινθῆρος τῆς πίστεως καὶ ὑπὸ τῆς φωνῆς τοῦ Σωτῆρος.

Ὡστε καὶ τὸ ἐξωτερικὸν καὶ τὸ ἐσωτερικὸν σοῦχος τῆς θρησκευτικῆς ἀληθείας δὲν εἶναι ἀσυμβίβαστον πρὸς τὸν λόγον. Καὶ ἐάν τοῦτο παραδεχθῶμεν, δι' αὐτοῦ τούτου ὁμολογοῦμεν ὅτι ἡ φιλοσοφία καὶ ἡ θρησκεία δύνανται νὰ συμβιβασθῶσιν.

Εἰς τὸ αὐτὸ συμπέρασμα ἐπαγόμεθα καὶ ἐκ τῆς τωρινῆς παρὰ τοῖς σοφωτέροις ἔθνεσι καταστάσεως τῆς ἐπιστήμης.

Υ.

Ὅ,τι δῆποτε καὶ ἐν φρονῇ τις περὶ τῶν κατὰ τὰ διάφορα μέρη τῆς Εὐρώπης ἐπικρατουσῶν φιλοσοφικῶν αἰρέσεων, ὀφείλει ὁμοίως νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι σύστημα ἀπ' εὐθείας καὶ ὁμολογουμένως πολέμιον τοῦ χριστιανισμοῦ δὲν ὑπάρχει.

Ἡ τάσις μάλιστα τῶν φιλοσοφικῶν πνευμάτων καταδεικνύει ἀντενέργειαν κατὰ τῶν πρὸ μικροῦ βασιλευόντων ἀντιχριστιανικῶν δογμάτων, καὶ προσεγγίζουσιν ἐπιπροφῆν εἰς τὰς χριστιανικὰς ἀληθείας.

Καθαροῦ ὕλισμοῦ καὶ ἀθεϊσμοῦ σύστημα δὲν γνωρίζομεν, πρεσβευόμενον δημοσίως καὶ ἐκτεταμένην ἐξασκούν ἐπιρροήν, οὐδαμῶς τῆς Εὐρώπης.

Ἡ ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην σώφρων καὶ ἐγκρατὴς Σκωτική σχολή, εἰ καὶ ἀπώλεσε μέρος τῆς ἀρχαίας τῆς φήμης, ἀκολουθεῖ ὅμως βαδίζουσα πιστῶς τὴν δόξαν ἣν ἐχάραξαν οἱ ἔνδοξοι ἀρχηγοὶ τῆς. Φειδωλὴ κατὰ τὴν ἐπαγωγὴν, δυσπιστοῦσα κατὰ πάσης τολμηρᾶς εἰκασίας, ἀποστρεφόμενη τὰς ὑποθέσεις, ἀλλ' ἀνεξάντλητος εἰς τὰς παρατηρήσεις, φαίνεται μᾶλλον προετοιμαζούσα τὴν ὕλην ἢ σκοπεύουσα νὰ ἐγείρῃ τὸ φιλοσοφικὸν οἰκοδόμημα. Ἀλλὰ τὸ σέβας τῆς πρὸς τὴν ἀποκάλυψιν εἶναι πλήρης καὶ ἀπεριόριστον, καὶ οἷον δὴ ποτε ἦναι τὸ ἐκεῖσε ἐπικρατοῦν θρησκευτικὸν δόγμα, καὶ ὅσην ἐλευθερίαν καὶ ἀνπαρχωρῆ τοῦτο εἰς τὰς περὶ πίστεως ἐρεύνας τοῦ ἀτομικοῦ λόγου, βέβαιον εἶναι ὅτι ἡ θρησκεία θέλει τὴν ἔχει πάντοτε σύμμαχον καὶ βοηθὸν καὶ ὄχι πολέμιον.

Συμμαχία καὶ εἰρήνη συνωμολογήθη πανδήμως καὶ ἐν Γαλλίᾳ μεταξὺ τοῦ ἐνδόξου ἀρχηγοῦ τῆς ἐκλεκτικῆς σχολῆς καὶ τοῦ σοφοῦ καὶ ἀγαθοῦ τῶν Παρισίων ἀρχιερέως ἐν τῇ προσφάτως τελεσθείσῃ ἐπισημῶ ἐορτῇ τῶν σχολῶν.

Καὶ ὑπὲρ πᾶσαν ἐξωτερικὴν περᾶστασιν ἡ πρὸς τὸν Χριστιανισμὸν συμφωνία ἐνυπάρχει εἰς αὐτὰς τὰς ἀρχὰς τῆς νέας Γαλλικῆς σχολῆς, τὴν ὁποῖαν ἀπερισκέπτως καὶ ἀφρόνως ἐπολέμησαν καὶ ἐνόησε διέβαλον οἱ τῆς Καθολικῆς λεγομένης φιλοσοφίας κήρυκες καὶ θιασῶται, μὴ ἐνοήσαντες ὅτι ὁ ἐκλεκτισμὸς δὲν ἦτο εἰμὴ αὐτὸς ὁ χριστιανικὸς πνευματισμὸς, καθ' ὅσον εἶναι ἐφικτὸς καὶ καταληπτὸς ὑπὸ τοῦ ἀνθρωπίνου λόγου. Ἀλλὰ δὲν εἶναι πολλὸς καιρὸς ἀφ' οὗ ἐγνώρισαν τὸ λάθος, καὶ ἐσπευσαν ν' ἀποδώσωσι τὰ τοῦ λόγου τῷ λόγῳ καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ, καὶ νὰ ἐναγκαλισθῶσι τὴν φιλοσοφίαν ὡς εἰλικρινῆ φίλην καὶ ἀδελφὴν τῆς θρησκείας.

Ἡ θρησκεία καὶ ἡ ἐπιστήμη (ἔλεγεν ὁ μνησθεὶς ἄρχιεπίσκοπος ἐν τῇ ἀπὸ 16 Νοεμβρίου Ἐγκυκλίῳ του, ἣν λυπούμεθα ὅτι δὲν δυνάμεθα νὰ ἀναφέρωμεν ὀλοκλήρως), εἶναι αἱ δύο λυχνίαι αἱ φωτί-ζουσαι τὸν κόσμον, ἡ μὲν διὰ τοῦ ὑπὲρ φύσιν φωτός, δι' οὗ καταυγάζει τὴν ἀνθρωπότητα, ἵνα μεθέξῃ αὐτῆς τῆς ζωῆς τοῦ Θεοῦ, ἡ δὲ διὰ τοῦ φυσικοῦ φωτός, ὅπερ, φυνισῶν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τὸν λόγον, κάμνει τὸ πνεῦμα του ἱκανὸν νὰ γνωρίσῃ καὶ νὰ θαυμάσῃ τὰ θαύματα τῆς δημιουργίας, καὶ τὰ δύο ταῦτα φῶτα ἐκ τῆς αὐτῆς προχέονται ἐς τὴν ἡμετέραν αἰῶνα, ὁ πατὴρ τῶν φώτων, καὶ ἐξ οὗ πᾶν δῶρημα τέλειον. Καὶ ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς, ὁ λόγος αὐτοῦ, εἶναι ἐν ταυτῶ ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωὴ,

τὸ φῶς τοῦ κόσμου καὶ ὁ ἄρτος τῆς διανοίας, ὁ Θεὸς εἶναι ἡ καθαρὰ καὶ ἀνεξάντλητος πηγὴ τῆς ἀληθείας, τοῦ φωτός καὶ πάσης γνώσεως, εἶναι ὁ Θεὸς τῆς ἐπισημῆς οὐχ ἦτον ἡ τῆς χάριτος· Θεὸς ἠγνώσεωρ Κύριος.» (Α'. Βασιλ. β'. 3).

Καὶ τῶντι ποῖα τῶν ἀρχῶν τοῦ πνευματισμοῦ δὲν συνάδει πρὸς τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν;

Ἡ περὶ Θεοῦ ἔννοια, ὄντος ἀπεῖρου, ἀπειροτελείου, πρῶτου αἰτίου, δημιουργοῦ καὶ συντηρητοῦ τοῦ παντός, ἡ ἀβύλότης καὶ ἡ ἀθανασία τῆς ψυχῆς, ἡ ἠθικὴ ἐλευθερία, ὁ εἰς τὴν γυνῶσιν τοῦ ἀληθοῦς καὶ τὴν πρᾶξιν τοῦ ἀγαθοῦ προορισμὸς τοῦ ἀνθρώπου, ὁ νόμος τοῦ καθήκοντος, ἡ τοῦ λόγου κυριαρχία, ἐν τε τῷ ἀτόμῳ καὶ ἐν τῇ κοινωνίᾳ, ἡ ἐν τῇ πολιτείᾳ ἰσότης καὶ ἡ ἐλευθερία, ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ ἀγάπη, ὅλον τὸ ἠθικὸν τοῦτο οἰκοδόμημα, τὸ ἰδανικὸν τοῦτο σχέδιον, πρὸς ὃ τείνει ἡ ἀνθρωπότης, ὁ ὑπεράνω τοῦ ὕλικου ἠθικὸς οὗτος κόσμος, παραδείγμα τοῦ κοινωνικοῦ καὶ ἐκτύπωμα τοῦ νοε-ροῦ, ὄχι μόνον δὲν ἀντιβαίνει πρὸς τὸν ὑπερφυσικὸν, ὃν ἀποκαλύπτει ἡ θρησκεία, ἀλλὰ μάλιστα δι' αὐτοῦ συμπληροῦται καὶ διαφωτίζεται.

Οὐδεὶς λόγος ἄρα ὑπάρχει, ἵνα μὴ ἐπὶ τέλους συμφωνήσῃ ὁ ἐν Γαλλίᾳ πνευματισμὸς μετὰ τὸ ἐκεῖσε πρεσβευόμενον χριστιανικὸν δόγμα.

Μὲ οἰανδήποτε χριστιανικὴν ἀρχὴν ἀσυμβίβαστος ἦτο ἡ μέχρι τοῦδε ἐπικρατοῦσα ἐν Γερμανίᾳ φιλοσοφία.

Ἡ συνταύτισις τῆς ἰδέας καὶ τῆς πραγματικότητος, τοῦ ἀπεῖρου καὶ τοῦ πεπερασμένου, τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ κόσμου, ὅπως καὶ ἂν ὀνομασθῇ, εἶναι πανθεισμὸς· καὶ εἴτε ἐκ τῆς ἰδέας τοῦ ἀπολύτου ὁμηθείς, εἴτε ἐκ τῆς λογικῆς τοῦ ἀνθρώπου οὐσίας λαβὼν τὴν ἀρχὴν, εἰς τὰ αὐτὰ φθάνει πάντοτε συμπεράσματα, τὴν κατάργησιν δηλαδὴ τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἀτομικότητος καὶ τὴν ἐξάλειψιν ἐπομένως πάσης εὐθύνης, πάσης ἠθικότητος, καὶ ὡς ἐκ τούτου παράγει ἡ τὴν ἀδράνειαν καὶ τὴν στασιμότητα τῶν ἰνδῶν ἢ τὸν κοινωνισμὸν τῶν νεωτέρων.

Αἱ συνέπειαι δὲν ὑπῆρχον ἴσως εἰς τὸ πνεῦμα τῶν ἐφευρετῶν τοῦ συστήματος, ἀλλ' ἐνυπάρχουσιν εἰς τὰς ἀρχὰς τῶν. Ἡ ζήτησις τοῦ ἀπολύτου, ἡ ἐκ τῶν προτέρων ἐξήγησις τοῦ παντός διὰ τῶν νόμων τῆς διανοίας, ἡ ἄμεσος συνταύτισις τοῦ θείου λόγου καὶ τοῦ ἀνθρωπίνου, ἡ εἰμαρμένη ἀντὶ τῆς προνοίας, ὁ λογικὸς τύπος ἀντὶ τῆς θείας σοφίας, ἡ ἐπόρροια καὶ ἐξωτερικεύσις τοῦ ἀπολύτου ἀντὶ τῆς δημιουργίας, τοιαῦτα εἶναι τὰ ἄτοπα, εἰς ἃ περιέπεσε τὸ ἑωσφορικὸν πνεῦμα τῶν νέων πανθειστῶν, εἰς τοὺς ὁποίους ἄδικον ἦμος ἤθελεν εἶσθαι νὰ μὴ ἀναγνωρίσωμεν νοῦν ἐξίσκιον, μεγάλη ζητοῦντα καὶ μεγάλη ἀποπειρώμενον, εὐρυτάτην παιδείαν, τολμηρὰν φαντασίαν καὶ σπανίαν καὶ ἴσως μοναδικὴν διαλεκτικὴν δύναμιν.

Ἄλλ' εἰς ποῖαν λυπηρὰν σύγχυσιν κατήντησεν ἡ

διδασκαλία τῶν καὶ εἰς ποῖαν ἀθεράπευτον ἀναρχίαν περιέπεσαν οἱ ὀπαδοὶ τῶν; καὶ πόσον αἱ μεγάλοι νομιζόμεναι ἰδέαι τῶν νέων τούτων διδασκάλων τῆς οἰκουμένης, οἵτινες ἐφαντάζοντο, ὅτι συνεταύτισαν τὴν φιλοσοφίαν μετὰ τὴν θρησκείαν, τὴν τέχνην μετὰ τὴν ἐπιστήμην, τὴν ἱστορίαν μετὰ τὴν θεολογίαν, τὸν κόσμον καὶ τὸν ἀνθρώπον μετὰ τὸν Θεόν, πόσον ἐφάνησαν πτωχαὶ, ἀπραγματοποίητοι καὶ γελοιοὶ, ἅμα ἤλθον εἰς ἐπαφὴν μετὰ τὴν πραγματικὴν κοινωνίαν, μετὰ τὰς ἐλπίδας καὶ τὰς ἀπαιτήσεις τῶν νέων γενεῶν, μετὰ τὰ δικαιώματα τῶν λαῶν καὶ τῶν ἀτόμων, μετὰ τὰς δυσκολίας τοῦ πρακτικοῦ βίου καὶ μετὰ τὰς νέας ἀνάγκας τῆς ἀνθρωπότητος.

Ἄλλ' ἐκ τοῦ χάους ἔμελλε καὶ πάλιν νὰ ἐξέλθῃ τὸ φῶς, ὁ ὀρθὸς λόγος ἔμελλε νὰ ἐγερθῇ πάλιν καὶ νὰ ἀντενεργήσῃ κατὰ τῶν αὐθαιρέτων ὑποθέσεων, ἔμελλεν ἡ ἀνάγκη τῆς πίστεως νὰ διευθύνῃ πάλιν τὰ ὅμματα τῶν λαῶν πρὸς τὸ σημεῖον τῆς σωτηρίας τῶν.

Ἡ νέα φάσις τῆς Γερμανικῆς φιλοσοφίας μόλις ἤρχισεν· ἀδύνατον νὰ διαγράψῃ τις ἐκ τῶν προτέρων τὴν μέλλουσαν πορείαν τῆς· ἀλλ' ἐκ τῶν ὀλίγων βημάτων, ὅσα ἔκαμεν ἄχρι τοῦδε, δυνάμεθα ἀδιστακτῶς νὰ προσέψωμεν ὅτι οὔτε εἰς τὸν ὕλισμὸν τοῦ ἰ. αἰῶνος θέλει ἐπιτρέψῃ, οὔτε πλέον θέλει ἐμμεῖναι εἰς τὸν ἄγονον πανθεισμὸν τῶν ἡμερῶν μας, οὔτε εἰς τὸν παραγαγόντα αὐτὸν ἰδανικὸν σκεπτικισμὸν θέλει ζητήσῃ τὸ ὁρμητήριον τῆς προσεγγιζούσης πολιτικῆς τῆς ἀναμορφώσεως. Ἡ χριστιανικὴ ἀλήθεια θέλει καὶ αὐτὴν χειραγωγῆσαι, ὡς καὶ ἄλλα ἔθνη ἐχειραγωγῆσεν, εἰς τὸ πολύμοχρον καὶ ἐνδοξὸν στάδιον τῆς ἐθνικῆς ἐνότητος καὶ τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας.

Ἡ Ἰταλία, τελευταῖον, ἡ ἔδρα τοῦ καθολικισμοῦ, ἡ πρώτη ἐστία τοῦ φωτισμοῦ τῆς δύσεως, ἡ κοιτίς τῆς νέας ἐλευθερίας, ἡ ἄλλοτε διδάσκαλος τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ, ἀποβαλοῦσα ἐκ τῶν κόλπων τῆς τὸν αἰσθητικισμὸν τῆς παρελθούσης ἐκατονταετηρίδος οὐδέποτε παρεδέχθη τὸν πανθεισμὸν τῆς Γερμανίας. Τὰ δύο σημαντικώτερα φιλοσοφικὰ συστήματα, τὰ ἐσχάτως ἀναφανέντα ἐν τῇ πολυπαθεῖ καὶ ὠραία χερσονήσῳ, καίτοι ὑπὸ διάφορον τύπον, βασιζόμενα ἀμφότερα ἐπὶ τῆς Χριστιανικῆς ἀληθείας. Εὐτυχῆς, ἐὰν δυνηθῇ ν' ἀποτεριναῖξῃ τὸν διπλοῦν ζυγὸν τοῦ ξενισμοῦ καὶ τοῦ Παπισμοῦ, καὶ ἀναβαπτίζομένη εἰς τὰ ρεῖθρα τῆς ἀρχαίας ὀρθοδόξιας, προετοιμάσῃ διὰ τῆς θρησκευτικῆς τὴν πολιτικὴν αὐτῆς ἀναγέννησιν.

Διότι, εἶναι ἤδη καιρὸς νὰ τὸ εἰπώμεν, ὁ Χριστιανισμὸς τῶν ἄλλων ἐθνῶν δὲν εἶναι εἰμὴ παραφθορὰ τοῦ ἀληθοῦς Χριστιανισμοῦ, οὐ τὴν παρακαταθήκην ἔλαβεν ἀπ' ἀρχῆς καὶ διὰ πολλῶν ἀγῶνων ἠθικῶν ἀπὸ τῆς λύμην τῆς κακοδοξίας διεφύλαξεν ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία. Καὶ ἡ ὀρθοδοξία, ἥτις διέσωσε καὶ ἀνέστησεν ἔθνος, τὸ ὁποῖον ὑπῆρξεν ὁ πρωτότοκος

αὐτῆς τῆς ἀρχαίας σοφίας καὶ ἐλευθερίας, καὶ ἀνατέλλοντος τοῦ νέου κόσμου, ἐγένετο ὁ πρῶτος κήρυξ καὶ ὁ πρῶτος μάρτυς τοῦ Εὐαγγελίου καὶ διέμεινεν ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ καὶ ὑπὸ τὴν ἀπηνεστέρην τυραννίαν πιστὸς αὐτοῦ ὀπαδός, ἀδύνατον εἶναι νὰ πιστεύσωμεν ὅτι παρεμποδίζει τὴν ἐν αὐτῷ ἀνάπτουσιν καὶ ἐλευθερίαν τοῦ πνεύματος, καὶ ὅτι εἶναι ἀσυμβίβαστος μετὰ τὴν ὑγιᾶ φιλοσοφίαν. Μάλιστα, ἐὰν μᾶς ἐσυγχωρεῖτο, ὀδηγούμενοι ὑπὸ τοῦ παρελθόντος, νὰ ρίψωμεν ἐν βλέμμα ἐπὶ τοῦ μέλλοντος, καὶ νὰ προσεικονίσωμεν τὴν νέαν φάσιν, τὴν ὁποῖαν θέλει λάβει τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα, ἀφ' οὗ, διὰ τῆς ὀλομελοῦς ἐθνικῆς ἀναστάσεως, ὁ πολιτισμὸς τῆς δύσεως μεταβῇ εἰς τὴν ἀνατολήν, ἠθέλαμεν τολμήσει νὰ εἰπώμεν, ὅτι ὁ κυριώτερος χαρακτήρ τῆς φάσεως ταύτης θέλει εἶναι ἡ διὰ τῆς ὀρθοδοξίας πλήρης ἀρμονία τῆς πίστεως καὶ τοῦ λόγου.

Π. Β. Α.

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ ΑΝΕΚΔΟΤΟΙ ΕΥΓΕΝΙΟΥ ΤΟΥ ΒΟΥΛΓΑΡΕΩΣ. Α'.

Ἐκ Πετροπόλεως, 7/18 Ἰουλίου 1773. (α).

Αἰδεσιμώτατε ἐν Ἱερεῦσι ΠΠ. Κύρ Δημήτριε,
Ἀδελφὲ ἐν Χριστῷ περιπόθητε.

Περὶ τὰ μέσα τοῦ παρελθόντος Ἰουνίου ἔλαβον τὸ ἀδελφικὸν γράμμα τῆς σημειωμένου Μαρτίου 30, ἐμπεριεχόμενον εἰς ἄλλο γράμμα τοῦ ἀγαπῶ-
του ἡμῶν ἀνεψιοῦ Κ.ου γραμμένοιο τοῦτο
Μαΐου 14/25 ἀπὸ Βενετίας.

Περιμένεις ἐξ ἄπαντος ν' ἀκούσης (κατὰ τὴν κοινὴν συνήθειαν) εἰς τὴν ἀρχὴν ταύτης μου τῆς ἀποκρίσεως, ὅτι ἐχάρην δεξάμενος γράμματα παρὰ τῶν συγγενῶν μου, ἀφ' οὗ μετὰ τοσοῦτους χρόνους ἐμάκρυνα φυγαδεύων ἀπὸ αὐτοῦ τοῦ πατρίους τόπου, καὶ ἐνθεν κἀκεῖθεν πλανήτης περιερχόμενος, ἠύλισθην ὅπου καὶ ἂν ἠύλισθην. Ἀληθῶς κατὰ ἐχάρην εἰς τοῦτο, διότι τέλος πάντων ὅσα ἄλλα μᾶς περιστοιχοῦσι κακὰ, καὶ παντοῖαι τοῦ βίου συμφοραὶ καὶ ἐπὶ ἡμεῖς, ἡ ζῶν ὅμως εἶναι τὸ καλὸν τὸ ὑπὲρ ἅπαντα ποθεινότερον, καὶ τῷ Θεῷ χάρις ὅτι τὸ καλὸν τοῦτο σὺς τὸ ἐφύλαξες, καὶ ἐπὶ πᾶσιν εἰς τὴν ἡγαπημένην μου καὶ σεβαστὴν Κυρίαν . . . τὴν τιμιωτάτην μητέρα σας, τὴν ἡδὴ ὑπέργηρον, τῆς ὁποίας τὴν δεξιάν, ὡς μητρός μου, καταφιλοῦται πεινῶς καὶ εἰλικρινέστατα.

Ἀλλὰ συμμὰ εἰς τὴν εἰρημένην ἀφορμὴν τῆς χαρᾶς αἱ πικρὰ εἰδήσεις, ὅπου πρᾶσταται τὸ γράμμα, προσέμιξαν ἐν εὐφροσύνῃ τὴν λύπην, καὶ ἡ χαρὰ σχεδὸν εἰς λύπην ἀπέληξε. *Μία φαι-*

(α) Ὁ πρὸς ὃν ἡ Ἐπιστολὴ διευθύνεται ἱερεὺς Δημήτριος, πρέπει νὰ ἦτον ἐκ τῆς οἰκογενείας Βαλαμάου, καὶ πιθανὸν ἡ Ἐπιστολὴ διευθύνθη εἰς Ζάκυνθον. Δημοσιεύεται δὲ διὰ τὸ φῶς ὑπερ δια-
χέει ἐπὶ τῶν συγγενικῶν σχέσεων τοῦ Ευγενίου. Ὁ Ἐκδ.

λια, τὴν ὁποῖαν αἱ περιπέτεια τῶν καιρῶν ποικιλοτρόπως κατέβλησαν, εὐλογηθεῖσα ὑπὸ τῆς Προνοίας μὲ ἕνα χορὸν πολλῶν καὶ καλῶν ἀδελφῶν, φαίνεται πῶς ἔπρεπε νὰ εὐδοκίμησῃ καὶ νὰ ἀποκατασταθῇ εἰς τὴν προτέραν κατάστασιν· τέσσαρα στοιχεῖα, καὶ ἂν προσέζησε καὶ ὁ Βενιαμὴν, πέντε, ἔπρεπε νὰ συγκροτήσῃ τῆς τοιαύτης φαινομένης ἰκαρὸν τὸ εὐτύχημα. Αὗται ἦσαν αἱ πιθαναὶ ἐλπίδες· καὶ αἱ ἐλπίδες αὗται ἄρχισαν νὰ ἀνοῦν, καὶ νὰ ἐπαγγέλλονται καὶ δαψιλεῖς τοὺς καρπούς. Ἀλλ' ἰδοὺ αἱ ἐπισυμβᾶσαι ἐπήρεια τὰς ἐματαίωσαν, καὶ πρὸς τὸ παρὸν· λυπούμαι καὶ κατακάρδιον αἰσθάνομαι τὴν πληγὴν μὲ παρηγορεῖ μόνον τὸ πρὸς τὸ παρὸν, καὶ μὲ υποθάλλει ἔτι, ὅτι αὐτὸς ὁ βοῦρᾶς θέλει παρέλθῃ, καὶ θέλει πνεύσει εἰς τὸ ἐξῆς κάμμία πνοὴ γλυκυτέρας αὔρας, μὲ τὴν ἐξ ὕψους βοήθειαν· αὐτὸ τὸ θάρρος τρέφω, στηριζόμενος εἰς τὴν φρόνησιν τῆς ὑμετέρας Αἰδεσιμότητος, εἰς τὴν ἀξιοπρέπειαν καὶ ἀθωότητα τοῦ ἀδίκως φυγαδευθέντος ἀδελφοῦ καὶ πρὸ πάντων εἰς τὰς εὐχὰς τῶν ὑμετέρων γονέων, αἱ ὁποῖαι ὅταν ἦναι δραστήριοι παρὰ τῷ Θεῷ ζηρίζουσι τὰ τέκνα. Νεώτερος ἐγενόμην καὶ γὰρ ἐγγήρασα· (καὶ τὰ γένεά μου, τὰ ὁποῖα ἐπειδὴ ἦσαν ξανθὰ, τὰ ὠμοιάζεις μὲ τὸ σφιλάτζο, ἂν ἐνθυμᾶσαι, τὴν ἄσπρισαν ὡσάν τὸ βαμπάκι) καὶ οὐκ εἶδον δίκαιον ἐγκαταλελειμμένον, οὐδὲ τὸ σπέρμα αὐτοῦ ζήτου ἀρτοῦ.

Διὰ τὴν ὑπόθεσιν τοῦ . . . ὁποῦ μοῦ γράφετε, σὰς ἀποκρίνομαι ὅτι μοῦ ἐγράφετε εἰς περιστάσεις διὰ τὰς ὁποίας ἕνα πρᾶγμα ὁποῦ ἀλλοτροπῶς ἤθελεν εἶσθαι εὐκόλον, εἶναι δύσκολον· πρῶτον πάντων ἡ Αὐτοκρατορικὴ Αὐλὴ, ἀπὸ πέντε μηνῶν ἤδη καὶ ἐπέκεινα, ἀνεχώρησε, καὶ εὐρίσκεται εἰς τὴν Μόσχαν· ἐγὼ δὲ εὐρίσκομαι εἰς τὸ Πετροβούργον, ἐπειδὴ ἐκεῖ δὲν ἔχω κανένα ἔργον. Τὸ διάστημα τῆς μιᾶς καὶ τῆς ἄλλης πόλεως εἶναι δωδεκαήμερον, μὲ τὴν πόσταν τὸ ἡμισυ. Μὲ τὴν Αὐλὴν ἐκεῖ ἠκολούθησαν ὅλοι οἱ Μεγιστάνες τοῦ Βασιλείου, καὶ σχεδὸν ὅλοι (πλὴν ὀλίγων) ὅσοι εἶναι τινὸς ἀξιώματος καὶ δυνάμεως.

Ἄν εἶχα κανένα φίλον διὰ νὰ ἐνεργήσω διὰ τὸ ζήτημά σας, αὐτὸς λείπει· ἡ σύστασις ἡ δὲ ἐπιστολῶν δὲν ὠφελεῖ τόσον, διατι καὶ ἀργοπορεῖ, καὶ δὲν εἶναι τόσον δραστήριος. Ἰδοὺ ἕνα μέγα κώλυμα. Δεύτερον ἐμπόδιον ἀκόμη μεγαλύτερον, ὅτι ὅταν ἐδέχθην τὸ γράμμα σας Ἰουνίου 11, ὁ Πρίγγιφ Ρέπνιν, ὁ ἀποστελλόμενος μέγας πρέσβυς εἰς Κωνσταντινούπολιν, εἶχε μισεύσει· καὶ εἰς αὐτὸν εἶναι δεδομένον τὸ νὰ ἰδῇ φθάνοντας ἐκεῖ, καὶ νὰ ἐξετάσῃ εἰς ποίους τόπους τὰ πρέπει νὰ διορισθῶν, καὶ εἰς ποῖα ὑποκείμενα νὰ δοθῶν. Τρίτον, οὐδὲ τοῦτο μικρὸν ἐναντίωμα, ὅτι ἡ τοῦ ὑπόθεσις φαίνεται (καθὼς πολλοὶ κρίνουσιν ἐδῶ) ἀντικειμένη εἰς τὰ ἰντερέσσα τοῦ Ρώσσιου Κρά-

τους, καὶ ἐπομένως καὶ οἱ περὶ τὸν εἶτε ἀληθῶς εἶτε κατὰ τὸ φαινόμενον, ἔνοχοι κρίνονται· καὶ ὡς ἐχθροὶ νομιζόμενοι, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐλπίζουσι δούλευσιν εἰς μίαν βασιλείαν, τὴν ὁποῖαν ὑποπτεύονται πῶς ἐπιβουλεύθησαν. Περὶ τοῦτου τοῦ τρίτου ἀναμένω νὰ συμβουλευθῶ μὲ τὸν Κόντε Μοτςενίγον τὸν ἐδικὸν σας, ὁποῦ ἀκούω πῶς ἔρχεται· διατι εἶναι ἀναγκαῖον νὰ πληροφορηθῶ, ἂν ὄχι διὰ τὸ παρὸν, καὶ διὰ τὸ ἐρχόμενον, ὅταν μοῖ δοθῇ ὁ τρόπος καὶ ἡ εὐκαιρία νὰ ἐπιχειρηθῶ νὰ κατορθώσω τι. Αὐτὰ τὰ τρία αἷτια, ἂν τὰ στοχασθῆτε μὲ ἀκριβείαν, καὶ τὰ ζυγιάσετε, θέλετε εὑρεῖ, ὅτι διὰ μὲν τὸ γ'. τὸ ζήτημά σας εἶναι δυσἀπόδεκτον· διὰ δὲ τὸ δεύτερον εἶναι ἔξω καιροῦ· διὰ δὲ τὸ πρῶτον εἶναι ἔξω τόπου.

Διὰ περισσοτέραν πληροφορίαν σημειώσατε. — Αὐγούστου 9|20 τοῦ περασμένου ἐνιαυτοῦ 1774, ὁ ἐν Θεσσαλονικῇ Δόκτωρ καὶ ἔγραψέ μοι παρακαλῶν νὰ μεσιτεύσω ὑπὲρ αὐτοῦ διὰ τὸ ἐν Θεσσαλονικῇ ὁποῦ θέλει νὰ εἰπῇ μὲ ἔγραψεν εὐθύς μετὰ τὴν εἰρήνην. Μὰ ἡ ἐπιστολὴ του ἄργησε νὰ μοῖ ἔλθῃ (δὲν ἤξεύρω πῶς) μετὰ μῆνας σχεδὸν ὀκτώ· ἡ αὐλὴ τότε ἐδῶθεν ἔλειπεν. Ἐγραψα πρὸς τοὺς φίλους καὶ πατριῶνας εἰς Μόσχαν. Πλὴν οὐδὲν ἐκατόρθωσα· οὔτε ὁ τόπος ἐβοήθησεν, οὔτε ὁ καιρὸς· τὸ τρίτον ἐκεῖ ἐμπόδιον ἔλειπε, τὸ α'. καὶ τὸ β'. ὅμως ἀπεματαίωσαν τὸ ζήτημα. Τοῦτο σὰς τὸ γράφω διὰ νὰ στοχασθῆτε προσέτι, ὅτι, ἂν διὰ τὸν ξένον ἔδειξα τὴν δυνατὴν προθυμίαν καὶ ἐπιμέλειαν, διὰ τὸν συγγενῆ μου εἶναι δυνατὸν νὰ μὴ προθυμηθῶ; ἀδύνατον. Καὶ θαρρῶ ὅτι εἰς τοῦτο μὲ κάμνετε δικαιοσύνην, οὐδὲ ποσῶς νὰ μὴ ἀμφιβάλετε, ἀλλ' ἐν πάσῃ πληροφορίᾳ νὰ ἦσθε βεβαιωμένοι, ὅτι δὲν θέλει λείψω νὰ προσέχω εἰς πάντα τρόπον εὐκαιρίας ὁποῦ νὰ μοῦ δοθῇ νὰ ἐπιμεληθῶ εἰς παρηγορίαν τοῦ ὀσπητίου σας, (ταῦτὸν εἰπεῖν τοῦ ὀσπητίου μου) τὰ κατὰ δύναμιν.

Παρακαλῶ ἀφοῦ διαβάσῃς τὸ γράμμα μου εἰς τὴν κυρίαν μου καὶ περιτόπητον Θεσίαν, νὰ τῆς φιλήσῃς πρῶτον τὸ χέρι, ἔπειτα τὸ πρόσωπον ἐκ μέρους μου. Ἀγκαλιὰ καὶ ἱερὸς εἶσαι, ἀδελφὲ, δὲν τὸ βλάπτει. Πρῶτον, ἐπειδὴ ἐν σοὶ τοῦ ἱερέως πρότερος εἶναι ὁ υἱός, καὶ ὁ νόμος τῆς φύσεως εἶναι πρεσβύτερος τοῦ πρεσβυτέρου, διατι εἶναι πρεσβύτατος· καὶ δεύτερον, διατι φιλεῖς ἐπιτροπικῶς, τουτέστιν ὡς τὸν τόπον ἐπέχων, καὶ τὸ πρόσωπον ἐπιφέρειν ἐνός διακόνου.

Πρὸς τούτοις παρακαλῶ νὰ προσφέρῃς τοὺς ἐγκαρδίους μου ἀσπασμούς πρὸς πᾶσαν τὴν σὴν ἀδελφότητα καὶ ἀνεψιότητα, ἡγουν τὴν ἐμὴν ἐξ ἀδελφότητα καὶ θεότητα. Καὶ τὸν μὲν Sig.^r Ragianatu, τὸν γλυκυτάτῳ μοι Σπυράκην, καὶ τὸν συνοδύοντα αὐτὸν ἐν τῇ φυγῇ Κύρ Θεόδωρον νὰ τοὺς ἀσπασθῇ; ἐγγράφως, ἢ (τὸ καλλιώτερον δῶν Κύριος!) ἐπανελθόντας ὀλίγωρα, καὶ αὐτοπροσώπως,

Β'. Οκτώβριος 1775.

Λογιώτατε καὶ φίλων ἀριστε, τὴν ὑμετέραν ἀγάπην εὐκρινέστατα κατασπάζομαι, καὶ ἐκ καρδίας ἐπεύχομαι.

Τίς ὁ κατὰ τὴν ἀρτίως συσχᾶσαν Ἐπαρχίαν Σλαβωνίου καὶ Χερσῶνος Ἀρχιεπίσκοπος;— Εὐγένιος· ὁ οὐ προσεδόκησα· οὐδέποτε κατεδίωξα, καὶ οὐδέποτε ἐφαντάσθην, μᾶλλον δὲ διὰ παντός ὡς βαρύτερον φορτίον, καὶ μέγα, καὶ ὑπὲρ ἐμῆ, ἀπέκλινα πάση δυνάμει· τοῦτο κατὰ τὸ θεῖον ἔλεος, ἀξιώσει ἰσχυροῦ τῆς φιλοχρίστου ἡμῶν Αὐτοκρατορίσεως, συννεύσει καὶ συνευδοκήσει τῆς ἱερᾶς ταύτης ἐν Ρώσσιᾳ Συνόδου, κοινῇ εὐκρεστήσει καὶ Ρώσσω καὶ Γραικῶν, ἰδοὺ γέγονα κατὰ τὴν πρώτην τοῦ ἐνισταμένου μηνός, ἐν τῷ ναῶ τοῦ καθ' ἡμᾶς Μοναστηρίου (1), παρουσίαζούσης τῆς Αὐτοκράτορος, καὶ τῆς Αὐλῆς ἀπάσης, ὑπὸ τῶν Πανιερωτάτων, τοῦ Μοσκοβίας Πλάτωνος, καὶ Πλασκοβίας Ἰνοκεντίου, καὶ τοῦ Κροντίσκης Σαμουήλ, χειροτονηθεῖς Ἀρχιερεὺς, καὶ διορισθεῖς εἰς τὴν ποιμαντηρίαν τοῦ ποιμνίου τῆς νέας Γουβερνίας, ἥτις ὑπ' ὀνόματι τῆς Νέας Ρωσσίας γνωρίζεται, περιέχουσαν τὴν Νέαν Σερβίαν, καὶ τὰ ἀπὸ Ἀζωφίου πρὸς ἀνατολάς, Κυμβουρνίου πρὸς δυσμὰς διοριζόμενα, ὑπὸ τῶν Ναγαζῶν Τατάρων πρὸς μεσημβρίαν, καὶ τῆς Μικρᾶς Ρωσσίας πρὸς ἄρκτον, ἕως καὶ αὐτῆς Πουλτάβας καὶ ἐπέκεινα.

Ἐπετέθη δὲ ὄνομα τῇ Ἀρχιεπισκοπῇ τὸ βῆθ ἐν ἀνωτέρω, Σλαβωνίου καὶ Χερσῶνος, τὸ μὲν διὰ τὴν τῶν ἐνδόξων Σλάβων τοῦ Ρώσσιου γένους ἀρχὴν, τὸ δὲ διὰ τὴν ἐν Χερσῶνι τοῦ Εὐαγγελικοῦ φωτὸς παραδοχὴν, πόλει παλαιᾷ καὶ ἐπισήμου ὀνόματος.

Ταῦτά σοι, ἀγαπητὲ, τὰ ἐμὰ φιλικῶς ἀναγγέλλω, καὶ τοῖς λοιποῖς τῶν γνωρίμων καὶ φίλων διὰ σοῦ, ὡς ὑμᾶς περὶ ἐμοῦ πρὸς κύριον εὐχέσθαι, ἵνα μὴ ἡ πρὸς τὴν ἀρχιερωσύνην ἀνάβασις, καὶ τῆς ἀληθινῆς φιλοσοφίας γέννηται μοι κατάβασις, μηδὲ εἰς κρίμα μοι καταστῆ, ἢ εἰς κατάκριμα τὸ ἀξίωμα.

Ἡ Ἐπαρχία μου, ἀγαπητὲ, εἶναι εὐκραῆς κατὰ τὸ κλίμα, εἶναι εὐφορος κατὰ τοὺς καρπούς· εἶναι τερπνὴ καὶ διὰ τοὺς βασιλικὸς ποταμούς, ὑφ' ὧν περιρρέεται, καὶ διὰ τὰ παραθαλάσσια πρὸς ἃ παρακτείνεται· εἶναι καὶ καταφύγιον ἀνεκτὸν τῶν ὑπὸ τῆς Ὀθωμανικῆς Τυραννίδος ἐπηρεαζομένων καὶ κατατρυχομένων, Ἑλλήνων, Βλάχων, Μολδαύων, Σέρβων, καὶ τῶν ἐξῆς. Πρὸς οὗς πλεῖστα καὶ ἀριστα πρόνομια ὑπὸ τῆς Αὐτοκρατορίσεως ἐχαρίσθησαν. Ἐὰν θελήσῃς νὰ ἔλθῃς ἐκεῖ νὰ κατοικήσῃς, εὐρήσεις πολλοὺς πολλαχῶθεν ἀδελφούς σου· εὐρήσεις δὲ καὶ με ὅλον σὸν εἰς συνδρομὴν καὶ βοήθειάν σου.

(1) Ἐνοαί ἐκεῖνο τὸ τῶν Ἰσρητῶν τὸ ἐν τῇ Μόσχῃ.

τοὺς δὲ λοιποὺς ἀπαξάπαντας καὶ ἀπαξάπασας ἐκ στόματος, νοεῖται δὲ ὡς ἀρχηγὸν τοῦ χοροῦ καὶ πρωθῆλικα, τὸν ἀγαπητόν μοι Σ.ρ Τζόρτζην. Μὴ λείψετε μὲ ἄλλο σας γράμμα νὰ μοῖ δηλοποιήσετε τί τέλος ἔλαβεν ἡ ὑπόθεσις τοῦ Σ.ρ Σπυράκη, ἢ τί ἐλπίζεται. Τὰ γράμματά σας ἄς πέμπωνται εἰς Βενετίαν, ἢ πρὸς τὸν Σ.ρ Μαρούτζην, ἢ εἰς ἄλλον διὰ νὰ στέλλωνται per Βιέννα εἰς Πετροβούργον.

Ἄχ ἀδελφὲ, ἂν ἦτον τρόπος νὰ ἔλθω νὰ τελειώσω αὐτοῦ μεταξὺ σας τὴν πολύπονον πλάνην τοῦ βίου, τὴν ὁποῖαν ἕως τώρα ἐπέρασα! Πίστευσόν μοι αὐτοῖ σας οἱ τόποι εἶναι ὁ παράδεισος. Τί ὠφελοῦσιν αἱ αὐλικαὶ τύρβαι καὶ τὰ θεάματα τῆς κοσμικῆς μεγαλειότητος πρὸς παράθεσιν μιᾶς διαγωγῆς ἐν ὀλιγαρκείᾳ γαληνιῶδους καὶ ἀκύμονος; τί σύγκρισιν ἔχουν τὰ ἀγαθὰ τῆς ὑπολήψεως πρὸς τὰ ἀγαθὰ τῆς φύσεως; ἐκεῖνα εἶναι ὄνειρα, παραβαλλόμενα πρὸς ταῦτα, καθὼς ταῦτα πρὸς τὰ ἐπιζόμενα εἶναι τὸ οὐδέν. Μὰ γὰρ εἶπέ μοι καὶ τοῦτο ἀδελφὲ, ἂν αὐτοῦ ἔλθωμεν (ἐπειδὴ εἴμεθα ἄνθρωποι σάρκα φοροῦντες, καὶ τὸν κόσμον οἰκοῦντες) πῶς ἔχομεν νὰ ζήσωμεν; Ἐπὶ διάταξε a buon conto ἔχεις μίαν famosa abbazia, ἔχεις casa propria, καὶ possessiones, ἡγουν εἶσαι ἰντραδόρος, εἶσαι ἐπιθυμητὸς καὶ κογκορρέρον μικροὶ καὶ μεγάλοι· τόμου ψάλλῃς διὰ νὰ σὲ ἀκούσουν ἔχεις φίλους καὶ γνωρίμους τόσους καὶ τόσους καὶ εἶσαι παρὰ πάντων ρισπεττάδος. Μὰ ἐγὼ ἂν ἔλθω, ἕνα ἀπὸ τοὺς κόπους καὶ ἀπὸ τὰς ταλαιπωρίας σεσθρωμένον γερόντιον, μὲ δύο ἡμισυ δόντια ὄλα ὄλα, χωρὶς ὑποσατικά, χωρὶς σπῆτι, χωρὶς ὀφφίκιον, χωρὶς ἐπιτραχήλιον, χωρὶς τέχνην (ἐπειδὴ καὶ ἐκεῖνο τὸ πτωχο-τύπτω-τύπτεις, πάει τώρα ἐπέρασε) τί ἔχω νὰ γένω;— Ἐρωτῶ λοιπὸν, καὶ σημειώσαί μοι· ἡμπορῶ αὐτοῦ νὰ ἀγοράσω (διατι τὴν σήμερον αὐτὰ ἀγοράζονται) κάμμιαν abbazia, ὁποῦ νὰ μοῖ διδῇ κάμμιαν ἑκατοντάδα φλωρίων τὸν χρόνον πρὸς κυβέρνησιν, (διατι δὲν εἶμαι νηστευτής) καὶ ὡς πόσα χρειάζονται διὰ τοιαύτην ἀγοράν ἢ ὑποθήκην; τὴν ζητῶ in vita, καὶ ἡ ζωὴ μου δὲν θέλει εἶναι μακρὰ, ὅθεν ὁ πωλητὴς θέλει εὖρη τὸν λογαριασμόν του. Καὶ τὴν θέλω ὄχιμακρὰν τῆς πόλεως, διὰ νὰ ἔχω, ὅταν θέλω, εὐκόλῃν καὶ πρόχειρον τὴν συναναστροφὴν τῶν συγγενῶν καὶ τῶν φίλων. Γράψέ μοι πρὸς τούτοις, καὶ ἂν ἀπὸ τὸ περιφρημὸν μας Καψογαϊδούρικο γένος τῶν Βουλγαράτων αὐτοῦ εὐρίσκεται κανένας ἄρῆν· ἢ μόνος ἀπέμεινῃ ἢ ἀφεντιά μου. Ἢέ! . . . τὸ χαρτί ἐτελειώσε· ἔρρωσο καὶ εὖ πράττε.

Ὁ ὑμέτερος ἐξ ἀδελφός καὶ ἀδελφὸς καὶ δούλος Εὐγένιος Ἱεροδιάκονος· ὁ Βούλγαρις.

Ἄν αὐτοῦ εὐρίσκεται ὁ λογιώτατος ἐν Ἱεροδιδασκάλοις καὶ Ἱεροκλήρῳ τῆς Μεγάλῃς Ἐκκλησίας Κύρ Ἰωάσαφ ὁ Κορνῆλιος, ἄς δεχθῇ δι' ὑμετέρας φωνῆς τοὺς πρὸ ἐμοῦ ἐγκαρδίους ἀσπασμούς.

Ἐγὼ γάρ εἰμι ὁ πρῶτος ἐκεῖνος Εὐγένιος ὁ σὸς εἰλικρινὴς φίλος, καὶ διὰ βίου ἔσομαι.

Γ'.

(Πρὸς συγγενὴ εἰς Κέρκυραν, 1775 μετὰ τὸν Ὀκτώβριον).

Τὸν περασμένον Αὐγουστον διὰ προσταγῆς τῆς μεγάλης τῶν Ρώσσιων Αὐτοκράτορος διέβην ἀπὸ Πετροβούργου εἰς Μόσχαν, ὅπου εὐρίσκειτο ἡ Αὐτοκρατορικὴ Αὐλή. Εὐρῶν δὲ τὸν Κ. Κόμ. Μοτ-ζενίγον πρὸ ὀλίγου καὶ αὐτὸν ἐλθόντα, ἔλαβον παρ' αὐτοῦ τὸ αγαπητὸν γράμματῆς, σημειωμένον 1774 Ἰουνίου πρώτῃ, τοῦτέστι γεγραμμένον πρὸ δέκα-τεσσάρων μηνῶν· ἐχάρην δὲ μαθὼν δι' αὐτοῦ τὴν ποθητὴν μοι ὑγείαν σας, τὴν ὁποῖαν εὐχομαι θεοθεν εἰς πᾶσαν τὴν φαιμίαν σας καὶ συγγένειαν ἀπαρασάλευτον καὶ εἰς τὸ ἐξῆς μετὰ τῆς ἀπολαύσεως παντὸς ἀγαθοῦ. Ἡ χαρὰ μου ἠῤῥξησεν ὡς ἐδιὰ-βασὰ τὰ χρυσὰ βλαστάρια τοῦ Ἐκλαμ. Δόκτορος Κυρίου Νικολάου Παπαδοπούλου καὶ τῆς ἀγαπητῆς μου πρωτεξαδέλφης Κυρίας Σοφίας· τὰ ὀνόματα Ἀγγέλου καὶ Ἀντωνίου τῶν μικρῶν μου ἀνεψιῶν, ἀνεκάλεσαν εἰς τὴν ἐνθύμησίν μου τὴν μακαρίτησσαν νόνην καὶ τὸν μακαρίτην θεῖον μου. Ὁ Θεὸς νὰ τοὺς δώσῃ ζωὴν νὰ γηράσουν ὡς ἡ μεγάλη μητέρα τους. Δὲν ἀμφιβάλω ὅτι θέλει φροντίσετε νὰ τοὺς δώσετε μίαν καλὴν καὶ σπουδαίαν ἀνατροφὴν. Αὕτη εἶναι ἡ μεγαλύτερη κληρονομία τὴν ὁποῖαν ἠμποροῦν οἱ φρόνιμοι γονεῖς νὰ ἀφήνουν εἰς τὰ τέκνα τους· τὸ χρυσίον καὶ τὸ ἀργύριον ὡς πρὸς αὐτὴν δὲν εἶναι τὸ οὐδὲν· ἐγὼ ἐγεννήθην πτωχὸς καὶ ἠπορημένος· οἱ γονεῖς μου δὲν μοῦ ἄφρησαν μίαν τρίχα· ὁ πατήρ μου καὶ ἡ μήτηρ μου ἐγκατέλιπόν με· μὰ μίαν μετρία ἀνατροφὴν, καὶ μίαν παντοτεινὴν ὄρεξις μαθησεως, ὅχι μόνον δὲν με ἄφρησαν τὰ πεινάσω, οὐδὲ νὰ διψήσω, ἀλλὰ καὶ με κατέστησαν ἐνδοξοὺν καὶ πλούσιον ὑπὲρ ὃ ἄξιός εἰμι.

Καὶ ἐπειδὴ περὶ τοῦ δοξασμοῦ μου καὶ πλουτισμοῦ μου παρενέπεσε λόγος, ἔστω εἰς εἰδῆσίν σας ὅτι τὴν ὥραν ταύτην καθ' ἣν σὰς γράφω εἰμαι Ἀρχιεπίσκοπος. Ἀπ' ἀρχῆς ἀκόμη ἀφ' οὗ διὰ δύο καὶ τριῶν γραμμάτων προσκληθεὶς μετέβην ἀπὸ Λειψίας εἰς τὸ Πετροβούργον πρὸ χρόνων τώρα τεσσάρων καὶ ἐπέκεινα, ἡ πανευσπλαγγικωτάτη Κυρία Αὐτοκράτωρ μεγαλύνουσα τὸ ἔλεός της ἐπ' ἐμοὶ ἔδειξε κλίσιν νὰ με προβιβάσῃ ἀπὸ τὴν τάξιν τοῦ ἀπλοῦ Διακόνου εἰς βαθμὸν ὑψηλότερον. Πάντοτε ἐγὼ παρητήθην προβάλλωντας μετὰ τῶν ἄλλων τὴν στέρησιν τῆς βωσσιτικῆς γλώσσης, διὰ τὴν ὁποῖαν δὲν ἠδυνάμην νὰ ἀναδεχθῶ τοῦ λογικῆ ποιμνίου τὴν διοίκησιν· ἀλλ' ἡ πανένδοξος εἰρήνη, μετὰ τὴν εὐτυχίαν τῶν τροπαιοφόρων ὕλων τῆς Αὐτοκράτορος, ἐσύστησεν εἰς τὸ Ρώσσικὸν Κράτος ἄλλο ἓνα

Говорно νέον, ὅπου ἀπλόνεται ἕως εἰς τὴν μαύρην θάλασσαν, εἰς τὸ ὁποῖον πλῆθος Ρωμαίων, Σέρβων, Βλάχων, Μολδαύων συντρέχουσιν εἰς κατοικήσιν με διάφορα προνομία ὁποῦ ἡ Αὐτοκρατορικὴ Αὐλή εἰς αὐτοὺς ἐχάρισεν. Ἡ νέα αὕτη Ἐπαρχία ἐχρειάζετο καὶ ἓνα Ποιμένα διὰ τὴν διοίκησιν τὴν ἐκκλησιαστικὴν, καὶ ἡ Αὐτοκράτωρ ἔστρεψε τὰ ὄμματά της πρὸς ἐμέ· ὅθεν ἐχρειάσθη νὰ ὑποταχθῶ καὶ νὰ ὑπακούσω εἰς τὸν Θεὸν καὶ εἰς τὸν Καίσαρα. Ἐχειροτονήθην λοιπὸν ἐν Μόσχᾳ Ἀρχιερεὺς κατὰ τὴν πρώτην τοῦ παρελθόντος μηνὸς Ὀκτωβρίου, παρούσης ἐπὶ θρόνου εἰς τὴν χειροτονίαν μου καὶ αὐτῆς τῆς Αὐγούστης καὶ πάσης τῆς Αὐτοκρατορικῆς Αὐλῆς. Ἡ Ἀρχιεπισκοπὴ μου δι' αὐτοκρατορικῆ διπλώματος ἐπωνομάσθη Σλαβινίου καὶ Χερσῶνος ἀπὸ δύο Πόλεις ὁποῦ τὸ Ἰμπεριον νέας τώρα οἰκοδομεῖ. Ὡς τόσον ἡ καθέδρα μου πρὸς τὸ παρὸν θέλει εἶναι εἰς τὴν περιόρημον Πουλτάβαν, ἥτις καὶ αὕτη περιέχεται εἰς τὰ ὄρια τῆς Ἐπαρχίας μου, ἥτις ἀπλόνεται ἀπὸ τὰ σύνορα τῆς Κιοβίας ἕως τῆς Μαύρης Θαλάσσης κατὰ βορρᾶν καὶ νότον, κατὰ δὲ ἀνατολὰς καὶ δυσμὰς ἀπὸ τὸ Ἄζωφ ἕως εἰς τὸν ποταμὸν Βώγ.

Ἀφ' οὗ σὺν Θεῷ καταβῶ εἰς τὴν Ἐπαρχίαν μου, ἐκείθεν διὰ μέσου Κωνσταντινουπόλεως θέλει σὰς γράφω εὐκολώτερα καὶ συχνότερα· εἰς τὸ ἀναματαξῶ, ἂν θελήσετε νὰ γράψητε εἰς ἐμέ, ἠμπορεῖτε νὰ στείλετε ἐπιστολήν σας per ricapito ὡς ἐρεξῆς

Θέλει ἀναγγεῖλετε τὰ κατ' ἐμέ πάντα εἰς τὸν ἀγαπητὸν Διδάσκαλόν μου Κύρ Ἰερειμὴν· ἂν ἦτον νεώτερος ἤθελα τολμήσω νὰ τὸν παρακαλέσω νὰ ἔλθῃ πρὸς ἐμέ διὰ νὰ συζήσωμεν καὶ νὰ τὸν ἔχω βοηθὸν εἰς τὸ φορτίον ὁποῦ ἀνεδέχθην καὶ ὀδηγίαν καὶ φῶς· ἡ οἰκία μου ἱκανὴ εἶναι νὰ περιθάλλῃ τὸ γῆρας του· οὐδὲν ἔργον ἐπίπονον δὲν ἤθελεν ἔχῃ· καὶ ἂν ἔχῃ καὶ τινα συγγενὴ καὶ θεράποντα, δὲν ἤθελεν λείψῃ καὶ ὑπὲρ τούτων τὰ ἱκανά. Ἡ Ἐπαρχία μου δὲν εἶναι εἰς κλίμα τραχὺ καὶ κατεψυγμένον, ἡ θέσις εἶναι δέκα βαθμοὺς κατωτέρα τῆς Πετροπόλεως, ὅπου ἐγὼ ἕως τοῦ νῦν διέτριβον, ὥστε τὸ κλίμα εἶναι εὐκρατον, ὁ ἀὴρ ὑγιεινός, ἡ γῆ εὐφορος, κ. τ. λ. Ἀλλὰ τί μάταιον ὁποῦ ζητῶ τὰ σχεδὸν ἀδύνατα! Τοῦτο τὸ μέρος τῆς ἐπιστολῆς μου δὲν σὰς ἀρέσει, καὶ ἂν ἡ Κέρκυρα ἤκουε τὸ πρόβλημά μου, χωρὶς ἄλλο ἤθελε με καταρασθῆ. Ὡς τόσον τὸν ἀσπάζομαι, ἀπὸ βάθους καρδίας, τὸν καλὸν μου αὐτὸν Διδάσκαλον, καὶ ἰδοὺ αὕτη ἡ ἐπιστολή μου ἔστω καὶ πρὸς αὐτὸν διὰ νὰ μὴ εἰπῇ πῶς δὲν τὸν ἔγραψα. Τὸν παρακαλῶ νὰ με ἐπευχθῆ διὰ τὴν φανὴ ἐργατῆς ὅχι πάντῃ ἀδόκιμος, διὰ τοῦ θεοῦ ἐλέους, εἰς τὸν ἀμπελῶνα τοῦτον, εἰς ἃν ὁ Κύριος ὄλην τὴν ἡμέραν ἐστηκότα ἀργὸν, κατὰ τὴν ἐνδοκίαν ὥραν καὶ ἐμὲ ἐμισθώσατο. Τὰς ἐγκαρδίους μου εὐχὰς πέμπω εἰς τὴν ἡγαπημέναν μου θεῖαν

Σ.^α Σιγούραν καὶ τὴν πρωτεξαδέλφην μου Σ.^α Σοφίαν καὶ τὸν Ἐκλαμ. Ἀρχοντα αὐτῆς il Sig.^r D.^r Niccolò Papadopoli καὶ τὰ φίλτατα τέκνα τους.

ΙΟΥΔΙΘ.

Μεταξὺ τῶν τῆς Π. Δ. Βιβλίων ἐμπεριλαμβανεται καὶ τὸ τῆς Ἰουδιθ (1) ὅπερ, ἂν καὶ ἐκτὸς τοῦ Κανόνος, ἐτάττετο ὅμως ὑπὸ τῶν Ἀρχαίων Ἰουδαίων μετὰ τῶν Ἀγιογράφων Βιβλίων. Ἰδοὺ δὲ τὰ ὅσα ἐξ αὐτοῦ μαυθάνομεν.

Ἀρφαξάδ (2) τῶν Μήδων ὁ βασιλεὺς, κτίσας ὄχυρωτάτην πόλιν, ὠνόμασεν Ἐκβάτανα, περιβαλὼν αὐτὴν μετὰ τείχη θαυμαστά, ἔχοντα ὕψος μὲν πήχεων 70, πλάτος δὲ, 50, ἐκ λελαξυμένων συνιστάμενα λίθων, τριῶν πήχεων τὸ πλάτος, καὶ ἐξ τῆς μήκος. Περιπέλον κατεσκεύασεν ἐπ' αὐτὰ πύργους, 400 πήχεων τὸ ὕψος, καὶ 60 τὸ πλάτος, ὕψους αὐτοῦ· ἐπὶ τῶν πυλῶν, ἔχουσάν ὕψος μὲν 70 πήχεων, πλάτος δὲ 40, ὥστε καὶ διὰ τὸ ὄχυρον τῆς πόλεως καὶ διὰ τὴν πληθὺν καὶ ἀνδρείαν τῶν στρατιωτῶν του, καὶ διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἀρμάτων, ἐνόμιζεν ἑαυτὸν ἀκατανίκητον. Κατὰ τούτου ἐστρατεύσας ὁ τῶν Ἀσσυρίων βασιλεὺς Ναβουχοδονόσορ μετὰ πολυκρίθμου στρατιᾶς τὸ 12 ἔτος τῆς βασιλείας του, ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ πολλὰ ἔθνη, πάντας τοὺς κατοίκους τῶν ὀρειῶν μερῶν, τοὺς παρὰ τὸν Εὐφράτην καὶ Τίγγρη καὶ Ἰδάσπην, ποταμοὺς, καὶ τοὺς κατοικοῦντας τὰ πεδινὰ μέρη τοῦ Εἰρωῶ βασιλέως τῶν Ἐλυμαίων, ἐνίκησεν αὐτὸν παρὰ τὰς μεγάλας πεδιάδας τῆς Ραγαῦ, ἢ Ραγῶν, τῆς Μηδείας. Ἐπαρθεὶς δὲ ἐπὶ τοιαύτῃ νίκῃ ὁ Ναβουχοδονόσορ, ἠθέλησεν ὅτι ὅλοι τῆς Ἀσίας οἱ λαοὶ νὰ ἀναγνωρίσωσιν αὐτὸν, ὡς τὸν μόνον τῆς Ἀνατολῆς μονάρχην καὶ κύριον. Διὸ ἀπέστειλε πρέσβεις καθ' ὅλα τὰ μέρη, εἰς τε τὴν Περσίδα, Κιλικίαν, καὶ Δαμασκόν, ἔτι δὲ εἰς πᾶσαν τὴν Ἰουδαίαν, Αἴγυπτον, καὶ μέχρι

(1) Συγγραφεὶς τοῦ φερωνόμου τῆς Ἰουδιθ βιβλίου, οἱ μὲν θέλουσι τὸν Ἀρχιερέα Ἐλιακίμ, τὸν ἐπὶ Μανασσῆ, οἱ δὲ τὸν Ἰησοῦν τὸν υἱὸν τοῦ Ἰωσεδάκ. Ἴδε τὸν σφ. Οἶκον. ἐν τῷ περὶ τῶν ΟΒ' ἔργ. τῆς Π. Δ. Β. 4. δ. 4, 27.

(2) Ὁ Ἀρφαξάδ οὗτος εἶναι, λέγουσιν, ὁ Φραόρτης υἱὸς τοῦ Ἀνιόκου, δευτέρου τῶν Μήδων βασιλέως, περὶ ὧν ἱστορεῖ ὁ Ἡρόδοτος, ὅτι ὁ μὲν Ἀνιόκος ἔκτισε τὰ Ἐκβάτανα ὄχυρῶσας αὐτὰ μετὰ μεγάλα καὶ ἰσχυρὰ τείχη, τῶν ὁποῖων οἱ κύκλοι ἦσαν ἐπτά ὁ εἰς τοῦ ἄλλου ὑψηλότερος· τοῦ μὲν πρώτου κύκλου, λέγει, οἱ προμαχῶνες ἦσαν λευκοί, τοῦ δὲ δευτέρου μέλανες, τοῦ δὲ τρίτου φοινικιοί, τοῦ δὲ τετάρτου κυανοί, τοῦ δὲ πέμπτου σανδαράκινοι, τοῦ δὲ ἕκτου ἀργυροχρῶσοι, τοῦ δὲ ἑβδόμου χρυσοειδεῖς. Ὁ δὲ υἱὸς του, Φραόρτης, διαδέχθεις αὐτὸν, βασιλεύσαντα 53 ἔτη, ἐπολέμησε κατὰ τῶν Περσῶν, καὶ ὑπέταξεν αὐτούς. Βασιλεύσαντα δ' ἐπὶ τῶν δύο τούτων ἰσχυρῶν ἔθνων, ἤρξισεν νὰ ὑποτάτῃ καὶ ἄλλα διάφορα τῆς Ἀσίας ἔθνη, ἐστρατεύσας καὶ κατὰ τῶν Ἀσσυρίων, τῶν ἐχόντων τὴν Νινευθ, ὅπου καὶ ἀποπέσθη, βασιλεύσας 22 ἔτη. (Ἡρ. Β. Α. 96, 98, 102).

(Τόμ. Α. Φυλλ. Ι. ΙΑ.)

τῶν ὀρίων τῆς Αἰθιοπίας, ἀπαιτῶν παρ' ὅλων τούτων ὑποταγὴν. Ἄλλ' ὅλοι οὗτοι οἱ λαοὶ ὁμοφώνως, χωρὶς νὰ δώσωσιν οὐδεμίαν ἀκρόασιν εἰς τὰς ἀδίλους ἀπαιτήσεις του, ἀπέπεμψαν τοὺς Πρέσβεις, καὶ μετὰ καταφρόνησιν. Τότε ὁ Ναβουχοδονόσορ παροξυνθεὶς σφόδρα κατ' αὐτῶν ὤμοσεν εἰς τὸν Θεὸν του καὶ εἰς τὴν βασιλείαν, νὰ ἐκδικηθῆ ἐναντίον ὅλων τούτων τῶν ἔθνων, καὶ νὰ παραδώσῃ αὐτὰ ἐν στόματι μαχαίρας. Ὅθεν κατὰ τὸ 17 ἔτος τῆς βασιλείας του πρώτον μὲν παρετάχθη μετὰ τὴν δύναμίν του κατὰ τοῦ Ἀρφαξάδ καὶ κατέστρεψεν αὐτοῦ καὶ τὸ ἵππικόν καὶ τὰ ἄρματα καὶ πᾶσαν τὴν δύναμίν του, γενόμενος κύριος πολλῶν πόλεων αὐτοῦ· ὥστε ἐφθασε καὶ ἕως τὰ Ἐκβάτανα, τὰ ὁποῖα ἐκυρίευσεν, διαρπάσας ὅλα τὰ πλοῦτη τῆς πόλεως, καὶ αὐτὸν τὸν βασιλεῖα φεύγοντα συλλαβὼν εἰς τὰ ὄρια τῆς Ραγαῦ, ἐφόνευσεν· καὶ οὕτως ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Νινευθ μετὰ ὅλα τὰ ἀπειράριθμα πλῆθη τῶν πολεμιστῶν του, φέρων πολλὰ λάφυρα· ὅπου ἐδόθη εἰς τρυφὰς καὶ εὐωχίας αὐτὸς καὶ τὰ στρατεύματα αὐτοῦ ἐπὶ 120 ἡμέρας.

Εἰς δὲ τὸ 18 ἔτος τῆς βασιλείας του τῆ 22 ἡμέρας τοῦ πρώτου μηνὸς συνήθροισεν ἐν τῷ ἀνακτόρῳ αὐτοῦ συμβούλιον ὅλων τῶν στρατηγῶν αὐτοῦ, καὶ μεγιστάνων, παραστήσας αὐτοῖς ὅτι ἔχει σκοπὸν νὰ ἐκδικηθῆ μὲν κατ' ἐκείνων, οἵτινες κατεφρόνησαν τὰς διαταγὰς του, νὰ ὑποτάξῃ δὲ εἰς τὴν ὑπακοήν του καὶ ὅλα τὰ ἔθνη τῆς γῆς. Ἀφοῦ δὲ ἐνεκρίθη παρ' ὅλων ἡ πρόθεσις αὐτοῦ, προσκαλέσας Ὀλοφέρνην τὸν Ἀρχιστράτηγον ὅλης του τῆς δυνάμεως, διέταξεν αὐτὸν νὰ ἐκλέξῃ τοὺς μαχιμωτέρους ἄνδρας, πεζοὺς μὲν 120 χιλιάδας, ἐπίπλους δὲ τοξότας χιλιάδας 12, καὶ νὰ πολεμήσῃ καθ' ὅλων ἐκείνων τῆς Ἀσσεως τῶν λαῶν, οἵτινες ἀπέιθησαν καὶ κατεφρόνησαν τὰς διαταγὰς του, ὑποτάττων ὅλους τούτους εἰς τὴν ὑπακοήν του. Παραλαβὼν λοιπὸν εὐθύς ὁ Ὀλοφέρνης, πρὸς ἐκπλήρωσιν τῆς διαταγῆς τοῦ κυρίου του, ὅλα ταῦτα τὰ στρατεύματα, ἔτι δὲ καὶ ἀπειράριθμα ζῶα, καμήλους, ὄνους καὶ ἡμιόνους μετὰ πολεμοφόδια, χρυσίον καὶ ἀργύριον πολὺ, ἐξῆλθεν ἐκ τῆς Νινευθ, καὶ διαβὰς τὸν Εὐφράτην, διεσύνθη πρὸς τὴν Κιλικίαν, καὶ μετὰ τριῶν ἡμερῶν ὁδοπορίαν ἐφθασεν ἀπέναντι τοῦ πεδίου Βαικιτλαῖθ, στρατοπεδεύσας παρὰ τὸ ὄρος Ἀργεον ἢ Ἀργαῖον (1). Καὶ πρῶτον μὲν ἔγινε κύριος ἀπασῶν τῶν πόλεων ἐκείνων, καταστρέψας ὅλον τὸν τόπον. Ἀκολούθως δὲ, παρελθὼν τὸν Εὐφράτην, ὑπέταξεν ὅλην τὴν Μεσοποταμίαν, φέρων παντοῦ τὴν φρικὴν καὶ τὸν ἀφανισμόν, εἰς τε τὴν Συρίαν, Δαμασκόν καὶ πᾶσαν τὴν γῆν τοῦ Μαδιάμ, εἰς τρόπον ὥστε ὅλοι οἱ βασιλεῖς τῆς Συρίας, Μεσοποταμίας, Κιλικίας, καὶ Λυβίας προσήρχοντο προσφέροντες τὴν ὑπακοήν των, καὶ ἀναγνωρίζοντες τὸ κράτος καὶ τὴν κυριότητα

(1) Γεωγ. Μελ. Β. 3. Κ. 14. σελ. 191.

τοῦ Μεγάλου βασιλέως Ναβουχοδονόσορος. Καὶ μόλις ὁ Ὀλοφέρνης ἐπαβήσιν αἴζετο εἰς οἰκνότητος πόλιν, ὑπεδέχοντο αὐτὸν καὶ ἄρχοντες καὶ ἰδιῶται καὶ πᾶς ὁ λαὸς τῶν περιχώρων μετὰ σεφάνων ἐν τυμπάνοις καὶ χοροῖς (1). Πλὴν ὅλα ταῦτα δὲν ἴσχυσαν νὰ μαλαξῶσι τὴν σκληρότητα τοῦ ὠμοτάτου ἐκείνου κατακτητοῦ, ὅστις καὶ τὰς πόλεις ἐκείνων τῶν ἐθνῶν κατέσκαψε καὶ τὰ ἄλλα αὐτῶν ἐξέκοψε, διαταχθεὶς ὑπὸ τοῦ Ναβουχοδονόσορος νὰ ἐξολοθρεύσῃ καὶ αὐτοὺς τῆς γῆς τοὺς θεοὺς, ὅπως αὐτὸν μόνον λατρεύσῃσι πάντα τὰ ἔθνη, καὶ ἐπικαλῶνται ὡς Θεὸν πᾶσαι φυλαὶ καὶ γλώσσαι. Φθάσας δὲ καὶ εἰς τὴν γῆν τοῦ Ἰσραὴλ, ἐστρατοπέδευεν εἰς τὴν κοιλάδα Ἐσδρηλῶν ἢ Ἰεζραὲλ, ἀναμέσον Γαβὰ καὶ Σκυθοπόλεως, διαμείνας ἐκεῖ ἕνα μῆνα. Οἱ δὲ Ἰουδαῖοι ἀκούσαντες τὰ ὅσα ὁ Ὀλοφέρνης εἰς τὰ ἄλλα ἔθνη ἐπραξε, καὶ πῶς ἐσκύλευεν αὐτῶν ὅλα τὰ ἱερά, καὶ τὰ παρεδῶκεν εἰς ἀφανισμόν, φοβούμενοι μὴ πράξῃ τὰ αὐτὰ καὶ εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ εἰς τὸν ναὸν τοῦ Κυρίου, τοῦ ὁποίου προσφάτως ἀναβάντες ἐκ τῆς γεννηθείσης αἰχμαλωσίας, καὶ νεοσιτὶ συναθροισθέντες πᾶς ὁ λαὸς, ἐκαθάρισαν τὰ σκεύη καὶ τὸ θυσιαστήριον, ἅτινα εἶχον βεβηλωθῆ, ἐκυριεύθησαν ὑπὸ μεγάλης φόβης καὶ ταραχῆς. Πλὴν, πεποιθότες εἰς τὴν θείαν ἀντίληψιν καὶ βοήθειαν, ἀπεφάσισαν νὰ ἀντιπραταχθῶσι κατὰ τῶν πολεμίων. Ὄθεν ἀπέστειλαν καὶ προκατέλαβον τὰς εἰς τὴν γῆν τῶν διαβάσεις τοῦ ἐχθροῦ, καὶ ὅλα τὰ ὑψηλὰ καὶ στενὰ μέρη, ἠσφάλισαν μὲν σὺν τείχεσι τὰς πόλεις τῶν, συνήθροισαν δὲ ζωοτροφίας ἐκ τῶν νεοθερίτων ἀγρῶν τῶν, ἔγραψε δὲ καὶ ὁ Ἀρχιερεὺς Ἰωακὴμ πρὸς τοὺς κατοίκους τῆς Βετυλούας (2), καὶ Βετομεσθαίμ, κειμένης ἀπέναντι Ἐσδρηλῶν, νὰ προκαταλάβωσι καὶ αὐτοὶ τὰς ἀναβάσεις τῆς Ὀρεινῆς, καὶ τὰς πρὸς τὴν Ἰουδαίαν διαβάσεις, ἵνα ἐμποδίσωσι τῶν Ἀσσυρίων τὴν ἔφοδον· καὶ ἀφοῦ συντέλεσαν πάντα ταῦτα, ὁ Ἀρχιερεὺς, οἱ ἱερεῖς καὶ πᾶς ὁ λαὸς ἀνεβόησαν πρὸς τὸν Θεὸν μετ' ἐκτενοῦς δεήσεως, νηστεύοντες, ἐνδεδυμένοι σάκκους, ἔχοντες σποδὸν ἐπὶ κεφαλῆς τῶν, ἄνδρες γυναῖκες καὶ νήπια, συνθηροισμένοι ἐντὸς τοῦ ναοῦ τοῦ Κυρίου, καλύψαντες μὲ σάκκον ὡς καὶ αὐτὸ τὸ θυσιαστήριον, καὶ ἱκετεύοντες ὑμοθυμαδὸν τὴν ἐξ ὕψους ἀρωγὴν, ἵνα μὴ τὰ νήπια αὐτῶν καὶ αἱ γυναῖκες γενῶσι τοῦ ἐχθροῦ λάφυρον, αἱ δὲ πόλεις ἐξαφανισθῶσι καὶ τὰ ἄγρια αὐτῶν βεβηλωθῶσι, τῶν ὁποίων αἱ ταπειναὶ ἱκεσίαι ἠκούσθησαν ἴλεοι ἐνώπιον τοῦ θρόνου Κυρίου Παντοκράτορος.

Μαθὼν δὲ ὁ Ὀλοφέρνης ὁ τῶν Ἀσσυρίων Ἀρχι-

(1) Ἰουδῆ γ'.

(2) Ἡ Βετυλούα τοποθετεῖται ἐν τῇ βορείῳ μέρει τῆς Ἱερουσαλήμ, ἀπέχουσα αὐτῆς 30 περίπου Γαλλ. λεύγας, παρὰ τὸ πεδίον Ἐσδρηλῶν, ὑπερ ἕκειτο ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ μεταξὺ τῆς Βαβυλῆος καὶ τοῦ Καρμυλίου ὄρους. Ἰδὲ Ἀνασ. Βολτ. Σελ. 116.

στράτηγος, ὅτι οἱ Ἰσραηλιταὶ προπαρσκευάσθησαν εἰς πόλεμον, συγκλείσαντες μὲν πανταχόθεν τὰς διαβάσεις, ὀχυρώσαντες δὲ ὅλα τὰ ὑψηλὰ μέρη, θέσαντες ἐνεδραν εἰς τὰς πεδιάδας, καὶ ὀργισθεὶς σφόδρα κατ' αὐτῶν, συνεκάλεσεν ὅλους τοὺς ἀξιωματικούς τοῦ στρατεύματος αὐτοῦ καὶ τῶν συμμάχων του, εἰπὼν· καὶ ποῖός τις ὁ λαὸς οὗτος διὰ νὰ πολεμήσῃ καθ' ἡμῶν; τίνας αἱ πόλεις τῶν; ὁποῖα ἢ δύναιμις τῶν, καὶ ὁ βασιλεὺς αὐτῶν; Τότε Ἀχιὼρ ὁ τῶν Ἀμμωνιτῶν Ἀρχηγὸς ἀποκριθεὶς, εἶπε· «κύριέ μου, ἀκούσθη τὰ ὅσα θέλω σοὶ διηγηθῆ εἰλικρινῶς καὶ ἀληθῶς περὶ τοῦ λαοῦ τούτου. Οὗτος εἶναι ἐκ τῶν ἀπογόνων τῶν Χαλδαίων, οἵτινες κατ' ἀρχάς, μὴ θελήσαντες νὰ ἀκολουθήσωσι τὴν λατρείαν τῶν Θεῶν τῶν Πατέρων τῶν, ἀλλὰ προσκυνῶντες καὶ λατρεύοντες τὸν Θεὸν τοῦ οὐρανοῦ, ἐξῆλθον ἐκ τῆς Χαλδαίας γῆς καὶ παρεκίνησαν πρῶτον μὲν ἐν μεσοποταμίᾳ ἡμέρας πολλὰς· εἶτα δὲ ἐπρόσταξεν αὐτοῦς ὁ Θεὸς, τὸν ὁποῖον αὐτοὶ ἐγνώρισαν, νὰ ἐξέλθωσιν ἐκεῖθεν καὶ νὰ ὑπάγωσιν εἰς τὴν γῆν τοῦ Χαναάν, ὅπου ἀποκατασταθέντες ἐγέναν πλούσιοι σφόδρα εἰς χρυσίον, ἀργύριον, καὶ κτήνη· ἀλλ' ἐξ αἰτίας τῆς πείνης, ἣτις ἠκολούθησε μεγάλη εἰς ὅλην τὴν γῆν τοῦ Χαναάν, κατέβησαν εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ κατώκησαν ἐκεῖ. Εἰς ταύτην δὲ τὴν νέαν προικίαν πληθυνθέντες γεγονόασιν ἀναριθμητοί· ὥστε ὁ βασιλεὺς τῆς Αἴγυπτου, ἵνα περισυστείλῃ αὐτῶν τὴν αὐξήσιν, ἐξάνεστη κατ' αὐτῶν ὑποθαλῶν αὐτοὺς εἰς πολλὰς καὶ ἐπιμύχθους ἐργασίας, καταστήσας αὐτοὺς δούλους του· πλὴν ὁ Θεὸς αὐτῶν, πρὸς τὸν ὁποῖον ὕψωσαν τὴν φωνὴν τῶν, ἐπακούσας ἐπὶ τὴν δέησιν αὐτῶν, ἐπάταξε πᾶσαν τὴν Αἴγυπτον μετὰ μεγάλας καὶ ἀνιάτους πληγῆς, ἕνεκα τῶν ὁποίων οἱ Αἰγύπτιοι βιασθέντες ἐξέβαλον αὐτοὺς ἐκεῖθεν· καὶ οὕτως ἐλευθερωθέντες οὗτοι ἀπὸ τῶν Αἰγυπτίων τὴν δουλείαν, διέβησαν τὴν ἐρυθρὰν θάλασσαν, τὴν ὁποῖαν ἐξῆραν ἐνώπιον αὐτῶν ὁ Θεὸς, καὶ ἦλθον διὰ τῆς ἐρήμου εἰς τὸ ὄρος τὸ Σινᾶ, καὶ εἰς Κάδης Βαρνη, καὶ ἐκβαλόντες πάντας τοὺς κατοικοῦντας τὴν ἐρήμον, πρῶτον μὲν κατώκησαν εἰς τῶν Ἀμορραίων τὴν γῆν, ἐξολοθρεύσαντες τὴν δυνάμει αὐτῶν ὅλους τοὺς Ἐσεβωνίτας, ἀκολούθως δὲ διαβάντες τὸν Ἰορδάνην, ἐκληρονόμησαν πᾶσαν τὴν γῆν τοῦ Χαναάν, διώξαντες ἐκεῖθεν ὅλους τοὺς κατοίκους τῆς. Καὶ ἐνόσω ἔμμενον πιστοὶ εἰς τὸν Θεὸν τῶν ἀπεκαθίσταντο ἀκατανίκητοι, ὁσάκις δὲ ἀπεστάτου ἀπὸ τὴν πρὸς αὐτὸν ὀφειλομένην ὑπακοὴν καὶ πίσιν, ἐξωλοθρεύοντο εἰς τοὺς πολέμους, καὶ ἕνεκα τούτου ἠχμαλωτίσθησαν εἰς ξένην γῆν, καὶ ὁ ναὸς τοῦ Θεοῦ τῶν κατερημώθη, καὶ αἱ πόλεις αὐτῶν κατεσχέθησαν ὑπὸ τῶν πολεμίων· ἀλλὰ μετανοήσαντες ἐπανῆλθον ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας (4), ἀνέλαβον τὴν ἱε-

(4) Ἐνταῦθα, οἱ μὲν λέγουσιν, ὅτι ὑπανίπτειται τοῦ Μανασσῆ τὴν αἰχμαλωσίαν εἰς τὴν Βαβυλῶνα, γεννηθεῖσιν ὑπὸ τῶν στρα-

ρουσαλήμ καὶ τὸ ἁγιαστήριον αὐτῶν, κατοικήσαντες τὰ ὄρεινά ταῦτα μέρη· τῶρα λοιπὸν, κύριέ μου, ἐὰν μὲν αὐτοὶ ἡμάρτησαν εἰς τὸν Θεὸν τῶν, ἀφύκτως νικῆσομεν αὐτοὺς, πολεμήσαντες, εἰ δὲ καὶ δὲν ἡμάρτησαν, μακταίως ἐφορηήσομεν κατ' αὐτῶν, διότι ὁ Θεὸς, τὸν ὁποῖον αὐτοὶ λατρεύουσι, θέλει τοὺς ὑπερασπισθῆ, καὶ ἡμεῖς θέλομεν γίνεαι τὸ ὄνειδος ἀπάσης τῆς γῆς». Αὕτη ἡ ὁμιλία τοσοῦτον παρώξυνε τὸν Ὀλοφέρνην καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν στρατηγούς· ἐναντίον τοῦ Ἀχιὼρ, ὥστε διηγήθησαν κατ' αὐτοῦ νὰ τὸν φονεύσωσι· πλὴν ὁ Ὀλοφέρνης ἐπρόσταξε τοὺς ἀρχηγούς νὰ τὸν δέσωσι, καὶ νὰ τὸν φέρωσιν εἰς Βετυλούαν, πόλιν τῆς φυλῆς τοῦ Συμεὼν, παραδίδοντες αὐτὸν εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ἰσραηλιτῶν, εἰπὼν, ὅτι, ἀφοῦ τοὺς ὑποτάξῃ, γνωρίσουσι καὶ αὐτοί, ὅτι δὲν ὑπάρχει ἄλλος παρὰ τὸν Ναβουχοδονόσορα θεός· καὶ οὕτως αὐτὸς ὁ τῶν Ἑβραίων Κύριος νὰ λυτρώσῃ ἐκ τῶν χειρῶν του δύναιται οὕτε ἑαυτὸν, οὕτε τὸν λαόν του· τότε καὶ σὺ, ὦ Ἀχιὼρ, λέγει, μέλει ἀφύκτως νὰ ἀπολεσθῆς μετ' αὐτῶν, δοκιμάζων ἐμπράκτως καὶ τῶν προρρήσεών σου τὸ μάταιον καὶ τῶν ἐλπίδων σου τὸ ἀπατηλόν. Ὄθεν, συλλαβόντες τὸν Ἀχιὼρ οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ Ὀλοφέρνου, καὶ φέροντες αὐτὸν εἰς τὸ ὄρος, ἐφ' οὗ ἡ πόλις Βετυλούα ἐκειτο, τὸν ἔδησαν ὑπὸ τὴν ὑπώρειαν αὐτοῦ, καὶ ἀνεχώρησαν. Ἐξελθόντες δὲ τότε οἱ τῆς πόλεως κάτοικοι κατ' αὐτῶν, καὶ καταβάντες τὸ ὄρος, εὔρον αὐτὸν ἐκεῖ δεδεμένον, τὸν ὁποῖον λύσαντες ἔφερον εἰς τὴν Βετυλούαν, παραστήσαντες αὐτὸν ἐνώπιον τῆς συνελεύσεως τοῦ λαοῦ, ἐκδιηγηθέντα πάντα τὰ διατεξάντα, τὴν τε πρὸς τὸν Ὀλοφέρνην ὁμιλίαν του, καὶ τοὺς βλασφημικούς ἐνταυτῷ λόγους τοῦ ἀλαζόνος ἐκείνου, καὶ τὰ ὅσα περιπλέον οὗτος ἐδοκίμασε. Ταῦτα ἀκούσας πᾶς ὁ λαὸς, πεσόντες, ἐπροσκύνησαν τὸν Θεόν, ἐπικαλούμενοι αὐτοῦ τὴν βοήθειαν· Κύριε, ἔλεγον, ὁ Θεὸς τοῦ οὐρανοῦ, κάτιδε ἐπὶ τὰς ὑπερηφανείας αὐτῶν, ἐλέησον ἡμᾶς τοὺς τεταπεινωμένους· ἐπίβλεψον ἐν τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ ἐπὶ τὸ πρόσωπον τοῦ λαοῦ σου, τὸν ὁποῖον ἠγάσας· μετὰ δὲ ταῦτα παρηγόρησαν τὸν Ἀχιὼρ· τὸν ὁποῖον μάλιστα ὁ Ὀχοζίας ὁ υἱὸς τοῦ Μιχὰ ἐκ τῆς φυλῆς τοῦ Συμεὼν, ὁ ἄρχων τῆς Βετυλούας, παραλαβὼν εἰς τὴν οἰκίαν του, περιποιήθη, προσκαλέσας μετ' αὐτοῦ καὶ τοὺς πρεσβυτέρους εἰς συμπόσιον, καὶ καθ' ὅλην ἐκείνην τὴν νύκτα πᾶς ὁ λαὸς ἱκέτευσεν τὸν Θεόν, ἵνα βοηθήσῃ αὐτοὺς καὶ σῶσῃ ἐκ τοῦ ἐπικειμένου κινδύνου.

Τὴν δὲ ἐπιούσαν ὁ Ὀλοφέρνης διέταξεν ὅλα τὰ ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν του στρατεύματα, συνιστάμενα ἐκ πεζῶν μὲν 170 χιλιάδων, ἰππέων δὲ 12 χωρὶς νὰ συναριθμηθῶσιν οἱ μὲ τὰς ἀποσκευὰς παρακολού-

τευμάτων τοῦ Ἀσρακιδῶν βασιλέως τῆς Συρίας· οἱ δὲ, ὅτι ἔλον ἐπὶ 18 καὶ 19 ἑδάρια τοῦ ἑ. Κεφ. εἶναι μεταγενεστέρᾳ προσθήκῃ. Ἰδὲ Pridcaax. ist. de gind. p. 38.

θῶντες πεζοὶ ἄνδρες εἰς πλῆθος πολὺ σφόδρα, νὰ σηκωθῶσιν ἀπὸ τὰς πεδιάδας Ἐσδρηλῶν, καὶ νὰ προχωρήσωσι πρὸς τὴν Βετυλούαν, κειμένην ἐφ' ἑνὸς ὄρους δυσπορήτου, καὶ τὴν δευτέραν ἡμέραν παρεσκευάσθη εἰς ἔφοδον. Τότε προσελθόντες οἱ ἄρχοντες τῶν Ἰδουμαίων καὶ τῶν Μωαβιτῶν οἱ ἀρχηγοί, καὶ οἱ στρατηγοὶ τῶν ἄλλων τῆς παραλίας μερῶν, εἶπον τῷ Ὀλοφέρνῃ· Ἀκούσον, παρακαλοῦμεν, τῶν δούλων σου τὴν συμβουλήν· δὲν συμφέρει, Δέσποτα, εἰς ἡμᾶς νὰ πολεμήσωμεν τοὺς Ἰσραηλιτάς ἐν παρατάξει τακτικῆς πολέμου, διότι δὲν εἶναι τόσον εὐκόλον νὰ ἀναβῶμεν ἐπὶ τὰς κορυφὰς τῶν ὄρεων τῶν, ἵνα μὴ οὕτω διακινδυνεύσωμεν ἀνωφελῶς τὰ στρατεύματά μας· ἐπειδὴ ὁ τόπος καὶ ὄχι τὰ ὄπλα τῶν ὑπεναντίων ἐπὶ τοῦ παρόντος βοηθοῦσιν αὐτούς· ἀλλ' ἂς ἐπιμείνωμεν εἰς τὴν πολιορκίαν, προκαταλαμβάνοντες τοῦ ὕδατος τὰς πηγὰς, τὰς ὑπὸ τὴν ὑπώρειαν τοῦ ὄρους, χωρὶς νὰ ἀφήσωμεν οὐδένα νὰ ἐξέλθῃ τῆς πόλεως. Ἐκ τούτου ἐν ἐκ τῶν δύο ἄφευκτα ἀκολουθήσει, ἢ ὅλοι θέλουσιν ἀποθάνει ὑπὸ τοῦ λιμοῦ καὶ τῆς δίψης, ἢ τάχιον νὰ παραδοθῶσι μέλλουσι· καὶ οὕτω χωρὶς νὰ ἀπολέσης οὕτε ἕνα ἄνδρα ἐκ τοῦ λαοῦ σου, κυριεῖς εὐκολώτατα μὲν ἀκινδυνώτατα δὲ τὴν πόλιν, καὶ ἀνταποδώσεις αὐτοῖς ἀντάξιον τῆς πονηρίας καὶ ἀπειθείας τῶν τῶ ἀνταπόδομα. Ὄθεν εὐαρεστηθεὶς πολὺ εἰς τοιαύτην συμβουλήν ὁ Ὀλοφέρνης ἀμέσως ἔβαλεν αὐτὴν εἰς πρᾶξιν, ὥστε πέντε χιλιάδες Ἀσσυρίων προκατέλαβον εὐθὺς τῶν ὑδάτων τὰς πηγὰς, τὰ δὲ λοιπὰ στρατεύματα, πεζοὶ, ἄρματα καὶ ἰππεῖς, περιεκύκλωσαν πανταχόθεν τὴν πόλιν μετὰ στενωτάτην πολιορκίαν.

Ἐν τοιαύτῃ δὲ καταστάσει εὐρισκόμενοι οἱ Ἰσραηλιταὶ, προβλέποντες ἄφευκτον τὸν ἐπικείμενον αὐτοῖς ὄλεθρον ἐκ μέρους τῶν περικυκλούντων αὐτοὺς ἐχθρῶν, προσέπεσον εἰς τὴν ἀνωτάτην βοήθειαν, ἐπικαλούμενοι Κύριον τὸν Θεὸν αὐτῶν, ἵνα λυτρώσῃ αὐτοὺς ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν τῶν τὰς χεῖρας. Παρελθουσῶν οὕτω 34 ἡμερῶν, ἐπειδὴ ἐξήντησαν ὅλα τῶν ὑδάτων τὰ δοχεῖα, καὶ τοὺς λάκκους ἐξέκένωσαν, καὶ τὸ ὕδωρ ἤρχισεν ὕλω· νὰ ἐκλείπῃ, καθότι παρεκτός τούτων τῶν δεξαμενῶν δὲν εἶχον ἐντὸς τῆς πόλεως πηγὰς, προμηθευόμενοι πρότερον ἔξωθεν τῆς πόλεως ὕδωρ, ὅπερ ἤδη κατεῖχον οἱ ἐχθροί, διὰ τοῦτο ἅπας ὁ λαὸς, ἄνδρες γυναῖκες καὶ παιδιὰ, λειποθυμήσαντες ὑπὸ τῆς δίψης, παρουσιάσθησαν ἐνώπιον τοῦ Ὀχοζίου καὶ τῆς Γερουσίας τῆς πόλεως, φωνάζοντες μεγάλη τῆ φωνῆ. Ὁ Θεὸς ἔστω κριτὴς μεταξὺ ὑμῶν καὶ ἡμῶν· διότι σῆς εἶσθε οἱ παραίτιοι ὅλων τούτων τῶν κακῶν, τὰ ὁποῖα δοκιμάζομεν· διὰ τὸ νὰ μὴ ἠθελήσατε νὰ πραγματευθῆτε εἰρηνικὰς μετὰ τῶν Ἀσσυρίων συνθηκὰς· πλὴν καὶ τῶρα μὴ ἔχοντες πλέον ἄλλην σωτηρίας ἐλπίδα, εἰμὴ ἐκείνην τοῦ ἐποδύνου θανάτου, ἠδυνάμεθα νὰ ἀποφύγωμεν αὐτὸν, παραδί-

δόντες· εαυτούς τῷ Ὀλοφέρνη· διότι κάλλιον νὰ ζήσωμεν δούλοι, ἢ νὰ ἀποθάνωμεν ὤτω, προβκαλλόμενοι μάρτυρας κατ' αὐτῶν τὸν Οὐρανὸν, τὴν γῆν, καὶ τὸν Θεὸν τῶν Πατέρων των, κλαίοντες μετὰ μεγάλου κλαυθμοῦ ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἐκκλησίας, καὶ ἰκτείνοντες ὁμοθυμαδὸν τὴν ἐξ ὕψους βοήθειαν. Τότε ὁ Ὀχοζίας εἶπεν εἰς αὐτούς. Χαρρῆτε, ἀδελφοί, ὑπομείνατε καρτερικῶς ἐπι πέντε ἡμέρας, εἰς τὰς ὁποίας ἐπιστρέψει, ὡς ἐλπίζω, Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν τὸ ἔλεος τοῦ ἐφ' ἡμᾶς, καὶ οὐκ ἐγκαταλείψει εἰς τέλος· ἀλλ' ἐὰν εἰς τὸ διάστημα τοῦτο, διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν, δὲν ἀπολαύσωμεν τοῦ Θεοῦ τὴν βοήθειαν, ἀφεύκτως τότε κατὰ τὸν λόγον σας παραδίδομεν ἑαυτοὺς ἐκούσιως εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ἀσσυρίων.

(ἀκολουθεῖ)

Φ. Κ. Ι.

ΠΕΡΙ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΗΘΙΚΗΣ

Αὐτοσχεδίασμα β'.

Ἀρχῆς λοιπὸν θεθεῖσαι ὅτι προφανῆς ἐστὶν ἡ ἀνάγκη τῆς δημοσίου ἠθικῆς, εἴπωμεν, τίνι τρόπῳ ἠδύνατο ἡ κοινωνία νὰ βάλῃ εἰς ἔργον τὴν ἀρχὴν ταύτην. Τοῦτο ὅμως εἶναι δυσκατόρθωτον ἔργον πρῶτον μὲν, διότι δυστυχῶς οἱ ἄνθρωποι ἐσμὲν ἀσύμφωνοι· πολλὰς δὲ καὶ εἰς αὐτὰ τὰ ἀπλούστατα καὶ ὠφελιμώτατα, ἀλλοιωτοὶ τὴν γνώμην καὶ ποικίλλοι τὴν θέλησιν. Δεύτερον δὲ, διότι τὰ πράγματα αὐτὰ εἰς τὴν φύσιν των οὐκ ὀλίγα προσκόμματα παρενθέτουσιν ἡμῖν· ἕνεκα τούτου συμβαίνει θαμινὰ νὰ μὴ ἦναι ἀληθὲς ἐν τῇ ἐφαρμογῇ, ὅπερ ἐν τῇ θεωρίᾳ τοιοῦτον διεδηλώθη. Ἄλλ' ἐξ ἄλλου μέρους ἠδύνατο τις εἰπεῖν, ὅτι αἱ τοιαῦται δυσκολίαι εἶναι ὅλως ἀνυπέβλητοι; ἔν μόνον, νομίζω, εἶναι ἀναγκαῖον καὶ πρῶτον ἵνα πᾶσα δυσκολία ἀρθῇ· θέλησις καθαρὰ καὶ εἰλικρινὴς τῶν διεπόντων τὰς τύχας τῶν λαῶν. Καὶ ταύτην ὀφείλουσι νὰ ἔχωσιν, ἐπεὶ δὲ πρόκειται περὶ ἀντικειμένου τὴν ἐπίγειον εὐδαιμονίαν πάντων ἀποσκοπούντος. Ὁ μέγας τῶν Σπαρτιατῶν νομοθέτης Λυκούργος, εὐρεθεὶς εἰς παρομοίαν σχεδὸν ἀνάγκην, βουλόμενος, δηλονότι, νὰ μεταβάλῃ τὸ πολιτεῦμα, ἐβιάσθη, πρῶτον μὲν νὰ προετοιμάσῃ τὸ ἔργον διὰ μεγάλου τινὸς ἀριθμοῦ δπαδῶν, καὶ δεύτερον νὰ μεταχειρισθῇ τὴν δύναμιν. Πληναὐτόθι, ἡ μεταβολὴ ἐμελλε μὲν τινὰς νὰ ὠφελήσῃ καὶ ἄλλους νὰ βλάψῃ εἰς τὰ συμφέροντα· διόπερ ἦτον χρεῖα καὶ τῆς βίας. Ἄλλ' ἐνταῦθα, τοῦ ἐνδὸς τῶν δύο μέσων ἐστὶ χρεῖα· ἡ γοῦν, τῶν συνεταίρων, ἡ μάλλον συμβουλιῶν. Ἐπειδὴ, ἡ δημοσία ἠθικὴ δύναται νὰ συγκατοικῇ, νομίζω, ὅταν ἦναι ἀληθὴς καὶ εἰλικρινῆς, μετὰ παντὸς εἶδους πολιτείας· ἐπεὶ δὲ οὐδὲ πρόκειται περὶ μεταβολῆς πολιτείας ἀλλὰ πολιτεύματος, ἡ γοῦν, διορθώσεως βίου. Τούτου τεθέντος, τίς ἤθελεν ἀντισηθῆ εἰς τὴν Κυβέρνησιν ἔθνους ἡ κοινωνίας τινος, ἐνῶ καὶ τὴν δύναμιν ἔχει καὶ τὰ μέσα;

ἐνῶ οὐδὲν μέλος ἀδικεῖται, πάντα δὲ μάλις ὠφελήσονται βελτιούμενα; ἡ μήπως καὶ αὐτὴ ἡ ὕλικὴ ὠφέλεια, τῆς κακίας καὶ διαφθορᾶς ἀποκνήματι; τοῦτο οὐ μόνον ψευδὲς ἐστὶ, καθότι ἡ διαφθορὰ μάλις τὰς δυστυχίας γεννᾷ, ἀλλὰ καὶ τίς τὰς φρένας υγιαίνων, ἤθελε τολμήσει τοῦτο ἀποδειξαι; ἄλλως, τοιαῦτη τις μωρία ἤθελεν ἀναγκάσει καὶ ἡμᾶς, καθάπερ καὶ τοὺς ἀρχαίους, νὰ δημιουργήσωμεν δύο θεοὺς τοῦ παντός, ἡ δύο ἀρχάς· μίαν διέπυσαν τὰ καλὰ καὶ ἑτέραν ἐναντίαν τὰ κακὰ! καὶ μάλις ἀντιθέτως ἐκείνοις· ἦτοι τὴν μὲν πρῶτην γεννῶσαν τὴν κακοδαιμονίαν, τὴν δ' ἑτέραν τὰς εὐτυχίας καὶ τὴν εὐδαιμονίαν προάγουσαν. !!

Τούτων οὖν οὕτως ἐχόντων, ἐπανερχόμεθα ἐν προκειμένῳ. Διαιροῦμεν κατὰ πρῶτον τοὺς ἀνθρώπους πάντας εἰς δύο μεγάλας τάξεις, εἰς ἐνήλικας καὶ ἀνήλικας· καὶ ἀπὸ μὲν τῆς πρώτης, ἐπεὶ δὴ ἡ ἠθικὴ ἐκάστου κατὰσχαις, ὁποῖα τις καὶ ἂν ᾖ, δυσκόλως ἤθελε μεταβληθῆ, διὰ τοῦτο ὀλίγον νὰ ἐλπῖσι τις δύναται παρ' αὐτῆς ἐκ τῆς περὶ δημοσίου ἠθικῆς νομοθεσίας. Ἐμφρονες ὅμως θετικοὶ καὶ καθαροὶ νόμοι ἠδύνατο νὰ ἀπειρώσῃ καὶ ὠφελίμως καὶ κατασεῖλωσιν ἀρκούντως τὸ κακὸν παράδειγμα, τὴν βραδύνην τῆς ἐσχάτης μάλις ἐκείνης τάξεως τῆς κοινωνίας, ἥτις εἰς οὐδὲν ἄλλο καταγίνεται, ἢ τὴν τρόπον ἐνοχλητικὴν νὰ καθίσταται τοῖς ἀγαθοῖς καὶ ἐπεικέσιν, ἀσυστόλως ποιοῦσα πᾶσαν ἀθέμιον πράξιν, μῆτε Θεὸν αἰδομένην μὴδὲ τοὺς ἄλλους φοβουμένην. Ἐπεὶ δὲ τίς ἀρνηθῆναι δύναται ὅτι ἡ ἀργία εἶναι νόσος φθοροποιὰ εἰς τὴν κοινωνίαν; ὁμοίως δὲ καὶ πᾶσαν ἄλλην κακὴν ἐξίν, καὶ φθοροποιᾶν εἰς τὴν κοινωνίαν· τὰς ἀτίμους πράξεις, τὴν ἐπιμεμπτον διαγωγὴν. Ταῦτα πάντα καὶ ἕτερα ὅμοια δύναται ἐμφρον νομοθεσία νὰ κατασεῖλῃ, καὶ τῶν ὁποίων οὐδ' αὐτὴ ἡ ἀνωτέρα τάξις τῶν πολιτῶν στερεῖται πολλάκις· διόπερ, τότε, ἡ κοινωνία ὀλόκληρος πάσχει. Νόμοι ἄρα τὴν ἀρετὴν ἐπιτάσσοντες, αὐτὴν βραδύοντες, τὴν ἱκανότητα τιμῶντες, στιγματίζοντες δὲ τὴν κακίαν, τὴν ἀτιμίαν μὴ ὑποστηρίζοντες, μὴ ἀνεχόμενοι τὰς ἀδικίας, νόμοι φιλάνθρωποι, πατρικοὶ, προνοητικοὶ, δύναται νὰ παράσχωσι μεγίστην βοήθειαν, καὶ προαγάγωσι κατ' ὀλίγον ὀλίγον τὴν ἠθικοποίησιν καὶ τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος μερίδος τῆς κοινωνίας. Ἄλλ' ἐνταῦθα ἀπτηεῖτο εἰδικὴ τις ἐκθεσις τῶν κυριωτέρων πραγμάτων ὅσα ἐπιβλαβῆ καὶ ὀλέθρια, καθὼς καὶ ὅσα ὠφελιμὰ εἰσιν εἰς τὴν δημοσίον ἠθικὴν· ἀλλ' εἰ καὶ ἤθελεν εἰσθαι ἔργον τοῦτο ὑπὲρ τὰς ἡμετέρας δυνάμεις, οὐκ ἀμελήσωμεν ὅμως ἐν εἰκείῳ τόπῳ εἰπεῖν ὀλίγα ἐξ ὧν δύναμεθα, ὅπως τοῖς εἰδημονεστέροις ἡμῶν εἰς τὰ τοιαῦτα ἀφορμὴν δώμεν, λαθεῖν τὸν κάλαμον καὶ διαφωτίσαι τὴν κοινωνίαν εἰς τὸ ἐμβριθὲς καὶ ἀναγκαῖα πάντα ἀντικείμενον τῆς δημοσίου ἠθικῆς, ὅνπερ καὶ ἀρχῆθον προσθέμεθα κύριον σκοπὸν· πολλῶν δὲ μάλλον τοῦτο λέγομεν, ἐπεὶ δὲ τὸ περὶ δημοσίου ἠ-

θικῆς ἀντικείμενον, σχέσιν ἔχει ἄμεσον πρὸς τὴν Πολιτικὴν, τὴν Νομικὴν, τὴν Διδασκαλικὴν, ἡ καὶ ἄλλην τινὰ δῆποτε, ὧν οἱ κλάδοι εἰσὶ πολλοὶ τε καὶ διάφοροι· τοῦ ἕνεκα, οἱ ἀνήκοντες ταῖς ρηθείσαις ἐπιστήμαις ὀφείλουσι συνδραμεῖν διὰ τῶν γνώσεων αὐτῶν, πρὸς οἰκοδόμησιν τοῦ κοινωφελούς οἰκοδομήματος.

Ἄλλ' εἴπωμεν τι νῦν καὶ περὶ τῆς ἑτέρας μερίδος ἐκείνης τῆς κοινωνίας, ἣν συμπεριλάβομεν ὑπὸ τὸ ὄνομα ἀνήλικες. Εἰς ταύτην δὲ ὡσπερ εἰς νέαν γενεάν, ἐλπίζει κυρίως ἡ κοινωνία τὴν κατόρθωσιν τοῦ σκοπομένου. Οἱ ἀνήλικες δύναται νὰ μορφωθῶσιν ὅπως ἡ δημοσίος ἠθικὴ ἀπαιτεῖ. Καὶ ἡ συγμῆ αὐτῆ εἶναι πάσης ἄλλης ἢ σοβαρωτέρα· τὰ θεμέλια τοῦ θαυμαστοῦ οἰκοδομήματος τούτου ἐντεῦθεν ἀρχονται· ἐνταῦθα ἀνάγκη ἐστὶ μεγίστης προσοχῆς, πολλοῦ ζήλου καὶ ἄρκας συνέσεως. Ἄς ἀρχίσωμεν λοιπὸν ἀπ' αὐτὴν τὴν γέννησιν τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ γέννησις τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὴν κοινωνίαν εἶναι γεγονός· ὅχι ἀδιάφορον οὐδ' ὀλίγου λόγου ἄξιον. Ἡ κοινωνία δὲν πρέπει ὅθεν νὰ περιορίζηται εἰς τὴν γνῶσιν μόνον Χ. Π. περὶ τῆς νομίμου ἢ μὴ γεννήσεως τοῦ ἀτόμου, περὶ τῆς ἡμέρας καὶ ὥρας, καὶ ἐκ ποίων γεννητόρων κτλ. καὶ πλεον οὐ· πρέπει ἡ κοινωνία νὰ λάβῃ πᾶσαν φροντίδα ὅπως ὁ γεννηθεὶς καὶ ἀνατραφῆ κατὰ τὸ δημοσίον πνεῦμα, καὶ γίνῃ μέλος ὁποῖον ὁ σκοπὸς καὶ τὸ ἴδιον τῆς κοινωνίας τέλος ἀπαιτεῖ. Ἰδοὺ διατὶ ὁ Λυκούργος τοσοῦτον ἐνησχολήθη περὶ τὴν γέννησιν καὶ δημοσίον ἀνατροφὴν τῶν τέκνων. Ἄλλ' ἡμεῖς οὐκ ἐπαινοῦμεν ποσῶς τὰς τοῦ Λυκούργου περὶ τῶν ἀσθενῶν καὶ ἀτελῶν βρεφῶν, ὀλίγον πατρικὰς, μάλλον δὲ ἀσπλάγγχους ἐντολάς· ἐπεὶ δὲ ἐχομεν σκοπὸν νὰ σχηματίσωμεν Σπαρτιάτας, ἀλλ' ἀγαθοὺς πολίτας. Εἴθε νὰ μὴ εἶχεν ἡ ἀνθρωπότης χρεῖαν Σπαρτιατῶν πρὸς ἄμυναν ἢ πόλεμον! ἐκείνη ἐκ τῶν κοινωνιῶν ἡ ὁποία ἤθελεν εὐρεθῆ εἰς τὴν ἀνάγκην εἰς ἣν καὶ ἡ Λακεδαιμῶν, ποιησάτω τοιοῦτους, ἀλλὰ ἀνατραφέτω καὶ τοὺς ἀτελεῖς γόνους, καὶ ἀνατραφέτω αὐτοὺς καλῶς καὶ ἐπιμελῶς, ἵνα ὠφελίμοι ἄλλοτρόπως γένωνται τῇ κοινωνίᾳ. Οὐδεὶς γὰρ δικαίωμα κέκτηται σερεῖσαι τῆς ζωῆς ἐκείνων ὃν ὁ Θεὸς ἐν τῇ ζωῇ ἀφώριστο, εἰ καὶ ἡ φύσις τῆς εὐρωστίας καὶ τελειότητος ἐσερήσατο. Συνήθως ἡ κοινωνία ἀπὸ τῆς νεπιότητος, μέχρι τῆς νομίμου (λεγομένης ὑπὸ τῶν νομομαθῶν) ἡλικίας τοῦ ἀνθρώπου, οὐδεμίαν λαμβάνει φροντίδα· ἐκτὸς δὲ τινων δημοσίων καταστημάτων παιδείας, τὰ ὁποῖα διὰ τοὺς σπουδάζοντες ἐν αὐτοῖς ἐπιθυμοῦντας ἰδρύθησαν, τὴν ὑπόλοιπον ἠθικὴν ἀνατροφὴν ἀφίτησι εἰς τοὺς γονεῖς· οὗτοι δὲ εἰσὶν ἐλευθεροὶ ἀναθρέψαι τοὺς παῖδας αὐτῶν ὅπως βούλωνται· ἡ ὅπως δύναται. Εἰς τοῦτο τὸ διάστημα, τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι μικρὸν, ἐπεὶ δὲ εἶναι σχεδὸν τὸ ἥμισυ ἢ τὸ ἐν τρίτον τῆς μέσης ζωῆς ἡμῶν, ὁ ἄνθρωπος διδάσκειται ὅπου καὶ ὅπως βούλεται· συχναίς δὲ, οὔτε τὰ πρῶτα γινώσκει ἐντάλματα τῆς ἠθικῆς· ἀφοῦ δὲ γίνῃ

νόμιμος τῇ ἡλικίᾳ, τότε εἶναι κατὰ πάντα ὑπεύθυνος εἰς τοὺς νόμους τῆς κοινωνίας καὶ πρὸς τὴν ἰδίαν κοινωνίαν. Τίς λοιπὸν δὲν βλέπει ἐντεῦθεν ὅτι μυριοτρόπως εἶναι εὐκόλον νὰ προσκορῶσῃς αὐτοὺς, ἀφοῦ οὗτοι μὲν δὲν συναπαρτίζουσιν ἐν σύστημα ὁμοειδῆς ἔχον ἐν καθαρὸν ἠθικὸν ὁ πολίτης τέλος, ἀφοῦ οὔτε τὸ ὕλικόν μέρος αὐτῶν, οὔτε τὸ ἠθικὸν τῶν ἰδίων γινώσκει ἢ ἐσπούδασε; μάλις δὲ ἀφοῦ ἀνετράφη ἐν ἀγνοίᾳ αὐτῶν, καὶ ἐν χειρὶ διαβουλίᾳ αὐτοῦ; Ἄρα ἡ κοινωνία ἔχει χρεὸς νὰ λάβῃ ἀπ' αὐτῆς τῆς γεννήσεως τοῦ ἀνθρώπου φροντίδα περὶ τῆς δημοσίου ἀνατροφῆς αὐτοῦ· διότι τότε τις ὑπεύθυνος νομίζεται ἐμπροσθεν τῆς κοινωνίας διὰ τὴν παράθεσιν νόμου τινός, ὅταν ἐδιδάχθη καὶ ἀνετράφη κατὰ τὸν σκοπὸν τοῦ νόμου, καὶ γινώσκει αὐτὸν καὶ τὸ τέλος αὐτοῦ ἐντελῶς· καὶ αὕτη κληθεῖται ἠθικὴ εὐθύνη. Εἰς τὸν σκοπὸν τοῦτον δὲν ἀρκουσι τὰ περὶ παιδείας δημοσία καταστήματα καθὼς ἡ πείρα ἀποδεικνύει. Ἡ κοινωνία λοιπὸν πρέπει νὰ διατάξῃ διὰ νόμου γενικοῦ καὶ θετικοῦ τὴν δημοσίον ἀνατροφὴν, δι' οὗ νὰ ὑποχρεῶνται οἱ γεννητόρες εἰς τὸ ν' ἀνατρέφωσι τὰ ἴδια τέκνα καθ' ὅρισμένον τινὰ ὁμοίωτον τρόπον δημοσίου ἠθικῆς· εἴη δ' αὕτη ἡ τοῦ Εὐαγγελίου! καὶ νὰ δίδωσι λόγον εἰς τὴν διοικήσιν τῆς κοινωνίας περὶ τῆς τοιαύτης ἀνατροφῆς τῶν τέκνων. Ἡ αὕτη δὲ τῆς κοινωνίας διοικήσις ὀφείλει νὰ ἐπισκοπῇ ἂν τὰ τέκνα τῆς πολιτείας ἐκπαιδεύωνται κατὰ τὸν ὑπὸ τῆς κοινωνίας ὀρισμένον τύπον τῆς δημοσίου ἠθικῆς. Καλῶς ἐνοητέον, ὅτι διὰ τοὺς μὴ δυναμένους ποιῆσαι τοῦτο, ἡ κυβερνήσις τῆς πολιτείας ἐκείνης ἤθελε λαμβάνειν τὴν φροντίδα. Ἡ ἀνάγκη λοιπὸν καταστημάτων εἰς τὰ ὁποῖα νὰ ἀνατρέφωσιν οἱ παῖδες καὶ τὴν δημοσίον ἠθικὴν σὺν τοῖς ἄλλοις εἶναι προφανῆς. Ὁ ὁμοίωτος τρόπος ἠθικῆς ἀνατροφῆς ἀνάγκη νὰ ἦναι ὁ αὐτὸς δι' ὅλους τοὺς παῖδας, τόσον τῶν πλουσίων καθὼς καὶ τῶν λοιπῶν· καθότι, ἅπαντα θέλουσιν εἰσθαι μέλη τῆς αὐτῆς κοινωνίας καὶ πρὸς αὐτὴν τὰ αὐτὰ ἔχωσι καθήκοντα· τούτου ἕνεκα ἡ προπαίδεια τὴν ὁποῖαν ἤθελεν διδάσκεισθαι οἱ παῖδες, ἀνάγκη νὰ στρέφῃται εἰς τὴν μόρφωσιν τῶν ἠθῶν των. Αφοῦ δὲ οἱ παῖδες μέχρι τῶν δέκα ἐξ ἡ δέκα ἐπτὰ ἐτῶν ἤθελεν διδάσκεισθαι, ἀκροάζεσθαι καὶ ἐξακείσθαι τὴν ἠθικὴν, ἤθελεν ὅρῃν οὐδὲν ἄλλο ἢ τὰ καλὰ παραδείγματα, ἀφεύκτως ἐμελλον νὰ μορφωθῶσι κατὰ τὸ τῆς πολιτείας πνεῦμα οὐ μόνον κατὰ τὰ ἐξωτερικὰ ἔργα, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν καρδίαν. Διότι ἡ καρδία καὶ ὁ νοῦς τῶν παίδων ὁμοιάζει τὴν ζῦμπην ἥτις λαμβάνει οἰανδῆποτε σφραγίδα, ἢ τὸν λευκὸν χάρτην, ὅστις δέχεται κάθε χαρακτῆρα. Ὁ δὲ δέκατος ἔβδομος χρόνος ἔστω ἐκείνος ἀφ' οὗ ἕκαστος δύναται νὰ ἀρχίσῃ τὴν κατὰ τὴν τάξιν, κατὰ τὰ μέσα, ἢ καὶ κατὰ τὴν νοητικὴν ἱκανότητα, καὶ κατὰ τὰς ἀνάγκας τῆς κοινωνίας, σπουδῆν του, εἰς τε τὰς τέχνας καὶ ἐπιστήμας. Καὶ κατὰ τοῦτο τὸ μέρος πάλιν ἡ κοινωνία ἀνάγκη νὰ ἔχῃ τὴν ἀνήκουσαν

θέσει αὐτῆς. Ἐνταῦθα ἀνήκουσι μάλιστα νόμοι προνοητικοί, προνοούντες εἰς τὰς χρεῖας τῆς κοινωνίας καὶ προάγοντες τὴν βελτίωσιν καὶ τὴν ὑλικὴν εὐτυχίαν αὐτῆς· καὶ συμφώνως τούτοις νὰ ὀρίζωσι τοὺς κλάδους τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν, ἀπασχολοῦντες δικαίως καὶ ἀναλόγως τὰ πνεύματα χωρὶς νὰ ἀφίνωσιν ἕκαστον νὰ πλῆθι ἐπικίνδυνα πελάγη, καὶ δαπανᾷ τὰ ἔτη τῆς ζωῆς αὐτοῦ ἀνωφελῶς, διὰ τὸ νὰ μὴ ἔλαβε ποτὲ τὴν ἀνήκουσαν ὀδηγίαν καὶ κατὰ τὸ πνεῦμα καὶ τὰς δυνάμεις αὐτοῦ τὴν ἐφάρμογόν. Ἐντεῦθεν γεννᾶται ἡ δοκησιοφροσύνη, ἡ ἠμιμάθεια, ἡ ἀγυρτεία καὶ τὰ ὅμοια, τὰ ὁποῖα εἶναι διὰ τὴν κοινωνίαν ἀνάτοιοι πληγαί. Ἐν ἐνὶ λόγῳ εἰ καὶ πᾶσα ἄλλη μάθησις τέχνης ἢ ἐπιστήμης ἤθελεν εἶσθαι ἐλευθέρως εἰς καθένα οἰκισθῆναι τῆς κοινωνίας· τῆς δημοσίου ἠθικῆς ὁμοῦς ἡ μάθησις καὶ ἀσκήσις, ἔστω ὁ καθ' ὑποχρέωσιν ἐκεῖνος κλάδος ὅς ἀνάγκη νὰ ἐκμανθάνηται καὶ νὰ ἐπιδεικνύηται δημοσίᾳ διὰ τῶν ἔργων ὑφ' ὧν τῶν μελῶν τῆς κοινωνίας (1) δικαίως δέ τις διανομὴ τῶν τιμῶν καὶ προνομίων λογιζέσθω βραβεῖον παρὰ τῆς κοινωνίας τῆς κατ' ἀλήθειαν ἀρετῆς.

A. H. A.

ΑΝΘΟΛΟΓΙΚΑ.

ΤΟ ΛΕΙΡΙΟΝ.

Τὸ Γεσνεριανὸν Λεῖριον (*Tulipa Gesneriana*) εἶναι φυτὸν ἐγγύριον τῆς Ἀνατολῆς, φυόμενον μὲν αὐτομάτως εἰς τὴν Ταυρικὴν, Καππαδοκίαν, Θράκην καὶ ἀλλαχοῦ, εἰσαχθὲν δὲ εἰς τὴν Εὐρώπην περὶ τὰ μέσα τοῦ δεκάτου ἔκτου αἰῶνος, ἀγκαλιὰ ὁ *Loiseleur* λέγει, ὅτι εἶναι ἰθαγενὲς καὶ τῆς Σαβυδίας καὶ τῶν περιχώρων τῆς ἐν Παδεμοντίῳ Νικαίας (*Nizza*). Ὀνομάσθη δὲ Γεσνεριανὸν, ἐπειδὴ πρῶτος ὁ Γέσνερος ὠμίλησε περὶ αὐτοῦ. Οὗτος παρεστῆρησε τὸ πρῶτον Λεῖριον κατὰ τὸ 1556 ἐν Αὐγούστη (*Augsburg*) εἰς τὸν κήπον τοῦ Ἑρρίκου Ἐρουαρβίδου, ἐνθα προήχθη ἐκ σπόρων, οἵτινες εἶχον σταλῆ αὐτῷ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως. Ἦτον δὲ τοῦτο ἐν Λεῖριον ἐρυθρὸν καὶ τερατώδες, ὡς ἔχον ὀκτώ στήμονας καὶ ὀκτὼ σέπαλα.

Τὸ Λεῖριον ἀνήκει εἰς τὴν Ἑξκνδρίαν μονογύναιον τοῦ συστήματος τοῦ Λινναίου, καὶ εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν Κρινοειδῶν κατὰ τὴν φυσικὴν μέθοδον. Εἶναι φυτὸν βολβώδες· ὁ δὲ βολβὸς αὐτοῦ εἶναι λευκὸς μὲν τὰ ἔνδον, ἔξωθεν δὲ περικεκαλυμμένος ὑπὸ χιτῶνος ἐρυθρομέλανος. Μὲ τοὺς βολβούς τοῦ Λεῖρίου πολλάκις ἀντικαταστένουν δολίως ἐκεῖνους τοῦ Κολχικοῦ· πλὴν ὁ βοτανικὸς εὐκόλως δύναται νὰ γνωρίσῃ τὴν νόθευσιν ταύτην, ἐπειδὴ ὁ

(1) Εὐχῆς δὲ ἔργον ἤθελεν εἶσθαι νὰ ἴδῃ τις κοσμομένης τὰς σχολὰς καὶ Ἀκαδημίας καὶ διὰ τῆς κοινωνίας ἡλικίας μαθήσεως ἢ ἐπιστήμης τῆς Δημοσίας ἢ Πολιτικῆς ἢ ἑτέρας.

μὲν βολβὸς τοῦ Λεῖρίου εἶναι ἀληθινὸς βολβὸς (*Bulbus*), ἐνθὲ δὲ τοῦ Κολχικοῦ εἶναι ὑπόκορμος (*Cormus*). Ὁ Σκάπος τοῦ Λεῖρίου εἶναι ἄπλοος, ὄρθιος, μονοανθῆς· τὸ δὲ ἄνθος ἐπικλινὲς πρὸ τῆς ἀναπτύξεως. Τὰ φύλλα κολεώδη, ὠλογοχοιδῆ καὶ χρώματος γλαυκοπρασίνου· τὸ δὲ ἄνθος αὐτοῦ, καίτοι κομψότατον, δὲν ἔχει κυρίως στεφάνην, ἀλλὰ μόνον κάλυκα, συγκροτούμενον ἀπὸ ἐξ χρωματισμένα σέπαλα. Οἱ στήμονες εἶναι ἐξ, ἐνθεμένοι εἰς τὴν πρόσφυσιν τοῦ περιγονίου μετὰ τῆς ὠθηκῆς. Τὸ στίγμα ἄμισχον ὑπολοφοειδές. Ὁ καρπὸς εἶναι θυλάκιον ἐπίμηκες, τρίγωνον, τράικοιλον, τριβαλβιδωτὸν καὶ πολύσπορον.

Παρὰ τοῖς Ὀθωμανοῖς καὶ Πέρσαις τὰ Λεῖρια εἶναι ἀντικείμενον λατρείας, ὅθεν καὶ εἰς τὸν καιρὸν τῆς ἀνθήσεως τῶν Λεῖρίων ἄγουσιν ἑορτὴν τινα. Περὶ τὸ ἔτος 1635 ἡ σπουδὴ τῆς καλλιέργειας τοῦ Λεῖρίου ἔφθασε μέχρι φανατισμοῦ, καὶ ἡ ἐπιθυμία τῆς ἀγορᾶς ἐκλεκτῶν Λεῖρίων ἐκορυφώθη ἐκ τῆς κερδοσκοπίας τῶν Ὀλλανδῶν καὶ Φιλανδρῶν ἀνθοκόμων, ὥστε κατήντησεν εἰς ἀληθινὴν τρέλλαν· ὅθεν καὶ τὸ ὄνομα Λεῖριμανία (*Tulipomania*). Καὶ πραγματικῶς ἡ τιμὴ τῶν Λεῖρίων ὑψώθη τόσο, ὥστε ἠγοράσθησαν μὲ πολλὰς ἑκατοντάδας καὶ χιλιάδας φλωρινῶν· ἐξ οὗ καὶ αἱ ἀρχαὶ εὐρέθησαν τὸ 1667 εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ θέσωσιν ἕνα ὄρον εἰς ἐμπόριον τόσο ἀλλόκοτον. Τοῦτο δὲ ἔκαμεν, ὥστε ἀπὸ ἕνα ὑπερβολικὸν φανατισμὸν τὸ ἄνθος τοῦτο κατήντησε νὰ ἔχῃ μετὰ ταῦτα τιμὴν μικροτέραν τῆς ἀληθινῆς αὐτοῦ ἀξίας. Τὴν σήμερον δὲ αἱ ὠραιότεραι ποικιλίαι τοῦ Λεῖρίου, μολονότι δὲν πληρόνονται εἰς ἀκριβῆ τιμὴν, χαίρουσιν ὁμοῦ πάντοτε ὑπόληψιν εἰς τὰς ἐκλεκτὰς συλλογὰς ἐνὸς ἀνθοκομείου.

Κατὰ τοὺς εἰδήμονας ἀνθοκόμους αἱ ἰδιότητες αἵτινες χαρακτηρίζουσιν ἐν Λεῖριον ἐντελὲς κατὰ τὴν ὠραιότητα εἶναι αἱ ἀκόλουθοι· νὰ ἔχῃ σκάπον στερεὸν, ὄρθιον, ὑψόμενον εἴκοσιν ἕως τριάκοντα δακτύλους· τὸ ἄνθος αὐτοῦ νὰ εἶναι μέγα καὶ ἀνάλογον μὲ τὸ ὕψος τοῦ σκάπου· νὰ συγκροτῆται δὲ ἀπὸ ἐξ σέπαλα, τὰ ὁποῖα ἐκ μὲν τῆς βάσεως νὰ ἐκφύονται ὀριζοντίως, νὰ φέρωνται δὲ καθέτως πρὸς τὰ ἄνω, ὥστε νὰ σχηματίζουσιν εἶδος ὑποκροτηρίου ὠσειδοῦς κατὰ τὸν πυθμένα. Τὰ τρία ἐξωτερικὰ σέπαλα πρέπει νὰ ἴναι μεγαλύτερα τῶν τριῶν ἐσωτερικῶν, τὸ δὲ χεῖλος αὐτῶν λείον καὶ ἄνευ οὐδεμιᾶς ἐντομῆς. Αἱ χρωματισμέναι ταινίαι, αἵτινες σχηματίζουν τὴν κομψότητα ἐνὸς ὠραίου Λεῖρίου, πρέπει νὰ ἴναι κανονικαί, καλῶς σημειωμένοι καὶ διακεκριμένοι, καὶ ἀπολήγουσαι κατὰ τὴν κορυφὴν δίκην γραφίδος ἢ πτίλου.

Τὰ κυριώτερα εἶδη τοῦ Λεῖρίου, ἐκτὸς τοῦ Γεσνεριανοῦ, τὸ ὁποῖον περιεγράψαμεν, εἶναι τὸ Εὐώδες (*T. Suaveolens*), τὸ Ἡλιοφθαλμὸν (*T. Oculi Solis*), τὸ Κλουσιακὸν (*T. Clusiana*) καὶ τὸ Ἄγιον

(*T. Sylvestris*). Τὴν σήμερον ὁμοῦ ἀριθμοῦνται πολὺ περισσότερα εἶδη· αἱ δὲ ποικιλίαι τούτων εἶναι τόσο πολυάριθμοι, ὥστε ἀποβαίνει σχεδὸν ἀδύνατον νὰ ὀνομάσωμεν καὶ τὰς κυριώτερας.

Τὸ ἀρχικὸν χρῶμα τοῦ Λεῖρίου φαίνεται ὅτι ὑπῆρξε τὸ κόκκινον. Οὕτω τοῦλάχιστον περιγράφει αὐτὸ ὁ Γέσνερος. Τὴν σήμερον ὁμοῦ ἔχομεν Λεῖρια λευκά, κίτρινα, πορτοκαλόχρσα, πορφυρᾶ, ἐρυθρᾶ ἢ μικτῶς χρωματισμένα διὰ τῶν ῥηθέντων χρωμάτων, καὶ προσέτι διὰ τοῦ μελαγχροῖνου καὶ κυανοῦ. Τὰ μονόχρσα ὁμοῦ δὲν χαίρουσι μεγάλην ὑπόληψιν, καὶ τὰ μόνα παραδεκτὰ εἰς τὰς ἐκλεκτὰς συλλογὰς εἶναι τὰ ποικιλόχρσα.

Τὰ Λεῖρια εὐδοκίμουσιν εἰς γῆν ἐλαφρὰν, ὀλίγον ἀμμώδη καὶ μετρίως κοπρισμένην διὰ βωδοκόπου καλῶς κατεργασμένης. Πολλαπλασιάζονται δὲ μὲ εὐκολίαν διὰ βολβῶν καὶ διὰ σπόρων.

Διὰ μὲν βολβῶν, ἀφοῦ φυτευθῶσιν οἱ νέοι βολβοὶ περὶ τὰ μέσα τοῦ Σεπτεμβρίου κατὰ σειρὰς εἰς μικροὺς λάκκους, ἀπέχοντας ἀπ' ἀλλήλων τρεῖς ἕως τέσσαρας δακτύλους, καὶ ἔχοντας βάθος δακτύλων τριῶν ἢ τεσσάρων. Ὀλίγη δὲ ἄμμος δύναται νὰ χυθῆ περὶ τῶν βολβῶν. Τὴν ἀνοιξὴν σαλιζονται· εἶναι δὲ ἀνάγκη νὰ προφυλάττωνται τὰ φύλλα καὶ οἱ σκάποι ἀπὸ τὴν πάχνην καὶ τὰς δυνατὰς βροχὰς διὰ στεγασμάτων. Ὄταν δὲ ἀρχίσωσι τὰ ἄνθη νὰ ἀναπτύσσωνται, τουτέστι περὶ τὴν Μάιον, πρέπει ταῦτα νὰ προφυλάττωνται ἀπὸ τὰς ἡλιακὰς ἀκτῖνας, ὑπὸ τῶν ὁποίων βλάπτονται. Ὄταν πέσωσι τὰ σέπαλα, πρέπει νὰ ἀφαιρῶνται αἱ ὠθηκαί, ὅπως μὴ ἐξαντληθῇ τὸ φυτὸν διὰ τῆς ὠριμάνσεως τῶν σπόρων, καὶ ἔχῃ ἐπομένως ἰκανὴν δύναμιν ὥστε νὰ προᾶξῃ τὸν νέον βολβόν. Περὶ δὲ τὸν Ἰούνιον, ἀφοῦ τὰ φύλλα μακρυνθῶσιν, ἐξορύττομεν τοὺς βολβούς, ἀποβάλλομεν τὸν σκάπον, τὰ φύλλα, τὰς ρίζας καὶ τὸν ἐξηραμμένον χιτῶνα, καὶ ἀποχωρίζομεν τοὺς νέους βολβούς, τοὺς ὁποῖους ἀκολουθῶς ξηραίνομεν καὶ φυλάττομεν εἰς ἐπίτηδες κιβώτια, καὶ εἰς τόπον καλῶς ἀεριζόμενον, ἀλλὰ μὴ ἐκτεθειμένον εἰς τὸν ἥλιον, ἕως ὅτου ἔλθῃ ἡ ἐποχὴ νὰ φυτευθῶσιν. Ὁ πολλαπλασιασμὸς οὗτος διὰ βολβῶν παρέχει τὴν αὐτὴν ποικιλίαν· τὰ δὲ φυτὰ γενικῶς ἀνοῦσι τὸ πρῶτον ἢ δεύτερον ἔτος.

Διὰ σπόρων δὲ προάγονται νέαι ποικιλίαι, καὶ διὰ τοῦ τρόπου τούτου μάλιστα ἐλήφθησαν αἱ πολυαριθμώταται ποικιλίαι τῶν Λεῖρίων ὅσαι εἶναι γνωσταὶ τὴν σήμερον. Οἱ σπόροι σπείρονται τὸ Φθινόπωρον εἰς γῆν ὄχι πολὺ παχέαν, καὶ ἀφοῦ σκεπασθῶσι μὲ λεπτὸν στρώμα γῆς, ποτίζονται. Περὶ τὸν Μάρτιον γεννῶνται τὰ νέα Λεῖρια, τὰ ὁποῖα ἕως τοῦ τρίτου ἔτους ἀφίονται εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν· μετὰ δὲ ταῦτα μεταφυτεύονται κατ' ἑτοσ, διατηρούμενα ἀραιότερα. Τὰ Λεῖρια τὰ ἀπολαμβανόμενα διὰ σπόρων ἀνοῦσι τὸ πέμπτον ἢ ἕκτον ἔτος. Κάμνοντες δὲ τὴν τεχνητὴν γονοποίη-

σιν μεταξὺ διαφόρων Λεῖρίων, δυνάμεθα νὰ ἔχωμεν καὶ ὠραιότατα νοθογενῆ.

Σημειωτέον δὲ, ὅτι, ὡς πρὸς τὸ χρῶμα αὐτῶν, δὲν δυνάμεθα νὰ ἀποφασίσωμεν ἐκ μιᾶς ἀρχῆς, ἐπειδὴ πολλάκις κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος ἐν Λεῖριον παρουσιάζει χρώματα ἀμαυρᾶ καὶ κατηφῆ, ἢ ἀόριστα, καὶ ἐπομένως δὲν εὐχαριστεῖ τὴν ὄρασιν· ἀλλὰ διὰ τῆς διαδοχικῆς μεταφυτεύσεως τὰ χρώματα ταῦτα γίνονται ἀνοικτότερα, λαμπρότερα καὶ πλέον χαροπὰ, καὶ τὸ ἄνθος δεικνύει τότε ὅλην αὐτοῦ τὴν κομψότητα.

X. Λαβράνος.

Ο ΓΑΛΙΛΑΙΟΣ ΓΑΛΙΛΑΙΟΥ κτλ.

(Συνέχεια, ἴδε προηγούμενον φυλλάδιον.)

Αἱ αὐτὰ ἀμφισβητήσις ἀνεφύησαν καὶ περὶ τοῦ ἀναλογικῆς διαβήτου, ὅν ὁ Γαλιλαῖος ἐπενόησεν ἐν ἔτει 1597 καὶ ἐξωράτισεν ἐν τῷ ὑπ' αὐτοῦ ἐκδοθέντι συγγράμματι, τῷ 1606, ἐπιγραφόμενῳ· *Αἱ ἐργασίαι τοῦ γεωμετρικοῦ καὶ στρατιωτικοῦ διαβήτου*. Τῷ δ' ἐξῆς, ἔπει ἐδημοσιεύθη πραγματεία τις, λατινιστὶ γεγραμμένη, περὶ τὸ αὐτὸ τοῦτο ἀντικείμενον ὑπὸ τοῦ Μιλανοῦ Βασιλέως Κάπρα, ὅστις ἠθέλησε νὰ οἰκισοποιήθῃ τοιαύτη ἀνακάλυψιν. Τοῦ δὲ Γαλιλαίου παραπονεθέντος παρὰ τοῦ Μεταρρυθμιστῆς τῆς Ἀκαδημίας, ἀπ' οὗ οὗτοι ἐξέτασαν μετὰ προσοχῆς τὸ πρᾶγμα καὶ ἐγνώρισαν τὴν ἀγυρτείαν τοῦ ἀντιπάλου του, διέταξαν νὰ ἐπιγραφῶσι τὰ ἀντίγραφα τοῦ βιβλίου τοῦ Κάπρα, καὶ ὑπεσχέθησαν νὰ διακρινώσωσι τὴν τούτου Ἀπολογίαν εἰς τὸν Γαλιλαῖον, ὅστις δὲν ὠργίσθη τοσοῦτον κατὰ τοῦ Κάπρα ὅσον κατὰ τοῦ Διδασκάλου αὐτοῦ Σίμωνος τοῦ Μαρίου τοῦ παρακινήσαντος τὸν μαθητὴν νὰ πράξῃ παρομοίαν λογοκλοπίαν (α). Ἀκολουθῶς ἀνεράνη ἕτερος συναγωνιστὴς Ἰούστος ὁ Βύργιος, περὶ τοῦ ὁποίου ὁμοῦ δὲν γίνεται μείναι εἰμὴ ἐν ἔτει 1607, ἐν ᾧ ὁ Γαλιλαῖος εἶχεν ἤδη πραγματευθῆ τὸ ἀντικείμενον τοῦτο δέκα ἔτη πρότερον. Ἀλλὰ καὶ τὸ θερμότερον ἀπεσπάρθη, οὕτως εἶπεῖν, ἐκ χειρὸς τοῦ Γαλιλαίου ὑπὸ τινος Δρεβέβελου, πρὸς ὃν οἱ ἐγκυκλοπαιδισταὶ ἀποδίδουσι τὴν τούτου ἐφεύρεσιν, ἐν ᾧ πρῶτος ἐκεῖνος τὸ εἶχεν ἰδεασθῆ, ὡς κάλλιστα τοῦτο ἐξάγεται ἐκ τῶν ἐξῆς λόγων τοῦ Βιβιάνη. «Περὶ τὸν αὐτὸν τοῦτον χρόνον (κατὰ τὸ 1596) ἐφεύρε τὰ θερμόμετρα, δηλαδὴ τὰ δι' ὕδατος καὶ ἀέρος ὑέλινά ἐκεῖνα ἐργαλεῖα, δι' ὧν διακρίνονται αἱ μεταβολαὶ τῆς θερμότητος καὶ τοῦ ψύχους, ἢ ποικιλία τῶν θερμοκρασιῶν τῶν τόπων, ἢ ὁποῖα ἐξαιτίας ἐπινοήσις νεώτερον ἐτελειοποιήθη ὑπὸ τῆς μεγαλονοίας Φερδινάνδου τοῦ Β'». Καὶ ὁ Σαργέδος, εὐπατρίδης Ἐνετός, γράφων πρὸς τὸν Γαλιλαῖον τῷ 1613, λέγει· «Τὸ ὑπὸ τῆς ὕμετέρας Εὐγενείας ἐπινοηθὲν ἐργαλεῖον πρὸς καταμέ-

(α) Ὁρα Γαλιλαίου Σύγγ. II. Saggiatore, Τόμ. Β'. σελ. 283.

τρησην τῆς θερμότητος ἀνήγαγον ὑπὸ διαφορῶν ἐπιτηδεύσεων καὶ ἀξιολόγους πρόπους, καθ' ὅσον σημειοῦναι τὴν διαφορὰν τῆς θερμοκρασίας ἀπὸ ἐν εἰς ἄλλο δωμάτιον, μέχρις ἑκατὸν βαθμῶν (1). Ἐφευρέθησαν εἰσέτι ὑπὸ τοῦ Γαλιλαίου καὶ ἡ ὑδροστατική στάθμη ἡ προσδιορίζουσα διὰ τοῦ ὕδατος τὸ βάρος τῶν μετάλλων, καὶ ἡ κατάρτισις τῆς μαγνήτιδος, δι' ἧς ἐξαισιῶς ἐπαυξάνεται ἡ δύναμις αὐτῆς, καθ' ἃ λέγει ὁ Βιβιάνης· «Περὶ τὸν αὐτὸν χρόνον (τούτέστι περὶ τὸ 1600) ἔκαμεν ἰδιαιτέραν μελέτην καὶ παρατήρησιν περὶ τῆς δυνάμεως τῆς μαγνήτιδος, καὶ διὰ διαφορῶν καὶ ἐπανειλημμένων πειραμάτων εὗρεκεν τρόπον ἀσφαλῆ τοῦ καταρτίζειν οἰονδήποτε αὐτῆς τεμάχιον ὥστε νὰ κρατῆ ὀγκοκοντάκις καὶ ἑκατοντάκις περισσώτερον σίδηρον ἢ ἂν ἦτο ἀκατάρτιστος, πρὸς τὴν ὁποίαν τελειοποίησιν οὐδεὶς ἄλλος πρὸ αὐτοῦ ἐφθασεν εἰς τοιοῦτον βαθμὸν.»

Τοιαῦται ἀνακαλύψεις ἤθελον ἀρκέσει, ἵνα ἀπαθανατίσωσι τὸν Γαλιλαῖον ὡς ἀνακαινιστὴν τῆς φιλοσοφίας· ἀλλ' αὐταὶ εἶναι σχεδὸν μηδὲν ἀπέναντι τῶν μεγάλων ἀνακαλύψεων τὰς ὁποίας ἔκαμεν εἰς ἕκαστον μέρος τοῦ βασιλείου τῆς φύσεως. Πειπεισμένος περὶ τῆς ματαιότητος τῶν σχολαστικῶν θεωριῶν, ἤρχισε νὰ σπουδάσῃ μὲ μεγίστην ἀκριβείαν τὰς ιδιότητας τῶν ὄντων, καὶ ἐγνώρισεν ὅτι τὸ νὰ θέλῃ τις νὰ ἀναγάγῃ ὑπὸ τινος θετικῆς καὶ προσδιορισμένης ἀρχῆς τὰ φαινόμενα τῆς φύσεως, χωρὶς πρότερον νὰ γνωρίσῃ τὴν φύσιν καὶ τοὺς νόμους αὐτῶν, ἦτο τὸ αὐτὸ καὶ νὰ ἐγεῖρη εὐρὺ οἰκοδόμημα χωρὶς πρότερον νὰ ρίψῃ στερεὸν θεμέλιον. «Ἡ μεγαλύτερα δόξα τοῦ Γαλιλαίου, λέγει ὁ Ἄνδρες, ἐρημάτισε τὸ νὰ μὴ μορφώσῃ συστήματα, καὶ αὕτη ἴσως ὑπῆρξεν εἰσέτι ἡ ἀτυχία του καὶ ἡ αἰτία, δι' ἣν δὲν ἐξετιμήθη μέγαν ἡ ἀξία του.» (2). Ἀλλ' αἱ ἀρχαὶ τὰς ὁποίας ἐβλήθη ἐρησιμύσαν ὡς βάσεις εἰς τὴν νεωτέραν φιλοσοφίαν, ἐν ᾧ, ὡς παρετήρησεν ὁ Τираβόσκις, ὁ Καρτέσιος ὅστις εἰς τὸ ἴδιον σύστημα ἐπιρρομένους ἔγραψε τοσοῦτον περιφρονητικῶς περὶ τοῦ Γαλιλαίου, ἐὰν τὴν ἡγεῖρε τὴν κεφαλὴν, ἤθελεν εἰδεῖ ἐγκαταλειμμένον πλέον τὸ σύστημά του καὶ λογιζόμενον ὡς ἀνόητον μυθιστόρημα. Καὶ τοῦτο συνέβη ἐκ τοῦ ὅτι ὁ Γαλιλαῖος ἐδίδαξεν ἀληθείας βασιζόμενας ἐπὶ τῶν γεγονότων, καὶ οὐχὶ ὑποθέσεις κατὰ τὸν Γάλλον φιλόσοφον. Γενομένης ἀρχῆς ἀπὸ τῆς ἀστρονομίας, ἣτις, μολοντί κατέστησεν αὐτὸν ἕρμαιον τῶν καταδιωγμῶν, τῷ ἐξητηφάλισεν ὁμῶς τὴν ἀθανασία, διεσαφῆνισε μάλιστα διετράνωσε τὸ κοπερνικανὸν σύστημα, ἐξηγήσας τὴν ἡμερησίαν καὶ ἐτησίαν τῆς γῆς κίνησιν, ὥστε οὐδεὶς πλέον, ἔχων ὀλίγον νοῦν, θέλει τολμήσει νὰ τὸ ἀρνηθῆ. Μεγάλην δόξαν ἀπέκ-

τησεν ὁ Γαλιλαῖος, ἐχὼ τόσον διὰ τὴν ἐξωράσιν τῶν ἀλλοτρίων ἀνακαλύψεων ὅσον διὰ τὰς οὐρανίου ἀνακαλύψεις, τὰς ὁποίας ἔκαμε διὰ τοῦ τηλεσκοπίου του. Οἱ ἀπλανεῖς ἀστέρες, λέγει ὁ Ἄνδρες, δὲν ἤξεύρω ἐὰν ἤθελον παραπονεθῆ μᾶλλον κατὰ τοῦ Γαλιλαίου ἢ εὐχαριστήσιν αὐτόν. Οὗτοι ἀνεκάλυψεν αὐτοῖς τὴν θεραπείαν τοσοῦτων ἄλλων ἀστέρων ἐπὶ τοσοῦτους αἰῶνας εἰσέτι ἀγνώστων, ἀνεκάλυψε δηλαδὴ, ὅτι ὁ Γαλαξίας καὶ ἡ Πολυαστρία ἄλλο δὲν ἦσαν εἰμῆ συστήματα καὶ σωρεῖαι ἀστέρων μέχρι τότε ἀγνώστων, καὶ ἀπέδωκεν αὐτοῖς ἴδιον φῶς, ἀλλ' ἐστέρησεν αὐτοὺς ἐπίσης κατὰ μέγα μέρος τῆς λαμπρότητός των, τῆς ὁποίας ἡσύχως ἔχαιρον, ἀνεκάλυψε, δηλαδὴ, διὰ τοῦ τηλεσκοπίου, ὅτι ἡ ἀκτινοβολία των τοὺς παριστάνει εἰς τὸ ψιλὸν ὄμμα μεγαλύτερους παρ' ὅ,τι εἶναι. Ἀλλὰ περισσώτερον τῆς ἀνακαλύψεως τῶν ἀστέρων τούτων καὶ τῶν ἄλλων δύο περὶ τὸν Κρόνον, τῶν ὁποίων προανήγγειλε τὴν ἐπιστροφὴν (ἣτις καὶ συνέβη) ἠγλάισεν αὐτὸν ἡ ἀνακάλυψις ἣν ἔκαμε τῶν δορυφόρων τοῦ Διὸς, ὑπελογίσθη τὰς περιόδους τῶν κινήσεών των, καὶ ἐξέθηκε τοὺς πίνακας αὐτῶν. ἤλπισεν ἀκολούθως νὰ λύσῃ τὸ τόσῳ περιφρονητικὸν πρόβλημα τῶν μηκῶν, ἀλλ' εἰς μάτην ἐπεχείρησεν αὐτὸ, ἐπικαλεσθεὶς τὴν βοήθειαν τῆς Ἰσπανίας καὶ Ὀλλανδίας, διότι αἱ ἐλπίδες του ἐματαιώθησαν, καὶ διεσκορπίσθησαν αὐτοῦ τὰ περὶ τούτου χειρογράφα.

Ἀφοῦ ἐγνώρισε τὰς φάσεις τῆς Ἀφροδίτης καὶ ἔλαθεν ὑποψίας περὶ ἐκείνων τοῦ Ἄρως, ἔστρεψε τὴν προσοχὴν του εἰς τὴν Σελήνην, καὶ πρῶτος αὐτὸς ἀπέδειξε ὅτι ἡ ἐπιφάνεια αὐτῆς ἦτο τραχεῖα, καὶ διέκρινε τὰ ὄρη τῶν ὁποίων ἐπεχείρησεν εἰσέτι νὰ καταμετρήσῃ καὶ τὸ ὕψος. Οὗτε ὁ ἥλιος ἐφάνη ἄσπιλος εἰς τοὺς ὀφθαλμούς του, διότι ἀνεκάλυψε εἰς αὐτὸν τὰς κηλίδας πρὸ τοῦ Ἰησοῦτου Σχεϊνέρου, πρὸς δὲν διεκοινώθησαν αἱ παρατηρήσεις τοῦ Γαλιλαίου ὑπὸ τινος μέλους τοῦ Συλλόγου του (4). Ἀλλὰ δὲν ὑπῆρξεν ἐξίσου εὐτυχῆς καὶ περὶ τοὺς πλανῆτας, διότι, ἀσθενῆς ὢν, δὲν ἠδυνήθη νὰ τοὺς παρατηρήσῃ ὁ ἴδιος, ἀλλ' ἠναγκάσθη νὰ ἐμπιστευθῆ εἰς τὰς ἐκθέσεις τῶν ἄλλων. Δὲν ἦτο ἀρκετὰ πεπεισμένος περὶ τῆς δοξασίας τοῦ μεγάλου Τυχῶνος, ὅστις πρῶτος ἀνεκάλυψε ὅτι οἱ κομήται ἦσαν ἀληθεῖς πλανῆται μὲ τροχιάς τοσοῦτον ἑλλειπτικὰς, ὥστε μετὰ παρέλευσιν πολλῶν ἐτῶν πρὸς ὀλίγους μῆνας ἢ καὶ πρὸς ὀλίγας μόνον ἡμέρας κινουῦνται περὶ τὸν ἥλιον καὶ λαμβάνουσιν ἐξ αὐτοῦ τὸ φῶς. Ἰνα δὲ ἀνασκευάσῃ τὴν δοξασίαν ταύτην ἔκαμε τὸν Μάριον Γουϊδούτσιν, τὸν μαθητὴν του, νὰ ὑποστηρίξῃ, ὅτι οἱ κομήται ἐσύγγειντο ἀπὸ γῆνης ὕλης ἐκ τῆς ἡμετέρας σφαίρας εἰς τὸν ἀέρα ἀνυψουμένης. Ὁ Ἰησοῦτης Γράσιος, ὑποπτεύσας ὅτι ὑπὸ τὸ ὄνομα

τοῦτο τοῦ Γουϊδούτσιν ὑπεκρύπτετο ὁ Γαλιλαῖος, τῷ ἀπήντησε δι' ἐνὸς συγγράμματος ἐπιγραφομένου *Libra astronomica e filosofica*, πρὸς δὲν ὁ Γαλιλαῖος ἀνταπήνησε διὰ τοῦ σοφωτάτου αὐτοῦ πονήματος *Il Saggiatore*, ἐν ᾧ, κατὰ τὸ λέγειν τοῦ Ἄνδρες, ἡ θεωρία τοῦ Γαλιλαίου εἶναι ἀξία πάσης συγκαταβάσεως ὡς πρὸς τὰς ὠραιοτάτας ἀνακαλύψεις τὰς ὁποίας ἡ ὀπτική καὶ ἅπαντα ἡ φιλοσοφία ὀφείλουσιν εἰς αὐτόν. Μεταβίβας ἀκολούθως ἐκ τῶν ἀστρονομικῶν θεωριῶν εἰς τὰς ἐχούσας σχέσιν μὲ αὐτάς, ὠμίλησε περὶ τῶν μετεώρων, περὶ τοῦ βορείου σέλας, περὶ τῶν αἰτίων τῶν ἀνέμων καὶ περὶ τῆς παλιρροίας τῆς θαλάσσης· καὶ μολοντί ἢ περὶ τὸ τελευταῖον τοῦτο φαινόμενον ὑπόθεσις του παρεχώρησε τὸν τόπον εἰς ἐκείνην τοῦ Νεύτωνος, μολοντοῦτο κοινῶς θεωρεῖται εὐφρεστάτη.

Ὁ Γαλιλαῖος ὀφείλει κατὰ μέγα μέρος τὰς ἀστρονομικὰς αὐτοῦ ἀνακαλύψεις εἰς τὴν εὐτυχῆ ἐπινοήσιν τῶν τηλεσκοπίων του· ἀλλ' αἱ ἀρχαὶ τῆς μηχανικῆς καὶ αἱ συνέπειαι ὅσας ἐκ τούτων ἐξήγαγεν, ὑπῆρξαν ἀποκλειστικῶν προϊόντων τῆς μεγαλονοίας του. Οἱ περὶ τὴν *Néar Επιστήμη* αὐτοῦ διάλογοι ἀποτελοῦσι, κατὰ τὸ λέγειν τοῦ Ἄνδρες, τὴν ἐποχὴν τῆς ἀληθοῦς καὶ νέας φιλοσοφίας. Ἐν αὐτοῖς ὤρισεν ἀκριβῶς τὴν ὁμοίαν κίνησιν, ἀπέδειξε τὸ ψεῦδος τοῦ ἀξιωματοῦ τοῦ Ἀριστοτέλους, ὅτι τὰ βαρέα ἐπιταχύνουσι τὴν πτώσιν των κατὰ λόγον τοῦ βάρους των, ἐτόλμησε νὰ ἐπιβεβαιώσῃ, ὅτι ἐν ἄχρον καὶ ἐν τεμάχιον μολύβδου ἤθελον πέσει εἰς τὸ κενὸν μὲ τὴν αὐτὴν ταχύτητα, ὅπερ ἐπαλήθευσεν ἔπειτα τὰ διὰ τῆς πνευματικῆς μηχανῆς γινόμενα πειράματα· ἐπολέμησε τὸ ἄλλο ἀξίωμα τοῦ Ἀριστοτέλους, ὅτι αἱ ταχύτητες τοῦ αὐτοῦ κινήτου, τὸ ὅποιον πίπτει διὰ διαφορῶν μέσων, εἶναι εἰς ἀναλογίαν ἀντίθετον μὲ τὴν πυκνότητα τῶν αὐτῶν μέσων, καὶ προσδιώρισε τὰς ἀναλογίας τὰς ὁποίας ἔχουσιν αἱ ταχύτητες τῶν ὁμοίων ἢ τῶν ἀνομοίων σωμάτων εἰς τὸ αὐτὸ ἢ εἰς διάφορα μέσα· ἔδωκε τὸν περιφρονητικὸν νόμον τῆς ἐπιταχύνσεως τῶν βαρέων, καὶ τῆς καταπορᾶς αὐτῶν εἰς τὰ κεκλιμένα ἐπίπεδα· ἐξήγησε τὴν κίνησιν τῶν προβαλλομένων, δείξας ὅτι ἡ περιγραφομένη γραμμὴ ὑπὸ τῶν ὀριζοντεῶς ὠθουμένων βαρέων ἦτο μία παραβολή· ἐξωράισε τὸ περὶ τοῦ κέντρου τῆς βαρύτητος σύγγραμμα τοῦ Κομμανδίνου, παρετήρησε τὰς ἀνακινήσεις τοῦ ἐκκενρούς πάντοτε ἴσας, ἐφήρμοσεν αὐτὸ εἰς τὴν καταμετρήσιν τῶν ὑψῶν, εἰς τὸ ὠρολόγιον καὶ εἰς τὴν ἱατρικὴν πρὸς γινῶσιν τοῦ σφιγμοῦ· ἔδωκε τὴν ἀπόδειξιν γενικῆς τινος ἀρχῆς τῆς Στατικῆς, δηλαδὴ, ὅτι διὰ νὰ κινήθῃ τι βᾶρος, ἀπαιτεῖται δύναμις μεγαλύτερα τοῦ βάρους αὐτοῦ, ἢ ἐὰν αὕτη ἦναι μικροτέρα, νὰ ἀναπληρωθῆται ἢ ἑλλειψίς τῆς δυνάμεως ὑπὸ τῆς ταχύτητος· ὠμίλησε πολλὰ βαθέως, κατὰ τὴν ἀρχὴν ταύτην, περὶ τοῦ μοχλοῦ καὶ τῆς ἑλικῆς· ἐξήγησε τὰ θεμέλια τῶν θεωριῶν αὐτοῦ περὶ τὴν ἀντίστασιν τῶν στερεῶν,

καὶ τὴν δυνάμιν τῆς ὠθησεως· ἀνέπτυξε τὰς ἀρχὰς τῆς ὑδροστατικῆς εἰς τὴν *Περὶ τῶν ἐπὶ τοῦ ὕδατος ἐπιπλεόντων ἢ ἐν αὐτῷ κινουμένων πραγμάτων*, καὶ εἰς τὸ βιβλίον τῆς *Υδροστατικῆς στάθμης*· ἀπέριψεν τὴν ἀρχὴν τῶν Περιπατητικῶν, ὅτι δηλαδὴ ἡ βύθις ἡ ἐπιπόλασις τῶν σωμάτων ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ σχήματος αὐτῶν, ἐξηγήσας πόθεν προκύπτει, ὅτι ἡ αὐτὴ ποσότης μολύβδου ἐν σχήματι μὲν σφαίρας βυθίζεται, ἐν σχήματι δὲ ἐλάσματος ἐπιπέλει· διέχυσε πολὺ φῶς εἰς τὴν Ἰδραυλικὴν ἐν τῇ περὶ τοῦ ποταμοῦ Βισεντίου αὐτοῦ ἐπιστολῇ, καὶ ἐφαρμόσας τὴν γεωμετρίαν εἰς τὸ βεῦμα τῶν ὑδάτων, ἠνέφωξε τὴν ὁδὸν εἰς τὸν περίφημον αὐτοῦ μαθητὴν Καρτέλλιον· ἔδειξε τὸν νόμον τῆς συνεχείας, ὅστις κοινῶς πεισθεῖται ὑπὸ τοῦ Λεϊβνητίου ἀνακαλυφθεὶς· ἐξωράισε τὴν στρατιωτικὴν ἀρχιτεκτονικὴν εἰς τὴν περὶ *Ὀχυρώσεως αὐτοῦ πραγμάτων*, ἀνεκδοτὸν ἐπὶ πολλῶν χρόνων μεῖναι ἐν τῇ Ἀμβροσιανῇ καὶ ἐτέραις Βιβλιοθήκαις, καὶ ἀκολούθως δημοσιευθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Ἰ. Βεντούρη· ἐνησχολήθη εἰς τὴν μουσικὴν, καὶ ἐκ τῆς παρατηρήσεως τῶν ἀνακινήσεων τῶν ἐκκενρῶν ἐξήγαγε τὴν λύσιν τοῦ προβλήματος τῶν δύο τεταμένων ὁμοίων χορδῶν, ὥστε, ἐγγιζομένης τῆς μιᾶς, ἀντηχεῖ ἡ ἐτέρα, πρὶν εἰσέτι ἐγγιχθῆ, καὶ ὠρισε τὰς ἀρχὰς τῆς συνηχίσεως ἢ ἀπηχίσεως, καὶ τοὺς λόγους αὐτῶν· ἀρχαί, λέγει ὁ Ἄνδρες, παραδεχθεῖσαι ὑπὸ τοῦ Εὐλήρου, ὅστις ἤθελε δυνηθῆ νὰ ἀναφέρῃ τὸν Γαλιλαῖον ὡς τὸν αὐτουργὸν τοιαύτης ἀνακαλύψεως. Τέλος πάντων εἰς πολλὰ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ διεφώτισεν τὴν ὀπτικὴν, τὴν διοπτρικὴν καὶ τὴν κατοπτρικὴν· καὶ αἱ ἐπιστήμαι αὗται ἤθελον εἶτι μᾶλλον προοδεύσει, ἐὰν δὲν ἀπώλυτο ἡ ὑπ' αὐτοῦ γραφεῖσα πραγματεία *De visu et coloribus*, ἣτις μετὰ πολλῶν ἄλλων χειρογράφων ἐπυροπολήθησαν ὑπὸ ἀμαθοῦς τινος ἀνεψιοῦ τοῦ Γαλιλαίου. «Τὰ μέχρι τοῦδε βηθέντα, συμπεραίνει ὁ Ἄνδρες, δεικνύουσιν ἀρκούντως πόσον ἡ Φυσικὴ εἶναι ὀφειλέτρια εἰς τὸν Γαλιλαῖον καθ' ὅλα τῆς τὰ μέρη. Δὲν ἠθέλησα νὰ ἀναφέρω τινὰς προτάσεις τοῦ ἰδίου περὶ γενέσεως τῶν σωμάτων, περὶ τῆς πυκνότητος καὶ ἀραιότητος καὶ ἄλλων ιδιοτήτων ἐν οἷς ἅπαντα ἡ φυσικὴ τῶν τότε χρόνων συνίστατο. Ὁ Γαλιλαῖος, ἀληθῆς ἐκτιμητὴς τῶν ἐπιστημῶν, ὀλίγον ὑπελογίζετο τοιαῦτα ζητήματα, ὡς κάμνουσιν ἡδὴ ὅλοι οἱ φιλόσοφοι, δι' ἃ καὶ πολλὰ ὀλίγα περὶ τούτων κατέλιπον· ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ ὀλίγα ταῦτα ἀνέπτυσεν ἐναργέστατα τοιαῦτα ἀντικείμενα ἄνευ οὐσιωδῶν ἢ τυχαίων τύπων, καὶ ὑπῆρξε, κατὰ τὸν Καρτέσιον, ὁ πρόδρομος μιᾶς ἀληθείας, δι' ἣν τοσοῦτον ἀντήχησεν εἰς τὰ σχολεῖα τὸ ὄνομα τοῦ. Οὐχ ἤττον, ἠδὲν ἀμῆν νὰ μορφώσω μίαν λογικὴν ἐκ διαφόρων τοῦ Γαλιλαίου ἀναλογιῶν, ὡς ἔκαμαν οἱ Καρτεσιανοὶ ἐκ τῶν ὀλίγων κανόνων τῆς περὶ τὴν μέθοδον τοῦ Καρτεσίου πραγματείας. Ἡ τοσοῦτον συσχέτισαι ὑπὸ τοῦ Καρτεσίου ἀμφιβολία οὐχ ἤττον

(1) Ἰπόμν. τοῦ Φράτορος Παύλου, σελ. 210.

(2) Δοκίμ. Φιλοσ. τοῦ Γαλιλ. σελ. 12.

(1) Τирабόск. Тόμ. II. Виб. β'. κεφ. 2.

ἐσορήθη καὶ ὑπὸ τοῦ Γαλιλαίου ἐν τινι αὐτοῦ ἐπιστολῇ πρὸς τὸν Π. Καστέλιον, ὅπου καλεῖ τὴν ἀμφιβολίαν πατέρα τῶν ἐπινοήσεων, καθὼ ἀνοίγουσαν τὴν ὁδὸν εἰς τὴν ἀνακάλυψιν τῆς ἀληθείας. Αἴρων τὸν ζυγὸν τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ σεῖον ἐκείνου τῆς αὐθεντίας, ἔλαβεν ἤδη ὁ Καρτέσιος τὸ παράδειγμα τοῦ Γαλιλαίου, ὅστις ἐν τῷ πρώτῳ καὶ δευτέρῳ διαλόγῳ, εἰς τὰς διαφόρους Σκέψεις καὶ εἰς τὸν Δοκιμαστὴν λέγει πράγματα χαριέστατα περὶ τοιαύτης ὕλης. Ὁ Γαλιλαῖος διδάσκει τὸν ἀληθῆ τρόπον τοῦ σπουδάζειν τὴν φιλοσοφίαν εἰς τὸ μέγα βιβλίον τοῦ Κόσμου, δίδει τοὺς ἀληθεῖς κανόνας τοῦ θεωρεῖν τὴν φύσιν καὶ διερμηνεύει τὴν γλῶσσαν τῆς, συνιστᾷ τὴν μελέτην τῆς μαθηματικῆς ἐπιστήμης, ὅπως μάθῃ τις νὰ γνωρίσῃ τὴν φύσιν καὶ εἰσχωρήσῃ εἰς τὴν ἀληθῆ φιλοσοφίαν· καὶ πολλὰ ἄλλα λέγει διδάσκοντα τὸν ἀληθῆ τρόπον τοῦ φιλοσοφεῖν μᾶλλον ἢ ὅλα αἱ ἰδιοτροπίαί τῆς λογικῆς τῶν τότε χρόνων (1).

Ἰπολείπεται, τέλος, νὰ εἴπωμεν ὀλίγα τινὰ περὶ τῆς φιλολογικῆς ἀξίας τοῦ Γαλιλαίου, καὶ περὶ τοῦ ὅπου, τὸ ὅποιον μετεχειρίσθη εἰς τὰ συγγράμματά του. Εἶχεν οὗτος ἐξασκῆσει τὴν ποίησιν, καὶ περὶ τούτου μαρτυροῦσιν ἐπισήμως τρία ἐπιγράμματα καὶ ἐν κεφάλαιον, ἐν οἷς κατηγορεῖ τὴν Τήβεναν, ὑπὸ τοῦ κανόνικου Σαλβίνη καταχωρηθέντα εἰς τοὺς Ὑπατικὸς αὐτοῦ καταλόγους. Καθ' ὑπερβολὴν δὲ ἠδύνητο ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τοῦ *Mariakoῦ*, ἐξ οὗ εἶπεν, ὅτι ἔλαβε τὸ τιμῆσαν αὐτὸν ὠραῖον ὕφος· καὶ ἡ προτίμησις ἦν εἶχε περὶ τοῦ ποιήματος τούτου ὑπῆρξε τὸ αἴτιον δι' ὃ ἔγραψε τὰς πικρὰς ἐκείνας πρὸς τὸν Τάσσον Σκέψεις, ἐν αἷς ἀδίκως τὸν περιπαίξει. Ὠριμώτερος ὅμως γενόμενος καὶ τὴν ηλικίαν καὶ τὴν διάνοιαν, καὶ ἀναγκασθεὶς νὰ εἴπῃ τὴν γνώμην του περὶ τῶν δύο ποιημάτων τοῦ Ἀρίστου καὶ τοῦ Τάσσου, ἀπεκρίθη· ὅτι τῷ ἐφαίνετο ὠραιότερος μὲν ὁ Τάσσος ἀρεστότερος δὲ ὁ Ἀρίστος. Οἰαδήποτε ὅμως καὶ ἂν ἦτο τοῦ Γαλιλαίου ἡ γνώμη περὶ τῶν δύο τούτων ποιητῶν βέβαιον εἶναι ὅτι ἔδειξε πολλὴν φιλοκαλίαν εἰς τὰ Ἰταλικά αὐτοῦ συγγράμματα, ἅτινα συγκατηρημῆθησαν μετὰ τῶν παραδειγμάτων τῆς γλώσσης. Ὁ Φοῖνιξ τῶν νεωτέρων φιλοσόφων, λέγει ὁ Παρίνης, καὶ τῆς Ἰταλίας τὸ καύχημα, ὁ Γαλιλαῖος Γαλιλαῖος δὲν ἔκρινεν ἄνισον πρὸς τὸ ὕψος τῶν θεωριῶν αὐτοῦ καὶ ἀνακαλύψεων τὴν μητρικὴν γλῶσσαν, ἀλλ' ἔγραψεν ἐν αὐτῇ μὲ τὸ κανονικὸν καὶ φυσικὸν ἐκεῖνο ὕφος, τὸ ὅποιον ἀρμύζει εἰς φιλόσοφον, ὅστις ἔχει μεγάλα πράγματα νὰ εἴπῃ, καὶ ὅμως οὐδὲν ἄλλο θηρεῖται μᾶλλον εἰμὴ τὴν καθαρότητα καὶ τὴν σαφήνειαν» (2).

ΜΕΛΑΝ.

Τὸ γραφικὸν τῶν ἀρχαίων μέλαν δὲν ἦτο τόσον ῥοῶδες, ὡς τὸ ἰδικὸν μας. Εἰς τὴν σύνθεσιν αὐτοῦ δὲν εἰσῆρχετο τὸ χάλκανθον· τὸ χρῶμα τῶν γραμμάτων τῶν ἐν Ἡρακλείῳ εὐρεθέντων χειρογράφων εἶναι μελανώτερον παρ' αὐτὰ τὰ χειρόγραφα, καίτοι ἠνθρακωμένα· τοῦτο προέρχεται ἐκ τῆς ἀπουσίας τοῦ χαλκάνθου, ὅπερ ἤθελε κάμει ἐρυθραῖα τὰ γράμματα, καὶ ἤθελε προσέτι διαφάγει ἀναμφίβως τὴν ὕλην, ἐπὶ τῆς ὁποίας εἶναι γεγραμμένα, ὡς ἕκαστος δύναται νὰ πληροφορηθῆ, βλέπων τὰ ἐν τῷ Οὐατικῶν χειρόγραφα Οὐίγγιλίου καὶ Τερεντίου. Ἡ εἰς ταῦτα τὰ χειρόγραφα ἐξοχὴ τῶν γραμμάτων ἀποδεικνύει καὶ ὅτι τὸ μέλαν, τοῦ ὁποίου ἔγινε χρῆσις, δὲν ἦτο ῥοῶδες, ἀλλὰ μᾶλλον παχεῖα τις ὕλη.

Διαφόρους βαφὰς οἱ ἀρχαῖοι μετεχειρίσθησαν εἰς τὸ γράφειν, ὡς δεικνύεται ἐκ τῶν σωζομένων παλαιῶν χειρογράφων. Τὸ συχνότερον μέλαν, κοινὰ ἔχον μετὰ τοῦ καθ' ἡμᾶς τὸ κόμμι καὶ τὸ χρῶμα, ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν Λατίνων *atramentum scriptorium* ἢ *librarium*, μέλαν γραφικὸν ἢ βιβλιακόν, χρήσιμον εἰς τὸ γράφειν, πρὸς διαστολὴν ἐτέρου μέλανος, ὅπερ ἐκαλεῖτο *sutorium*, σκυτικόν, διότι τοῦτο μετεχειρίζοντο οἱ σκυτεῖς πρὸς μάρωσιν τῶν δερμάτων. Περὶ τῶν συστατικῶν τοῦ μέλανος, τὰ ὅποια δὲν ἦσαν πάντοτε εἰς πᾶσαν σύνθεσιν τὰ αὐτὰ, διεπραγματεύθησαν Κορνήλιος Κέλσος, Πλίνιος, Διοσκορίδης, καὶ πολλοὶ ἄλλοι (Sanmaurini, Tom. I. p. 540)· καὶ ἐκ τῶν νεωτέρων ὁ Κανεπάριος, εἰς τὸ σύγγραμμα αὐτοῦ *De atramentis cujusque generis*· καὶ ὁ Μαρτορέλλιος, ὡσαύτως εἰς τὸ αὐτοῦ σύγγραμμα *De regia theca calamararia*. Ὁ δὲ Λεμερῦς μετὰ ἄλλων ἐδίδασκε τὸν τρόπον τοῦ συνθέτειν τὸ κάλλιον γραφικὸν μέλαν· καὶ εἰς τὸ τέλος χειρογράφων τινῶν τοῦ μεσαιῶνος ἢ μελανοποιίας ἀναγιγνώσκειται μέθοδος. Ἡ αἰθάλη ἢ ἀσβόλη τῆς ῥητίνης, τῆς πίσσης, τῶν πυρσῶν καὶ τῶν καμίνων ἦτο τοῦ μέλανος τῶν ἀρχαίων ἢ βάσις. Ἀντὶ τῆς αἰθάλης ὑποκαθίστατο ἐνίοτε ἡ οἶνου τρυγία, τὸ κεκαυμένον ἐλεφαντοκόκκαλον, οἱ τετριμμένοι ἄνθρακες. Τὸ μέλαν τοῦτο ἐν χρήσει ἦτο κατὰ τοὺς χρόνους Διοσκορίδου καὶ Πλινίου· καὶ βλέπομεν εἰς τὰς Ἐτυμολογίας (Origin. Libr. h.) Ἰσιδώρου τοῦ ἐκ Σεβίλλης, ὅτι οὐδὲν διέφερε καὶ κατὰ τὴν ἐβδόμην ἑκατονταετηρίδα.

Ἐκτὸς τοῦ μέλανος οἱ ἀρχαῖοι πρὸς τὸ γράφειν μετεχειρίζοντο ὕλην χρυσῆν, ἀργυρᾶν, πορφυρᾶν καὶ ἄλλων χρωμάτων. Οἱ ἀργυροὶ χαρακτῆρες εἶναι σχεδὸν πάντοτε γεγραμμένοι ἐπὶ πορφυροβαφῶς ἐπιφανείας, ἐνῶ οἱ χρυσοὶ ἀπαντῶνται ἀδιαφόρως καὶ ἐπὶ κεχρωσμένων καὶ ἄλλων ἐπιφανειῶν, αἵτινες, παρὰ τὸ φυσικὸν τῶν περιγυμνησίων, ἄλλο χρῶμα δὲν ἔχουσι. Τὰ ἱερὰ χειρόγραφα, ὡς ἡ ἀγία

Γραφὴ καὶ τὰ Εὐαγγέλια τῶν Ἐκκλησιῶν, ἐγράφησαν μετὰ πλείονος πολυτελείας καὶ δαπάνης χρυσοῦ, παρὰ τὰ ἄλλα, τῶν ὁποίων οἱ χρυσοὶ χαρακτῆρες περιεστῆλλοντο ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς τὴν πρώτην σελίδα, ἢ εἰς ἀρχικά τινὰ γράμματα. Εἰ καὶ τὰ πλείοτα τῶν αυτοκρατόρων καὶ τῶν ἄλλων ἡγεμόνων διπλώματα ἐγράφησαν μετὰ μέλανος, ἐπέμφθησαν ὅμως οὐ μόνον ὑπὸ τῶν ἀνατολικῶν καὶ δυτικῶν αυτοκρατόρων, ἀλλὰ καὶ ἄλλων ἡγεμόνων, πολλὰ τούτων μετὰ χρυσοῦ γεγραμμένα. Ὅτι δὲ τοῦτο ἦν ἔθος παρὰ τοῖς σεβαστοῖς Ἑλλησι, καθίσταται ἀναμφίβωλον, μαρτυρούντων πολλῶν συγγραφέων. Τὸ γράφειν χρυσοῦς χαρακτῆρας ἐκαλεῖτο χρυσογραμμία, καὶ χρυσογραφία· οἱ γραφεῖς, χρυσογράφοι· καὶ τὰ οὕτω γεγραμμένα χειρόγραφα, χρυσογράμματα. Κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον οἱ Βρεττανοὶ καὶ οἱ Ἀγγλοσάξονες συνείθιζον νὰ μετεχειρίζονται χρυσοῦς χαρακτῆρας οὐ μόνον εἰς τὰ χειρόγραφα, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ διπλώματα αὐτῶν. Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὅμως ἠκοῦντο νὰ σημειῶνται χρυσοῦς σταυροὺς εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν διπλωμάτων, ἢ τῶν υπογραφῶν αὐτῶν· καὶ κατὰ τοῦτο πολλάκις οἱ Ἐκκλησιαστικοὶ Προεστώτες, καὶ οἱ μεγιστάνες τοῦ βασιλείου ἐμιμοῦντο αὐτούς.

Ἄλλ' οἱ μεταγραφεῖς συχνάκις ἔγραφον μετὰ ἐρυθρᾶς, κυανῆς, καὶ χλοερᾶς ἢ πρασίνης ὕλης τὰς τε ἐπιγραφὰς καὶ τὰ ἀρχικά γράμματα τῶν βιβλίων, τῶν κεφαλαίων, καὶ τῶν παραγράφων. Εἰς τὰ ἐκκλησιαστικά βιβλία, ὡς ἀντιφωνάρια, εὐχολόγια, τυπικά, καὶ ἄλλα τοιαῦτα, δεδεικνύοντο παρὰ Λατίνους διὰ ἐρυθρῶν γραμμάτων οἱ προσδιορίζοντες τὴν τάξιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀκολουθίας Κανόνες, λεγόμενοι *Rubricae*, κατὰ τὴν κυρίαν τῆς λέξεως σημασίαν, ὡς μετὰ ἐρυθρᾶς ὕλης γράφομενοι. Ἡ μίλτος, μετὰ τῆς ὁποίας ἐγράφοντο αἱ τῶν βιβλίων ἐπιγραφαί, ἦτο χρώματος ἐρυθροῦ, πολὺ λαμπροτέρου παρ' ἐκεῖνο, μεθ' οὗ τὰ φύλλα τινῶν χειρογράφων ἐβάπτοντο. Τὸ χρῶμα τοῦτο ἦτο πλεονάκις εἰς χρῆσιν, καὶ ἀπὸ Αὐγούστου ἢ συνήθεια αὕτη ἦτο τόσον γενικὴ, ὥστε ἐθεωρεῖτο ὡς μεγάλης λύπης σημεῖον νὰ μὴ γράφονται οὕτως αἱ τῶν βιβλίων ἐπιγραφαί. Πολλάκις μετὰ ἐρυθρῶν χαρακτῆρων ἔγραφον εἰς τὰ ἄκρα τῆς σελίδος σημειώσεις, καὶ εἰς τὸ τέλος τοῦ βιβλίου τὸ ὄνομα τοῦ μεταγραφέως, πότε, καὶ ποῦ, διὰ τίνα, καὶ κατὰ τίνα ἐπιταγὴν αὐτὸς ἔγραψε, κτλ.

Οἱ πορφύρειοι χαρακτῆρες ἦσαν εἰς τὰ διπλώματα σπανιώτεροι πάρεξ εἰς τὰ χειρόγραφα· τὸ χρῶμα τοῦτο προξενεῖ τὸ παράδοξον ἀποτέλεσμα, νὰ φαίνεται ποτὲ μὲν ἐρυθρόν, ποτὲ δὲ μελανόν, ἄλλοτε δὲ χρυσοειδές, καθὼς ἀντανακλῶσι τὸ φῶς αἱ διάφοροι αὐτοῦ θέσεις. Ἄλλ' ἢ ἐρυθρὰ ὕλη ἐφυλάχθη πρὸς ἰδίαν χρῆσιν τῶν Αυτοκρατόρων τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἵνα υπογράφωσι τὰς ἐπιστολάς, τὰ πρακτικά, τὰ διπλώματα, ἅπερ ἐπ' ὀνόματι

αὐτῶν ἀπεστέλλοντο, ἢ ἐξεδίδοντο παρ' αὐτῶν· ἢ βαφῆ αὕτη, ἣτις ἐγίνετο ἐκ τῆς ὀπτῆς πορφύρας, καὶ τῶν τετριμμένων ὀστράκων αὐτῆς, ἐκαλεῖτο ἐγκαυστον ἐκ τοῦ ἐγκαῖω, ἢ ἱερὸν ἐγκαυστον (Ἰουστινιαν. Κώδ. I, 25, 6.), τὸ ὅποιον ἦτο ἐπὶ ποιῆθ θανάτου ἀπηγορευμένον νὰ μετεχειρίζηται ἄλλος, ἢ καὶ νὰ ἔχη αὐτὸ, ὅτι τοῦτο ἤθελεν εἶσθαι σπουδαρχίας τεκμήριον. Ἐγγραφον αυτοκρατορικῶν ἄνευ τῆς ἐρυθρᾶς τοῦ βασιλέως υπογραφῆς κατὰ νόμον ἦτο ἄκυρον. Μολονότι ἀπὸ τοῦ 470 ἔτους μέχρι τῆς παντελοῦς καταστροφῆς τῆς ἀνατολικῆς αυτοκρατορίας οἱ σεβαστοὶ Ἕλληνες ἤλλαξαν συχνάκις τοὺς τύπους τῆς υπογραφῆς αὐτῶν, ἀλλ' ὅμως αὕτη ἔγινε πάντοτε μετὰ ἐρυθρῶν χαρακτῆρων. Κατὰ τὴν δωδεκάτην ἑκατονταετηρίδα ἤρχισαν οὗτοι νὰ μεταδίδωσι τοῦ δικαιώματος τούτου εἰς τοὺς ἔγγιστοι συγγενεῖς αὐτῶν, καὶ ἀκόμη εἰς τοὺς μεγάλους τῆς αὐλῆς ἀξιωματικούς· ἀλλ' ἐπεφύλαξαν εἰς ἑαυτοὺς τὸ υπογράφειν μετὰ ἐρυθρῶν ὡσαύτως χαρακτῆρων τὸν μῆνα καὶ τὴν ἰνδικτιῶνα· τοῦτο ὑπῆρξεν ἐξαιρέτων εἰς τοὺς αυτοκράτορας τῆς δωδεκάτης καὶ δεκάτης τρίτης ἑκατονταετηρίδος, καὶ ἐπομένως ἰκανὴ διάκρισις μετὰ αὐτῶν καὶ τῶν συγγενῶν, εἰς τοὺς ὁποίους ἔδωσαν τὴν ἄδειαν νὰ υπογράφωσι μόνον τὸ ἴδιον ὄνομα μετὰ ἐρυθρῶν χαρακτῆρων. Ἀφοῦ τέλος πάντων ἤρχισαν οἱ αυτοκράτορες νὰ μὴ φυλάττωσιν ὑπερακριβῶς τοῦ πορφυροῦ χρώματος τὴν χρῆσιν, ἀκούμενοι νὰ υπογράφωσι μετὰ ἐρυθρῶν χαρακτῆρων, δὲν ἦτο πλέον εἰς τοὺς ἰδιωτικούς ἀπηγορευμένον νὰ κάμνωσι χρῆσιν αὐτῶν, ἀλλ' ὅχι εἰς ἐπιστολάς, δημόσια ἔγγραφα ἢ διπλώματα.

Τὰ διπλώματα τῶν δυτικῶν αυτοκρατόρων, οἵτινες δὲν συνείθιζον νὰ υπογράφονται ἰδιοχείρως, δὲν ἔχουσι τὰς υπογραφὰς αὐτῶν οὔτε ἐρυθροῦ οὔτε ἄλλου χρώματος. Ἐπὶ τινῶν ὅμως Καρόλου τοῦ Φαλακροῦ, τὸ μονόγραμμα αὐτοῦ καὶ ἡ τοῦ ἀρχιγραμματέως υπογραφή εἶναι ἐρυθροῦ χρώματος (Mabillon, De re dipl. libr. I, C. 10, n. 5. καὶ suppl. C. II, n. 3). Τὸ αὐτὸ μαρτυρεῖται (Muratori, Ant. ital. t. VI. diss. 73) καὶ περὶ ἐνὸς τοῦ 877 διπλώματος Καρόλου τοῦ Παχέος.

Ὁσάκις τὰ βιβλία ἐκοσμοῦντο μετὰ ἀρχικῶν γραμμάτων, εἰκονιζομένων ἐν μορφῇ ἰχθύων, πτηνῶν, τετραπόδων, ἀνθέων καὶ ἄλλων καλλωπισμάτων, ὁ χρωματολογικὸν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον διεκρίνετο τοῦ μεταγραφέως. Ἐντεῦθεν, πολλὰ χειρόγραφα, ἐξαιρέτως ἀπὸ τῆς δεκάτης τρίτης ἑκατονταετηρίδος, εἶναι ἄμοιρα τοιούτων γραμμάτων, τὰ ὁποῖα παρέλιπον ἄγραφα, ἢ μόνον ἐδήλωσαν διὰ μικροῦ χαρακτῆρος, ὅπως δυνηθῶσι νὰ ἐπικαλύψωσιν αὐτὰ μετὰ ζωγραφητῶν κεφαλαίων γραμμάτων.

(1) Ἄνδρες, Δοκ. τῆς φιλοσ. τοῦ Γαλιλ.

(2) Παρίν. Ἀρχ. ὠραίων Γραμμ. κεφ. Ἐί.

ΤΟ ΤΗΛΑΥΓΕΣΤΑΤΟΝ ἌΣΤΡΟΝ ΤΗΣ
ΑΦΡΟΔΙΤΗΣ.

Ἀπό τινων ἡμερῶν εἰς τῶν ἐλασσόνων πλανητῶν, ἡ καλλίστη Ἀφροδίτη, στίλβουσα ὀδοντοειδῶς καὶ ἀδαμαντίνως ἐπὶ τοῦ στερεώματος, προσελκύει καὶ τέρπει τὰς ὄψεις τῶν γηγενῶν, ὡσάντις τὰ νέφη συγχωροῦσι τὴν ἐπίδειξιν αὐτῆς. Καὶ διὰ τί τοσαύτη λαμπρότης; καὶ διὰ τί ὁρατὴ καὶ τὴν ἡμέραν αὐτῆν; Οὐκ ἔστιν αὕτη ἥτις μετὰ τὰς δυσμὰς τοῦ ἡλίου παρίσταται συνήθως ἐπὶ τὸν δυτικὸν ὀρίζοντα καὶ καλεῖται Ἑσπερος, καὶ πρὸ τῆς ἀνατολῆς; ἐκεῖνου, ἐπὶ τὸν ἀνατολικὸν, καὶ ὀνομάζεται Φωσφόρος; —

Ἀκούσωμεν τί λέγει περὶ ταύτης αὐτῆς ὁ περικλεῆς Λαπλάκιος (La Place).

«Ἡ Ἀφροδίτη ὑπερτερεῖ τοὺς ἄλλους πλανήτας καὶ τὰ ἄστρα κατὰ τὴν λάμψιν· ἐνίοτε ἀποβαίνει ἐπὶ τοσοῦτον στιλπνὴ ὥστε καθορᾶται ἐν πλήρει μεσημβρίᾳ, μόνους τοῖς ὀφθαλμοῖς. Τὸ φαινόμενον τοῦτο, ὅπερ ἐξήρηται ἐκ τῆς ἐπιστροφῆς τοῦ πλανήτου εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν αὐτοῦ ὡς πρὸς τὸν ἥλιον, ἐπανέρχεται ἐν διαστήματι περίπου δεκαεννέα μηνῶν, καὶ ἡ μεγίστη αὐτοῦ φωτεινότης παρουσιάζεται ἀνά πᾶσαν ὀκταετίαν. Καὶ τοι οὐχὶ σπάνιον, διεγείρει ἀπαύστως τὸν θαυμασμὸν τοῦ κοινοῦ, ὅπερ ἐν τῇ εὐπίστῳ ἀγνοίᾳ αὐτοῦ συνδέει αὐτὸ τοῦτο ἀείποτε μετὰ τῶν ἀξιολογωτέρων συγχρόνων γεγονότων» (1). — Ὅπως δὲ καὶ ἂν ἔχη τὸ ἀληθές, ἡμεῖς, ὡς μὴ μεν ἀστορόμοι, ἀλλ' ὡς εὐελπίς καὶ εὐπιστος κατὰ τοῦτο Ἕλληνας, ἡσπασθημεν αὐτῆν ἐξ ὅλης ψυχῆς: Ὡς ἀγαθὰ καὶ εὐχαριστῶν Ἀφροδίτη, ὡς εὖ παρέστη, μετὰ τὸν Κομήτην, οἰωνὸς ἄριστος, ἀγαθὰ γέλωτος!! —

Π. Α.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΩΝ ΑΘΗΝΩΝ
ΚΑΙ ΣΠΑΡΤΗΣ (2).

Ὅταν κἀνείς διδῆται εἰς τὴν περὶ τὰς πλέον εὐτάκτους Διοικήσεις σπουδῆν, εἶναι τῶν ἀδυνάτων νὰ μὴ ῥίψη ἐν προσεκτικὸν βλέμμα ἐπὶ τῶν Ἑλληνικῶν δημοκρατιῶν, αἵτινες ὑπῆρξαν τὸ θεᾶτρον κινήματος πολιτικοῦ καὶ ἠθικοῦ ἐπὶ τοσοῦτον μεγάλου ἐν τῇ ἀρχαιότητι. Δύο Κράτη ἐξόχως ἔλκου-

(1) «Vénus surpasse en clarté les autres planètes et les étoiles; elle est quelquefois si brillante qu'on la voit en plein jour, à la vue simple. Ce phénomène, qui dépend du retour de la planète à sa même position par rapport au Soleil, revient dans l'intervalle de dix-neuf mois à peu près, et son plus grand éclat se reproduit tous les huit ans. Quoique assez fréquent, il ne manque jamais d'exciter la surprise du vulgaire qui, dans sa crédule ignorance, le suppose toujours lié aux événements contemporains les plus remarquables» — La Place, Exposition du système du monde, pag. 38. L.

(2) Ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ. Ὁρᾷ τὴν ἐφημερίδα τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἠθικοπολιτικῶν ἐπιστημῶν, Μάιον καὶ Ιούνιον καὶ ἀκολουθῶν, 1851, σελ. 335.

σι τὰ μέγιστα τὴν προσοχὴν, ἤγουν, αἱ Ἀθηναίαι καὶ ἡ Λακεδαιμόναι· αἱ μὲν, περιόδοι διὰ τὴν ἀγγίνοιαν, τὴν λαμπρὰν ἀνδρίαν, τὴν ἀστειοσύνην καὶ τὴν κλίσιν αὐτῶν πρὸς τὰς τέχνας καὶ τὴν φιλοσοφίαν· ἡ δὲ, τοσοῦτον διαβόητος διὰ τὸν πολεμικὸν ἠρωισμόν, διὰ τὰς ἀστυκὰς ἀρετὰς αὐτῆς καὶ διὰ τὰ ὑψηλὰ φρονήματα ἐνὸς νομοθέτου, τὸν ὁποῖον οἱ Πλάτωνες καὶ οἱ Κικέρωνες κατέταξαν ὑπεράνω τῶν ἄλλων.

Ἄλλ' ὅταν τις, ἀπαλλαγθεὶς τῶν κρίσεων τῶν ἐμπνεομένων ὑπὸ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ πρὸς τοὺς μεγάλους χαρακτῆρας καὶ τὰ πολύκροτα κατ' ὀρθώματα, ἐμφιλοχωρήσῃ εἰς τὸν πολιτισμὸν τῶν δύο αὐτῶν δημοκρατιῶν· ὅταν μάλιστα μελετήσῃ τὰς κριτικὰς σκέψεις τοῦ Ξενοφῶντος περὶ τῶν Ἀθηναίων, καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους περὶ τῆς Λακεδαιμόνους, ὁ θαυμασμὸς ψυχραίνεται καὶ αἱ σκιαὶ διαδέχονται τὰς φωτεινὰς ἀκτίνες. Δὲν ἔχει πλέον ἐνώπιόν του εἰμὴ μεγαλεῖα ἀτελῆ, μὴ θέλοντα νὰ βλέπωμεν αἰετὸ τοῦ πλησίον, ἵνα χάριν τῆς ἀποστάσεως σκεπάζωμεν τὰ ἐλλείμματα αὐτῶν.

Καὶ ὄντως, ἡ ὑπερβολὴ ἐνυπάρχει εἰς τὴν φύσιν τῶν Ἀθηναίων καὶ τῆς Σπάρτης· αἱ Διοικήσεις αὐτῶν δὲν ἐγνώρισαν τί ἀνήκει νομίμως εἰς τὴν ἐλευθερίαν καὶ τί εἰς τὴν ἐξουσίαν, καὶ ἀπένειμαν ἢ παραπολὺ ἢ παρολίγον εἰς τὰς δύο ταύτας τῆς κοινωνίας δυνάμεις, τὰς ὁποίας τὰ καλὰ συντάγματα θέτουσιν εἰς ἰσορροπίαν. Αἱ Ἀθηναίαι ἐθυσίαζον τὸ πᾶν εἰς τὴν Δημοκρατίαν· ἡ δὲ Σπάρτη, εἰς τὸν λόγον τοῦ Κράτους, ἢ ὡς ἔλεγον τότε, εἰς τὴν Πατρίδα. Τῶν μὲν ἄκρων μερῶν τοῦ Ἀθηναϊκοῦ λαοῦ λαβόντων ὑπεροχὴν, ἥτις ἄγει ἐκ τῆς δημοκρατίας εἰς τὴν δημογυγίαν, τὸ Κράτος ἔπεσον ἐλεεινῶς διὰ τὴν ἀκολασίαν καὶ ἀναρχίαν. Ὡς δὲ πρὸς τὴν Σπάρτην, ὁ ἄκαμπτος λόγος τοῦ Κράτους, ἐξαντλῶν τὰς πλουσιοπαρόχους πηγὰς τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας, προητοίμασε τὸ θλιβερὸν τέρας, εἰς ὃ ἐμελλε νὰ λήξῃ ἢ πικραδίαις τοῦ φυσικοῦ δικαίου, συστηματικῶς διοργανισμένη ὑπὸ τοῦ ἔργου τοῦ Λυκούργου. Ὅταν τις συλλογίζηται ὅτι αἱ Ἀθηναίαι καὶ ἡ Σπάρτη ὑπῆρξαν αἱ δύο λαμπρότεροι δημοκρατίαι τῆς Ἑλλάδος, ἐνοεῖ διὰ τί τὸ εἶδος αὐτὸ τῆς Κυβερνήσεως, ἀσθενὲς τοῦ λοιποῦ καὶ τετριμμένον, ἔταπεινώθη ἐνώπιον τοῦ Φιλίππου, ἐξέλιπεν ἐνώπιον τοῦ Ἀλεξάνδρου, καὶ ἀφῆκεν εἰς τὴν μοναρχίαν τὴν κλυδωνισμένην τῶν Ἑλληνικῶν συμπερόντων καὶ τὴν ἐπιχειρήσιν τῶν μεγάλων πραγμάτων. Διαλεχθῶμεν πρῶτον περὶ τῶν Ἀθηναίων.

§ Α'. Περὶ τῆς Δημοκρατίας τῶν Ἀθηναίων.

Τὸ ζήτημα εἶναι τοῦτο·

Αἱ Ἀθηναίαι, αἵτινες ἐμάγευσαν τοὺς μεταγενεστέρους διὰ τῆς ποιητικῆς, ῥητορικῆς τε καὶ φιλοσοφικῆς μεγαλοφυΐας αὐτῶν, διὰ τῆς φιλοτεχνίας καὶ τῆς κομψοθηρίας, εἶναι ἀξιώεσται καὶ διὰ τὴν

πολιτικὴν αὐτῶν σύνεσιν; Ἡ ἀπόκρισις πρὸς τὸ ζήτημα δὲν ἐπιδέχεται δισταγμὸν.

Αἱ Ἀθηναίαι ὑπῆρξαν μία δημοκρατία ἀκατάστατος, ζηλότυπος, θυροβώδης, ἀείποτε σκιαζομένη διὰ τὰ δικαιώματά της· ἥτις, φόβῳ δυνάμεως τινῶν, ἀπόλετο ὑπὸ τῶν γενικῶν αὐτῆς συνελεύσεων· ἥτις, διὰ τὸ φιλύποπτον πρὸς τὴν ἰσχύν τῆς ἀξιοτήτος καὶ τῆς ἐχεφροσύνης, παρεδόθη εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἀνοήτων, τῶν ἀγυρτῶν καὶ τῶν φιλοταράχων. Τὸ πολιτεύμα αὐτῆς, σχεδιασθὲν κατ' ἀρχὰς μεθ' ἱκανῶς φρονίμου διαίρεσεως τῶν ἐξουσιῶν παρὰ τοῦ Σόλωνος, ἔπεσε πάραυτα εἰς τὴν διαφθορὰν τῆς δημοκρατίας· μετεποιήθη, οὕτως εἰπεῖν, δι' ἀλληλαδιαδόχων νόμων, τεθέντων πρὸς ἐξαιρετικὸν συμφέρον τοῦ λαοῦ κατὰ τοῦ συμφέροντος τῶν πλουσίων· νέα ἀπόδειξις τοῦ ἀξιοπαρατηρήτου τούτου γεγονότος, ὅτι πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος ὁ πλοῦτος ἔφερεν εἰς ἀμνησίαν τοὺς πολιτικούς, καθὼς ἐθεώρουν αὐτὸν ὡς νόσημα τῆς κοινωνίας, ἐν ᾧ εἶναι τὸ ἀσφαλτὸν σημεῖον τῆς εὐμερείας αὐτῆς. Ἐν μὲν τῇ Σπάρτῃ ἡ νομοθεσία κατεπολέμει τὸν πλοῦτον, καὶ δὲ ταῖς Ἀθηναίαις, τοὺς πλουσίους· τὰ ὑποστηρίγματα τοῦ δημοτικοῦ προνομίου προδιέθεσαν καὶ ἠυτέριστον τὸ πᾶν, ἵνα ἀσφαλίσωσιν εἰς τὸ πλῆθος τὴν κυριαρχίαν, καὶ ἐμπράκτως καὶ δικαιωματικῶς. Λέγεται παροιμιωδῶς ὅτι οἱ ἰσχυροὶ δὲν φοβοῦνται. Ἡ Ἀθηναϊκὴ ὁμῶς δημοκρατία δὲν ἔπαυσε μέχρι τῆς τελευταίας αὐτῆς ἡμέρας τοῦ φοβεῖσθαι ὡσανεὶ ἦτο ἀδύνατος. Προέκρινε νὰ ἀτιμασθῇ εἰς τὰς ἀκολασίας τῆς δημογυγίας μᾶλλον, ἢ νὰ ὑποκύψῃ εἰς ἐν σύστημα ἀρμονίας μηδὲως καταφρονεῖν ἀνθρώπους, τοὺς ὁποίους ἡ περιουσία των ἀποκαθίστα προχείρους εἰς τὰς δημοσίας υποθέσεις, καὶ ὁ νοῦς αὐτῶν, ἀρμοδίους εἰς τὴν καλὴν αὐτῶν ἐκείνων διεξαγωγὴν. Τὸ ἦθος τοῦ ἔθνους τούτου καταφαίνεται ὀλόκληρον εἰς τὴν ἀπόκρισιν ἐνὸς ἐκ τοῦ λαοῦ πρὸς τὸν Μιλτιάδην, αἰτοῦντα στέφανον δάφνης εἰς βραβεῖον τῆς ἐν Μαραθῶνι νίκης αὐτοῦ· «ὦ Μιλτιάδη, ὅταν μόνος ἀποκρούσῃς τοὺς βαρβάρους, τότε θέλεις ἔχει καὶ μόνος στέφανον (1)». Ἀπόκρισις μωρὰ καὶ ἀπεικόνισμα ὅλης τῆς δημογυγικῆς προπετείας· διότι τί ἂν ἐγένετο τὸ πλῆθος χωρὶς τῆς ὑψινοίας τοῦ ἀρχηγοῦ ἥτις τὸ κινεῖ; ἦθος φθονερὸν τὸ αὐτὸ ἀποκαλύπτεται καὶ εἰς τὴν διαγωγὴν τῶν Ἀθηναίων πρὸς τοὺς πολίτας τοὺς δυνατοὺς καὶ χρησίμους διὰ τὰ πλοῦτη των. Τὰ χρήματα δὲν εἶχον τιμὴν εἰμὴ ὅτε ἐτίθεντο εἰς τοὺς πόδας τοῦ αἰσχροκερδοῦς καὶ ἀναιδοῦς ὄχλου. Ὅσάντις αὐτὰ δὲν ἦσαν ὄργανον σκευωρίας, ὑπελαμβάνοντο ὡς ὑποπτα. Ὁ Κίμων, ἀνὴρ πλούσιος μὲν, ἀλλ' ἀ-

(1) ἀλλὰ τούτῳ γε (τῷ Μιλτιάδῃ), θαλλοῦ στέφανον αἰτοῦντι, Σωχάρης ὁ Δεκελεὺς ἐκ μέσου τῆς ἐκκλησίας ἀναστὰς, ἀντίπερ, οὐκ εὐγνώμονα μὲν, ἀρέσασαν δὲ τῷ δήμῳ τότε φωνῆν ἀφεί. «Ὅταν γὰρ (ἔφη), μόνος ἀγωνισάμενος, ὦ Μιλτιάδη, νικήσῃς τοὺς βαρβάρους, τότε καὶ τιμᾶσθαι μόνος ἀξίους.» Πλούτ. ἐν βίῳ Κίμων. σελ. 187, ἐκδ. Κοραΐ. M.

κέραιος, ἦτο ἐξόριστος· ὁ δὲ Κλέων, ὅστις εἰσέθε-νε τὸ πλῆθος διὰ τῆς πολυδωρίας, ὑψώθη εἰς τὴν ἐξουσίαν. Εἶναι ἀναντιβῆτον ὅτι αἱ Ἑλληνικαὶ δημοκρατίαι ἔπαθον τὰ πάνδεινα ἐκ τοῦ παραλόγου πολέμου τῶν πενήτων κατὰ τῶν εὐπόρων· αἱ Ἀθηναίαι εἶναι τὸ λαμπρὸν παράδειγμα τοῦ ἀνταγωνισμοῦ τούτου, ἄλλως σχεδὸν γενικοῦ εἰς ἑτέρας τοσαύτας μικρὰς καὶ ἀκατονομάστους δημοκρατίας, αἵτινες κατηναλώθησαν ἐπονειδίστως εἰς ἀσπόνδους καὶ ἀκάρπους ἐχθροπραξίας.

Ὁ Σόλων εἶχεν ἀποπειραθῆν νὰ θέσῃ ἰσοσταθμίαν τινὰ εἰς τὸ Κράτος, ἐνεργήσας νὰ γενῶσι δεκτὰ ὑπὸ τοῦ εὐαγῶγος τούτου λαοῦ ἀντισηκώματα μετριαστικά. Προτίμησε τὸ δημοκρατικὸν εἶδος, καθότι, τῆς Ἰωνικῆς φυλῆς ἐχούσης φύσει ῥοπήν πρὸς τὸ ἀνεξάρτητον, ἡ θέσις τῶν Ἀθηναίων καὶ ὁ ἐξ ἐμπορῶν καὶ θαλασσιῶν συγκεῖμενος αὐτῶν πληθυσμὸς δὲν ἐπέτρεπον ἐκλογὴν ἀριστοκρατικοῦ πολιτεύματος. Δὲν ἐλάνθανε τὴν ὑψηλὴν αὐτοῦ φρόνησιν ὅτι οἱ καλῆτεροι εἰς τὴν πόλιν ταύτην νόμοι δὲν ἦσαν καὶ οἱ ἐντελέστεροι, ἀλλὰ μόνον ἐκείνοι τοὺς ὁποίους αὕτη ἠδύνατο νὰ ὑπομείνῃ (1). Καὶ ὁμῶς, ἡπατήθη νομίσας ὅτι ἡ πόλις ἤθελεν ὑπομείνει τοὺς ἰδίους αὐτοῦ. Ἐξῆ εἰσέτι καὶ τὸ σύνταγμα αὐτοῦ, ὅπερ σύμπασαι αἱ τάξεις τοῦ Κράτους ὠρίσθησαν νὰ τηρήσωσιν, ἀπεκατέστη ἡδὴ ἐνοχλητικόν. Ὁ Πεισίστρατος, δημοκλόαξ, ἐγένετο ἀνώτερος αὐτοῦ τούτου, σφετεριζόμενος τὴν ἐξουσίαν τῇ βοήθειᾳ τοῦ ὄχλου, καὶ προσωποποιῶν ἐν ἑαυτῷ πάσας τὰς δυνάμεις τοῦ δημοτικοῦ στοιχείου.

Τίνες δὲ ἦσαν οἱ συνδυασμοὶ τοῦ Σόλωνος πρὸς χαλιναγώγησιν ἔθνους δυσορέκτου (capricieux) καὶ ἀνησύχου;

Εἰς τὴν γενικὴν συνέλευσιν τῶν πολιτῶν τὴν καλουμένην Ἐκκλησίαν ἀνήκον ἡ νομοθέταις, τὸ δικαίωμα εἰρήνης καὶ πολέμου, αἱ συνθήκαι, αἱ συμμάχαι, οἱ φόροι καὶ πάντα τὰ μεγάλα συμφέροντα τοῦ Κράτους. Ἐκεῖ ἐβασίλευε κατ' ὄλην αὐτῆς τὴν ἰσχύν ἡ κυριαρχία τοῦ Ἀθηναϊκοῦ λαοῦ· κυριαρχία, τὴν ὁποίαν εἰδωλολάτρει, καὶ ἥτις ἐφαίνετο αὐτῷ τὸ ἰδανικὸν τῆς ἐλευθερίας. Ὑπελογίσαντο ὅτι τὸ ὄλον τῶν πολιτῶν ἀνέβαινε εἰς 19—20, 000 (2). Ὁ ἀριθμὸς οὗτος εἶναι μικρὸν πρᾶγμα, παραβάλλόμενος μὲ τὴν πληθύν τῆς Γαλλίας καὶ τὴν δημοκρατίαν τῶν Ἀμερικανῶν· πλὴν εἶναι μέγας καὶ περιπλεκτικὸς ὡς πρὸς μίαν δημοκρατίαν μὴ οὔσαν παραστατικὴν ἢ ἀντιπροσωπικὴν, καὶ ὅπου ἡ ὑπερτάτη ἐξουσία ἐξασκεῖται ἀπευθείας. Παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, εἰς τὰ ἐλεύθερα αὐτῶν Κράτη, ἡ ἐντολοδοσία ἢ ἐπίτροψις (délégation) ἦτο εἰς ὀλίγην χρῆσιν· ὑπελάμβανον ὅτι ἐξῆσθενον τὸ δόγμα τῆς κυριαρ-

(1) «Ὅθεν ὕστερον ἐρωτηθεὶς, εἰ τοὺς ἀρίστους Ἀθηναίους νόμους ἐγράψεν ὧν ἂν, ἔφη, προσεδίξαντο τοὺς ἀρίστους.» Πλούτ. Σόλων, σελ. 186, ἐκδ. Κοραΐ. M.

(2) Mémoire de M. Letronne à l'Académie des inscriptions et belles lettres, Série, t. v, pag. 183 et 184.

χίας του λαού, ὅπερ ἦτο ἡ κυρία βᾶσις τῶν δημοκρατικῶν αὐτῶν. Ἀλλ' ἐπειδὴ αἱ δημοκρατίαι αὐταὶ ὑπῆρχον πόλεις μετρίου μεγέθους, ἡ εὐθεῖα καὶ ὁμαδικὴ ἐξάσκησις τῆς ὑπεράτης ἐξουσίας, ἥτις εἶναι ἡ πλέον ἔλλογος μορφή τῆς λαϊκῆς κυριαρχίας, δὲν εἶχε τὸ ριζικὸν ἀδύνατον, τὸ ὁποῖον ἐμποδίζει τὴν ἐπιτέλεσιν αὐτῆς εἰς τὰς μεγάλας νεωτέρας δημοκρατίας. Εἶχον μόνον τὰ ἀτοπήματα μιᾶς δυσκόλου, ἐκταρακτικῆς καὶ ἀπερισκέπτου κυβερνήσεως· ἀτοπήματα δεινὰ, τὰ ὁποῖα κατεζάλισαν ἐκ βαθέων τὰς δημοκρατίας, τὰς ἐσπαρμένας ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς Ἑλλάδος καὶ εἰς τοῦ Αἰγαίου Πελάγους τὰς νήσους, ἀτινα δὲν ἠδυνήθησαν νὰ διαφωτίσωσι τὸν ἀδιόρθωτον τοῦτον λαὸν μήτε περὶ τῆς ἀθλίης διοργανώσεως τῶν πολιτικῶν ἐξουσιῶν, μήτε περὶ τῆς ὀλεθρίας διαστροφῆς τοῦ ἔθνικου αὐτοῦ χαρακτῆρος.

Εἰς αὐτὰς τὰς γενικὰς συνελύσεις τῶν Ἀθηναίων, ἡ ὑπερίσχυσις ἦτο ἐκ τοῦ μέρους τῶν πτωχῶν καὶ τῶν ἐν ἀγνοίᾳ· πρᾶγμα φυσικὸν, διότι οὗτοι ἤσαν οἱ πλειότεροι. Ἐρωτηθεὶς ὁ Εὐθύδημος τί ἦτο ὁ λαός· *Οἱ πτωχοὶ πολῖται*, ἀπεκρίθη· καὶ ἔστιν ἀληθὲς ὅτι ὁ κυρίαρχος, δηλαδὴ ἐκεῖνος ὅστις ἐδέσποξε καὶ τῶν μεγαλύτερων πολιτικῶν καὶ τῶν ἐξόχων νόων, συνέκειτο μᾶλλον ἐξ ὑποδημάτων, ζυλουργῶν, ναυτῶν, οἵτινες ἐκ τῶν καπηλείων μετέβαινον εἰς τὰς συναξεῖς. Τὸν δύστροπον τοῦτον αὐθιγνὴν ἐζωγράφει ὁ Ἀριστοφάνης ὡς ἀκολούθως· « Ἐχομεν ἓνα δεσπότην ὦμον, κουκκιόφαγον, ἄνθρωπον ὀργίλον, ἀραρπαζόμενον, Πνυκίτην (1) τὸ γένος, γερόντιον δύσκολον καὶ ὑπόκωφον... τὸν οἰκειόνοται κἀνεὶς, ὦν πάντοτε τῆς γνώμης αὐτοῦ, καὶ λέγων αὐτῷ· Ἀναπύου μετὰ τὰς δίκας· πίε, φάγε, λάβε τὸ τριώβολον καὶ ἔλα εἰς ἐμὲ νὰ δειπνήσης » (2). Ὁ Σόλων ἐστοχάσθη νὰ θεραπεύσῃ τὸ κακὸν τοῦτο διὰ τῆς ἐγκαταστάσεως μιᾶς Βουλῆς ἥτις προητοίμαζε τὰς ὑποθέσεις καὶ εἶχε τὴν πρωτολογίαν καὶ τὴν πρότασιν τῶν ληφθησομένων μέτρων παρὰ τῆς Ἐκκλησίας. Πάσης ἀποφάσεως τοῦ λαοῦ προηγεῖτο ἐν ψήφισμα τῆς Βουλῆς ἔχον ἰσχὺν νόμου ἐπὶ ἓν ἔτος. Τὸ σῶμα τοῦτο ἦτο σύνθετον ὑπὸ 400 βουλευτῶν ἐκλεγομένων διὰ κλήρου ἐν τῷ κόλπῳ τῶν τεσσάρων φυλῶν. Ἡ κληρωσις δὲν ἠδύνατο νὰ πέσῃ ἐμὴ ἐπ' ἐκείνους ὅσοι ἐπαρουσιάζοντο· μέσον τοῦτο ἀπομακρύνσεως πολλῶν. Οὐχ

(1) Πνύξ ἦτο ὁ τόπος τῆς συναθροίσεως τοῦ λαοῦ.

(2) Ἀριστοφ. Ἰππείδ., στίχ. 40—53.

... νῶν γὰρ ἐστὶ δεσπότης Ἄγροικος ὀργήν, κυμοτρώξ, ἀράχολος Ἄημος Πνυκίτης, δύσκολον γερόντιον ὑπόκωφον... (ὁ Κλέων, πρότερον μὲν βυροσδέψης, ὕστερον δὲ δημαγωγός)... ὑποπεσὼν τὸν δεσπότην Πικαλλ, ἐθῷ πευ, ἐκολάκευ, ἐξηπάτα Κοσχυλματίους ἄκροισι, τοιαυτὴ λέγων ὦ Ἄημε, λοῦσαι πρῶτον ἐκδικήσας μίαν, ἐνθου, ῥόφησον, ἐντραγ, ἔχε τριώβολον. Βούλει παραθῶ ἐντραγον;... Μ.

ἦττον ὅμως ἀναδέχεται ἡ τυφλότης τῆς τύχης νὰ κολάζῃ τὰς παρεκτροπὰς τῶν δημοτικῶν ὀρισμάτων. Ὁ ἐκλεχθεὶς ἦτο ἐξεταστέος ὑπὸ κριτῶν δυναμένων νὰ προσφέρωσι κατ' αὐτοῦ κατηγορήματα ἀναξιοτήτος. Οἱ βουλευταὶ διορίζοντο ἐνιαύσιοι· πλὴν ὁ κληρὸς ἠδύνατο νὰ συνεχίξῃ τὴν ἐντολὴν αὐτῶν καὶ ἐπὶ ἓν ἕτερον ἔτος. Πᾶς πολίτης Ἀθηναῖος εἶχε ἐπιτηδεύητα (aptitude) νὰ γενῆ μέλος τοῦ σώματος τούτου ἀναλαμβάνοντος τὴν ἐπαγούρησιν τῆς σωτηρίας τοῦ ἔθνους. Ἀπεδίδοτο δὲ δικαιοματικῶς εἰς ἕκαστον βουλευτὴν παρόντα μίαν δραχμὴν τὴν ἡμέραν.

Καὶ δὲν ἠρέκεσθη ὁ Σόλων εἰς τοῦτο μόνον· ἐπὶ σκοπῷ τοῦ νὰ μὴ παραδίδηται ἡ γενικὴ συνέλευσις τῶν πολιτῶν εἰς τὸν τυχόντα ἀπερίσκεπτον ἢ ἀργυρόνητον ῥήτορα, ἅμα ἐκεῖνος παρουσιάζετο, ἔταξεν ὅτι, ὅστις λαμβάνῃ τὸν λόγον ἐνώπιον αὐτῆς, νὰ ὑπόκηται εἰς ἐξέτασιν περὶ τῆς διαγωγῆς καὶ τῶν ἠθῶν αὐτοῦ, νὰ ἔχῃ ἀγαθὰ εἰς τὴν Ἀττικὴν, καὶ οἱ πρῶτοι καθέζοντες τὸ βῆμα νὰ ᾧσι τοῦλάχιστον ἡλικίας 50 ἐτῶν. Ἡ νεολαία, ἥτις ἀπὸ τῆς εἰκοσαετοῦς ἡλικίας εἶχε τὴν ψῆφον αὐτῆς εἰς τὰς γενικὰς συνελύσεις, ἠδύνατο νὰ εὔρη τινὰ χαλιὸν εἰς ταύτας τὰς πρώτας ἐντυπώσεις, τὰς ἀποτελουμένας ὑπὸ τῆς ὠρίμου ἡλικίας καὶ τῆς πείρας. Ποία δὲ τῶρα θέλει εἶσθαι ἡ σύστασις τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας; Ὁ Σόλων τὴν ἐνεπιστεύθη εἰς Ἄρχοντας ἐκλεγομένους κατ' ἐνιαυτὸν ὑπὸ τῶν ψήφων τῆς γενικῆς συνελύσεως. Ἀλλὰ, διαφερόντως πρὸς τὰς ἄλλας Ἑλληνικὰς δημοκρατίας, αἵτινες συνεχώρουν καὶ εἰς τοὺς πτωχοτέρους νὰ ἐποφθαλιμῶσι τὰς ἀρχὰς καὶ τὰ ὑπουργήματα, ὑπέλαβεν ὅτι μόνοι οἱ εὐποροὶ εἶναι προσκλητέοι ἐνταῦθα. Τέσσαρες φυλαὶ ἡ τάξεις ἐσχηματίσθησαν κατ' ἄσασαν τὴν Ἀττικὴν. Ἡ μὲν πρώτη συνετίθετο ἐκ τῶν κτηματιῶν τῶν ἐχόντων εἰσοδήματα πεντακοσίων μέτρων σίτου ἢ ἐλαίου· ἡ δὲ δευτέρα, ἐκ τῶν ἐχόντων τριακοσίων ἢ δὲ τρίτη, ἐκ τῶν ποιούντων διακόσια· καὶ ἡ τετάρτη, συγκειμένη οὕσα ἐκ μισθοφόρων, περιελάμβανε τὸ ὑπόλοιπον τῶν πολιτῶν. Οἱ τελευταῖοι οὗτοι ἀπεκλείσθησαν τῶν ἐκτελεστικῶν ἀρχῶν, ὡς ἀμισθῶν, καὶ ἐπομένως ὄχληρων εἰς τὸν πένθητα.

Πλὴν, πρὸς ἀντάλλαγμα, κατέστησεν εἰς αὐτοὺς προσιτὴν τὴν δικαστικὴν ἐξουσίαν· ἠδύνατο νὰ προσκληθῶσιν εἰς ὑπηρεσίαν ὑπεράτων κριτῶν (4). Τὰ

(1) ... ἔλαβε τὰ τιμήματα τῶν πολιτῶν, καὶ τοὺς μὲν ἐν ξηροῖς ὁμοῦ καὶ ὑγροῖς μέτρα πεντακόσια ποιοῦντας, πρώτους ἔταξε, καὶ πεντακοσιομεθίμους προσηγόρευσε· δευτέρους δὲ τοὺς ἵππον τρέφειν δυναμένους, ἢ μέτρα ποιεῖν τριακόσια· καὶ τοῦτους ἱππάδα τελούντας ἐκάλουν. Ζευγίται δὲ οἱ τοῦ τρίτου τιμήματος ὀνομάσθησαν, οἷς μέτρον ἦν συναφοτέρων διακοσίων. Οἱ δὲ λοιποὶ πάντες ἐκαλοῦντο Θῆτες, οἷς οὐδεμίαν ἀρχὴν ἐδοῦν· τὰς ἀρχαί, ἀλλὰ τῷ συνεκκλησιάζειν καὶ δικάζειν μόνον μετεἶον τῆς πολιτείας. Ὁ κατ' ἀρχὰς μὲν οὐδὲν, ὕστερον δὲ παμμέγεθες ἐφάνη· τὰ γὰρ πλείστα τῶν διαφορῶν ἐνεπίπτον εἰς τοὺς δικαστάς. Καὶ γὰρ ὅσα ταῖς ἀρχαῖς ἔταξε κρίνειν, ὁμοίως καὶ περὶ ἐκείνων εἰς τὸ δικαστήριον ἐφέσεις ἔδωκε τοῖς βουλευμένοις.»

Πλούταρχ. Σόλων σελ. 159, ἐκδ. Κοραΐ. Μ.

δικαστήρια ἦσαν σύνθετα ἐκ πολιτῶν τῶν ὁποίων τὰ ὀνόματα ἐξήρχοντο κατὰ κλήρον ἐκ τοῦ γενικοῦ καταλόγου ὀνομάζοντο Ἡλιασαί. Τὰ κριτήρια ταῦτα, πολλὰ τὸν ἀριθμὸν, ὠρίζαν τελειωτικῶς περὶ τῶν ἐφεισβλήτων ἀποφάσεων τοῦ Ἄρχοντος, τῶν προσαγομένων ἐνώπιον αὐτῶν.

Τέλος πάντων ὁ Σόλων ἀνέθηκεν εἰς τὸν Ἄρειον πᾶγον τὴν φροντίδα νὰ κρίνῃ τινὰς ὑποθέσεις καὶ μάλιστα νὰ ἐπισκοπῇ τὰ ἴδια καὶ δημόσια ἔθνη, τὴν ἀνατροφὴν, τὴν τήρησιν τῶν νόμων, τὴν πρὸς τὴν πολιτείαν (Constitution) εὐλάβειαν καὶ τὰς καινοτομίας, αἵτινες ἠδύναντο νὰ τὴν ἀλλοιώσωσι, τὴν τιμὴν τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων καὶ ἀρχόντων, τὸν ζῆλον τοῦ στρατοῦ καὶ τὰς ἀμοιβὰς πρὸς τοὺς ἀξίους. Τὸ Συνέδριον τοῦτο δὲν πρέπει νὰ συγχέεται μὲ τὴν Βουλὴν τῆς ὁποίας τὰ μέλη δὲν εἶχον ἐμὴ ἐνιαύσιον ἐντολήν, καὶ ἥτις προπαρεσκεύαζε τὰς ὑποθέσεις. Ὁ Ἄρειος πάγος ὑπῆρχεν ἡ ἀποθήκη τοῦ συντάγματος καὶ τῶν ἠθῶν· οἱ Ἄρχοντες, μετὰ ἐξέτασιν αὐστηρὰν, εἰσῆρχοντο δικαιοματικῶς εἰς τὸν περικλεῖ αὐτὸν σύλλογον· ἦτο δὲ ἀμετακίνητος. Ἐῤῥιπτο ὡς ἄγκυρα τρόπον τινὰ ἐν μέσῳ τῶν κυμάτων τῆς Ἀθηναϊκῆς δημοκρατίας (4). Εἰκότως ὁ Κικέρων ἀποφαινεταὶ ὅτι ὁ Ἄρειος πάγος ἐχρημάτισε τῷ ὄντι ἡ προσασία τῶν Ἀθηναίων. *Hoc semper proderit civitati: hoc consilio leges Atheniensium, hoc majorum instituta servantur* (Off. 1, 22). Θεωρεῖ δὲ αὐτὸν ὡς τὸ κάλλιστον τῆς πολιτικῆς ἐπιπένημα, καὶ τὸν ἀντιπαραβάλλει μὲ τὴν νίκην τῆς Σαλαμῖνος ὡς πρὸς τὸ μέγεθος τῆς ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὰς Ἀθήνας προξενηθείσης ὠφελείας. Εἰ μὲν ὁ ἔπαινος οὗτος δὲν εἶναι ὑπερβολή, ὁ Ἄρειος πάγος ἀνεδείχθη ἀξίος αὐτοῦ κατ' ἐξοχὴν διὰ τὸ ἀμετακίνητον, τοῦτέστι διὰ τὴν ἐαυτοῦ ἀνεξαρτησίαν καὶ σταθερότητα.

Τοιοῦτοι ὑπῆρξαν οἱ κυριώτεροι συνδυασμοὶ δι' ὧν ὁ Σόλων ἔκρινε νὰ καθέξῃ τὴν δημοκρατίαν τῶν Ἀθηναίων.

Εἰ μὲν αὐταὶ παραδέχοντο πληρέστατα τοὺς νόμους τούτους, ἠδύναντο νὰ καταταγῶσι μετὰ τῶν δημοκρατικῶν κυβερνήσεων τῶν ἀξίων νὰ δίδωσι παράδειγμα. Καὶ τῷ ὄντι, ὁ Σόλων, καθὼς πᾶς πολιτικὸς διαστέλλων τῆς δημαγωγίας τὴν δημοκρατίαν, κατενόησεν ἄριστα ὅτι ἡ δημοκρατία δὲν εἶναι ἀσυνύπαρκτος μεθ' ὀρίων κατασταλτικῶν τῆς παντοδυναμίας τοῦ ὄχλου. Ἡ δημοκρατία εἶναι ἡ φυσικὴ κατάστασις τοῦ πολιτισμοῦ· εἶναι νόμιμος διοίκησις. Πλὴν ὁ λέγων διοίκησιν, λέγει κανόνα καὶ διεύθυνσιν, χαλιὸν καὶ ὑποταγήν. Ἡ δημοκρατία ἐπιδέχεται θαυμασιῶς τὴν ὑπαρξίν φραγμῶν, οἵτινες ἀντιτείνουσιν εἰς τὴν τυφλὴν δύναμιν τοῦ ἀριθμοῦ τὴν πεφωτισμένην ἰσχὺν τοῦ λόγου, εἰς

(4) «Τὴν ἄνω βουλὴν, ἐπίσκοπον πάντων καὶ φύλακα τῶν νόμων ἐκάθισεν, οἰόμενος ἐπὶ δυοῖς βουλαῖς, ὡπερ ἀγκυραῖς, ὁμοῦσιν, ἦττον ἐν σάλῳ τὴν πόλιν εἰσεσθαι, καὶ μᾶλλον ὄτρεμοῦντα τὸν δῆμον παρέξειν.» Πλούτ. αὐτόθι. σελ. 160. Μ.

τὴν παρασύρουσαν κίνησιν, τὴν μετριάζουσαν ἀντοχήν, εἰς τὴν χρεῖαν τῆς μεταβολῆς, τὴν κατεπίγουσαν ἀνάγκην τῆς συντηρήσεως. Μόνη ἡ δημαγωγία ἢ ἀναρχία ἀποκρούει τοὺς περιορισμοὺς αὐτοὺς, ἵνα εὐχαριστῇ ἀκολαστότερον τὰς ὀρέξεις αὐτῆς, τὸ ἄστατον αὐτῆς, τὴν ἐπιθυμίαν, τὸ πρὸς τὴν ἀνατροπὴν πάθος αὐτῆς.

Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ αἱ Ἀθηναὶ ἀπεμακρύνθησαν τῶν ἰδεῶν τοῦ Σόλωνος, καὶ ἀνθυπεκατέστησαν τὸ ἄκρον καὶ ἀπόλυτον τῆς δημαγωγίας εἰς τὴν ἰσοζυγοῦσαν αὐτοῦ πολιτείαν. Τὰ πλεονεκτήματα πάντα βαθμηδὸν ἐκλίναν μᾶλλον πρὸς τὸν μοχθηρότερον ὄχλον παρὰ πρὸς τοὺς χρηστοὺς πολίτας.

Τὸ πλείστον μέρος τοῦ λαοῦ τῶν Ἀθηναίων συνίστατο εἰς ναύτας καὶ ναυπηγοὺς, αἰτίους τοῦ ἀμαζόντος ἐμπορίου, καὶ νεύρον τῆς ναυτικῆς αὐτῶν δυνάμεως (1). Οἱ ἄνδρες οὗτοι, ὄντες ἀγέρωχοι, θερμούργοι, συνειθισμένοι εἰς τὴν κινδυνευτικὴν τῆς θαλάσσης ζωὴν, εἰς τὰς διακυβευτικὰς ἐπὶ τῶν ἐχθρικῶν παραλίων ἀποβάσεις, συχναὶ εἰς τὰς πειρατηρίας, διετήρουν καὶ εἰς τὰς γενικὰς συνελύσεις τὸν παράφορον καὶ δυσμεταχειρίστον χαρακτῆρά των· καὶ ἐπειδὴ εἶχον χρεῖαν τῶν βραχιόνων αὐτῶν, ἐθήρευον καὶ τὰς ψήφους των. Ὁ Κικέρων παρετήρησεν ὀρθότατα ὅτι αἱ παραθαλάσσιαι πόλεις τῆς Ἑλλάδος ἐκινδύνευον μᾶλλον τῶν ἄλλων νὰ πάθωσι τὴν φθορὰν καὶ τὸ ἄστατον τῶν ἠθῶν, καθότι τὸ ἐμπόριον ἐκόμιζεν ἐκεῖ ἀδιαλείπτως νέα ἔθιμα, καὶ ὅτι οἱ κάτοικοί των, ὡς ἐρασταὶ τῶν πλανητικῶν ἐπιχειρήσεων, ἔθετον τὴν ὄρεξιν τῆς περιουσίας καὶ τοῦ κέρδους ὑπεράνω τῶν διαλογισμῶν περὶ πολιτικῆς στερεότητος, ἐπὶ τοσοῦτον ἀναγκαίας εἰς μίαν Ἐπικρατίαν ἐπιποθοῦσαν τὸ διαρκές. Τοῦτο κατέστη μίαν τῶν αἰτιῶν ἥτις ἐῤῥίψε τὸσαῦτα τὴν ταραχὴν εἰς τε τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν Κόρινθον καὶ αὐτὰς τὰς Ἑλληνικὰς νήσους, τὰς διὰ τοὺς αὐτῶν θεσμοὺς κυματωδεστέρας, λέγει ὁ περικλεῆς Ῥωμαῖος, παρὰ τὰ κύματα τῶν αἰγιαλῶν των.

Ἀφ' ἐτέρου δὲ, οἱ ξένοι ἐπλεονάζον εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἐσχημάτιζον σχεδὸν τὸ τρίτον τῆς πληθῆος. Τὸ ἐμπόριον, τὸ ναυτικὸν, αἱ τέχναι, ἐφείλουον αὐτοὺς εἰς τὴν πόλιν ταύτην· τὰ προνόμια τοὺς ἐκράτου αὐτόθι. Τοῦτο δὲ ἐγένετο αἴτιον δεινότερον φθορᾶς τῆς πολιτείας διὰ τῆς συγκράσεως ἀλλοτρίων ἠθῶν (2).

(1) «... Ὁ δῆμος ἐστὶν ὁ ἐλαύνων τὰς ναῦς, καὶ ὁ τὴν δύναμιν περιθεὶς τῇ πόλει· καὶ γὰρ οἱ κυβερνήται καὶ οἱ κλειστάται καὶ οἱ πεντηκόνταρχοι καὶ οἱ προῤῃται καὶ οἱ ναυπηγοὶ, οὗτοί εἰσιν οἱ τὴν δύναμιν περιτιθέντες τῇ πόλει, πολὺ μᾶλλον ἢ οἱ πολῖται καὶ οἱ γενναῖοι καὶ οἱ χρηστοί· ἐπειδὴ οὖν ταῦτα οὕτως ἔχει, δοκεῖ δίκαιον εἶναι πᾶσι τῶν ἀρχῶν μετεἶναι, ἔντε τῷ κλήρῳ καὶ ἐν τῇ χειροτονίᾳ· καὶ λέγειν εἶναι τῷ βουλευμένῳ τῶν πολιτῶν.» (Ξενοφ. Ἀθηναίων Πολιτ. Κεφ. Α. 1.) Μ.

(2) Καὶ οἱ μὲν Ἕλληες ἰδίᾳ μᾶλλον καὶ φωνῇ καὶ διαίτη καὶ σχήματι γρῶνται. Ἀθηναῖοι δὲ κεκαρμένῃ ἐξ ἀπάντων τῶν Ἑλλήνων καὶ βαρβάρων.» (Ξενοφ. αὐτόθι, Κεφ. Β. 8.) Μ.

Μετά τὰς νίκας κατὰ τῶν Περσῶν, οἱ Ἀθηναῖοι ἠθέλησαν νὰ βραβεύσωσι τὴν κατωτέραν τάξιν δι' αὐξήσεως ἀστυκῶν δικαιωμάτων. Ὄθεν ὁ Ἀριστέιδης εἰσήγαγε ψήφισμα, δι' οὗ καθίσταντο ἐφικταὶ δικαιοματικῶς εἰς τοὺς πέντητας πολίτας αἱ ἐκτελεστικαὶ ἀρχαί, τῶν ὁποίων ἐκεῖνοι ἦσαν ἄχρι τοῦδε ἀποκεκλεισμένοι. Ἐρρέθη, πρὸς ἔπαινον τῶν Ἀθηναίων, ὅτι σπανίως ἐτέθη εἰς ἐνέργειαν ἡ παραχώρησις αὐτῆ· ἀλλὰ τὸ ἐγκώμιον τοῦτο, αἰτῶ συγγνώμην τὸν Μοντεσκιῶν, δὲν μοι φαίνεται σπουδαῖον (1). — Τί ἐχρησίμευσον τὴν ἐνδεῆ τάξιν ἀρχαί ἄνευ μισθοῦ, ὑπουργίαι, καὶ μὲν πολλοῦ λόγου ἄξιαι, ἀλλ' ὀλέθριαι εἰς τοὺς μὴ πλουσίους; Τὸ ἀνιδιοφελὲς λοιπὸν τοῦτο δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῆ ὡς φέρον τιμὴν εἰς τὸν Ἀθηναϊκὸν λαόν· ἦτο προνόμιον ἐκ μέρους αὐτοῦ χωρὶς ἀρετῆς. «Καὶ δὲν εἶχεν, ἄφ' ἐτέρου, τὴν βεβαιότητα τοῦ νὰ εὕρη μεταξὺ τῶν πλουσίων ἀνθρώπων θέλοντας νὰ ὑψωθῶσι διὰ τῆς εὐνοίας αὐτοῦ καὶ ἀφωσιωμένους εἰς τὰ συμφέροντά του; Ἰπάρχουσι πάντοτε πλούσιοι κολακεύοντες τὸν πτωχὸν κενοδοξίας ἐνεκα, καὶ πτωχοὶ ὑπηρετοῦντες τοὺς πλουσίους διὰ ματαιοφροσύνην.

Ἄλλ' ὅτε ὁ Περικλῆς ἀπέδωκε φιλοδωρίαν τριῶν ὀβολῶν εἰς τὸν παραστατοῦντα ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ὅτε ἀπένευμε μισθὸν εἰς τὰς δικαστικὰς ἐργασίας, ὁ λαὸς ἐδείχθη κατ' ὑπερβολὴν ἔνθερος πρὸς τοῦ πολιτικοῦ βίου τὰς πράξεις αὐτάς ὡς κερδαλέας. Ἐπολιόρκει τὰς καθολικὰς συνελύσεις, κατέπνιγεν ἐκεῖ τὴν φωνὴν τῶν μεγάλων καὶ πλουσίων, καὶ ἐμυθίζε τὴν ἰσχὺν αὐτῶν. Αἱ ληφθεῖσαι παρὰ τοῦ Σόλωνος προφυλάξεις πρὸς ἀναχαίτισιν τῆς ὀμῆς τοῦ λόγου, ἐπὶ τοῦ εὐπροσβλήτου τούτου λαοῦ, περιέπεσον εἰς λήθην. Ὁ τυχὼν ἐσφετερίσθη τὸ δικαίωμα τοῦ ζητεῖν τὸν λόγον, ὅτε ἐβούλετο, καὶ δημηγορεῖν ἰδίῳ αὐτοῦ τρόπῳ πρὸς τὸ ἄνθος τῶν χαριεστέρων πολιτῶν.

Τοιούτως διεξήχθησαν τὰ πράγματα κατὰ τοὺς ἀτυχεῖς καιροὺς τῶν Ἀθηναίων. Τότε, ὅτε ὁ λαὸς ὑπερίσχυε θορυβῶδῶς εἰς τὰς συνελύσεις, προητοιμάσθη τὸ βάραθρον τῆς πατρίδος, ἀπὸ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου μέχρι τῆς ἐν Χαιρωνείᾳ μάχης. Ἡ ἐπικρατούσα δύναμις εὐρίσκειτο ἐξ ὀλοκλήρου εἰς τὴν ἀμαθῆ μερίδα τοῦ λαοῦ, εἰς τὸ δραστήριον καὶ φιλοτάραχον θητικὸν (proletariat).

(1) Et quoiqu' à Athènes on put, par la loi d' Aristide, tirer les magistrats de toutes les Classes, il n'arriva jamais, dit Xénophon, que le bas peuple demandât celles qui pouvaient intéresser son salut et sa gloire.» (α) (Montesquieu, Esprit des Lois Liv. II. Chap. II. M. (α) Ἐπειτα ὅποσοι μὲν σωτηρίαν φέρουσι τῶν ἀρχῶν χρησταὶ οὖσαι καὶ μὴ χρησταὶ ἢ κίνδυνον τῷ δήμῳ ἄπαντι, τούτων μὲν τῶν ἀρχῶν οὐδὲν δεῖται ὁ δῆμος μεταίνα, οὔτε τῶν στρατηγικῶν κλήρων οἰονταί σφίσι χρῆναι μεταίνα, οὔτε τῶν ἱππαρχιῶν γινώσκει γὰρ ὁ δῆμος, ἔτι πλείω ὠφελεῖται ἐν τῷ μὴ σὺτὸς ἀρχεῖν αὐτάς τὰς ἀρχάς, ἀλλ' ἐν τῶς δυνατωτάτους ἀρχεῖν. Ὅποσοι δ' εἰσὶν ἀρχαὶ μισθοφορῆς ἐνεκα καὶ ὠφελείας εἰς τὸν οἶκον αὐτάς ζητεῖ ὁ δῆμος ἀρχεῖν.» Ἐξοφ. αὐτῶν. Κερ. Α'.

Καὶ αὐτὰ δὲν εἶναι ἐφευρέματά μου· ἐγὼ μόνον ἀναφέρω. Ἀνάγνωθι μίαν τῶν περιεργότερων κωμῶδιῶν τοῦ Ἀριστοφάνους, τοὺς Ἰππεῖς. Ὁ Δημοσθένης καὶ ὁ Νικίας ἐπαίρουσι κατ' ὄδον τὸν Ἀγοράκριτον, ἀλλαντοπώλην περιφερόμενον, ἵνα ἀντιτάξωσιν αὐτὸν εἰς τὸν βυρσοπώλην Κλέωνα. Ὁ δὲ Κλέων, ἄνθρωπος ῥαδιοῦργος καὶ συκοφάντης ἐκ τῶν πρώτων, εἶχε προκατόχους ἐν τῇ κυβερνήσει τῆς δημοκρατίας ἕνα στυπαιοπώλην κατ' ἀρχὰς καὶ ἔπειτα ἕνα προβατοπώλην. Χρησμός τις πρότερον εἶπεν ὅτι ὁ Κλέων οὔτος, βδελυρότερος ὢν ἐκεῖνων τῶν δύο, φύρτης (bronillon), ἄρπαξ, κεκράκτης, κυκλοφόρου φωνὴν ἔχων, θέλει ἀφήσει διάδοχον ἕνα ἀλλαντοπώλην. Ὁ Δημοσθένης λοιπὸν καὶ ὁ Νικίας ἀπαντῶσι τὸν Ἀγοράκριτον καὶ τὸ εὐμετακλίμιστον ἐργαστήριόν του (τὸ ἐλεῶν), ἀπάγουσιν αὐτόν, τῷ ὑπόσχονται μεγάλα καὶ εὐδαιμονίαν. «Σὺ θέλεις εἰσθῆαι ὁ ἀπόλυτος ἐξουσιαστὴς τοῦ λαοῦ τούτου· σὺ θέλεις κατ' ἀρέσκειαν ὀρίζει περὶ τῆς ἀγορᾶς, τῶν λιμένων, τῆς Πνυκός· σὺ θέλεις ἀνακαλεῖ καὶ φυλακίζει τοὺς στρατηγούς· σὺ θέλεις δύνασθαι νὰ πωλῆς τὴν δημοκρατίαν καὶ τὰς κτήσεις αὐτῆς. Ἐγὼ, λέγει ὁ ταλαίπωρος, πῶς δύναμαι νὰ γενῶ μέγας ἄνθρωπος, ἐν ᾧ εἶμαι οὐτιδανός; — Διὰ τοῦτο μάλιξ! θέλεις κατασταθῆ ἐπὶ τοσοῦτον μέγας, ἐφ' ὅσον εἶσαι ποταπός, κακὸς ὑβριστὴς καὶ ἀγοραῖος. — Ἄλλ' ἐγὼ δὲν εἶμαι σοφός, μόλις ἐξεύρω νὰ ἀναγινώσκω. — Καὶ αὐτὸ εἶναι παραπολύ· ἡ δημοκρατία δὲν διοικεῖται ὑπ' ἀξίων καὶ χρηστῶν, ἀλλ' ὑπ' ἀγορείων καὶ ἀπατεῶνων. Ἀρκεῖ νὰ μεταχειρίζησαι πανουργίας, νὰ ταρατῆς τὸ πᾶν, νὰ προσελκύης τὸν λαὸν μὲ ἀρεσκέματα μαγειρικὰ, νὰ τὸν ὀμιλῆς μετὰ σφοδρότητος καὶ ἀναιδῶς· ἰδοὺ ὄλον τὸ χρεῖσθαι πρὸς κυβερνήσειν τῆς δημοκρατίας» (1). Τότε ὁ ἀλλαντο-

(1) Αριστοφ. Ἰππ. στίχ. 164.
 Δημοσθένης. Τούτων ἀπάντων αὐτὸς ἀρχέλας ἔσει, καὶ τῆς ἀγορᾶς, καὶ τῶν λιμένων, καὶ τῆς Πνυκός. Βουλὴν πατήσεις, καὶ στρατηγούς κλασάσεις Δήσεις, φυλάξεις.
 Ἄλλαντοπώλ. Γίγνη γὰρ, ὡς ὁ χρησμός οὗτος λέγει, Ἄνηρ μέγιστος.
 Ἄλλαντοπώλ. Εἶπ' ἐμοὶ, καὶ πῶς ἐγὼ Ἄλλαντοπώλης ὢν, ἄνηρ γενήσομαι;
 Δημοσθένης. Δι' αὐτὸ γάρτοι τοῦτο καὶ γίγνη μέγας, Ὅτι πόνηρος, καὶ ἀγοραῖος εἶ, καὶ θρασύς.
 Ἄλλαντοπ. Ἄλλ' ὃ γὰρ, οὐ δὲ μουσικὴν ἐπίσταμαι, Πλὴν γραμμάτων, καὶ ταῦτα μέντοι κακὰ κακῶς.
 Δημοσθένης. Τοῦτό σε μόνον ἐδίδαξεν, ὅτι καὶ κακὰ κακῶς. Ἡ δημογραφία γὰρ οὐ πρὸς μουσικῷ ἔτ' ἐστὶν ἀνδρὸς, οὐδὲ χρηστοῦ τούς τρόπους, Ἄλλ' εἰς ἀμαθῆ καὶ βδελυρόν.
 Φαυλότατον ἔργον· ταῦθ' ἄπερ ποιεῖς, ποιεῖ, Τάραττε, καὶ χόρδου ἡμοῦ τὰ πράγματα Ἄπαντα, καὶ τὸν δῆμον αἰεὶ προσποιῶ, Ἰππολυκταίων ῥηματίους μαγειρικούς, Τὰ δ' ἄλλα σοι πρόσσοσι δημογραφικά, Φωνὴ μισρὰ, γέγονας κακὸς, ἀγοραῖος εἶ. Ἐχθρὸς ἄπαντα πρὸς πολιτείαν ἅ δει.
 Χορός

πώλης ἀρχίζει νὰ καταλαμβάνη, ἐνθυμούμενος ὅτι εἰς τὴν παιδικὴν του ἡλικίαν μίαν ἡμέραν, ἐν ᾗ ἐκλεψε κρέας, εἰς ῥήτωρ τῷ προεῖπεν ὅτι ἤθελε γενῆ καλὸς δημογωγός. Ὁ χορὸς τὸν ἐνθαρρύνει νὰ ὠφεληθῆ ἐξ αὐτοῦ τοῦ πλεονεκτήματος, νὰ δεῖξῃ ὅτι ἀνετράφη ὅπου σχηματίζονται οἱ ἀληθεῖς πολιτικοὶ ἄνδρες, καὶ ὅτι μία χρηστὴ ἀγωγή εἶναι πρᾶγμα παντάπασιν ἀνωφελές (1). Ἐν τούτοις ἄρχεται ἡ πάλῃ μεταξὺ αὐτοῦ τούτου καὶ τοῦ Κλέωνος πρὸς δελέασιν τοῦ δήμου. Ὁ Κλέων ὑπεθυμίζει τὸν λαὸν ἐν τῶν μεγίστων δικαιωμάτων αὐτοῦ, δηλονότι ὅτι ἐπτώχυνεν, ἐβασάνισε πλῆθος πολιτῶν διὰ νὰ πλουτίσῃ (2). Ὁ δὲ πωλητὴς τῶν ἀλλάντων, ὁ Ἀγοράκριτος, προσφέρει εἰς τὸν κυρίαρχον τῶν Ἀθηναίων (τούτέστι τὸν συρφετὸν τῶν ναυτῶν ὑπερισχόντα ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ) ἐν προσκέφαλον ἀπαλὸν ἵνα καταγῆ εὐχορηστότερα καὶ ἦττον σκληρὰ τὰ ἔδρανα τῶν κωπηλατῶν ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐκεῖνος διάγει τὴν ζωὴν αὐτοῦ (3). Ὁ Κλέων πάλιν ὑπόσχεται εἰς τὸν δῆμον, ἐκτὸς τῶν καθημερῶσι ὀβολῶν, τὸ κράτος τῆς Ἀσίας καὶ τοῦ Κόσμου, εἰς ὅπερ οἱ χρησμοὶ καλοῦσιν αὐτόν (4). Καὶ ὁ Ἀγοράκριτος τὸν διαβεβαίει ὅτι ἡ θεὰ Ἀθηναῖα μέλλει νὰ χύσῃ ἐπ' αὐτὸν δι' ἐνὸς ποτιστηρίου τὰ πλοῦτη καὶ τὴν εὐτυχίαν (5). Πλὴν τὸ ἀληθέστερον πάντων αὐτῶν τῶν προγνωστικῶν εἶναι (καὶ ὁ Ἀγοράκριτος ἔδραξεν εὐθὺς τὸ γεγονός τοῦτο) ὅτι ὁ Κλέων ἐν τῇ διαχειρίσει τῶν δημοσίων χρημάτων ἔπραξεν ὅπως καὶ αἱ τροφαί, «αἵτινες, ἐπὶ προφάσει τοῦ νὰ δοκιμᾶσσι διὰ τῆς γεύσεως τὸν πολλὸν πρὶν τὸν δόσωσιν εἰς τὰ βρέφη, τρώγουσι τὸ ἥμισυ» (6). Τότε οἱ

(1) Στίχ. 332. — Ἄλλ' ὃ τραφεῖς, ἔθεν πάρισιν ἄνδρες, οἵπερ εἰσὶν Νῦν δαῖζον, ὡς οὐδὲν λέγει τὸ Σαφρόνως Τραφῆ. [ναί.
 (2) στίχ. 773.
 Κλέων. Καὶ πῶς ἂν ἐμοῦ μᾶλλον σὲ φιλῶν, ὃ δῆμος, γένοιτο [πολίτης; Ὃς πρῶτα μὲν, ἦνίκα' ἐβούλευόν σοι, χρῆματα πλείστ' [ἀπέδειξα Ἐν τῷ κοινῷ, τοὺς μὲν στρεβλῶν, τοὺς δ' ἄχων, τοὺς [δὲ μεταίτων, Οὐ φροντίζων τῶν ἰδιωτῶν οὐδενός, εἰ σοὶ χαριζοίμην.
 (3) στίχ. 781.
 Ἄλλαντοπ. Σὲ γὰρ, οἱ Μήδοισι διεξίφισον περὶ τῆς χώρας [Μαραθῶνι, Καὶ νικήσας ἡμῖν μεγάλως ἐγγλωττοτυπεῖν πα- [ρέδωκας, Ἐπὶ ταῖσι πέτραις οὐ φροντίζει σκληρῶς σε καθήμενον [οὔτως· Οὐχ ὡς περ ἐγὼ βραψάμενος σοι τουτὶ φέρω. Ἄλλ' ἐπα- [ναίρου, Κᾶτα καθίζου μαλακῶς, ἵνα μὴ τρίψῃς τὴν ἐν [Σαλαμίην.
 (4) Στίχ. 797.
 Κλέων. Ἰνα γ' Ἑλλήνων ἄρξῃ πάντων· ἐστὶ γὰρ ἐν τοῖς λογίοισι, Ὃς πούτων δεῖ ποτ' ἐν Ἄρκαδιᾳ πεντώβολον ἠλιάσασθαι, Ἢν ἀναμίειν πάντως δ' αὐτὸν θρέψω ἦμ καὶ θραπέσω, Ἐξευρίσκειν εὖ καὶ μισρῶς ὅπως τὸ τριώβολον ἔξει.
 (5) Στίχ. 1090.
 Ἄλλαντοπ. Ἄλλ' ἐγὼ εἶδον ὄναρ, καὶ μοι δοκεῖ ἡ θεὸς αὐτῆ Του δῆμον καταγαῖν ἀρυταίην πλουθυγίαν.
 (6) Στίχ. 716.
 Ἄλλαντοπ. Κᾶθ' ὡς περ αἱ τίτται γε, σιτίζεις κακῶς (Γόμ. Α. Φυλλ. Ι. ΙΑ.)

δύο ἀντίζηλοι διαμιλλῶνται περὶ γενναϊότητος τοῦ νὰ παρέξωσι τῷ δήμῳ τὴν εὐκαιρίαν νὰ εὐχαρισθῆ τὴν ἡδυπαθῆ ὀκνηρίαν του. Καθίζουσιν αὐτὸν εἰς τὴν τράπεζαν, τὸν φωμίζουσιν ἔτνος πίσιον (φάβαν), ἤνυστρον βόδ (κοιλίαν), πλακούντιον καὶ κάρυκην ἢ χόλικα (λουκάνικα). Ποτίζουσι δ' αὐτὸν οἶνον ἐκλεκτὸν σταλθέντα ὑπὸ τῆς Ἀθηναῖας. Ὁ δῆμος, ὑπερευχάριστος ὢν, ἀπορεῖ εἰς τίνα νὰ δώσῃ τὴν προτίμησιν· καὶ ὁμοῦς κατανοεῖ ὅτι, ἐν ᾗ ὁ Ἀγοράκριτος ἐχορήγει γενναϊοφρόνως εἰς τὴν ὕρεξιν αὐτοῦ πᾶσαν τὴν τροφήν του, ὁ Κλέων ἐπεφύλαξε μέρος τῆς ἑαυτοῦ· ἐκλαμβάνει ἐκεῖνος αὐτὸ ὡς κλοπὴν, ὡς αἰσχροκέρδειαν· καθότι ὀφείλει πᾶς τις νὰ ἀπογυμνῶνται ὑπὲρ τοῦ δήμου. Ὁ Κλέων ὅθεν θεωρεῖται ὡς ἀλιτήριος καὶ ἄτιμος· ὁ δῆμος τοῦ ἀφαιρεῖ τὴν ἀρχὴν καὶ τὸν ἀποπέμπει οἴκαδε (4). — Ἡ ἐξεικόνισις αὐτῆ, χαραχθεῖσα ὑπὸ χειρὸς διδασκάλου, δὲν ἔχει χρεῖαν ἐρμηνείας. Καθορᾶ τις ἐν αὐτῇ πάσας τὰς ἀθλιότητας, πάντα τὰ αἰσχρὰ, πᾶσας τὰς κτηνώδεις ὀρέξεις τῆς δημογωγίας, καὶ ἀπεικάζει διὰ τὴν Ἀθηναϊκὴν δημοκρατίαν παρεδόθη τυφλοῖς ὄμμασιν εἰς οὐτιδανούς ἀνθρώπους, οἵτινες ἀπώλεσαν αὐτὴν διὰ τῆς θρασυτήτος, τῆς πλεονεξίας καὶ τῶν χαμερπῶν κολακείων των· τίποτε δὲν ἡδυνήθη νὰ συνετίσῃ τὰς Ἀθήνας. Αὐταὶ ὑπῆρχον αἱ αὐταὶ εἰσέτι ὅτε ἦλλον οἱ Ῥωμαῖοι ν' ἀρπάσωσι τὴν αὐτονομίαν τῆς Ἑλλάδος. Ὁ Τίτος-Λίβιος μᾶς παριστᾶ τὰς φυλάκους συνελύσεις αὐτῆς, τῶν ὁποίων ἐμπαίζει τὴν κουφότητα, καταναλισκομένης ἐν τῇ ἀγορᾷ εἰς τὴν ματαιολογίαν, θορυβουμένης ὑπὸ τῆς φωνασκίας τῶν δημοτικῶν ῥητόρων, οἵτινες ἀδυνατοῦσι νὰ καταλάβωσι ποῦ ἐστὶν ὁ κίνδυνος· οἵτινες αἰσθάνονται ἐν ἑαυτοῖς ἰκανότητα πρὸς τὸ λέγειν καὶ οὐχὶ πρὸς τὸ ἐνεργεῖν, καὶ οἵτινες κα-

Μασώμενος γὰρ, τῷ μὲν ὀλίγον ἐντιθεῖς· Αὐτὸς δ' ἐκεῖνος τριπλάσιον κατέσπακας.
 (4) Στίχ. 1207.
 Ἄλλαντοπ. Τί οὐ διακρίνεις δῆμ', ὁπότερός ἐστι νῶν Ἄνηρ ἀμείνων περὶ σέ, καὶ τὴν γαστήρα;
 Δῆμος. Τῷ δῆτ' ἂν ἡμᾶς χρυσάμενος τεκμηρίῳ Δόξαμι κρινεῖν τοῖς θεαταῖσι σοφῶς;
 Ἄλλαντοπ. Ἐγὼ φράσας σοὶ τὴν ἐμὴν κίστην ἰδὼν Εὐλλαβεῖ σιωπῆ, καὶ βασάνισον ἄτ' ἐνι, Καὶ τὴν Παφλαγόνος κᾶμῆλει κρινεῖς καλῶς.
 Δῆμος. Φέρ' ἴδω, τί οὖν ἐνεστί;
 Ἄλλαντοπ. Ἄλλ' ὄρας κενὴν, Ὁ παππίδιον· ἄπαντα γὰρ σοι παρεφόρου.
 Δῆμος. Αὐτὴ μὲν ἡ κίστη τὰ τοῦ δήμου φρονεῖ.
 Ἄλλαντοπ. Βάδιζε γούιν καὶ δεῖρο πρὸς τὴν Παφλαγόνος, Ὄρας νῦν;
 Δῆμος. Οἴμοι τῶν ἀγαθῶν ὕσωνπλέα. Ὅσον τὸ χρῆμα τοῦ πλακουτῶτος ἀπέθετο. Ἐμοὶ δ' ἐδωκεν ἀποτεμῶν τυννουτονί.
 Ἄλλαντοπ. Τοιαῦτα μέντοι καὶ πρότερον εἰργάζετο· Σοὶ μὲν προσεδίδου σμικρὸν ὢν ἐλάμβανεν· Αὐτὸς δ' ἑαυτῷ παρετίθει τὰ μεζύζονα.
 Δῆμος. Ὁ μισρὸς, κλέπτειν δὴ με τοῦτ' ἐξήπατας;
 Ἄλλαντοπ. Ἐγὼ δέ το εὐσεφάνιζα, κᾶδωρσπάμην.
 Κλέων. Ἐγὼ δ' ἐκλεπτον ἐπ' ἀγαθῷ γε τῆ πόλει.
 Δῆμος. Κατάθου ταχέως τὸν στέφανον, ἵν' ἐγὼ τοῦτω αὐτὸν πε- [ρίθω.

ταφέρονται μετὰ δημαγωγικῆς μανίας ἐναντίον τοῦ βασιλέως Φιλίππου, τοῦ μόνου δυναμένου νὰ σώσῃ τὸ Ἑλληνικὸν ὄνομα ἀπὸ τοῦ ζυγοῦ τῶν Ῥωμαίων, ἂν ἡ Ἑλλὰς ἤθελε στέρξει νὰ συννενοηθῆ καὶ νὰ μείνῃ ἡνωμένη (1).

Εἰς τὴν συνεχῆ ταύτην κίνησιν τῆς γενικῆς συνελύσεως ὀφείλομεν νὰ προσθέσωμεν καὶ μίαν ἄλ-

(1) Titus — Liv. XXXI, 29. Οἱ ἀπεσταλμένοι τοῦ Φιλίππου ἐκέλευσαν θυμακσίως τὸν κίνδυνον εἰς τὴν γενικὴν συνέλευσιν τῶν Αἰτωλῶν. — Συγχωρηθῆτω ἡμῖν νὰ μεταφέρωμεν ἐν ταύτῃ Λατινιστὴν τὴν περιουσίαν ταύτην τοῦ Ῥωμαίου Θεουκρίδου. Ὡς ἀρμοδιωτάτην εἰς τὰ παρόντα, καθυποβάλλομεν αὐτὴν εἰς τὴν μελέτην τῶν λατινιστῶν Ἑλλήνων ἄνευ ἐξελληνισμοῦ. Τοῦτο ἐκεῖνο τὸ τῆς παροιμίας «ἐξ ὄνουχος τὸν λέοντα» «Consilium Aetolorum stata die, quod Panastolium vocant, futurum erat. Huic ut occurrerent, et legati regis iter accelerarunt, et ab Consule missus L. Farius Purpureo legatus venit. Atheniensium quoque legati ad id concilium occurrerunt. Primi Macedones, cum quibus recentissimum foedus erat, auditi sunt qui, anulla nova re, nihil se novi habere, quod afferrent, dixerunt: quibus enim de causis, experta inutili societate romana, pacem cum Philippo fecissent, compositam semel servare eos debere. An imitari, inquit unus ex legatis, Romanorum licentiam, an levitatem dicam, mavultis? qui quum legatis vestris Romae responderi ita jussissent, quid ad nos venitis, Aetoli, sine quorum auctoritate pacem cum Philippo fecistis? iidem nunc, ut bellum secum adversus Philippum geratis, postulant. Et antea propter vos, et pro vobis arma sumpta adversus eum simulabant; nunc vos in pace esse cum Philippo prohibent. Messanae ut auxilio essent, primo in Siciliam transcendunt: iterum, ut Syracusas oppressas ab Carthaginiensibus in libertatem eximerent. Et Messanam, et Syracusas, et totam Siciliam ipsi habent, vectigaleque provinciam securibus et fascibus subjecerunt. Scilicet, sicut vos Naupacti legibus vestris per magistratus a vobis creatos concilium habetis, socium hostemque libere, quem velitis, lecturi, pacem ac bellum arbitrio habituri vestro; sic Siculorum civitatibus, Syracusas aut Messanam, aut Lilybaeum indicitur concilium. Praetor romanus conventus agit; eo imperio evocati conveniunt: excelso in suggestu superba jure reddentem, stipatum lictoribus vident; virgae tergo, securae cervicibus imminet: et quotannis alium atque alium dominum sortiuntur. Nec id mirari debent, aut possunt, quum Italiae urbes Rhegium, Tarentum, Capuam, ne finitimas nominem, quarum ruinis crevit urbs romana, eidem subjectas videant imperio. Capua quidem, sepulcrum ac monumentum campani populi, elato et extorri ejecto ipso populo, superest; urbs trunca, sine senatu, sine plebe, sine magistratibus, prodigium, relicta crudelius habitanda, quam si deleta foret. Furor est, si alienigenae homines, plus lingua et moribus et legibus, quam maris terrarumque spatio discreti, haec tenuerint, sperare, quicquam eodem statu mansurum. Philippi regnum officere aliquid videtur libertati vestrae; qui quum merito vestro vobis infestus esset, et nihil a vobis ultra, quam pacem, petiit, fidemque hodie pacis pactae desiderat? Assuefacite his terris legiones externas, et jugum accipite: Sero ac nequicquam, quum dominum romanum habebitis, socium Philippum quaeritis. Aetolos, Acarnanas, Macedonas, eisdem linguae homines, leves ad tempus ortae causae disjungunt conjunguntque: bellum alienigenis, cum barbaris aeternum omnibus Graecis bellum est, eritque. Natura enim, quae perpetua est, non mutabilibus in diem causis, hostes sunt. Sed, unde coepit oratio mea, ibi desinet. Hoc eodem loco iidem homines de ejusdem Philippi pace triennio ante decreveritis, iisdem improbantibus eam pacem Romanis, qui nunc pactam et compositam turbare volunt. In qua consultatione nihil fortuna mutavit, cur vos mutetis, non video» — Τὰ αὐτὰ τοῖς αὐτοῖς, καὶ ἀείποτε οὕτω. Μ.

λην αἰτίαν. Μετὰ τὸν πτόσιν τῶν Πεισιπρατιδῶν, ὁ Κλεισθένης, πρὸς ἀναζωπύρωσιν τῆς πολιτικῆς ζωῆς, καταπνιχθεὶς ἐπὶ τῆς δεσποτίας ἐκείνων, ἤβησεν ἐκ τεσσάρων εἰς δέκα τὰς φυλάς τῆς Ἀττικῆς; ἐμεγέθυνεν αὐτὰς διὰ παραισάξεως μεγάλου ἀριθμοῦ ξένων καὶ φιλοταράχων δούλων. Αἱ φυλαὶ αὐταί, ὡς τοσαῦται μικραὶ δημοκρατίαι, εἶχαν ἰδίους αὐτῶν προέδρους, ἰδίους ἀξιωματικούς, ἴδια συμφέροντα, ἴδια δικαστήρια. Ἡ δὲ διαίρεσις αὕτη ἔδωκεν εἰς τὸ δημοτικὸν στοιχεῖον πλειοτέραν δραστηριότητα καὶ παρῶξενεν αὐτὸ εἰς συμμέθεξιν τῶν πραγμάτων. Πρὸς τούτοις, ὁ ἀριθμὸς τῶν βουλευτῶν ἀνυψώθη εἰς πεντακοσίους, καὶ κατ' ἕτος ὠνομάζοντο διὰ κλήρου πεντήκοντα βουλευταὶ ἐξ ἑκάστης φυλῆς; ἀφορμὴ τοῦτο ἕτερα, εὐκολύνουσα τὴν εἰσαγωγὴν περισσοτέρων ἀνθρώπων τοῦ λαοῦ εἰς τὸ συμβούλιον.

Ἡ βουλὴ αὕτη, κατὰ δόκῃσιν ἄλλως τόσῳ ὠραία, ἦτις ὄφειλε νὰ ἦναι τὸ συντετὸν συμβούλιον τὸ δοθέν παρὰ τοῦ Σόλωνος εἰς τὴν κυριαρχίαν τοῦ λαοῦ, ἀπέτυχεν ὀλοτελῶς τοῦ σκοπομένου. Ἡ ἐνιαύσιος ἀστασία αὐτῆς ἀφῆρει ὡς πρὸς τὴν πολιτικὴν τῆς τῆν ἀκολουθίαν καὶ τὸ σταθερὸν ἐν τῇ κυβερνήσει. Καὶ ἐπειδὴ ἕκαστος βουλευτῆς ὑπέκειτο εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ λαοῦ, ὅθεν ἤλπιζε χάριτας καὶ τιμὰς, τὸ πνεῦμα τοῦ συνεδρίου τοῦτου ἔτεινε μᾶλλον νὰ κολακεύῃ παρὰ νὰ κρατῆ τὸ πλῆθος οὐτινος εἶχε χρεῖαν. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἐξουσία αὐτοῦ ἦτο μόνον κατ' ὄνομα. Ἀδικόπως τὰ ψηφίσματα αὐτοῦ ἀπεβρίπτοντο; ἡ πρωτολογία ἦτο ἠραπαγμένη ἐπιβλαβῶς; πρὸς αὐτὸ ὑπὸ ῥητόρων αὐτεπαγγέλτων, οἵτινες ἐνήργουν νὰ γίνωνται δεκτὰ ὁμοφώνως σχέδια ἐκ τοῦ προχείρου.

Ἀλλὰ τὸ πλῆθος κατέστησε τὸν ζυγὸν τοῦ τυραννικῶν πρὸ πάντων ὡς συμμερισθὲν τὰς δικαστικὰς ἐργασίας. Αὐτὸ, κατέχον τὰ κριτήρια, ἠρμήνευε τοὺς νόμους, διέταττε κατ' ὄρεξιν περὶ τῆς ζωῆς, τῆς περιουσίας καὶ τῆς τιμῆς τῶν πολιτῶν; ἐδέχετο τοὺς συμμαχοὺς προσπίπτοντας αὐτῷ, ὅτε ἤρχοντο νὰ ὑπερασπισθῶσιν ἐνώπιόν του, καὶ νὰ ἐπικαλεσθῶσι γονυκλιτῶς τὴν δυσόρεκτον καὶ ὄνιον δικαιοσύνην του. Οὐ μόνον τὸ δικαίωμα τοῦ δικάζειν ἀνεδείκνυε τὸν δῆμον κύριον τῶν Ἀθηναίων, θωπευόμενον, καθικετεύμενον καὶ δεξιῶσεις ἀπολαύοντα; ἀλλὰ καὶ τῷ ἐπρομήθευεν ἱκανὰ κέρδη δι' ὧν ἔζη καὶ ἐμυκτηρίζε τοὺς πλουσίους. Παρατηρητέον δὲ ὅτι δὲν εἶναι ὁ Σόλων ὅστις ὑπέπεσεν εἰς τὸ σφάλμα τοῦ νὰ προσθήσῃ τὸ δέλεαρ τοῦ κέρδους εἰς τὰ ἀτοπήματα τῆς χυδαίας ταύτης δικαιοσύνης, ἦτις ἐπέσπαρσεν ἕως 500 κριτὰς εἰς τὴν δικαστήριον, καὶ ἔβαλ- λεν εἰς κίνησιν τὸν ἀπέραντον ἀριθμὸν 6,000 πολιτῶν; ὁ Περικλῆς ὑπῆρξεν, ὅστις, ἵνα ἀρέσῃ εἰς τὸν ὄχλον τὸν ὁποῖον κατεφρόνει, κατῶρθωσε νὰ δοθῆ ἐκ τοῦ θησαυροῦ εἰς ἕκαστον δικαστὴν δικαίωμα παρουσίας; τριῶν ὀβολῶν ἀνὰ πᾶσαν συνεδρίασιν.

ἴστε δὲν ἐξήρει ὅτι ἡ δικαστικὴ ἀρχὴ διωργανίσθη εὐπροσιτοτάτη εἰς τὰ πάθη καὶ πάντῃ ἐστερημένη τῶν ἀπαιτουμένων πρὸς ὀρθοδικίαν; ἦτο ἐπάναγκες εἰσέτι νὰ προσάψῃ τις εἰς τὴν ἄλογον ἀρμὴν τοιοῦτου ὄχλου καὶ τὸν δελεασμὸν τοῦ εὐκόλου κέρδους, προκειμένου περὶ μηδαμῶν ἀνθρώπων. Εἰ μὲν ἡ πλῆθὺς ἐν Ἀθήναις ἐπεθύμει τόσον ἐνθέρμως τὰς δικαστικὰς λειτουργίας, τοῦτο δὲν προήρχετο ἀπὸ φιλοτιμίας πρὸς διανομὴν τῆς δικαιοσύνης, ἀλλ' ἐξ αἰσθημάτων χαμερποῦς πλεονεξίας. Ἡ ἀρχαιότης εἶναι ὁμοφώνως ὡς πρὸς τὴν κακὴν δικαιοσύνην τῶν Ἀθηναίων. Τὰ κριτήρια, «τὰ συνήθη ταῦτα θέλητρα τῆς πόλεως», ὡς λέγει ὁ Ἀριστοφάνης, (1) ἦσαν τὸ πεδῖον τῆς μάχης τὸ ἀνοικτὸν εἰς τὴν ῥαδιουργίαν, εἰς τὰς ἔχθρας, εἰς τὸ ἀργύριον. Ὁ κοινὸς λαὸς τῶν Ἀθηναίων ἐπέσπευεν ἐκεῖ ἀποκαλύπτως ὡς ἠθικὸν παράγγελμα ὅτι ἔπρεπεν αὐτὸς νὰ ζῆ δαπάνη τὰ κόμματα καὶ νὰ πλουτίσῃ διὰ δημεύσεων ἀδικῶν τὸν θησαυρὸν ὅστις τῷ ἐπλήρυνε τοὺς ὀβολοὺς τοῦ δικαστηρίου καὶ τῆς ἐκκλησίας ἡ γενικῆς συνελύσεως.

Προσθέτω ἐνταῦθα ἐμπαρόδῳ ὅτι ὁ συρφετώδης ὄχλος, ἐκτὸς τῷ μισθοῦ τῆς δικαιοσύνης, εἶχε καὶ τὸ ὄφελος τῶν θρησκευτικῶν θυσιῶν. Αἱ ἑορταὶ ἐποπλαπλασιάσθησαν εἰς τὰς Ἀθήνας πολὺ περισσότερον παντὸς ἄλλου μέρους; καθότι τὰ προσφερόμενα θύματα κατ' αὐτὰς τὰς ἑορτὰς διειμοιρίζοντο εἰς τὸν λαὸν διὰ λαχμοῦ. Καὶ λοιπὸν τὸ πᾶν συμφώνει εἰς τὴν πολιτικὴν ταύτην σύστασιν ὅπως ὁ λαὸς, ὡς τοῦτου ὑλικὰ ὠφελήματα. Ἐπορίζετο δὲ τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἐκ τοῦ θυσιαστηρίου ὡς ἐκ τοῦ δικαστηρίου καὶ τῆς ἐκκλησίας.

Ὡς δὲ πρὸς τὸν φόρον, κρίνουμεν περιττὸν νὰ εἴπωμεν ὅτι ἦτο διατεθειμένος οὕτως, ὥστε ὅλον τὸ βᾶρος αὐτοῦ ἐπιπτεν ἐπὶ τῶν πλουσίων καὶ τῶν συμμαχῶν. Ἰπάρχει ἐν πόνημα τοῦ Ξενοφῶντος περὶ τῶν μέσων τῆς βελτιώσεως τῶν προσόδων τῶν Ἀθηναίων, καὶ βλέπει τις ἐν αὐτῷ καθαρώς ὅτι, εἰς ἀνακούφισιν τοῦ πλήθους, κατεπέεζον ἄνευ ἐπιεικειᾶς τοὺς συμμαχοὺς, καὶ συγχρόνως ἐπέβαλλον εἰς τοὺς πλουσίους τὰ βάρη τοῦ πολέμου (1). Ἐν ὑποκειμε-

νον (ὁ Κλέων) μιᾶς κωμῳδίας (τῶν Ἰππέων) τοῦ Ἀριστοφάνους, θέλων νὰ ἐκδικηθῆ κατὰ τοῦ ἐχθροῦ αὐτοῦ, τῷ λέγει. «Θέλω κάμει νὰ νομισθῆς πλούσιος, καὶ τότε νὰ σὲ ἀφανίσω με τὰς εισφορὰς;» (2). Ὁ καλούμενος πλούσιος ὄφειλε νὰ διασκεδάξῃ τὸν πένητα, νὰ τὸν διατρέφῃ, νὰ ἐφοπλίξῃ τριήρεις, νὰ ἐνδύῃ τοὺς στρατιώτας καὶ καθεζῆς; μακάριος ὅτε, ἐπὶ τῇ τιμῇ τῶν ἀγαθῶν αὐτοῦ τοιοῦτοτρόπως ὑπὸ τῆς δημοκρατίας θηλαζόμενος, ἠδύνατο ν' ἀποδημήσῃ ὅπως ἀσφάλισῃ ἑαυτὸν ἐκείμενον εἰς τοὺς διαβολεῖς, εἰς τοὺς συκοφάντας καὶ τὰς τιμωρίας τοῦ ὄχλου. Ἐν τῷ Συμποσίῳ αὐτοῦ τοῦτου τοῦ Ξενοφῶντος, ὁ Κριτίας (1) ἐρωτᾷ τὸν Χαρμίδην τίνας ἔνεκα στέργει τόσον τὴν πτωχίαν του; «Θέλω σοὶ τὸ εἰπεῖν, ἀπεκρίθη ὁ Χαρμίδης; Ὅτε ἤμην πλούσιος, εὐρισκόμην εἰς τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ θεραπεύω τοὺς συκοφάντας; τὴν σήμερον εἶμαι ἀπῆλλαγμένος τῆς φροντίδος ταύτης. Καθ' ἑκάστην εἶχον νέας εισφορὰς νὰ πληρώνω καὶ δὲν ἤμην ἐλεύθερος νὰ ταξιδεύσω. Τώρα δὲν ἐπαπειλοῦμαι πλέον, ἐπαπειλῶ ἐγὼ τοὺς ἄλλους; δύναμαι νὰ περιγηθῶ ἢ νὰ μείνω εἰς τὰς Ἀθήνας κατ' ἀρέσκειάν μου. Πλούσιος ὢν, ἤμην ὑπόδουλος; ἐνδεὴς δὲ, βασιλεύς. Ἐπλήρουν τὸν φόρον, εἶναι αὕτη ἡ δημοκρατία ἦτις μοὶ τὸν πληρόνει, διότι εἶναι εἰς χρέος νὰ με τρέφῃ. Τέλος πάντων ἰδοὺ ἐγὼ ἐλεύθερος. Ὅτε εἶχον τὰ ἀγαθὰ μου, ὄφειλον νὰ φοβῶμαι ὅτε μὲν τὰς περιπετείας τῆς τύχης, ὅτε δὲ, τὴν φιλάργυρον χεῖρα τῆς δημοκρατίας ἦτις μ' ἀφῆρει καττ: τί; νῦν δὲ εἶμαι ἐν σκέπη τῶν κινδύνων τούτων καὶ οὐδὲν ἔχω νὰ χάσω» (2).

τοῖς Ἕλλησιν εἶναι. — Καὶ ἀπ' οὗ διδῆ εἰς τοὺς ἀσφορνίστους συμπολίτας αὐτοῦ χρυσᾶς συμβουλᾶς μετ' Ἰμπητιῦ μέγιστος, ὡς μέγας διαχειριστικὸς ὑπουργὸς ἢ οικονομολόγος, περὶ πόρων, περαίνει ὡς ἐφεξῆς. «Ἄλλ' εἶγε μὴ τῶν εἰρημένων ἀδύνατον μὲν μηδὲν ἐστὶ μηδὲ χαλεπὸν, πραττομένων δὲ αὐτῶν, προσφιλέστεροι μὲν τοῖς Ἕλλησι γεννησόμεθα, ἀσφαλέστερον δὲ οἰκήσομεν, εὐκλείστεροι δὲ ἐσόμεθα, καὶ ὁ μὲν δῆμος τροφῆς εὐπρόσῃσι, οἱ δὲ πλούσιοι τῆς εἰς τὸν πόλεμον δαπάνης ἀπαλλαγῶσονται, περιουσίας δὲ πολλῆς γενόμενης, μεγαλοπρεπέστερον μὲν ἐστὶ ἢ νῦν ἑορτὰς ἄζομεν, ἱερὰ δ' ἐπισκευάσομεν, τέχνη καὶ νεώρια ἀνορθώσομεν, ἱερῶν δὲ καὶ βουλῆ καὶ ἀρχαῖς καὶ ἱππεῖσι τὰ πάτρια ἀποδώσομεν» πῶς οὐκ ἄξιον ὡς τάχιστα ταῦτοισ ἐργασθῆναι, ἵνα ἐτι ἐρ' ἡμῶν ἐπίδομεν τὴν πόλιν μετ' ἀσφαλείας; εὐδαίμονοῦσαν; Φωνὴ βοῶντων ἐν τῇ ἐρήμῳ! Μ.

(2) Ἰππ. Στίχ. 923 — Κλέων Δώσεις ἐμοὶ καλὴν δίκην, Ἰπύμενος ταῖς εισφοραῖς; Ἐγὼ γὰρ εἰς τοὺς πλουσίους Σπεύσω ὅσ' ὅπως ἂν ἐγγράψῃς. Μ.

(1) Σπῆκας, στίχ. 550 — καὶ ἀλλαχοῦ συχνάκις. Φιλοκλέων; Τὶ γὰρ εὐδαίμονο γέ, ἢ μακαριώτερον μᾶλλον νῦν [ἐστὶ δικαστοῦ, ἢ τρυφερώτερον (aut deliciis magis abundans)...; Μ.

(1) Ξενοφ. Ποροί, ἢ περὶ Προσόδων. Εἰς τὴν πολυτιμὸν ταύτην πραγματείαν ὁ Ξενοφῶν προοιμιάζεται οὕτως. «Ἐγὼ μὲν τοῦτο ἀεὶ ποτε νομίζω, ὑπολοίπους ἂν οἱ προστάται ὡσι, τοιαύτας καὶ τὰς πολιτείας γίγνεσθαι. Ἐπεὶ δὲ τῶν Ἀθηναίων προεστικῶτων ἐλέγοντο τινες, ὡς γινώσκουσι μὲν τὸ δίκαιον οὐδενὸς ἔπτον τῶν ἄλλων ἀνθρώπων, διὰ δὲ τὴν τοῦ πλήθους πενίαν ἀναγκάζεσθαι ἑφασκᾶν ἀδικώτεροι εἶναι περὶ τὰς πόλεις; ἐκ τούτου ἐπεχείρησα σκοπεῖν, εἴπῃ δύναντ' ἂν οἱ πολῖται διατρέφεσθαι ἐκ τῆς ἑαυτῶν, ὅθεν περ καὶ δικαιοτάτων νομίζων εἰ τοῦτο γίνοντο, ἅμα τῇ τε πενίᾳ αὐτῶν ἐπιτεκορῆσθαι ἂν καὶ τῷ τοῦ ὑπόπαιτος»

(1) Λέγει, Καλλίας; μνημονικὸν ἀμάρτημα ἢ παραδρομὴ τοῦ συγγράμματος. (2) Χαρμίδ. «Ἐγὼ τῶν ἐν τῇ πόλει ὅτε μὲν πλούσιος ἦν, πρῶτον μὲν ἐφοβούμην μὴ τίς μου τὴν οἰκίαν διορῶξας καὶ τὰ χρήματα λάθῃ καὶ αὐτὸν τί με κακὸν ἐργάσαιτο; ἔπειτα δὲ καὶ τοὺς συκοφάντας ἐθεράπευον, εἰδὼς ὅτι παθεῖν μᾶλλον κακῶς ἱκανὸς εἶναι ἢ ποιῆσαι ἐκείνους. Καὶ γὰρ δὴ προσετάττετο μὲν αἰετὶ μοὶ δαπανᾶν ὑπὸ τῆς πόλεως, ἀποδημῆσαι δὲ οὐδαμῶς; νῦν δὲ ἐπειδὴ τῶν ὑπερορίων στέρωμαι καὶ τὰ ἐγγαῖα οὐ καρποῦμαι καὶ τὰ ἐκ τῆς οἰκίας πέπραται, ἠδῶς μὲν καθεῦθε ἐκτεταμένος, πῶς δὲ τῇ πόλει γεγένημαι, οὐκέτι δὲ ἀπειλοῦμαι, ἀλλ' ἤδη ἀπειλῶ ἄλλους, ὡς ἐλεύθεροί τε ἔξεσσι μοὶ ἀποδημῆσαι καὶ ἐπιδημῆσαι ὑπανίστανται; δὲ μοὶ ἦδη καὶ θάνατον καὶ ἰδὼν εἰσίστανται οἱ πλούσιοι. Καὶ εἶμι νῦν τυράννην ἐοικώς, τότε δὲ σαφῶς δεῦλος ἦν καὶ

ἰδοῦ τίνι τρόπῳ ἡ πολιτικὴ οἰκονομία τῶν Ἀθηνῶν μετεχειρίζετο τὸν πλοῦτον. Διὰ τοῦτο καὶ αἱ μεγάλαι καταστάσεις ἐφθίοντο ταχέως. Βλέπομεν τοὺς πλουσιωτέρους πολίτας, τὸν Ἀλκιβιάδην, τὸν Ἰσόμαχον, Στέφανον τὸν Θαλοῦ, τὸν Νικίαν, καὶ τλπ., νὰ μὴν ἀφήσωσιν εἰς τὰ τέκνα των εἰμὴ πατρῶα εἰς ἄκρον ἡλαττωμένα. Ἐπὶ τοσοῦτον ἐφθάνον αἱ θυσίαι καὶ τὰ βάρη αὐτῶν! Ἰνα πλουτίσῃ τις ἐχρειάζετο νὰ ἔχῃ ἀξιώματα εἰς τὰ ἔξω, νὰ δέχεται ἀργύριον παρὰ τῶν Περσῶν, νὰ ἐμπορεύηται καὶ νὰ ἐξορύττῃ τὰ μεταλλεῖα. Ἀλλὰ πάραυτα ἡ δημοκρατία, ὡς βδέλλα, ἀπερρέφει τοὺς εἶτε καλῶς εἶτε κακῶς ἀποκτιθέντας τούτους θησαυρούς. Καὶ τῶν ὄντι, ἐπειδὴ ὁ λαὸς δὲν ἀνείχετο οὐδεμίαν παῦσιν εἰς τὰς παιδιὰς του, εἰς τοὺς ὄβολους του, εἰς τὰς τοῦ κρέατος διανομάς του, καὶ ὀλίγον ἔμελεν αὐτῷ περὶ τῶν δημοσίων προσόδων, ὅτε δὲν ἐστερεῖτο τροφῆς καὶ τέρψεως, ἀνάγκη πᾶσα νὰ φροντίζωσιν οἱ πλοῦσιοι νὰ ἐρχῶνται εἰς βοήθειαν τῶν ἀχρημάτων στρατηγῶν, νὰ ἀπαντῶσι τὰ ἔξοδα τοῦ πολέμου, συχναίως καὶ ἀκουσίως αὐτῶν τούτων κεληρυγμένου.

Ἐντεῦθεν προκύπτει ἐναργῶς πῶς ἡ Ἀθηναϊκὴ δημοκρατία διέβριζε τοὺς φραγμοὺς οὓς ἔθηκεν ὁ Σόλων εἰς τὸ κενόδοξον καὶ τὸ παράφορον αὐτῆς. Τὸ ἔργον τοῦ νομοθέτου τούτου κατήντησε παρεστραμμένον ἤτο ἡ δημαγωγία ἣτις ὑπερχεῖλιζε ὑπελείπετο ὁ Ἄρειος πάγος· ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ ὁ Περικλῆς ἔκλεισε τὸ στόμα (1). Ἡ ἀνεξαρτησία αὐτοῦ, ἐγγύθης οὕσα πολυτίμος ἐν μιᾷ δημοκρατίᾳ εὐτάκτῳ, ἀπέβη τοῦ λοιποῦ ἀσυμβίβαστος μετὰ τῆς δεσποτείας τοῦ ὄχλου. Δι' αὐτοῦ τοῦ ὀλεθρίου πραξικοπήματος ἡ πολιτικὴ ἰσοσταθμία ἀπώλεσε τὸ ἀσαλευτότερον αὐτῆς ὑπομόχλιον, καὶ ὁ Περικλῆς ἐπάταξε καιρίως τὸ ἔργον τοῦ Σόλωνος, ὅστις, ἀναγνωρίζων τὰ δικαίωματα τοῦ λαοῦ, προσεπάθει νὰ προλάβῃ τὰς καταχρήσεις αὐτῶν φρονίμῳ συγκράσει τῆς διαίρεσεως τῶν ἐξουσιῶν. Τὸ πνεῦμα

πότε μὲν ἐγὼ φόρον ἐπέφερον τῷ δήμῳ, νῦν δὲ ἡ πόλις τίλος φέρουσα τρέφει με. Ἀλλὰ καὶ Σωκράτης ὅτε μὲν πλοῦσιοι ἦν ἐλοιδοροῦν με ὅτι συνῆν, νῦν δ' ἐπεὶ πένες γεγέννημαι, οὐκέτι οὐδὲν μέλει οὐδενί. Καὶ μὴν ὅτε μὲν γὰρ πολλὰ ἔγινον ἀεὶ τι ἀπέβαλλον ἢ ὑπὸ τῆς πόλεως ἢ ὑπὸ τῆς τύχης· νῦν δὲ ἀποβάλλω μὲν οὐδὲν, οὐδὲ γὰρ ἔχω, ἀεὶ δέ τι λήψομαι ἐλπίξω. — Ξενοφ. Συμπόσ. Κεφ. Δ. 30.

(1) «Καὶ ταχὺ θεωροῖς καὶ δικαστικοῖς λήμμασιν, ἀλλὰ τις μισθοφοραὶ καὶ χορηγίαις συνδεκάσας (ὁ Περικλῆς) τὸ πλῆθος, ἐρχῆτο κατὰ τῆς ἐξ Ἄρειου πάγου βουλῆς, ἧς αὐτὸς οὐ μετέγε, διὰ τὸ μὴ ἄρχων, μήτε θεσμοθέτης, μήτε βασιλεὺς, μήτε πολέμαρχος λαγεῖν. Αὐταὶ γὰρ αἱ ἀρχαὶ κληρωταὶ ἦσαν ἐκ παλαιῶν, καὶ δι' αὐτῶν οἱ δοκιμασθέντες ἀνέβαινον εἰς Ἄρειον Πάγον. Διὸ καὶ μᾶλλον ἰσχύσας ὁ Περικλῆς ἐν τῷ δήμῳ, κατεστασίαζε τὴν βουλὴν, ὅσπερ τὴν μὲν ἀφαιρῆθαι τὰς πλείστας κρίσεις δι' ἑφιάλτου, Κίμωνα δὲ ὡς φιλόλαβον καὶ μισόδημον ἐξοστρακισθῆναι, πλοῦτον μὲν καὶ γένει οὐδενὸς ἀπολειπόμενον, νίκας δὲ καλλίστας γενικικῶτα τοὺς βαρβάρους καὶ χρημάτων πολλῶν καὶ λαφύρων ἐμπληκτικῶτα τὴν πόλιν, ὅς ἐν τοῖς περὶ ἐκείνου γέγραπται. Τοσοῦτον ἦν τὸ κράτος ἐν τῷ δήμῳ Περικλέους.» — Πλουτάρχ. Περικλῆς σελ. 289, ἐκδ. Κοραῆ.

τῆς ἀναρχίας ἔνεκα τῆς τειχορρόξιας (brèche) ταύτης ἐπραξε τὰς πλέον ἐπιφόβους εἰσβολὰς· αἱ Ἀθηναῖοι, στερηθεῖσαι τοῦ καλλίστου αὐτῶν κοσμήματος, δὲν ἦσαν ἄλλο, παρὰ Κικέρωνι κριτῆς, εἰμὴ τὸ θέατρον μιᾶς ἰσότητος ἐξυθριστικῆς τῆς ἀξίας. Ὁ ἔλεγχος τῶν ἠθῶν ἐξέλιπεν· οἱ ἀχρεῖστεροι τῶν πολιτῶν, ἀπολυθέντες τῆς ἀναγκῆς ἐφορείας μάλιστα εἰς τὰς ἐλευθέρους Κυβερνήσεις, ἐβάδισαν ὑψωμένη τῇ κεφαλῇ, κατεπάτησαν τὴν χρηστοθήειαν, τὴν εὐπρέπειαν καὶ τοὺς νόμους. Ἡ φθορὰ ἐπεκράτησε παρῶντα εἰς τὰς ἐκλογὰς, ἡ δωροδοκία εἰς τὰς δίκας, τὸ ψεῦδος εἰς τὰς δικαστικὰς μαρτυρίας. «Ναί, διὰ τῶν χρημάτων, κρυπαίει ὁ Ξενοφῶν (λαλεῖ Ἀθηναῖος, μάρτυς αὐτόπτης), κατορθώνει τις πολλὰ πράγματα ἐν Ἀθήναις. Ναί, ὅστις παρουσιάζεται μετ' ἀργυρίου ἀνά χεῖρας, τῷ δίδεται ἀκρόασις καὶ παρὰ τῆς βουλῆς καὶ παρὰ τοῦ λαοῦ! Καὶ τὸ κακὸν θέλει πάντοτε αὐξάνει, κατὰ λόγον εὐθὺν τῆς πρὸς δόσιν χρηματικῆς ἑλλείψεως» (1).

Ἡ δὲ παρὰ τοῦ Ἄρειου πάγου διενεργουμένη ἐπισκοπία (discipline), καὶ κατὰ τῶν ἀνωφελῶν πολιτῶν, καὶ κατὰ τῶν ἀνθρώπων τῶν στερουμένων υἰεῶν ὑπάρξεως, καὶ κατὰ τῶν ῥητόρων τῶν χωρὶς εὐθύτητος, καὶ κατὰ τῶν ἀσώτων καὶ ἀκολάστων, ἀπώλεσε τὸ ἔνομον ἀξίωμα καὶ ὅλην τὴν πραγματικὴν αὐτῆς ἰσχύον. Αἱ ἀποφάσεις αὐτῆς δὲν ἦσαν πλέον εἰμὴ ἀπλαῖ συμβουλαὶ σπανίως εἰσακουόμεναι, καὶ τὸ στίγμα τῆς ἀτιμίας, ὅπερ ἐκόλυσε τοὺς στήλιτευθέντας πολίτας νὰ εἰσέρχωνται εἰς τὴν ἐκκλησίαν, δὲν ἐξεφόβιζε πλέον τοὺς κακεντρεχεῖς. Πρὸς ἀντέκτισιν δὲ (en revanche), ἡ ἀναρχία ἐξήσκησε τὴν ἐποπτικὴν ἐξουσίαν, τὴν ὁποίαν τόσῳ καλῶς μετεχειρίσθη κατ' ἴδιον αὐτοῦ τρόπον ὁ Ἄρειος πάγος· ἡ καταμήνουσις διεδέχθη τὴν ὑψηλὴν ἐπιτήρησιν τοῦ εὐκλεοῦς τούτου συνεδρίου, καὶ τὰ δικαστήρια ἠνοίχθησαν εἰς τὰς καταλαλιὰς τῶν συκοφαντῶν. Ἡ τῆς κακοηθείας αὐστηρὰ ἐξέλεγχξις δὲν εὔρε καταφύγιον εἰμὴ ἐν τῷ θεάτρῳ· ἀλλὰ τὸ θέατρον, σκοπεῖον πολλῶ μᾶλλον νὰ διασκεδάξῃ ἢ νὰ διδάσκῃ, ἐγένετο αἷτιον νὰ ἐκπίπτῃ ἡ ἐπιτήρησις εἰς τὸ σατυρικὸν καὶ τὴν ὕβριν· πρόσθε εἰς τοῦτο καὶ ὅτι ὁ λαὸς δὲν συνεχώρει εἰς τὴν κωμωδίαν εἰμὴ τὴν μαστίγωσιν τῶν εὐγενῶν, τῶν πλουσιῶν καὶ τῶν ἰσχυρῶν, καὶ ὅτι σπανίως συγκάτενευε νὰ παραδίδῃ εἰς τὸν κοινὸν χλευασμὸν τὰ

(1) «Λέγουσι δὲ τινες, ἦν τις ἀργύριον ἔχων προσῆλθε πρὸς βουλὴν ἢ δῆμον, χρηματιεῖται· ἐγὼ δὲ τούτοις ἠμολογήσαιμ' ἂν, ἀπὸ χρημάτων πολλὰ διαπραττέσθαι Ἀθήνησι, καὶ εἶτι ἂν πλείω διαπραττέσθαι, εἰ πλείους ἐπέδιδον ἀργύριον.» Ξενοφ. Ἀθην. Πολιτ. Κεφ.—Γ'. Παρατηροῦμεν καὶ ἑξαίτουμθα ὡς Ἕλληνας συγγνώμων, ὅτι ἡ Ξενοφόντειος αὕτη περίοδος, ἂν τις ἀνασκοπῇ τὰ προηγούμενα καὶ τὰ ἐπόμενα αὐτῆς αἰτιολογήματα, ἔπαθεν ὅπως οὐκ ἀπαρτίζονται διηγεροῦντα παρὰ τὸ νομοδιδασκαλικὸν συγγραφεῖος, τοῦ Κ. Τροπλόγγου (Troplong)· καὶ ἀλλαγῶν τούτου ὑποφαίνεται· Ἀλλὰ μὴ λησμονήσωμεν ὅτι τὰ τοιαῦτα θέματα ὑφαίνονται ἐπὶ Ναπολέοντος Γ'· ὑπὸ τῶν ὑπὲρ αὐτοῦ τούτου πολιτευομένων.

ἐλαττώματα καὶ τὰ γυλοῖα τοῦ πλῆθους (1). Τέλος πάντων, τοῦ Ἄρειου πάγου τοιοῦτοτρόπως ἀκρωτηριασθέντος, αἱ ἐκλογαὶ καὶ αἱ διαβουλεύσεις ἀφέθησαν εἰς τοὺς τολμηροτέρους πρὸς τὴν κακοποιίαν, ἐξήρκει μόνον νὰ ἦσαν καὶ οἱ εὐφραδέστεροι.

Τὸ δίκαιον, περιφρονηθὲν ἐσωτερικῶς τε καὶ ἐξωτερικῶς, ἀντικατεστάθη ὑπὸ τῆς ἰσχύος, τοῦ δόλου, τῆς κακοπιστίας. Ὁ Ἄνυτος ἐπαπειλῶν τὸν Σωκράτην, τῷ ἔλεγε· «Μάθετε ὅτι ἐνταῦθα μᾶλλον ἢ ἄλλοι δύναται τις νὰ πράξῃ καὶ πολὺ κακὸν καὶ πολὺ καλόν.» Ὁ Ἄνυτος ἐκολάκευε, τὰς Ἀθήνας· τὸ κακὸν ἐπλεονέκτει. (Ἀκολουθεῖ) Π. Α.

Παράγραμμα. Σελ. 263 στίχ. 13 γράφ. ἀναγώγου.

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

(Συνέχεια, ὕρα φυλλάδ. Ζ'. σελ. 177—183).

Σύστημα τοῦ Σπινόζα (2).

Μεταξὺ τῶν ὄντων ὁ πανθεισμὸς διατέλλει ἐκείνα, τὰ ὁποῖα φαίνονται ὑπάρχοντα ἀφ' ἐαυτῶν (αὐθυπόστατα) ἀπὸ ἐκείνα, τὰ ὁποῖα πάντοτε ὑπάρχουσιν εἰς ἄλλα. Αἱ ἰδιότητες, τὰ προσόντα, τὰ ἀποτελέσματα συγκροτοῦσι τὴν δευτέραν κλάσιν τῶν ὄντων. Εἰς τὴν πρώτην ἀνήκουσι τὰ υποκειμένα, αἱ οὐσίαι καὶ ὑποστάσεις, ὅλα τὰ σώματα καὶ αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος. Ἀλλὰ καὶ ταῦτα, ἐὰν ἀκριβῶς ἐξετάσωμεν, θέλομεν ἰδεῖ ὅτι δὲν ὑπάρχουσιν ἀφ' ἐαυτῶν, ὅτι, λαβόντα τὴν ὑπαρξιν παρ' ἄλλου ὄντος, οὔτε ταύτην δύναται νὰ διατηρήσῃ καὶ νὰ προαγάγῃ κατ' ἀρέσκειαν, οὔτε ν' ἀποφύγῃ τὸν θάνατον, τὸν ὁποῖον ἐπέβαλεν εἰς αὐτὰ ἄλλη δύναμις ἀνωτέρα.

Ἡ πείρα καὶ ἡ παρατήρησις δὲν μᾶς παρέχουσιν εἰμὴ τὰς δύο ταύτας κατηγορίας τῶν ὄντων. Ἀλλ' ὁ λόγος, προχωρῶν περαιτέρω καὶ θεωρῶν ὅτι ἡ ὑπαρξὶς τῶν ὄσων πίπτουν ὑπὸ τὰς αἰσθήσεις μας εἶναι δεδανεισμένη, εἶναι πρόσκαιρος, ὅτι δὲν εἶναι οὐσιωδῶς καὶ ἀναφαιρέτως ἐνυπάρχουσα εἰς αὐτὰ, συμπεραίνει ὅτι πρέπει νὰ ὑπάρχῃ καὶ ἄλλα ὄντα, τῶν ὁποίων ἡ οὐσία νὰ ἦναι αὐτὴ ἡ ὑπαρξὶς καὶ τὰ ὁποῖα νὰ ὑπάρχῃσιν ἀληθῶς ἀφ' ἐαυτῶν.

Φθάσαντες δὲ εἰς ταύτην τὴν ἀνωτέραν τάξιν τῶν ὄντων, ἀποδεικνύουσιν εὐκολώτατα οἱ πανθεῖ-

(1) «Κομφιδεῖν δ' αὐ καὶ κακῶς λέγειν τὸν δῆμον οὐκ εἰῶσιν, ἵνα μὴ αὐτοὶ ἀκούσῃ κακῶς· ἰδίᾳ δὲ κελεύουσι, εἴ τις τινα βούλεται, εἰ εἰδότες, ὅτι οὐχὶ τοῦ δήμου ἐστίν, οὐδὲ τοῦ πλῆθους ὁ κομφιδόμενος ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, ἀλλ' ἡ πλοῦσιος, ἡ γενναῖος, ἡ δυνάμενος. Ολίγοι δὲ τινες τῶν πενήτων καὶ τῶν δημοτικῶν κομφιδούνται, καὶ οὐδ' οὗτοι, ἐὰν μὴ διὰ παλυπραγμοσύνην, καὶ διὰ τὸ ζῆτεῖν πλέον ἔχειν τοῦ δήμου.» Ξενοφ. Ἀθην. Πολιτ. Κεφ. Β'. 18.

(2) Καίτοι ἔχοντες ὑπ' ὄψιν τὴν ὑπὸ Ε. Σπισσέτου μεταφρασιν τοῦ Σπινόζα, ἐπροτιμήσαμεν διὰ τὸ σύντομον καὶ εὐληπτον αὐτῆς τὴν ἔκθεσιν τὴν ὁποίαν ἔκαμε τοῦ συστήματος τούτου ὁ Κ. Ίουρροῦς εἰς τὸ σύγγραμμά του Cours de Droit Naturel.

σταί, ὅτι τοιαῦτα ὄντα δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἦναι οὔτε πολλὰ οὔτε δύο, ἀλλ' ἐν καὶ μόνον, καὶ τοῦτο εἶναι τὸ αὐτὸν, ἡ μόνη καὶ ἀληθὴς ὑπόστασις, ὁ Θεός, ἀίδιος, ἀνεξάρτητος, ἀπλοῦς καὶ ἀδιαίρετος.

Δὲν ὑπάρχει λοιπὸν ἀληθῶς εἰμὴ ἐν μόνον ὄν, καὶ πάντα τὰ ἄλλα δι' αὐτοῦ καὶ ἐν αὐτῷ ὑπάρχουσιν, εἶναι ἀναπτύξεις, προσόντα, τρόποι μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ὑποστάσεως.

Καὶ ἐπειδὴ τὸ ὄν τοῦτο εἶναι τὸ μόνον ὑπάρχον, τὸ μόνον ἀναγκαῖον, ἔπεται ὅτι ἀναγκαῖα εἶναι καὶ ἡ ἐνέργεια αὐτοῦ· τουτέστιν, οὐδὲν ἐκ τῶν ὄντων καὶ ἐσομένων εἶναι τυχηρὸν καὶ ἐνδεχόμενον, ἀλλὰ πάντα ἀναγκαῖα, πάντα ἀναπόφευκτα, διότι πάντα εἶναι τρόποι τῶν προσόντων τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἰδοῦ πῶς κατὰ τοῦτο συνάδει ὁ πανθεισμὸς, ὡς πρὸς τὰς ἱστορικὰς συνεπειάς, μετὸν ὕλισμὸν καὶ μετὸν μοιροδοξίαν.

Κατὰ τὸ σύστημα τοῦτο λοιπὸν τί εἶναι ὁ ἄνθρωπος; ἡ ψυχὴ του εἶναι μέρος τῆς ψυχῆς τοῦ Θεοῦ, τὸ σῶμά του εἶναι ἐπίσης μέρος τοῦ σώματος τοῦ Θεοῦ, αἱ ἰδέαι, αἱ βουλαὶ καὶ αἱ πράξεις τοῦ ἀνθρώπου εἶναι τρόποι τῆς ὑπάρξεως τῆς θείας οὐσίας. Ἐν τούτῳ δυνατόν νὰ προῖδωμεν πόσον ὀλέθρια ἦθελον εἶσθαι αἱ ἠθικαὶ συνέπειαι τοιοῦτου συστήματος, ἐὰν ἤθελε τις δι' αὐστηρᾶς λογικῆς νὰ τὰς ἐξαγάγῃ ἀπὸ τὰς προεκτεθείσας ἀρχάς. Ἡ πρακτικὴ ἐφαρμογὴ τοῦ πανθεισμοῦ φέρει ἀναποφεύκτως τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν ἀπάθειαν ἢ εἰς τὴν ἀκολασίαν. Θεωρῶν ἑαυτὸν ὡς ἀπλοῦν φαίνόμενον, καὶ πᾶσαν ἐπιθυμίαν του, πᾶσαν πράξιν ὡς τρόπον, ὑπ' ὄν ἀναπτύσσεται ἡ ὑπαρξὶς τοῦ υπερτάτου καὶ μόνου ὄντος, ἀδύνατον νὰ μὴ φρονῇ ὅτι πᾶν ἔργον του εἶναι ἀδιάφορον, ἀναπόφευκτον, ἀναγκαῖον, καὶ ἐπομένως, ἢ νὰ ἐξοκειλῇ ἀνευρυβιάστως εἰς τὰ πλέον βδελυρὰ καὶ ὀλέθρια ἀτοπήματα, ἢ νὰ μείνῃ ἀπρακτος καὶ ἀδρανῆς, παραδίδων ἑαυτὸν εἰς τὰ κύματα τοῦ μεγάλου τούτου ὠκεανοῦ, τοῦ ὁποίου δὲν εἶναι εἰμὴ ἀόρατος καὶ ἀσήμετος ῥανίς.

Τοιοῦτους καρπούς ἔφερεν ὁ πανθεισμὸς εἰς τὴν Ἰνδίαν καὶ θέλει φέρει ἀπανταχοῦ, ὅπου φθάσῃ νὰ ῥιζωθῇ εἰς τὸ πνεῦμα τῶν ομάδων καὶ νὰ λάβῃ πλήρη ἐφαρμογὴν εἰς τὸν πρακτικὸν βίον.

Ἡ ἱστορία ἐν τοσοῦτῳ εἶναι, κατὰ τοὺς πανθειστας, ἡ κατὰ χρόνον καὶ τόπον ἀνάπτυξις τῆς ἀνθρωπότητος. Καὶ ἐπειδὴ ἡ ἀνθρωπότης εἶναι μέρος τοῦ μόνου ὄντος, καὶ ἀναγκαιῶς ὑπάρχουσα, ἀναγκαιῶς προσοδεύει καὶ ἀναπτύσσεται, ἔπεται ὅτι ἡ ἱστορία δὲν εἶναι ἄλλο εἰμὴ ἡ πραγματοποίησις τοῦ Θεοῦ.

Τὰς ἱστορικὰς συνεπειάς τοῦ πανθεισμοῦ, αἰτινες δύνανται ἐνυπῆρχον εἰς τὸ σύστημα τοῦ Σπινόζα, ἐξήγαγον καὶ ἐξέφρασαν διαρρήδη οἱ νεώτεροι πανθεῖσταί τῆς Γερμανίας.

Ὁ ἀπόλυτος ἰδαιρισμὸς τοῦ Σχελλίγγου εἶναι ὑπὸ νέαν μορφήν αὐτὸς ὁ πανθεισμὸς τοῦ Σπινόζα.

Σύστημα του Σχελλίγγου.

Είναι γνωστόν ότι την υποκειμενικήν φιλοσοφίαν του Καντίου διεδέχθη εν Γερμανία ο ιδανισμός του Φίχτου, και ότι τὸν ιδανισμόν τούτον παρέλαβε παρά του Φίχτου ο Σχελλίγγος και ἔκαμεν ἀπόλυτον.

Ὁ Σχελλίγγος ἀνεχώρησεν ἀπὸ τὴν ιδέαν, ὅτι αἱ δύο ἀντικείμενα μέθοδοι, διὰ τῶν ὁποίων εἶχον προσπαθήσει ἕως τότε νὰ λύσωσι τὸ κυριώτερον πρόβλημα τῆς φιλοσοφίας, τουτέστι τὸν συμβιβασμὸν τοῦ ἐγὼ μὲ τὸ οὐκ ἐγὼ, ἦσαν ἀμφοτέραι ἀτελεῖς.

Διότι, εἰ μὲν στηριχθῶμεν εἰς τὸ οὐκ ἐγὼ διὰ νὰ ἐξηγήσωμεν τὸ ἐγὼ, πίπτομεν εἰς τὸν ὑλισμὸν· εἰ δὲ θελήσωμεν διὰ τοῦ ἐγὼ νὰ γνωρίσωμεν τὸ οὐκ ἐγὼ, χανόμεθα ἀναποφεύκτως εἰς τὸν λαβύρινθον τοῦ ιδανισμοῦ. Ἀνάγκη λοιπὸν νὰ προσδράμωμεν εἰς ἄλλην γενικωτέραν ἀρχήν.

Ἡ ἀρχὴ τοῦ παντός δὲν εἶναι οὔτε τὸ ἐγὼ, οὔτε τὸ οὐκ ἐγὼ, ἀλλὰ τὸ ἀπόλυτον, και πᾶσα ἀληθὴς φιλοσοφία πρέπει νὰ ᾖ ἡ ἐπιστήμη τοῦ ἀπολύτου. Τὸ ἀπόλυτον τοῦτο δὲν εἶναι οὔτε υποκειμενον, οὔτε ἀντικείμενον, οὔτε πνεῦμα, οὔτε ὕλη, οὔτε πεπερασμένον, οὔτε ἄπειρον, οὔτε ιδανικόν, οὔτε πραγματικόν, οὔτε ἐλεύθερον, οὔτε ἀναγκαῖον, ἀλλ' ἡ καθολικὴ ἀρχή, ἡ τελεία ἐνότης, τὸ ἀδιάφορον, εἰς ὃ ἀρμονικῶς συνεννοῦνται ἡ ιδέα και τὸ ὄν και πάντα τὰ ὡς πρὸς ἄλληλα ἀντικείμενα και τὰ διάφορα, εἶναι ἡ ἀπόλυτος ταυτότης, ὁ Θεός.

Τὸ ἀπόλυτον, και τοι μὴ ἔχον συναίσθησιν ἐαυτοῦ, βασανίζεται ὅμως ἀπὸ τὴν ἀκάθεκτον ἐπιθυμίαν τοῦ νὰ ἀποκαλυφθῇ και ν' ἀναπτυχθῇ ἐξωτερικῶς. Ἐνδίδον εἰς τὴν ἐπιθυμίαν ταύτην διακρίνεται, παύει ἡ ἀρχικὴ ἐνότης και ἄρχεται τὸ σχίσμα· αἱ δυνάμεις, αἵτινες εἰς τὸ βάθος τοῦ ἀπολύτου εὐρίσκονται εἰς πλήρη ἀρμονίαν πρὸς ἀλλήλας, λαμβάνουσι διὰ τῆς ἀναπτύξεώς του διπλὴν και ἐναντίαν διεθυσιν· ἐκ τούτου αἱ διαφοραὶ τῶν ὄντων, τὰ ὅποια γεννῶνται ἀπὸ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἀπολύτου. Ἄπειρος εἶναι ὁ ἀριθμὸς τῶν ὄντων, και ὁ ἐξελιγμὸς οὗτος γίνεται ἐπ' ἄπειρον. Ἀλλὰ διὰ τούτου τὸ ἀπόλυτον δὲν ἀποβάλλει τὴν ἰδίαν του φύσιν. Καθ' ἕκαστον βαθμὸν τῆς ἀναπτύξεως νέα ὄντα παράγονται, τελειότερα τῶν προγενεστέρων, και ἐκ τῆς ἀντικειμένης διεθύνσεως, καθ' ἣν τὸ ἀπόλυτον ἀναπτύσσεται, μορφώνονται τὰ δύο βασίλεια τῆς φύσεως, τὸ τῆς νοήσεως και τὸ τῆς ὕλης. Ἐκτασις και νόησις εἶναι και κατὰ τὸν Σπινόζα τὰ δύο προσόντα τῆς θείας οὐσίας. Τὸ σῶμα και ἡ ψυχὴ εἶναι δύο ὄψεις ἐνὸς και τοῦ αὐτοῦ πράγματος, και ἡ σειρά τῶν ἀναπτύξεων τοῦ ἐνὸς ἀναποκρίνεται ἀκριβῶς εἰς τὴν σειράν τῶν ἀναπτύξεων τοῦ ἄλλου· ἡ σειρά τῶν ιδεῶν, ἐξ ὧν σύγκειται ἡ ψυχὴ, ἀντιστοιχεῖ ἀκριβέστατα εἰς τὴν σειράν τῶν κινήσεων, ἐξ ὧν σύγκειται τὸ σῶμα.

Ἀπαράλλακτα και ὁ Σχελλίγγος λέγει, ὅτι τὰ δύο βασίλεια τῆς φύσεως, και τοι διαφέροντα ἀλλήλων, ἔχουσι ὅμως τὴν αὐτὴν πηγὴν, εἶναι ἀμφοτέρω ἀποκαλύψεις τοῦ ἀπολύτου, και ἔχουσι κοινὴν βᾶσιν τῆς υπάρξεώς των τὴν παραγωγικὴν δύναμιν τοῦ ἀπολύτου. Τοῦτο ἐξηγεῖ τὸν παράδοξον ἐκεῖνον παραλληλισμὸν, ὅστις ὑπάρχει μεταξὺ τῆς ὕλικῆς φύσεως και τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας· διὰ τοῦτο οἱ νόμοι τῆς πρώτης συνάδουσι τόσον ἐντελῶς μὲ τὸς νόμους τῆς δευτέρας, ὥστε ἀρκεῖ νὰ συμβουλευθῶμεν τὸν ἀνθρώπινον λόγον, ἵνα γνωρίσωμεν τοὺς καθολικοὺς νόμους, οἵτινες διέπουν τὴν ἐξωτερικὴν φύσιν.

Καθ' ὅσον προοδεύει ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ἀπολύτου κατὰ τοσοῦτον διευκρινεῖται και φωτίζεται ἡ συναίσθησις τὴν ὁποίαν ἔχει ἑαυτοῦ. Σκοτεινὴ κατ' ἀρχὰς και συγκεχυμένη, γίνεται βαθμηδὸν σαφεστέρα, και τὸ ἀπόλυτον φθάνει τέλος εἰς τὴν πλήρη συνείδησιν ἑαυτοῦ διὰ τοῦ ἀνθρωπίνου λόγου. Τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ κοιμᾶται εἰς τὸν λίθον, ὄνειρεύεται εἰς τὸ ζῶον, εἶναι ἐξυπνον εἰς τὸν ἀνθρώπον.

Ἐκ τῆς διπλῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἀπολύτου γεννᾶται ἡ διαίρεσις τῆς φιλοσοφίας εἰς δύο μέρη ἀντικείμενα μὲν και παράλληλα, ἀλλὰ σύμφωνα ἐνταυτῷ και συνεννούμενα εἰς ἀνωτέραν τινα ἐνότητα. Ἀφ' ἐνὸς μὲν, εἶναι ἡ φιλοσοφία τῆς φύσεως, τουτέστιν, ἡ ἐπιστήμη τοῦ πραγματικοῦ, ἀφ' ἑτέρου δὲ, ἡ υπερβατικὴ φιλοσοφία, τουτέστιν, ἡ ἐπιστήμη τοῦ ιδανικοῦ. Ὁ σύνδεσμος δὲ τῶν δύο μερῶν, ἡ πηγὴ, ἐξ ἧς ἀποβρέουσι και τὸ τέρμα, εἰς τὸ ὅποιον τελευτῶσιν, εἶναι ἡ ἀνώτατη Θεωρία τοῦ ἀπολύτου, ἡ μόνη ἀξία νὰ ἐπονομάζηται κυρίως Φιλοσοφία.

Ἡ ἀπόλυτος ταυτότης και οἱ δύο τρόποι τῆς ἀναπτύξεώς της ἀποτελοῦσι πᾶν τὸ ὑπάρχον και τὸ μόνον ὑπάρχον. Τὸ τριπλοῦν και ταῦτόν, ἢ ἡ τριαδικὴ ταυτότης, εἶναι ὁ ἀνώτατος νόμος τῆς ἀναπτύξεως. Ἐκαστος δὲ τούτων τῶν δύο τρόπων τῆς ἀναπτύξεως, τουτέστι, τὸ πραγματικὸν και τὸ ιδανικόν, ὑποδιαιρεῖται εἰς ἄλλα τρία σοιχεῖα. Καὶ τὸ μὲν πραγματικὸν ἀναπτύσσεται διὰ τῆς βαρῆτης, διὰ τοῦ φωτός και διὰ τοῦ ὀργανισμοῦ, εἰς τὰ ὅποια ἀντιστοιχοῦσιν ἡ ὕλη, ἡ κίνησις και ἡ ζωὴ· τὸ δὲ ιδανικόν διὰ τοῦ ἀληθοῦς, διὰ τοῦ ἀγαθοῦ, και διὰ τοῦ καλοῦ, εἰς τὰ ὅποια ἀντιστοιχοῦσιν ἡ ἐπιστήμη, ἡ θρησκεία και ἡ καλλιτεχνία. Ὡς τύπος δὲ και ἀντανάκλασις τοῦ παγκοσμίου συστήματος παρουσιάζεται ὁ μικρόκοσμος, ὁ ἀνθρώπος, ὅστις και αὐτὸς ὑπὸ δύο μορφάς ἀναπτύσσεται, τουτέστι, τὴν πολιτικὴν και τὴν ιστορικὴν.

Ἡ ἱστορία λοιπὸν, εἶναι κατὰ τὸ σύστημα τοῦτο, ἡ ἀποκάλυψις τοῦ Θεοῦ γινόμενὴ κατὰ διηνεκῆ και ἀπερίοριστον πρόδοον, και αἱ διαφοροὶ φάσεις και μεταβολαὶ τῆς ἱστορίας εἶναι οἱ διαφοροὶ τρόποι τῆς ἀναπτύξεως τοῦ υπερτάτου ὄντος. Εἰς τὴν ἱστορίαν συνταυτίζεται ἡ ἐλευθερία μὲ τὴν ἀνάγκην και πραγ-

ματοποιεῖται ὁ Θεός. Ἡ δὲ θρησκεία εἶναι ἡ ἐκφρασις τοῦ ἀπολύτου, ὁ λόγος, εἰς τὸν ὅποιον ὁ Θεός ἐναρκοῦται και ἀποκαλύπτεται, ὀδηγῶν τοὺς λαοὺς εἰς τὸν πολιτισμὸν και εἰς τὴν ἀλήθειαν.

Τὸν τριαδικὸν τύπον τοῦ Πλάτωνος και τῶν Νεοπλατωνικῶν εὐρίσκουμεν λοιπὸν και εἰς τὸ σύστημα τοῦ Σχελλίγγου, καθὼς θέλομεν τὸν εὐρεῖ και εἰς τὸ σύστημα τοῦ Ἐγγέλου. Καὶ ἐκ τῶν δύο τούτων ἔλαβον ἴσως αὐτὸν και ὁ Βονάλδος, και ὁ Κουσίνοσ, και ὁ Λαμψιναῖος.

Τὸ σύστημα τοῦ Σχελλίγγου δυνατὸν ἐν τοσοῦτω νὰ συμπεριληφθῇ, κατὰ τὸν Τεννεμάννον, εἰς τὰς ἐξῆς προτάσεις.

α. Δὲν ὑπάρχει εἰμὴ ἐν μόνον ὄν, τὸ ὅποιον ἀναπτύσσεται διὰ τοῦ ιδανικοῦ και διὰ τοῦ πραγματικοῦ.

β. Τὰ ἄλλα ὄντα δὲν ὑπάρχουσιν εἰμὴ καθὼ ἀναπτύξεις τοῦ ἐνὸς και μόνου τούτου ὄντος, δι' ἃ ἀποκαλύπτεται ὑπὸ διαφορῶν προσδιορισμένους τύπους.

γ. Αἱ διαφοραὶ τῶν ὄντων προέρχονται ἀπὸ τὴν ἀντίθεσιν τοῦ πραγματικοῦ και τοῦ ιδανικοῦ, και ἀπὸ τὴν σχετικὴν ὑπεροχὴν και ὑπερίσχυσιν τοῦ ἐνὸς ἢ τοῦ ἄλλου. Αἱ ἀντιθέσεις αὗται λοιπὸν δὲν εἶναι εἰμὴ ἐκφράσεις τῆς ταυτότητος.

Ἡ ἐπιστήμη ἐπομένως εἶναι ἡ γνῶσις τῆς ἀναπτύξεως τῆς ἐνότητος διὰ τῆς ποικιλίας, εἶναι εἰκὼν τοῦ κόσμου καθ' ὅσον ἐξάγουσα τὰς ιδέας τῶν πραγμάτων ἀπὸ τὴν θεμελιώδη ἐννοίαν τοῦ ἀπολύτου, ἀκολουθεῖ και μιμεῖται τὴν παραγωγικὴν τῆς φύσεως μέθοδον. Ἡ ἱστορικὴ φιλοσοφία, κλάδος τῆς καθολικῆς φιλοσοφίας, εἶναι λοιπὸν ἡ γνῶσις τῶν νόμων, καθ' οὓς ἀναπτύσσεται τὸ μόνον ὄν, τὸ ἀπόλυτον, διὰ τῆς ἀνθρωπότητος.

Τοιοῦτον εἶναι ἐν συνόψει τὸ πρῶτον σύστημα τοῦ Σχελλίγγου. Διότι εἶναι γνωστόν ὅτι ὁ μέγας οὗτος φιλόσοφος ἐτροπολόγησεν ἢ μᾶλλον ἠλλαξεν ὀλοτελῶς τὴν πρώτην φιλοσοφίαν του, διασπᾶσας τὰ δεσμὰ τοῦ πανθεισμοῦ και διακηρύξας νέον σύστημα, διὰ τοῦ ὁποίου προσπαθεῖ νὰ συμβιβάσῃ τὴν φιλοσοφίαν μὲ τὴν θρησκείαν. Ἀλλὰ μὴ ἔχοντες ἀρκετὰς πληροφορίας, δὲν δυνάμεθα νὰ ἐκταθῶμεν περὶ τούτου εἰς τὴν παρούσαν διατριβήν.

Ἄς ἴδωμεν ποῖον ὑπῆρξεν τὸ δεύτερον πανθειστικὸν σύστημα τῆς Γερμανικῆς φιλοσοφίας

Σύστημα τοῦ Ἐγγέλου.

Ὁ Ἐγγελοσ κατ' ἀρχὰς προέθετο μόνον τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ συστήματος τοῦ διδασκάλου του Σχελλίγγου. Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ ἤρχισε τὴν ἐκθεσιν νέου συστήματος, τὸ ὅποιον, διαφέρον ἀπὸ τὸ σύστημα τοῦ Σχελλίγγου κατὰ τινα, συνάδει ὅμως και συνταυτίζεται μὲ αὐτὸ ὡς πρὸς τὸ γενικὸν πνεῦμα τῆς θεωρίας.

Ὁ λόγος, ὁ ἀπόλυτος και καθαρὸς λόγος, ἢ ἡ ιδέα, εἶναι ἡ βᾶσις τοῦ συστήματος τούτου. Ἀλλ' ἡ

ιδέα δὲν εἶναι πλήρης και ἐντελής· ιδέα εἰμὴ ὄταν πραγματοποιεῖται. Ἡ πραγματικότης ἐνυπάρχει δυνάμει εἰς τὴν ιδέα και συνεννοῦνται μὲ αὐτήν· ἡ πραγματικότης και ἡ ιδέα δὲν εἶναι δύο σοιχεῖα ἀντίθετα, τὰ ὅποια συνδυάζονται, ἀλλ' εἶναι ἐν και τὸ αὐτὸ, καθ' ὅσον ἡ πραγματικότης εἶναι ἡ ἰδία ἀνάπτυξις τῆς ιδέας. Ἡ ιδέα λοιπὸν και τὸ ὄν δὲν διαφέρουσι παντελῶς, και ἐπειδὴ ἡ ἐπιστήμη τῆς ιδέας (τὴν ὁποίαν Μεταφυσικὴν ἢ πρώτην φιλοσοφίαν ὀνομάζουσιν ἄλλοι) καλεῖται ὑπὸ τοῦ Ἐγγέλου λογικὴ, ἔπεται ὅτι κατ' αὐτὸν ἡ λογικὴ και ἡ ὀντολογία συνεννοῦνται και συγχωνεύονται εἰς μίαν και τὴν αὐτὴν θεωρίαν.

Ἡ ἀρχικὴ και καθαρὰ και γενικὴ ιδέα, πραγματοποιοῦσα ἐαυτὴν, μερικεύεται. Ἀλλὰ τὸ μερικὸν μέτεχον τοῦ γενικοῦ, συνεννοῦται μετ' αὐτοῦ· διότι, ὡς εἴπομεν, ἡ πραγματικότης δὲν εἶναι εἰμὴ ἀνάπτυξις τῆς ιδέας. Ἡ ιδέα λοιπὸν, ἥτις κατ' ἀρχὰς ἔχασε τὴν γενικότητά της μερικευομένη, ἐπιστρέφει πάλιν εἰς ἐαυτὴν, ἔχει συναίσθησιν ἐαυτῆς και τότε ἀποτελεῖται ἡ πλήρης ἀτομικότης και ἡ τριαδικὴ ἐνότης, ἥτις εἶναι ἡ βᾶσις πάσης υπάρξεως και πάσης ἐπιστήμης. Ὁ τριαδικὸς τύπος εἶναι ὁ χαρακτηριστὴρ τῆς τελειότητος και ἐνταυτῷ ἡ κλεῖς πάσης θεωρίας.

Τρία λοιπὸν εἶναι τὰ μέρη τῆς φιλοσοφίας, και ἕκαστον αὐτῶν ὑποδιαιρεῖται εἰς ἄλλα τρία, και οὕτω καθεξῆς.

α. Ἡ λογικὴ, ἥτις εἶναι ἡ ἐπιστήμη τοῦ ἀπείρου, τοῦ ἀπολύτου, τοῦ ὄντος, και τοῦ ἀνθρώπου θεωρουμένου ὡς νοητικοῦ ὄντος· και αὕτη ὑποδιαιρεῖται εἰς τὴν περὶ τοῦ ὄντος, εἰς τὴν περὶ τῆς οὐσίας και εἰς τὴν περὶ τῆς ἐνορίας ἢ τῆς ιδέας λογικὴν.

β. Ἡ φιλοσοφία τῆς φύσεως, ἥτις ὑποδιαιρεῖται εἰς μηχανικὴν, φυσικὴν και ὀργανικὴν.

γ. Ἡ φιλοσοφία τοῦ πνεύματος, ἥτις και αὕτη διακρίνεται εἰς τρία μέρη, τουτέστι, εἰς ἐπιστήμην τοῦ πνεύματος, θεωρουμένου ἐξ ὑποκειμένου, τουτέστιν, ἀνθρωπολογίαν, φαινομενολογίαν τοῦ πνεύματος και ψυχολογίαν τοῦ πνεύματος, θεωρουμένου ἐξ ἀντικειμένου, τουτέστι κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν του ἀποκάλυψιν διὰ τῆς ἠθικῆς, διὰ τοῦ δικαίου και διὰ τῆς ἀναπτύξεως τούτου ἐν τῇ ἱστορίᾳ· και τοῦ πνεύματος, θεωρουμένου ἀπολύτως, τουτέστι, κατὰ τὴν ἀποκάλυψιν αὐτοῦ διὰ τῆς καλλιτεχνίας, διὰ τῆς θρησκείας και διὰ τῆς φιλοσοφίας.

Ἡ καλλιτεχνία, ἡ θρησκεία και ὁ φιλοσοφικὸς λόγος εἶναι οἱ τρεῖς τρόποι τῆς ἀποκαλύψεως και ἐκδηλώσεως τοῦ ἀπολύτου λόγου. Ἀλλ' ἡ αἰσθητὴ δὴλωσις τῆς τέχνης δὲν ἀρκεῖ πρὸς πλήρη ἀποκάλυψιν τοῦ πνεύματος· ἡ θρησκεία εἶναι και αὕτη ἀτελής, διότι εἶναι ἡ θεωρία τοῦ Θεοῦ ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου· εἰς δὲ τὴν φιλοσοφίαν αὐτὸς ὁ Θεός γινώ-

σκεῖ ἐκυτὸν ἐν τῷ πνεύματι τοῦ φιλοσόφου, ὅστις ὑφ' οὗται ὑπεράνω τοῦ ὑποκειμενικοῦ μέχρι τοῦ ἀπολύτου λόγου καὶ νοεῖ τοῦτον διὰ μέσου αὐτοῦ τοῦ ἰδίου. Ὅθεν ἡ φιλοσοφία εἶναι ἡ ἀνωτάτη πραγματοποίηση τοῦ Θεοῦ ἢ ἀληθῆς αὐτοῦ ἐμφάνις εἰς τὸν κόσμον· καὶ τότε δύναται ὁ ἄνθρωπος ν' ἀπαλλαγθῆ ἀπὸ τὴν θρησκείαν. Ἴδου λοιπὸν καὶ ὁ Ἐγγέλος δι' ἄλλης μεθόδου ἐρχεται εἰς τὸ αὐτὸ συμπέρασμα τοῦ Σχελλίγγου, ὅτι εἰς τὸν ἀνθρώπινον λόγον τὸ ἀπόλυτον φθάνει εἰς τὴν πλήρη συνείδησιν ἐκυτοῦ. Ἀλλ' ὁ πανθεισμός του γίνεται πλέον ἐτι κατάδηλος διὰ τῆς ιδέας τὴν ὁποῖαν μᾶς δίδει περὶ τῆς φύσεως τοῦ Θεοῦ.

Ὁ Θεὸς δὲν δύναται νὰ ἦναι προσωπικός, διότι εἶναι ἄπειρος, καὶ ἡ προσωπικότης ὑποθέτει πέρασ, μερικότητα, ἧτις δὲν συμβιβάζεται μὲ τὸ ἄπειρον. Ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου, καθὸ ἄπειρος καὶ ἀπόλυτος λόγος, ὁ Θεὸς πρέπει νὰ ἔχη συναίσθησιν ἑαυτοῦ, καὶ ἡ συναίσθησις αὕτη ὑποθέτει προσωπικότητα. Καὶ ἐπειδὴ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἦναι ἐνταυτῷ προσωπικός καὶ ἀπρόσωπος, πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν ἐξ ἀνάγκης, ὅτι, εἰ μὲν ὡς ἄπειρος δὲν ἔχει μορφήν προσωπικότητος, διότι αὕτη ὑποθέτει πέρασ, ὡς δὲ ἀπόλυτος λόγος ἔχει συναίσθησιν ἑαυτοῦ καὶ ἐπομένως προσωπικότητα, πρέπει, λέγω, ἐξ ἀνάγκης νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι ἔχει μὲν μορφήν πεπερασμένην, ἀλλ' ἐπ' ἄπειρον ἐπαναλαμβάνομένην, καὶ οὕτω συμβιβάζεται τὸ ἀνεπίδεκτον μερικῆς μορφῆς τοῦ ἄπειρου μὲ τὸ προσωπικὸν τοῦ λόγου. Καθὸ λόγος, ἔχει συναίσθησιν ἑαυτοῦ ὑπὸ μερικὴν μορφήν, ἀλλὰ καθὸ ἄπειρος πρέπει νὰ ἔχη μορφὰς, αἱ ὁποῖαι νὰ περᾶγονται ἐπ' ἄπειρον. Ὁ Θεὸς λοιπὸν ἀποκαλύπτεται δι' ἄπειρου σειρᾶς μορφῶν καὶ προσώπων, τουτέστι, πραγματοποιεῖται διὰ τῆς ὑλικῆς φύσεως καὶ διὰ τῆς ἀνθρωπότητος. Ὁ ἀτομικός ἄνθρωπος, καθὸ πεπερασμένος καὶ περιορισμένος, δὲν δύναται νὰ πραγματοποιήσῃ τὸν Θεόν· μόνη δύναται νὰ τὸν ἀποκαλύψῃ ἡ ἀθάνατος καὶ ἀείποτε ἐπιζῶσα ἀνθρωπότης. Ἡ ἱστορία λοιπὸν εἶναι ἡ ἀποκάλυψις τοῦ Θεοῦ, ἧτοι ἡ ἀποθέσις τῆς ἀνθρωπότητος.

Ἐρχόμεθα τώρα ν' ἀναπτύξωμεν με ὅλην τὴν δυνατὴν ἀκριβείαν τὸ ἱστορικὸν σύστημα τοῦ Ἐγγέλου, καὶ ἐνταῦθα ἐπροσπαθήσαμεν ν' ἀκολουθήσωμεν κατὰ πόδα τὴν ἐπιστημονικὴν ἔκθεσιν τοῦ Ἐγγέλου. Ἀλλὰ μὴ δυνάμενοι νὰ μεταφράσωμεν κατὰ λέξιν, ἠναγκάσθημεν ν' ἀπομακρυνθῶμεν ἀπὸ τὸ κείμενον, ἄλλα παραλείποντες καὶ ἄλλα τροπολογούντες. Ἐλπίζομεν δὲ ὅτι πᾶς τις ἐκ τῶν ἀναγνωστῶν, ὅς τις δὲν εἶναι ἀμύητος τῆς γριφώδους καὶ συμβολικῆς φρασιολογίας τοῦ Ἐγγέλου, θέλει συγχωρήσει καὶ τὴν τόλμην μᾶς καὶ τὰ τυχὸν ἐλλείμματα τῆς μεθερμηνεύσεως.

Τοιοῦτος εἶναι ὁ πανθεισμός τοῦ Ἐγγέλου, τοιοῦ-

τον εἶναι τὸ σύστημα, τὸ ὁποῖον παρεδέχθη εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς φιλοσοφικῆς του διδασκαλίας καὶ ὁ Κ. Κουσίνοσ καὶ τὸ ὁποῖον μετὰ τινων τροπολογιῶν ἐξέθεσεν εἰς τὰ μαθήματά του τοῦ 1828. Ἐδώκαμεν εἰς τὴν προλαβοῦσαν διατριβὴν συνοπτικὴν τινὰ ιδέαν τοῦ συστήματος τούτου. Ἐρχόμεθα ἤδη νὰ τὸ ἀναπτύξωμεν καὶ πλατύτερον, ἐπιφυλαττόμενοι νὰ καθυποβάλωμεν ἐν τέλει ὀλίγας παρατηρήσεις καὶ περὶ αὐτοῦ καὶ περὶ παντὸς πανθεισμοῦ ἐν γένει.

Σύστημα τοῦ Κ. Κουσίνοσ.

Ἀποδεικνύει ὁ Κ. Κουσίνοσ εἰς τὰ πρῶτα μαθήματα, ὅτι ἡ φιλοσοφία, ἔχουσα ἀντικείμενον τὸ ἀληθές, εἶναι ἐν τῶν στοιχείων τοῦ κοινωνικοῦ βίου τῆς ἀνθρωπότητος. Ἰσοστηρίζει δὲ τὴν γνώμην ταύτην καὶ μὲ τὴν ψυχολογικὴν ἀνάλυσιν καὶ μὲ τὴν ἱστορικὴν τῆς ἐν παντὶ τόπῳ καὶ χρόνῳ ἀναπτύξεως. Προχωρῶν δὲ εἰς τὴν ἔκθεσιν τῆς θεωρίας του, προσθέτει ἀκολουθῶν, ὅτι τὸ στοιχεῖον τοῦτο εἶναι τὸ κυριώτερον καὶ οὐσιωδέστερον, καὶ ὅτι ἐπομένως ἡ ἱστορία τῆς φιλοσοφίας εἶναι τὸ κυριώτερον καὶ οὐσιωδέστερον μέρος τῆς καθολικῆς ἱστορίας, ἢ, ὡς αὐτὸς λέγει, ἡ ἱστορία τῆς ἱστορίας καὶ ἡ μόνη ἱστορία.

Ἐάν λοιπὸν ἡ ἱστορία ἦναι ἡ ἀνάπτυξις τῆς ἀνθρωπότητος, καὶ ἐάν τὸ κυριώτερον στοιχεῖον τῆς ἀνθρωπότητος ἦναι ἡ φιλοσοφία, ἧτοι ἡ ἐνέργεια τοῦ λόγου, ἔπεται ὅτι ἡ ἱστορία εἶναι ἡ ἀνάπτυξις τοῦ λόγου, ὅτι τὰ στοιχεῖα, ἐξ ὧν σύγκριται ὁ λόγος, εἶναι τὰ στοιχεῖα τῆς ἱστορίας, καὶ ὅτι οἱ νόμοι κατ' οὐδ' ἀναπτύσσονται τὰ στοιχεῖα ταῦτα, εἶναι οἱ νόμοι τῆς ἀνθρωπίνης ἀναπτύξεως, τουτέστι, οἱ νόμοι τῆς ἱστορίας. Τοιοῦτοτρόπως ἡ ἀνθρωπότης συνταυτίζεται μὲ τὸν λόγον, ἡ ἀνθρωπίνη ἱστορία μὲ τὴν ἱστορίαν τῆς φιλοσοφίας καὶ ἡ ἱστορία τῆς φιλοσοφίας μὲ αὐτὴν τὴν φιλοσοφίαν.

Ἐνταῦθα διακόπτοντες τὴν σειρὰν τῶν συλλογισμῶν τοῦ Κ. Κουσίνοσ, ἠδυνάμεθα εὐκόλως ν' ἀποδείξωμεν, ὅτι οὔτε ἡ ἀνθρωπότης δύναται νὰ συνταυτισθῆ μὲ τὸν λόγον, ὁ ὁποῖος δὲν εἶναι, ὡς αὐτὸς ὁμολογεῖ, τὸ μόνον στοιχεῖον τῆς ἀνθρωπότητος, οὔτε ἡ ἀνθρωπίνη ἱστορία ἐπομένως δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς ἐν καὶ τὸ αὐτὸ μὲ τὴν ἱστορίαν τῆς φιλοσοφίας, οὔτε δύναται τελευταῖον κατ' οὐδένα τρόπον νὰ συνταυτισθῆ ἡ ἱστορία τῆς φιλοσοφίας μὲ αὐτὴν τὴν φιλοσοφίαν. Ἀλλ' ἄς προχωρήσωμεν εἰς τὴν ἔκθεσιν τοῦ συστήματος.

Ποῖα εἶναι τὰ στοιχεῖα τοῦ λόγου;

Πρέπει ἀ. νὰ κάμωμεν ἐντελῆ αὐτῶν ἀπαρίθμησιν, μῆτε παραλείποντες μῆτε προσθέτοντες· β'. νὰ τὰ ἀναγάγωμεν εἰς τὰ ἀπλούστερα, τὰ ἀρχικά, τὰ ἀδιαίρετα· γ'. νὰ προσδιορίσωμεν τὴν πρὸς ἄλληλα σχέσιν.

Ὡς πρὸς τὸ πρῶτον, ἔχομεν δύο ἀριθμήσεις, δύο κατὰλόγους, τὸν κατάλογον τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τὸν κατάλογον τοῦ Καντίου. Ἰπ' αὐτῶν ἔγινε πλή-

φης καὶ ἐντελής ἡ ἀπαρίθμησις τῶν στοιχείων τούτων, ὅθεν ἀδύνατον εἶναι νὰ προσεθῆ ἢ ν' ἀφαιρεθῆ οὐδὲν ἐξ αὐτῶν. Ἀλλ' ἡ ἀναγωγή (réduction), τὴν ὁποῖαν ἔκαμαν, εἶναι ἐπιδεικτικὴ τελειοποιήσεως· δὲν ἔφθασαν κατὰ τοῦτο οἱ μεγάλοι οὔτοι νόες εἰς τὸ μὴ περαιτέρω.

Ὅλα τὰ στοιχεῖα τοῦ λόγου ἀνάγονται εἰς δύο. Ὁ ἀνθρώπινος λόγος, ὅπου καὶ ὅπως ἀναπτύχθη, καὶ εἴτε ἐπιστήσῃ τὴν προσοχὴν του ἐπὶ τῆς ἐσωτερικῆς καὶ ὑλικῆς κτίσεως, ἐν μέσῳ τῆς ὁποίας ζῶμεν, εἴτε θεωρήσῃ τὸν ἐσωτερικὸν καὶ νοερὸν κόσμον τῆς διανοίας, παντοῦ καὶ πάντοτε, εἰς ὅλα τὰ ἀντικείμενα τῆς ἀντιλήψεώς του, τίποτε δὲν δύναται νὰ συλλάβῃ εἰμὴ ὑπὸ τὸ κράτος δύο ἐνοειῶν. Καὶ τῶντι, ὡς πρὸς τὸν ἀριθμὸν, λ. χ. καὶ τὸ ποσὸν, δὲν δύναται νὰ συλλάβῃ τὰς ιδέας ταύτας εἰμὴ ὡς ἐν ἢ πολλὰ, ἐνότητα ἢ ποικιλίαν· ὡς πρὸς τὸν τόπον, δὲν δύναται νὰ τὸν ἐνοήσῃ εἰμὴ ὡς ἄπειρον ἢ πεπερασμένον, ὡς πρὸς τὸν χρόνον, ὡς αἰδιον ἢ πεπερασμένον, ὡς πρὸς τὴν ὑπαρξίν, ὡς ἀπόλυτον ἢ σχετικὴν καὶ οὕτω καθεξῆς· ὡστε ὁ ὑλικὸς κόσμος, ὁ νοερὸς, ὁ ἠθικός, πάντα ὑπόκεινται εἰς τὰς δύο ταύτας ἐνοίας, ὁ λόγος δὲν δύναται ν' ἀναπτύχθῃ εἰμὴ ὑπὸ τὸς δύο τούτους ὅρους. Ἡ γενικὴ διαίρεσις λοιπὸν τῶν ιδεῶν μᾶς παρέχει δύο κατηγορίας, τουτέστιν, ἀφ' ἐνὸς μὲν, τὴν ἐνότητα, τὴν οὐσίαν, τὸ ἀπόλυτον αἶτιον, τὸ τέλειον, τὸ ἄπειρον· ἀφ' ἑτέρου δὲ, τὴν πολλότητα, τὸ φαινόμενον, τὸ σχετικὸν αἶτιον, τὸ ἀτελές, τὸ πεπερασμένον.

Ἀλλ' ἡ ἀνάλυσις προχωρεῖ ἐτι περαιτέρω, καὶ συνταυτίζει μετ' ἀλλήλων ὅλους τοὺς ὅρους τῆς πρώτης κατηγορίας καὶ τοὺς ἀνάγει εἰς ἓνα μόνον, τὸ ἄπειρον· συνταυτίζει ὡσαύτως ὅλους τοὺς ὅρους τῆς δευτέρας καὶ τοὺς ἀνάγει εἰς ἓνα, τὸ πεπερασμένον, καὶ οὕτως, ἀντὶ δύο κατηγοριῶν, ἔχομεν δύο ὅρους, δύο στοιχεῖα, τὸ ἄπειρον καὶ τὸ πεπερασμένον, τῶν ὁποίων τώρα μένει νὰ ἐξετάσωμεν τὴν πρὸς ἄλληλα σχέσιν.

Οἱ δύο ὅροι συγχρόνως ἀναφαίνονται εἰς τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα, καὶ δὲν δύναται νὰ χωρισθῶσι, διότι ὁ εἷς ὑποθέτει τὸν ἕτερον, καὶ δὲν δύναται νὰ ἐνοηθῆ χωρὶς αὐτοῦ. Ἀλλ' ὡς πρὸς τὰ ἀντικείμενα, ὡς πρὸς τὴν ἐξωτερικὴν τάξιν τῶν ὄντων, ὁ δευτέρος προϋποθέτει τὸν πρῶτον, διότι πρὸ τῆς ποικιλίας ὑπῆρχεν ἡ ἐνότης, πρὸ τοῦ φαινομένου ἡ οὐσία, πρὸ τοῦ πεπερασμένου τόπου καὶ χρόνου ὁ ἄπειρος κ.τ.λ. Ἀλλ' ἡ συνύπαρξις των εἶναι κατ' ἀνάγκην, διότι πραγματικῶς δὲν δύναται νὰ ὑπάρξωσιν, ἐάν χωρισθῶσιν ἀπ' ἀλλήλων, καὶ κατ' ἀνάγκην εἶναι ὁ δεσμός, διὰ τοῦ ὁποίου ὁ εἷς παράγει τὸν ἄλλον, ἡ ἐνότης τὴν ποικιλίαν, ἡ οὐσία τὸ φαινόμενον, τὸ ἀπόλυτον αἶτιον τὸ σχετικὸν καὶ οὕτω καθεξῆς. Ὡστε ἡ πρὸς ἀλλήλους σχέσις τῶν δύο ὄρων εἶναι ἔχι· μόνον ἢ κατ' ἀνάγκην συνύπαρξις, ἀλλὰ καὶ ἡ

(Τόμ. Α. Φυλλ. Ι. ΙΑ.)

κατ' ἀνάγκην γινώσις καὶ παραγωγή τοῦ ἐνὸς παρὰ τοῦ ἄλλου.

Συνενοῦντες λοιπὸν τοὺς δύο ὅρους διὰ τῆς πρὸς ἀλλήλους σχέσεως ἔχομεν τὴν τριαδικὴν ἐνότητα, ἧτις εἶναι αὕτη ἡ οὐσία τοῦ λόγου ἢ τῆς ἀνθρωπότητος.

Ἀλλ' ὁ λόγος δὲν εἶναι ἀτομικός, δὲν εἶναι προσωπικός· εἶναι καθολικός, εἶναι ἀπρόσωπος, διότι οὐδεὶς δύναται νὰ ὑπεκφύγῃ τὸ κράτος του, ἐπομένως δὲν εἶναι ἀνθρώπινος, δὲν μᾶς ἀνήκει, εἶναι θεῖος, εἶναι ἀκτίς καὶ κλάσμα τοῦ καθαροῦ καὶ ἀφθίτου λόγου, ὅστις εἶναι ὁ Θεός. Καὶ ἐπειδὴ ἡ φύσις τοῦ λόγου εἶναι ἡ τριαδικὴ ἐνότης, ἔπεται ὅτι ἡ τριάς εἶναι ἡ οὐσία καὶ τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁμοούσιος καὶ τρισυπόστατος φύσις, τὴν ὁποῖαν ὑπὸ διάφορα ὀνόματα προσκυνεῖ καὶ λατρεῖ ὅλον τῶν ἀνθρώπων τὸ γένος.

Ἐνταῦθα ὁ Κ. Κουσίνοσ προσπαθεῖ ν' ἀποκρούσῃ τὴν κατηγορίαν τοῦ πανθεισμοῦ, τὴν ὁποῖαν ἠδύνατό τις νὰ τῷ προσάψῃ ἐκ τῶν προεκτεθέντων. Ἀλλὰ διὰ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν ἐξηγεῖ τὴν δημιουργίαν, ἐπιβεβαιώνει τὴν κατηγορίαν ταύτην. Ὁ Θεὸς ἐπλασε τὸν κόσμον, λέγει οὕτως, μὲ τὴν ὁποῖαν ἔχει δημιουργικὴν δύναμιν, ἐξήγαγε τὸν κόσμον ὄχι ἐκ τοῦ μηδενός, τὸ ὁποῖον δὲν ὑπάρχει, ἀλλ' ἐξ' ἑαυτοῦ τοῦ ἰδίου, ὅστις εἶναι ἡ ἀπόλυτος ὑπαρξις. Καὶ ἐπειδὴ ἡ ἀπόλυτος δημιουργικὴ του δύναμις εἶναι ὁ πρῶτος αὐτοῦ χαρακτήρ, ἔπεται ὅτι ἡ δημιουργία δὲν εἶναι ἀπλῶς ἐνδεχομένη, ἀλλὰ κατ' ἀνάγκην, ὅτι, ἐπειδὴ ὁ Θεὸς δημιουργεῖ ἀκαταπαύστως καὶ ἐπ' ἄπειρον, εἶναι ἀνεξάντλητος ἡ δημιουργία καὶ συντηρεῖται ἀδιακόπως. Πρὸς τούτοις, ἐπειδὴ ὁ Θεὸς δημιουργεῖ ὄχι ἐκ τοῦ μηδενός ἀλλ' ἐξ' ἑαυτοῦ, ἔπεται ὅτι δημιουργεῖ μὲ ὅλους τοὺς χαρακτῆρας τοὺς ὁποῖους ἀνεγνωρίσαμεν εἰς αὐτὸν, καὶ τοὺς ὁποῖους εὐρίσκομεν εἰς τὰ δημιουργήματα, καὶ ἐπομένως, ἡ τριαδικὴ ἐνότης πρέπει νὰ ὑπάρχῃ καὶ ἐνυπάρχῃ τῶντι εἰς τὸν ὑλικὸν κόσμον, εἰς τὸν ἀτομικὸν ἀνθρώπον καὶ εἰς τὴν ἀνθρωπότητα. Καὶ τῶντι ὁ κόσμος εἶναι ἀρμονία, τουτέστιν, ἐνότης ἐν ποικιλίᾳ, καὶ ἡ ἐν τῇ ποικιλίᾳ ἐνότης εἶναι ὁ χαρακτήρ ὅλων τῶν νόμων τῆς φύσεως. Ἡ ἐπ' ἄπειρον διαιρετότης συνδυαζομένη μὲ τὸν καθολικὸν νόμον τῆς ἔλξεως δὲν εἶναι τὰ πολλὰ καὶ τὸ ἐν, ἡ ποικιλία καὶ ἡ ἐνότης; παρομοίως ὁ ἀνθρώπος, ὁ ἀνθρώπινος λόγος, εἰς τὸν ὁποῖον ἀντανακλάται τὸ πᾶν, δὲν ἔχει τρία στοιχεῖα, τὸ ἐν, τὸ ἄπειρον, τὴν οὐσίαν ἀφ' ἐνός, καὶ ἀφ' ἑτέρου τὰ πολλὰ, τὸ πεπερασμένον, τὴν μορφήν, τὸ φαινόμενον καὶ τὴν πρὸς ἄλληλα σχέσιν; λοιπὸν καὶ ἡ ἀνθρωπότης δὲν δύναται νὰ διαφέρῃ τοῦ ἀτομικοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἡ ἀνθρωπότης φέρει ἐπὶ τοῦ προσώπου αὐτῆς τὸν τύπον τῆς τριαδικῆς ἐνότητος.

Ἡ ἀνθρωπότης ἀναπτύσσεται ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Ἀλλ' ἡ ἀνάπτυξις, ἡ ἱστορία ὑποθέτει διαφορὰς, ἀλλοιώσεις, ἐποχὰς. Αἱ διαφοραὶ αὗται πηγάζουσιν ἀπὸ

τὸν διάφορον τρόπον, καθ' ὃν ἐκδηλοῦνται καὶ ἀναπτύσσονται τὰ στοιχεῖα τῆς ἀνθρωπότητος. Καὶ ἐπειδὴ τρία εἶναι τὰ στοιχεῖα τῆς ἀνθρωπότητος, τρεῖς εἶναι καὶ αἱ μεγάλαι ἐποχαὶ τῆς ἱστορίας. Ἴνα δὲ προσδιορίσωμεν ἀκριβῶς τὴν ἀλληλουχίαν καὶ τὴν τάξιν τῶν τριῶν τούτων ἐποχῶν, πρέπει νὰ ἐξετάσωμεν κατὰ ποῖαν τάξιν ἀναπτύσσονται τὰ τρία στοιχεῖα τῆς ἀνθρωπότητος.

Τὸ πρῶτον, κατὰ τὴν ἱστορικὴν ἀνάπτυξιν, δὲν δύναται νὰ ἦναι τὸ στοιχεῖον τῆς σχέσεως, διότι τοῦτο προϋποθέτει τὰ δύο ἄλλα· δὲν δύναται ἐπίσης νὰ ἦναι τὸ πεπερασμένον, διότι ἡ ἀνάπτυξις τοῦτου (τὸ ὅποιον δὲν εἶναι εἰμὴ τὸ ἐγὼ, ἡ ἀτομικὴ θέλησις καὶ ἐνέργεια) ὑποθέτει μακρὰν γυμνασίαν, ἵνα φθάσῃ εἰς συναίσθησιν ἑαυτοῦ, ἵνα ἀπελευθερωθῇ καὶ γνωρίσῃ τὴν δυνάμιν του. Ἐξ ἀνάγκης λοιπὸν τὸ πρῶτον πρέπει τὰ ἦναι τὸ στοιχεῖον τοῦ ἀπείρου, τὸ ὅποιον, καίτοι σκοτεινὸν κατ' ἀρχὰς καὶ συγκεχυμένον, κυριεῖται ὅμως τὸ πνεῦμα καὶ ἀποβροῦσθαι πάντα τὰ ἄλλα. Οὕτω συμβαίνει καὶ εἰς τὸ ἄτομον καὶ εἰς τὴν ἀνθρωπότητα. Ἡ πρώτη ἐποχὴ ἄρα τῆς ἱστορίας πρέπει νὰ ἦναι ἡ ἐποχὴ τοῦ ἀπείρου, τῆς ἐνότητος, τοῦ ἀπολύτου, τῆς αἰωνιότητος. Εἶναι αὕτη ἐποχὴ ἀκίνησις διὰ τὴν ἀνθρωπότητα. Ἡ πρόσκαιρος αὕτη ζωὴ, τὴν ὁποίαν ἀκόμη δὲν ἀπῆλυσεν, φαίνεται εἰς αὐτὴν μικρὰ καὶ ἀθλία ἀντανάκλασις τῆς αἰωνιότητος, καὶ ἐντεῦθεν ἡ μικρότης καὶ ἡ ἀθλιότης ὄλων τῶν νοητικῶν προϊόντων τῆς πρώτης ταύτης ἐποχῆς. Ἄλλ' ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἡ ἀνθρωπότης συναίσθάνεται τὴν ἐλευθερίαν τῆς καὶ τὴν δυνάμιν τῆς, αὐξάνει, ἐνισχύεται, καὶ ἀναγνωρίζουσα τὸ μεγαλεῖον τῆς ἰδίας καὶ τῆς ἐξωτερικῆς φύσεως, λησμονεῖ ὅλα τὰ ἄλλα καὶ οὕτω γεννᾶται ἡ ἐποχὴ τῆς προσωπικότητος τοῦ πεπερασμένου, τῆς ποικιλίας. Ἀφ' οὗ τελεσθῶσιν αἱ δύο αὗται ἐποχαί, ἔρχεται ἄλλη τρίτη, ἣτις δὲν εἶναι οὔτε δύναται νὰ ἦναι πλέον τὸ κράτος οὔτε τοῦ ἀπείρου οὔτε τοῦ πεπερασμένου, διότι ἡ ἀνθρωπότης δὲν ὀπισθοδρομεῖ, ἀλλ' ἐξαντλήσασα τὰ δύο ἄκρα, γνωρίσασα καὶ τὴν δυνάμιν τῆς καὶ τὴν ἀδυναμίαν τῆς, φθάνει εἰς τὴν ἑνοίαν τῆς ἀναγκαίας σχέσεως τοῦ πεπερασμένου πρὸς τὸ ἀπείρον, καὶ ἐντεῦθεν ἡ τρίτη ἐποχὴ, ἣτις διαφέρουσα καὶ τῆς πρώτης καὶ τῆς δευτέρας, τείνει πρὸς τὸν συμβιβασμὸν ἀμφοτέρων, καὶ ἀπανταχοῦ ἐντυπώνουσα, εἰς τὴν βιομηχανίαν, εἰς τὸ πολίτευμα, εἰς τὴν θρησκείαν, εἰς τὴν φιλοσοφίαν, τὸν χαρακτήρα τῆς σχέσεως τοῦ ἀπείρου πρὸς τὸ πεπερασμένον, δίδει ἐν τῇ ἱστορίᾳ τὴν κατάλληλον ἔκφρασιν καὶ τὴν ἐποχὴν τῆς ἀνωτάτης ταύτης κατηγορίας.

Καὶ ἡ τάξις αὕτη τῶν ἐποχῶν τῆς καθολικῆς ἱστορίας δὲν εἶναι ἀπλῆς συνυπάρξεως σχέσις, ἀλλ' ἀναγκαίως παραγωγῆς καὶ γενέσεως. Ἐκ τούτου πηγάζουσιν οἱ νόμοι τῆς ἱστορίας, οἵτινες εἶναι οἱ νόμοι αὐτῆς τῆς ἀνθρωπότητος καὶ ἡ πραγματοποιή-

σις τῆς θείας προνοίας. Ἐκ τούτου ἀποδεικνύεται ἡ ἐνότης, ἣτις συνδέει τὸν ἄνθρωπον, τὸν κόσμον καὶ τὸν Θεὸν, καὶ ἀναφαίνεται ἡ ἁρμονία, τὸ κάλλος καὶ ἡ ἠθικότης τῆς ἱστορίας.

Πάντα τὰ ἱστορικὰ γινόμενα ἔχουσι λοιπὸν τὸν λόγον των, ἔχουσιν ἰδέαν τινὰ, τὴν ὁποίαν δηλοῦσι καὶ πραγματοποιοῦσι, καὶ ἡ ἰδέα ἐκάστης ἐποχῆς εἶναι τὸ πνεῦμα αὐτῆς, τὸ ὅποιον ἀποκαλύπτεται διὰ τοῦ τόπου, διὰ τῶν λαῶν καὶ διὰ τῶν μεγάλων ἀνδρῶν, οἵτινες διοικοῦσι καὶ διευθύνουσι τοὺς λαοὺς.

Πᾶς τόπος, πᾶσα χώρα ἀντιπροσωπεύει μίαν τῶν τριῶν ἰδεῶν, ἣτις εἶναι ὁ λόγος τῆς ὑπάρξεώς του, καὶ μορφώνει κατ' αὐτὴν τὸν ἐνοικοῦντα λαόν. Ὁ τόπος τοῦ ἀπείρου διαφέρει ἀπὸ τὸν τόπον τοῦ πεπερασμένου, ἀπὸ τὸν τόπον τῆς πρὸς ἄλληλα σχέσεως. Ἰπότες ἦπειρον λίαν ἐκτεταμένην, τὴν ὁποίαν περιβρέχει ἀπέραντος ὠκεανός, ὀλίγοι ποταμοὶ, ὀλίγα λιμναὶ διαίρουσι καὶ ποικιλλοῦσι τὴν ἐπιφάνειάν τῆς, ὑψηλὰ καὶ ἀνυπέρβλητα ὄρη χωρίζουσιν αἰωνίως τοὺς λαοὺς, οἱ ὅποιοι κατοικοῦσι μονοτόνους καὶ ὁμοιομόρφους πεδιάδας, ὃ ἥλιος κατατοξεύει ἀενάως ἐπ' αὐτῆς τὰς καυστικὰς ἀκτῖνάς του· δύναται εἰς τὴν γῆν ταύτην νὰ ἀναπτυχθῇ τὸ στοιχεῖον τοῦ πεπερασμένου, τουτέστι, τῆς κινήσεως, τῆς ἀτομικότητος, τῆς ἐνεργητικότητος, τῆς ἐλευθερίας, ὅχι βέβαια. Αὐτὸς ὁ τόπος φέρει τοὺς χαρακτήρας τοῦ ἀπείρου, τῆς ἀκίνησις, τῆς ἀδρανείας καὶ τοῦ δεσποτισμοῦ. Παρομοίως ἐὰν ὑποθέσωμεν γῆν παραθαλασσίαν, ἔχουσαν θάλασσαν μεσόγειον, λιμένας, ποταμοὺς, λόφους, κοιλάδας καὶ φέρουσαν παντοῦ τὸν τύπον τῆς ποικιλίας, τῆς ἐνεργητικότητος καὶ τῆς κινήσεως, εἶναι φανερόν ὅτι ὁ τόπος οὗτος προῶριζαι νὰ ἦναι τὸ θεατρὸν τῆς ἀναπτύξεως τοῦ πεπερασμένου. Τελευταῖον, ἐὰν εὐρωμέν τρίτην χώραν συνενόουν τοὺς χαρακτήρας τῆς πρώτης καὶ τῆς δευτέρας, θέλωμεν ἐννοῆσαι ὅτι εἰς τὸν τόπον τοῦτον θέλει ἀναπτυχθῇ τὸ τρίτον στοιχεῖον, ἡ τρίτη ἀρχὴ τῆς ἱστορίας, τουτέστι ἡ σχέσις καὶ ὁ συμβιβασμὸς τῶν δύο ὄρων· καὶ τὰς τρεῖς ταύτας χώρας ἔχομεν ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ἐν τῇ Ἑλλάδι καὶ ἐν τῇ Εὐρώπῃ.

Μετὰ τοὺς τόπους ἔρχονται οἱ ἐνοικοῦντες λαοί, καὶ ὡς πρὸς τούτους πρέπει νὰ ἐξετάσωμεν, ἀποῖαν ἰδέαν ἀντιπροσωπεύουσι, τουτέστι ποῖα εἶναι ἡ ἀποστολή των καὶ ποῖος ὁ σκοπὸς τῆς ὑπάρξεώς των, β'. τίνι τρόπῳ γίνεν ἡ προοδευτικὴ πραγματοποίησις τῆς ἰδέας ταύτης, δηλαδή γ'. πῶς ἀνεπτύχθησαν τὰ στοιχεῖα, ἐξ ὧν σύγκειται ὁ βίος των, τουτέστιν ἡ βιομηχανία, οἱ νόμοι, αἱ τέχναι, ἡ θρησκεία, καὶ ποῖα αἱ πρὸς ἄλληλα σχέσεις τῶν στοιχείων τούτων, δ'. τελευταῖον, πρέπει νὰ ἐρευνησωμεν ποῖα εἶναι ἡ φιλοσοφία ἐκάστου λαοῦ, ἣτις κυριεῖται ὅλα τὰ ἄλλα στοιχεῖα, καὶ εἶναι τὸ γενικώτερον, τὸ λογικώτερον καὶ ἐπομένως τὸ σαφέστερον

γνωρίσμα ἐκάστου λαοῦ καὶ τὸ τελευταῖον προϊόν τῆς ἐνεργείας του.

Ἀφ' οὗ προσδιορίσωμεν τὴν ἰδέαν ἐκάστου λαοῦ καὶ τὸν τρόπον καθ' ὃν πραγματοποιεῖ τὴν ἰδέαν ταύτην, μένει νὰ ἐξετάσωμεν ποῖα αἱ σχέσεις τοῦ λαοῦ τούτου πρὸς τοὺς ἄλλους, οἵτινες ζῶσιν εἰς τὴν αὐτὴν ἐποχὴν. Εἶναι φανερόν ὅτι ὁ λαὸς ὁ ἀντιπροσωπεύων τὴν ἐπικρατεστέραν ἰδέαν, τὴν ἰδέαν, ἣτις ὑπὲρ τὰς ἄλλας συνάδει μὲ τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς του, θέλει εἶναι ὁ ἰσχυρότερος καὶ θέλει κυριεῖται τοὺς ἄλλους. Ἐντεῦθεν ἡ ἀνάγκη, ἡ ὠφέλεια καὶ ἡ δικαιοσύνη τοῦ πολέμου, καὶ ἡ δόξα τῶν περιδοθέντων ἐκείνων μάχων, εἰς τὰς ὁποίας ἀπεφασίσθη ἡ τύχη ὅχι ἐνὸς λαοῦ ἀλλ' αὐτῆς τῆς ἀνθρωπότητος.

Ἐρχονται τελευταῖοι μετὰ τοὺς λαοὺς οἱ μεγάλοι ἄνδρες, οἵτινες τοὺς ἀντιπροσωπεύουσι, καὶ εἰς τοὺς ὁποίους ἐσαρκοῦται καὶ ἐνανθρωπίζεται ἡ οὐσιώδης ἰδέα ἐκάστου λαοῦ. Ἡ ὑπαρξίς των δὲν εἶναι αὐθαίρετος, ἀλλὰ κατ' ἀνάγκην, διότι χωρὶς αὐτῶν δὲν ὑπάρχει ἡ ἐνότης τῶν λαῶν, τὰ ἄτομα δὲν συνεννοῦνται, δὲν ἐνεργοῦσι, τὸ πνεῦμα ἐκάστου λαοῦ δὲν πραγματοποιεῖται, καὶ δὲν ἐκτελεῖται ἡ ἀποστολή του. Καὶ ἐπειδὴ οἱ μεγάλοι ἄνδρες ἀντιπροσωπεύουσι τοὺς λαοὺς ἢ τὴν ἀνθρωπότητα, ἣτις ἀνακεφαλαίονει καὶ ἀντιπροσωπεύει τὴν ὕλικὴν φύσιν, ἣτις εἶναι ἡ δῆλωσις καὶ ἀποκάλυψις τοῦ δημιουργοῦ τῆς, ἔπεται ὅτι οἱ μεγάλοι ἄνδρες εἶναι τὸ τελευταῖον προϊόν καὶ ἡ ἀνωτάτη ἐνότης, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνάγεται ἡ ἄκρα ποικιλία τῶν ὄντων, καὶ εἰς τὴν ὁποίαν ἐντυπῶνται ἡ εἰκὼν τοῦ Θεοῦ.

Ἐκ τούτων πηγάζει· α' ὅτι οἱ μεγάλοι ἄνδρες ἔρχονται πάντοτε ἐν καιρῷ· ἄλλως δὲν ἤθελον ἔχει οὐδεμίαν ἀποστολήν, οὐδεμίαν ἀντιπροσωπεῖαν· καθὸ ὄργανα ἀνωτέρας δυνάμεως ἔρχονται ὅτε εἶναι ἀναγκαῖα ἡ σύμπραξις καὶ ἐνέργειά των· β'. ὅτι πάντοτε ἐπιτυχάνουσιν, ἄλλως δὲν ἤθελον ἐκπληροῦν τὴν ἀποστολήν των· γ'. ὅτι δικαίως ἀπολαμβάνουσι τὴν ἐξουσίαν καὶ τὴν δόξαν, ἣτις τοὺς περισφέρει καὶ ζῶντας καὶ μετὰ θάνατον, δ'. ὅτι οἱ μεγάλοι ἄνδρες συχνότερα ἀναφαίνονται κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ πεπερασμένου καὶ τῆς σχέσεως τούτου πρὸς τὸ ἀπείρον ἢ κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ ἀπείρου· ε'. ὅτι οἱ μεγάλοι ἄνδρες συχνότερα ἀναφαίνονται κατὰ τὰ ἀτομικώτερα στοιχεῖα τοῦ κοινωνικοῦ βίου, τουτέστι κατὰ τὴν πολεμικὴν τέχνην καὶ τὴν φιλοσοφίαν, παρά κατὰ τὰ ἄλλα.

Τοιοῦτον εἶναι τὸ σύστημα τοῦ Κ. Κουσίνου, τὸ ὅποιον ἐρανισθεὶς παρὰ τοῦ Ἐγγέλου καὶ τροπολογήσας, ἔκαμεν ἀπλούστερον καὶ εὐληπτότερον, καὶ ἐξέθεσε μὲ ἀμείμητον σαφήνειαν καὶ εὐγλωττίαν ἐν τῇ πρώτῃ σειρᾷ τῶν φιλοσοφικῶν μαθημάτων του. Δὲν ἤξεύρομεν ἐὰν ἐπιμένῃ εἰς αὐτὸ, καὶ ἐὰν παραδέχεται ὅλας του τὰς συνεπειάς. Δυνάμεθα μάλιστα νὰ εἰκασωμεν ἀπὸ τὴν συνέχειαν τῆς φιλοσοφικῆς του παρα-

δόσεως καὶ ἀπὸ ἄλλα μεταγενέστερα συγγράμματά του, ὅτι παραιτήσας καὶ τὴν ἀρχὴν του καὶ τὰς συνεπειάς του, ἀποκορῶν ἐντόμως τὴν κατηγορίαν τοῦ πανθεισμοῦ ὡς ψευδῆ καὶ αἰσχρὰν συκοφαντίαν. Π. Β. Α.

Ποίησις.

Καταχωροῦμεν ἀσμένως τοὺς ἐξῆς στίχους, ὧν τὴν δημοσίευσιν ἐπέτρεψεν ὁ ποιητὴς ἐπιτάττων ἡμῖν συγχρόνως νὰ μὴ ἀναφέρωμεν τὸ ὄνομά του. Περὶ τῆς ἀξίας τοῦ ποιήματος, οὐδὲν λέγομεν. Ὑπάρχουσι κάλλη τὰ ὅποια δὲν ἔχουσιν ἀνάγκην σχολίων, ὡς ὑπάρχουσιν ἀλήθειαι μὴ χρήζουσαι ἀποδείξεων.

Εἰς ἓνα καράβι, ὅπου ἔρριψαν εἰς τὴν
θάλασσαν τὸ 1849.

Ἄλυτομένο, ἀκίνητο
Σ' εἶχε τῆς γῆς ἡ ἀγκάλη,
Ἐν τὸ θηρίο τῆς θάλασσης
Ἐστὸ ἔρημο ἀκρογᾶλι.

Τώρα σοῦ ἐπέσαν τὰ δεσμά,
Φύγε τῆς γῆς τὸ μνημα,
Ῥίξου, καράβι, πολυμῆρα
Μέσ' τὸ ἀγριωμένο κύμα.

Νὰ, νὰ, τὸ βλέπω, ἐχύθηκε,
Ἵγμοι χαρᾶς ἔγροικῶνται,
Καὶ γύρω χίλια στόματα
Μοῖρα χρυσῆ τοῦ εὐχιδῶνται.

Σύρε, καράβι, ἔς τὸ καλὸ
Καὶ ἔς τὴν καλὴ τὴν ὥρᾶ,
Πάλι νὰ φύγῃς ἀπ' ἐδῶ,
Καθὼς μῆσεύεις τώρα.

Ἐστὸ δρόμο σου νὰ στρώνωνται
Τὰ κύματα ἐμπροστά σου,
Ἐστὸ δέλφινος νὰ χύνεσαι
Μὲ τὰ λευκὰ πανιά σου,

Χωρὶς νὰ ἔχῃ τρικυμιάς
Ἡ θάλασσα γιὰ σένα.
Ἄλλὰ καὶ δάκρυα καὶ χαραῖς
Θαύρης συχνὰ εἰς τὰ ξένα.

Τῆς κόρης τὰ παράπονα,
Ποῦ κάθεται μονάχη,
Τὸ πέλαγο ἀγναντεύοντας
Ἄπ' τοῦ βουνοῦ τῆ βράχη,

Κί ἐνῶ τὸ βλέμμα, τοῦ ἱεροῦ
Τὸ κύμα ἀκολουθεῖ,
Τοῦ μησεμοῦ, τοῦ χωρισμοῦ
Τῆ λαύρα τραγουδάει·

Μάνα, ποῦ κλαίει τὸ τέκνο της,
Τῆ μόνη της ἐλπίδα,
Ἄπ' ἔχουσε τὸ αἶμά του
Γιὰ τῆ γλυκιὰ πατρίδα,

Ἐνῶ ἀστράφει τυχηρή
Ἄλλης μητρὸς ἀγκάλη,
Ἄπ' ὅπου τὸ σφίγγει νικητῆ
Μὲ δάφνη 'ς τὸ κεφάλι.

Ἄνθη θαυρῆς ἀμάραντα,
Αὔρα μοσκοχυμένη,
Κί' ἀλλοῦ χλωμῆ τὴν ἀνοιξη
Ἄπ' τὰ χιόνια βυθισμένη.

Σὲ μύριαις γλώσσαις καὶ φωναῖς
Θ' ἀκούσης, εἰς τὰ ξένα,
Δέησες ἐγκάρδιαις καὶ θερμαῖς
Ἄπ' τὴν Παναγία Παρθένα,

Τοῦ ναυτη, μεσ' τὸ σφύρισμα
Καὶ τὴν ὁρμὴ τοῦ ἀνέμου,
Τ' ἀνδρείου, ποῦ ζάφνου ρίχνηται
Ἄπ' τῆ λάμψη τοῦ πολέμου,

Τοῦ ξένου, ποῦ 'ς τῆ ξενιτιὰ
Ποθαίει τὰ γονικά του,
Καὶ πῶχει πλούτη κ' ἀφεντιὰ,
Ἄπ' τὸ στρώμα τοῦ θανάτου·

Παντοῦ θαυρῆς, καρὰβι μου,
Ἄπ' ὅπου ἄστρα γῆ σκεπάζουν,
Γιὰ ἄλιους ὅπου χαίρονται
Πολλοὺς ποῦ ἀναστενάζουν.

Μαύρη εἶνε ἡ μοῖρα, καὶ βαρεῖα
Παρηγοριὰ ἢ ἐλπίδα,
Ποῦ δείχνει τ' ἀχαροῦ ψηλά
Ἄπ' ἄλλη γλυκειὰ πατρίδα.

Κί' ἀνίσως τὰ μεσάνυχτα,
Ἄπ' ὅταν σιγά τ' ἀέρι,
Περάσης ἀρμενίζοντας
Ἄπ' τῆς Φραγκιάς τὰ μέρη,

Βρόντους ἀρμάτων καὶ κτυπιᾶς
Καὶ κλάυματα ἀν' ἡχοίης,
Ἄπ' ταῖς ἔρμαις ἀκροθαλασσιᾶς
Τὴν πλώρη νὰ γυρῆσης,

Γιὰ νὰ σοῦ παραδώσουνε
Τ' ἄγρια βουνὰ καὶ οἱ βράχοι
Τοὺς χριστιανοὺς, ποῦ ἐγλύτρωσαν
Ἄπ' τῶν χριστιανῶν τὴ μάχη.

Φέρ' τους, καρὰβι Ἰσπαραγκιὰ,
Ἄπ' ἀνατολὴ καὶ δύσι,
Κί' ἀνάθεμα 'ς τὸ χριστιανὸ
Ποῦ τοὺς κακοκαρδῆση.

Κί' ἀνίσως μέσ' τὸ Βόσπορο
Ἄπ' μοῖρά σου σὲ φέρη,
Καὶ ἰδῆς, τὸ γλυκοχάραγμα,
Σὰν ἄλλου κόσμου ἀστέρη,

Οὐράνιο φῶς νὰ κατεβῆ,
Καὶ ἀπ' τὴν Ἁγία Σοφία
«Χριστὸς ἀνέστη» πεταχθῆ,
Μὲ ἀνήκουστη ἀρμονία,

Στὸν ὕμνον τῆς ἀνάστασης
Θ' ἀναγαλλιάση ἢ φύσι,
Ἄπ' ὅσα τῆς γῆς τὰ πέρατα,
Ἄπ' ὅς ὁ ὕμνος ὁ ἀντηχήση.

Οἱ πεθαμένοι μετὰ χαρὰ
Ἄπ' τοὺς τάφους θὰ ξυπνήσουν,
Καὶ μέσα 'ς τὴν Ἁγία Σοφία
Ἄπ' εἰκόνας θὰ διακρύσουν.

Τότες καὶ σὺ, καρὰβι μου,
Χρυσὴ σημαῖα νὰ ὑψώσης,
Κ' ἔλα ἑλαφρὸ καὶ γλήγορο
Τὴν εἶδησι νὰ δώσης.

Θὰ σοῦ φουσαίει μέσ' τὰ πανιὰ
Ἄπ' ὅλο εὐδοκίαις τ' ἀέρι,
Καὶ μέσ' τὰ ἐλόστρωτα νερά
Θὰ λάμπεις σὰν ἀστέρη.

Η ΚΑΛΥΒΗ ΤΟΥ ΜΠΑΡΜΠΑ ΘΩΜΑ. Συνέχεια, (ἴδε θ'. φυλλάδ.)
πλησίον καθίσταται εἰς ἄκρον περιέρχον ἀντικεί-
μενον, διότι, καίτοι καθήμενος εἰς τὸ αὐτὸ κάθισμα,
ἔχοντων τοὺς αὐτοὺς ὀφθαλμοὺς, ὄψα, χεῖρας, μέ-
σεως των, μολοντοῦτο εἶναι τῶν ἀξιοθαύμαστος
ἢ διαφορά τὴν ὅποιαν εὐρίσκομεν εἰς τὸν διαλογι-
σμόν των.

Ὡς ἐπὶ παραδείγματος, ὁ κύριος Χόλης ἐσκέπτετο
πρῶτον περὶ τοῦ πλάτους τοῦ Θωμᾶ, τοῦ γόνδρους
καὶ τοῦ ὕψους, καὶ πόσον ἤθελεν ὠφελῆθαι μὲ τὸ
νὰ τὸν διατηρήσῃ παχὺν καὶ εἰς καλὴν κατάστασιν
μέχρι τῆς σιγῆς καθ' ἣν ἤθελε τοῦ δοθῆ εὐκαιρία
νὰ τὸν πωλήσῃ. Ἐσκέπτετο πῶς ἠδύνατο νὰ σχημα-
τίσῃ τὴν ἀγέλην του, ἀπρὶθίμει ὑποθετικῶς τιμὴν
τιῶν ἀνδρῶν, γυναικῶν καὶ παιδίων καὶ ἄλλα τοιοῦ-
του εἶδους ἀντικείμενα· μετὰ ταῦτα ἐσκέπτετο περὶ
αὐτοῦ τοῦ ἰδίου, πόσον φιλόφρονος ἦτο, ὅτι, μολοντί
ἄλλοι ἀλυσοδενοὶ τοὺς μαύρους των χεῖρας καὶ ποδά-
ρια, αὐτὸς δὲν ἔδενεν εἰμὴ τοὺς πόδας καὶ μάλιστα
ἄφησε τὸν Θωμᾶν νὰ μεταχειρίζηται τὰς χεῖράς του
ἐλευθέρως, ἕως οὗ ἐφέρετο καλὰ, καὶ ἐξέναζε προσέτι
ἀναλογιζόμενος τὴν ἀγαθότητα τοῦ ἀνθρώπινου πλά-
σματος, ἕνεκα τῆς ἀμνηστίας εἰς ἣν εὐρίσκειτο, ἐὰν ὁ
Θωμᾶς ἤθελεν ἐκτιμῆσαι τὰς καλοκαγαθίας του. Καὶ
ἐπειδὴ ἠπατήθη τσοῦν ἀπὸ μαύρους τοὺς ὁποίους
εὐηργέτησεν, ὡς ἐκ τούτου ἐθαύμαζε τὴν εἰς τὴν ψυ-
χὴν του ὑπάρχουσαν ἐτι ἀγαθωσύνην.

Ὁ Θωμᾶς δὲ ἐσκέπτετο λέξεις τινὰς παλαιῶν
τινὸς βιβλίου, αἰτινες περιέτρεχον ἀδιαλείπτως εἰς
τὸν νοῦν του, καὶ εἶναι αἱ ἀκόλουθοι: «Ἡμεῖς
δὲν ἔχομεν ἐνταῦθα μίαν διαρκῆ πόλιν, ἀλλὰ τὴν
ζητοῦμεν, καὶ ὡς ἐκ τούτου ὁ Θεὸς αὐτὸς δὲν ἐν-
τρέπεται νὰ κληθῆ Θεὸς μας, καθὼς προητοίμασε
καὶ δι' ἡμᾶς μίαν πόλιν.» Αἱ λέξεις αὗται, γεγραμ-
μένοι κατ' ἀρχὰς ἀπὸ ἀμαθεῖς καὶ ἀπαιδεύτους ἀν-
θρώπους, διετήρησαν καθ' ἑλάς τὰς ἐποχὰς εἰδὸς
τι ἀλλοκότου ἐπιβροῆς εἰς τὰ πνεύματα τῶν πτωχῶν
καὶ ἀπλοσύντων ἀνθρώπων, ὡς ὁ Θωμᾶς. Αὗται
συνταράττουσιν ἀπὸ τὰ βῆθη τὴν ψυχὴν, καὶ διεγεί-
ρουν, ὡς μετ' ἔχον ἀσπυγγος, τὴν γυναικότητα, τὴν
δραστηριότητα καὶ τὸν ἐνθουσιασμόν, ἐκαὶ ὅπου πρό-
τερον δὲν ὑπῆρχον εἰμὴ σκότος καὶ ἀπελπίσις.

Ὁ κύριος Χόλης, ἐκβαλὼν ἀπὸ τὴν θήκην του δια-
φόρους ἐφημερίδας, ἤρρισε νὰ παρατηρῆ μετ' ὑπερ-
βολικῶν ἐνδιάφορον τὰς εἰδοποιήσεις των, καὶ μὴ
δυναμῶς ν' ἀναγινώσκῃ μετὰ μεγάλην εὐκολίαν καὶ
ταχύτητα, ἐξηκολούθησεν, ὡς εἶχε πάντοτε συνή-
θειαν, τὴν ἀνάγνωσίν του, ἐν εἶδει δυνατῆς ἀπαγ-
γελίας, εἰς τρόπον, ὥστε ἐφαίνετο ὅτι ἀπῆται παρὰ
τῶν ὄψων του τὴν ἐπαγρύπνησιν εἰς τὰς παραδρομὰς
τῆς δράσεώς του. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἀνέγνωσε
τὸν ἀκόλουθον παράγραφον.

«Πώλησις γινομένη παρὰ τῶν ἐκτελεστών. —
Μαῦροι! Συμφώνως μετὰ τὴν διάταξιν τοῦ δικαστηρίου
θελούσι πωληθῆ τὴν Τρίτην 20 Φεβρουαρίου, παρὰ τὴν
θύραν αὐτοῦ τοῦ Δικαστηρίου εἰς τὴν πόλιν Οὐάσιγ-
κτων, τῆς Κεντούκχης οἱ ἀκόλουθοι μαῦροι: Ἀγάρα 60
ἐτῶν ἡλικίας, Ἰωάννης 30 ἐτῶν, Βέν 24 ἐτους,
Σαούλ 23 ἐτῶν καὶ Ἀλβέρτος 14 ἐτῶν. Πωλοῦνται

(Τόμ. Α. Φυλλ. Ι. ΙΑ.)

πρὸς ὄφελος τῶν ὀφειλετῶν καὶ τῶν κληρονόμων τῆς
περιουσίας τοῦ Κυρίου Γίεσσε Βλότζφορντ.»

Σαμουήλ Μόρρης)
Θωμᾶς Φλώτ

Ἐκτελεσταί.

Πρέπει νὰ τὴν ἴδωμεν, εἶπε πρὸς τὸν Θωμᾶν,
μὴ ἔχων πρὸς ποῖον ἄλλον ν' ἀποταθῆ. Βλέπεις,
πηγαῖον ν' ἀγοράσω μίαν καλὴν συντροφίαν διὰ νὰ
ἔλθῃ κάτω μαζί σου, Θωμᾶ, καὶ θὰ εἶναι πολὺ εὐά-
ρεστος καὶ διασκεδαστικὴ. Πρέπει νὰ ἀπευθυνθῶμεν
κατὰ πρῶτον εἰς Οὐάσιγκτων, καὶ ὅταν φθάσωμεν
ἐκεῖ, θέλω σὲ φυλακίσει ἕως οὗ νὰ τελειώσω τὰς
ὑποθέσεις μου.

Ὁ Θωμᾶς ἤκουσε τὴν εὐάρεστον ταύτην ἀγγελίαν
μετὰ μεγάλην πραότητα, περιπλανώμενος ἀπλῶς μετὰ τὴν
διανοίαν του εἰς τὰς γυναικᾶς καὶ τὰ τέκνα τῶν ἀτυχῶν
ἐκείνων ἀνθρώπων, καὶ ἐσκέπτετο ἐὰν ἤθελον συναί-
σθάνεσθαι, καθὼς αὐτὸς, ἐγκαταλείποντές τα. Πρέπει νὰ
ὁμολογήσωμεν ὅμως, ὅτι ἡ σκληρὰ καὶ ἀπροσδόκητος
εἰδοποίησις, ὅτι ἐπρεπε νὰ βιβῆ εἰς φυλακὴν, δὲν
ἐπροξένησεν ἀναντιρρήτως εὐάρεστον ἐντύπωσιν εἰς
ἐν τρισάθλιον δν, τὸ ὅποιον πάντοτε ἐγκαυχᾶτο
εἰς τὴν τιμότητα καὶ εὐθύτητα τῆς διαγωγῆς του.
Ναί, πρέπει νὰ τὸ μαρτυρήσωμεν, ὅτι ὁ τρισάθλιος
Θωμᾶς μὴ ἔχων ἄλλο τι, ἐγκαυχᾶτο εἰς τὴν τι-
μιότητά του, καὶ ἀν' ἀνήκει εἰς τινὰ τῶν ὑψηλοτέρων
τάξεων τῆς κοινωνίας, δὲν ἤθελε καταντῆσει εἰς
τοιαῦτα δεινά. Ἡ ἡμέρα ἐπροχώρησε καὶ παρῆλθε,
καὶ τὴν ἐσπέραν ὁ Χόλης καὶ ὁ Θωμᾶς ἐπανεπαύ-
θησαν εἰς Οὐάσιγκτων, ὁ μὲν ἐντὸς ξενοδοχείου, ὁ
δὲ ἐντὸς εἰρικτῆς.

Πρὸς τὰς ἕνδεκα ὥρας τῆς ἐπιούσης, πολὺμι-
κτος συνάθροισις ἀνθρώπων, καπνίζόντων, μασσών-
των, πτυόντων, βλασφημούντων καὶ συνομιλούντων
κατὰ διαφόρους τρόπους, ἴστατο περὶ τὰς βαθμίδας
τοῦ δικαστηρίου περιμένουσα τὴν ἐναρξιν τῆς δημο-
πρασίας. Οἱ ὑπὸ πώλητην ἄνδρες καὶ γυναῖκες ἐκά-
θηντο ὁμοῦ κατὰ μέρος, ὁμιλοῦντες ἀναμεταξύ των
σιγαλῆ τῆ φωνῆ. Ἡ γυνή, ἥτις ἀνηγγέθη ὑπὸ τὸ
ὄνομα Ἀγάρα, ἦτο πραγματικῶς Ἀφρικανὴ καὶ κατὰ
τὰ χαρακτηριστικὰ καὶ κατὰ τὸ σῆμα ἐνδεχόμενον
νὰ ἦτο ἐξηκοντούτης, ἐφαίνετο ὅμως πολὺ πλέον
προβεβηκυῖα ἕνεκα τῆς σκληραγωγίας καὶ τῆς ἀ-
σθενείας ἥτο ὀλίγον τυφλῆ, προσέτι δὲ καὶ χωλὴ
ἀπὸ ρευματισμόν. Πλησίον τῆς ἴστατο τὸ μόνον ἐνα-
πομεῖναν τέκνον τῆς — Ἀλβέρτος, ζωηρὸν καὶ μικρὸν
παιδίον δεκατεσσάρων ἐτῶν. Αὐτὸ τὸ τέκνον ἦτο τὸ
λείψανον πολυαριθμοῦ οἰκογενείας, ἥτις κατὰ δια-
φόρους καιροὺς ἐπωλήθη ἐξ ὀλοκλήρου εἰς τὰ με-
σημεριὰ μέρη. Ἡ μήτηρ στηριζομένη ἐπ' αὐτοῦ
μετ' ἀμφοτέρας τὰς τρεμουσὰς χεῖρας ἐβρίπτε τὰ
ὑπὸ ὑπερβολικοῦ φόβου καὶ τρόμου κατεχόμενα
βλέμματά της εἰς πάντα προσερχόμενον, ἵνα τὸ πα-
ρατηρήσῃ.

Μὴ φοβῆσαι, θεῖα Ἀγάρα, εἶπεν ὁ γεροντώτε-
ρος ἐξ αὐτῶν, ὠμίλησα τοῦ κυρίου Τόμ. καὶ μοῦ
εἶπεν, ὅτι θὰ προσπαθῆσαι νὰ σὲ πωλήσῃ μαζί μετὰ
τὸ παιδί σου.

Δὲν πρέπει νὰ φωνάζουν ὅτι δὲν εἶμαι καλὴ
γιὰ τίποτε ἀκόμη, εἶπεν αὐτῆ, ὑψόνουσα τὰς τρεμού-
σας χεῖράς της. Ἐγὼ μπορῶ νὰ μαγειρεύω, νὰ πα-

στρέψω, να σαρώσω, αξίζω ν' αγοράσῶ, καὶ μάλιστα ὅπου εἶμαι φθινῆ, εἶπέ τους τοῦ κάμε μου τὴ χάρι, ἐπρόσθεσε μὲ προθυμίαν.

Ὁ Χόλης τὴν στιγμὴν ταύτην ἐπλησίασε καὶ ἀπευθυνθεὶς πρὸς τὸν γέροντα, ἤνοιξε τὸ στόμα του καὶ παρετήρησε τοὺς ὀδόντας του ἐὰν σαλεύονται, τὸν ἔκαμε νὰ μείνῃ ὄρθιος, νὰ κλινήνῃ εἰς τὸ ὀπισθεν μέρος καὶ νὰ δείξῃ τοὺς μύονάς του μὲ διαφόρους στροφάς καὶ κινήματα, μετὰ ταῦτα διευθύνθη πρὸς τὸν ἀκλόουτον καὶ τὸν καθυπέβαλεν εἰς τὰς αὐτὰς δοκιμασίας. Πλησιάζοντας τέλος πρὸς τὸ παιδίον, ἐδοκίμασε τοὺς βραχιονιάς του, ἔσφιγγε τὰς χεῖράς του, παρετήρησε τοὺς δακτύλους του, καὶ τὸ διέταξε νὰ πηδήσῃ διὰ νὰ ἴδῃ τὴν ἐπιτηδειότητά του.

— Τοῦτο δὲν πουλιέται χωρὶς ἐμένα! εἶπεν ἡ γραῖα μὲ παθητικωτάτην προθυμίαν, ἐγὼ μ' αὐτὸ πηγαίνουμε μαζή, εἶμαι ἀκόμη γερῆ, κύριε, καὶ μπορῶ νὰ κάμω πληθὸς δουλιὰς, πληθὸς, κύριε.

— Διὰ τοὺς ἀγροὺς ὅπου φυτεύομεν; ἠρώτησεν ὁ Χόλης, μὲ ἓν μειδίαμα. Μοῦ φαίνεται παραμύθι! καὶ ἰκανοποιημένος εἰς ἄκρον ἀπὸ τὰς περὶ τῶν μαύρων παρατηρήσεις του, ἐπεριπάτει ἄνω κάτω παρατηρῶν αὐτοὺς, καὶ σταματῶν ἐκ διαλειμμάτων μὲ τὸ σίγαρον εἰς τὸ στόμα, τὰς χεῖράς του εἰς τὰς θήκας καὶ τὸν πλῆτον του πλαγίως ἐφαίνετο διατεθειμένος πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν σχεδίων του.

— Πῶς σοῦ φαίνονται αὐτοὶ οἱ μαῦροι; εἶπε πρὸς αὐτὸν ἄνθρωπός τις, ὅστις παρηκολούθει τὰ διαβήματα τοῦ Χόλη διὰ νὰ καταλάβῃ τὸν σκοπὸν του.

— Καλὰ, εἶπεν ὁ Χόλης, πύων. Ἰσως βάλλω ἐπάνω διὰ τοὺς νεωτέρους καὶ τὸ παιδί.

— Θέλον νὰ πωλήσουν τὸ παιδί ὁμοῦ μὲ τὴν γραῖαν, εἶπεν ὁ ξένος.

— Εἶναι μία ἀσχημὴ δουλιὰ, αὐτὴ δὲν εἶναι παρὰ ἕνας σωρὸς ἀπὸ παλιολόκκαλα ὅπου δὲν ἀξίζει οὔτε τὸ ἀλάτι ὅπου θὰ φάγῃ.

— Δὲν ἤθελες τὴν ἀγοράσει λοιπὸν μὲ τὸ παιδί; εἶπεν ὁ ξένος.

— Ὅθ' εἶναι τρελὸς ἐκεῖνος ὅστις τὸ κάμη. Αὐτὴ εἶναι μισότυφλη, καταχαρωμένη ἀπὸ τὸν ρευματισμὸν, καὶ θεότρελη.

— Μερικοὶ ἀγοράζουν αὐταῖς ταῖς γραῖαις καὶ λέγουν ὅτι ὠφελοῦνται περισσότερο ἀπ' ὅτι ἤθελε νομίσαι τις, εἶπεν ὁ ξένος μὲ σκεπτικὸν τρόπον.

— Μπὰ, μπὰ, ὅλος διόλου, εἶπεν ὁ Χόλης, δὲν ἤθελε τὴν πάρω οὔτε ἂν μοῦ τὴν ἐχάριζαν ὡ βέβαια, τὴν εἶδα, καὶ τοῦτο σῶνει.

— Ναί, ἀλλ' ἤθελεν εἶσθαι σκληρὸν νὰ μὴ τὴν ἀγοράσῃ τις ὁμοῦ μὲ τὸ τέκνον τῆς; φαίνεται ὅτι τρέμει ἡ καρδιά της δι' αὐτό. Ἄν ἔμωσ τὴν ἀφήσουν πολὺ εὐθνήν;

— Δι' ἐκείνους ὅπου ἔχουν χρήματα νὰ ἐξοδεύσουν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, πηγαίνει πολὺ καλά. Ἐγὼ θὰ προσπαθῶ ν' ἀγοράσω ἐκεῖνο τὸ παιδί διὰ νὰ δουλεύῃ εἰς τοὺς ἀγροὺς ὅπου φυτεύομεν, δὲν ἤθελα ὅμως νὰ ἐμπλεχθῶ μ' ἐκείνη τὴ παλιόγρηνα, οὔτε ἂν μοῦ τὴν ἔδιναν χάρισμα, εἶπεν ὁ Χόλης.

— Αὐτὴ ἡ δύστηνη θὰ ἔλθῃ εἰς ἀπελπίσαν, ἐπρόσθεσεν ὁ ξένος.

— Ὡ βεβαίωτατα, ἐπανέλαθεν ὁ ἔμπορος μὲ ψυ-

χρότητα. Ἡ συνδιάλεξις ἐνταῦθα διεκόπη ἀπὸ τὴν κίνησιν, ἣτις ἔλαβε χώραν εἰς τὴν συνάθροισιν, καὶ ὁ δημοπράτης, ἄνθρωπος χαμηλοῦ ἀναστήματος καὶ μεγάλης αὐστηρότητος, ἐνεφανίσθη διασχίζων μὲ τοὺς ἀγκῶνας του τὸ πλῆθος. Ἡ γραῖα ἀναστάνασεν ἀπὸ τὰ ἀνήσυχτα βάρη τῆς καρδίας τῆς καὶ ἐπλησίασε μὲ μεγάλην θερμότητα τὸ τέκνον τῆς.

— Στάσου σιμὰ εἰς τὴν μητέρα σου, Ἄλβέρτε, σιμὰ, θὰ μὰς πωλήσουν μαζή.

— Ὡ μητέρα! σχιζομαι ὄχι, ἀπήντησε τὸ παιδίον.

— Πρέπει νὰ τὸ κάμω, παιδί μου, γιατί ἂν δὲν τὸ κάμω, δὲν θὰ μπορέσω νὰ βαστάξω τὴ ζωὴ μου, εἶπεν ἡ γραῖα μῆτηρ ὅλως τεταραγμένη.

Ἐδὲ στεντόρειον ὕφος τοῦ δημοπράτου, φωνάζοντος νὰ γίνῃ τόπος, ἐσήμαινεν ὅτι ἡ πώλησις ἦτο πλησίον. Ἐγίνε τόπος, καὶ μετ' ὀλίγον οἱ μαῦροι οἱ καταγγραμμένοι εἰς τὸν κατάλογον ἐπωλήθησαν εἰς κάλας τιμὰς, μάλιστα δύο ἐξ αὐτῶν ἔπασαν εἰς τὰς χεῖρας τοῦ κυρίου Χόλη.

— Ἐλα τώρα, σὺ παιδί, εἶπεν ὁ δημοπράτης, δίδω εἰς αὐτὸ ἓν κτύπημα μὲ τὴν μικρὰν σφύραν του, ἔλα, σηκώσου καὶ δεῖξε μας τὴν ἐξυπνάδα σου.

— Βάλε μας καὶ τοὺς δύο μαζή, μαζή, σὲ παρακαλῶ ἀφέντη, εἶπεν ἡ γραῖα, μένουσα πλησίον εἰς τὸ τέκνον τῆς.

— Φύγε ἀπ' ἐδῶ! εἶπεν αὐτὸς ἀποτόμως, σπρώχνων τὰς χεῖράς τῆς, σὺ εἶσαι ἡ ὕστερη, ἴσχατόγρηνα! καὶ μὲ τὰς λέξεις ταύτας ὠθήσῃ τὸ παιδίον ἐνῶ βαθεῦς καὶ βαρύτατος γογγυσμὸς τῆς γραῖας ἀπετίετο πρὸς αὐτόν. Τὸ παιδίον ἔμεινε παρατηρῶν ὀπισθεν, ἀλλὰ δὲν ἦτο πλέον καιρὸς, καὶ ἀφοῦ ἐστέγνωσε τὰ ἐπὶ τῶν μεγάλων καὶ ζωηρῶν ὀφθαλμῶν του κρεμάμενα δάκρυα, ἀνέβη ἐν τῷ ἄμα.

Τὸ ὠραῖον του σχῆμα, τὰ εὐκίνητα μέλη του καὶ τὸ ζωηρὸν προσωπὸν του διήγειρον τὴν αἰσθητικὴν ἐπιθυμίαν ἀπάντων, καὶ ἐξ περιπόου προσφοραὶ ἐφθασαν ταυτοχρόνως εἰς τὰ ὄτα τοῦ δημοπράτου. Ἀνήσυχον καὶ πεφοβισμένον τὸ παιδίον, ἔστρεψε τὰ βλέμματά του κατ' ὅλα τὰ μέρη, καθὼς ἤκουσε τὸν θόρυβον τῶν πανταχῶθεν διίσχυριζομένων προσφορῶν, ἕως οὗ ἤκουσε τὸ τελευταῖον κτύπημα τῆς σφύρας, τὸ ὅποιον ἦτο ὑπὲρ τοῦ κυρίου Χόλη. Τὸ ὠθήσαν λοιπὸν ἀπὸ τὸ μέρος ὅπου ἴστατο πρὸς τὸν νέον κύριόν του, καὶ αὐτὸ ἔμεινε δι' ὀλίγας στιγμὰς παρατηρῶν ὀπισθεν, ὅπου ἡ τρισάθλιος γραῖα μῆτηρ του μὲ τρέμοντα χεῖλη ἐξέτεινε τὰς σπασμοδικῶς κινουμένας χεῖρας τῆς.

— Ἀγόρασέ με καὶ ἐμὲ, ἂν ἀγαπᾷς τὸν Θεόν, κύριε! ἀγόρασέ με γιατί θ' ἀποθάνω, ἂν δὲν μ' ἀγοράσῃς.

— Τὸ νόστιμο εἶναι ὅπου, ἂν σ' ἀγοράσω, θ' ἀποθάνεις, εἶπεν ὁ Χόλης. Ὅχι δὲν τὸ βλέπεις τοῦτο! καὶ ἔστρεψε τὰ νῶτά του.

Ἐπὶ τέλους ἔλαβε χώραν ἡ προσφορὰ διὰ τὴν τρισάθλιον γραῖαν. Ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος, ὅστις προηγουμένως εἶχεν ἐμιλήσει πρὸς τὸν κύριον Χόλην καὶ ὅστις δὲν ἐφαίνετο στερρούμενος σπινθηρὸς τινὸς ἐσπλαγχνίας, τὴν ἠγόρασε εἰς μικροτάτην τιμὴν, καὶ μετὰ ταῦτα ἡ συνάθροισις ἤρχισε νὰ διαλύεται.

Τὰ ἀτυχεῖ ὄματα τῆς πωλήσεως ταύτης, τὰ ὅποια ἐπὶ πολλὰ ἔτη εἶχον ἀναπτυχθῆ ὁμοῦ, εἰς τὸν αὐτὸν

τόπον, συνηθροίσθησαν τριγύρω εἰς τὴν ἀξιοθρήνητον καὶ ἀπελπιστικὴν γραῖαν μητέρα, τῆς ὁποίας ἡ ἀγωνία ἐπροξένει οἶκτον καὶ λύπην.

— Νὰ μὴ μ' ἀφήσουν οὔτε ἕνα ἀπὸ τὰ παιδιὰ μου; Ὁ ἀφέντης μ' ἔλεγε πάντοτε ὅτι θὰ μοῦ μείνῃ ἕνα, ἐπανελάμβανεν ἀδιαλείπτως ἡ γραῖα μὲ κατασυστητριμμένη φωνήν.

— Πίστευε εἰς τὸν Θεόν, θεῖα. Ἀγάρα, εἶπεν ὁ γερωντότερος καταλελυτημένος.

— Καὶ τί ὠφελεῖται κάνεις μὲ τοῦτο; εἶπεν αὐτὴ κλαίουσα ἀκαταπαύτως.

— Μητέρα! μητέρα, μὴ κλαῖς, μὴ κλαῖς! εἶπε τὸ παιδίον. Λένε ὅτι ἔχεις ἕνα καλὸν κύριον.

— Δὲν μὲ μέλλει, δὲν μὲ μέλλει. Ὡ Ἄλβέρτε ὦ παιδάκι μου! σὺ εἶσαι τὸ ὕστερο παιδί μου. Ὡ θεέ μου! καὶ πῶς μπορῶ νὰ ὑποφέρω αὐτὴ τὴν συμφορὰ;

— Ἐλα, βγάλτε τὴν ἀπ' ἐδῶ, κάνεις ἀπὸ σᾶς, εἶπεν ὁ Χόλης. Αὐτὸς ὁ τρόπος ὅπου κλαίει δὲν τῆς προξενεῖ κάμμιαν ὠφέλειαν.

— Οἱ γερωντότεροι τῆς συνοδίας, ἐν μέρει καταπεισθέντες ἀπὸ τὰς λέξεις τοῦ κυρίου Χόλη καὶ ἐν μέρει διὰ τῆς βίας, ἀπέσπασαν τὴν τρισάθλιον γραῖαν ἀπὸ τὸ τελευταῖον ἀπελπιστικὸν ἐναγκαλισμὰ τῆς καὶ ἐπροσπάθουν νὰ τὴν παρηγορήσωσι, καθὼς τὴν ὠδήγουν εἰς τὴν ἄμαξαν τοῦ νέου κυρίου τῆς.

— Ἐμπρός! εἶπεν ὁ Χόλης εἰς τὰς τρεῖς πραγματείας του, καὶ παρουσιάσας ἐν δέμα ἀλυσίδων τὰς προσήρμοσεν εἰς τὰς χεῖράς των καὶ δέσας μετὰ ταῦτα εἰς ἕκαστον μίαν μακρυτάτην ἄλυσον, τοὺς ὠδήγησεν εἰς τὴν φυλακὴν. Μετ' ὀλίγας ἡμέρας ὁ κύριος Χόλης ὁμοῦ μὲ τὰς πραγματείας του εἶχον ἐπιβασθῆ ἀσφαλῶς εἰς ἐν τῶν πλοίων τοῦ Ὄιου. Οἱ τέσσαρες τοὺς ὁποίους εἶχε μαζή του, δὲν ἦσαν εἰμὴ ἡ ἀρχὴ τῆς ἀγέλης του, ἣτις ἔπρεπε ν' αὐξηθῆ καθὼς ἐπροχώρει τὸ πλοῖον, ἀπὸ διαφόρους ἄλλας πραγματείας τοῦ αὐτοῦ εἶδους, τὰς ὁποίας αὐτὸς ἦ ὁ ἐπιτετραμμένος παρ' αὐτοῦ εἶχον ἐναποθέσει εἰς διάφορα μέρη παρὰ τὴν ὄχθην.

Ὁ ὠραῖος ποταμὸς, τὸ ταχύτερον καὶ εὐσημότερον τῶν πλοίων, ὅσα διαπλέουσι τὰ ὕδατα τοῦ συνωνύμου ποταμοῦ, διέσχίζεν ὑπερῆφάνως τὰ βέματα ὑπὸ καθαρῶτατον καὶ εὔδιον οὐρανὸν, ἡ ἐπὶ κεφαλῆς ὑψωμένη σηματοῦ τῆς ἐλευθέρως Ἀμερικῆς ἐφαίνετο κυματιζομένη εἰς τὸν ἀέρα, οἱ φύλακες ἦσαν περιτριγυρισμένοι ἀπὸ καλῶς ἐνδεδυμένας κυρίας, καὶ οἱ κύριοι περιήρχοντο ἀπὸ τὸν μέρος εἰς τὸ ἄλλο τοῦ καταστρώματος ἀγαλλόμενοι διὰ τὴν λαμπρότητα καὶ εὐάρεστον ἐκείνην ἡμέραν. Τὸ πᾶν ἦτο ζωὴ, κίνησις καὶ χαρὰ — τὸ πᾶν ἔχαιρεν ἐκτὸς τῆς μικρᾶς ἀγέλης τοῦ κυρίου Χόλη, τῆς συνισταμένης ἐκ τεσσάρων ἀνθρώπων, οἵτινες συσσωρευμένοι μὲ τὰς λοιπὰς πραγματείας εἰς τὸν μυχὸν τοῦ πλοίου, ἐφαίνοντο τρόπον τινὰ μὴ ἐκτιμῶντες τὰ ἰδιαιτέρως φυσικὰ καὶ ἀπαράγραπτα προνόμια των, ἀλλὰ καθήμενοι ἐπὶ ὀγκωδυστάτης δεσμίδος, συνωμίλων σιγαλῆ τῆ φωνῆ.

— Παιδιά, εἶπεν ὁ Χόλης, πλησιάζας αὐτοὺς μὲ ἐλευθέριον ὕφος ἔλπίζω νὰ ἦσθε καλόκαρδοι καὶ χαρούμενοι. Ἐλα τώρα δὲν μοῦ χρειάζονται μούτρα,

σφίζετε τὰ δόντια σας, καὶ ἂν φερθῆτε καλὰ μὲ ἐμένα, θέλετε εὐχαριστηθῆ. Αὐτοὶ οἱ τρισάθλιοι ἀπήντησαν μὲ τὸ τυπικὸν «Μάλιστα κύριε», τὸ ὅποιον ἐπὶ πολλὴν καιρὸν ἦτο τὸ σύνθημα τῆς ἀτυχῆς Ἀφρικῆς, ἀλλὰ πραγματικῶς δὲν ἐφαίνοντο χαίροντες. Ἐκαστος ἐξ αὐτῶν εἶχε τὰς προλήψεις του ἀφορώσας τὴν σύζυγον, τὴν μητέρα, τὴν ἀδελφὴν, τὸ τέκνον, τὸ ὅποιον ἀπεχαίρεται διὰ τὴν τελευταίαν φορὰν, καὶ μολοντόι ἐκεῖνος, ὅστις τοὺς ἐστέρησεν ἀπὸ τὰ προσφιλῆ των ἀντικείμενα, ἀπῆται παρ' αὐτῶν ἀδιαφορίαν καὶ χαρὰν, ἡ ἀπαιτήσις του ὅμως κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν καθίστατο ἀδύνατος.

— Εἶμαι ἄπανδρεμένος, εἶπεν ἡ πραγματεία ἡ ἔχουσα τὸ σημεῖον, «Ἰωάννης 30 ἔτων» στηρίξασα τὴν ἀλυσσοδεμένην χεῖρά της εἰς τὸ γόνυ τοῦ Θωμᾶ, καὶ ἡ δύστηνη γυναικίκα μου, δὲν ἤξῆρει τίποτε ἀπ' ὅλη ταύτην συμφορὰ!

— Ποῦ κατοικεῖ; ἠρώτησεν ὁ Θωμᾶς.

— Εἰς ἕνα μαγαζὺ ἐδῶ σιμὰ, εἶπεν ὁ Ἰωάννης, Ἄχ! ἤθελα τώρα, νὰ ἡμπορούσα νὰ τὴν ἔλεπα μίαν ἀκόμη φορὰν εἰς τοῦτον τὸν κόσμον, ἐπρόσθεσε.

— Καφο-Γιάννη! Αἱ ἔχεις δίκαιον, εἶναι πρᾶγμα φυσικὸν, καὶ τὰ δάκρυα, τὰ ὅποια ἐπιπτον καθὼς ὠμίλει, ἐπιπτον μὲ τόσον αἰσθημα, ὡς ἂν ἦτο λευκός. Ὁ Θωμᾶς ἀναστάνασε βαρέως ἀπὸ τὰ βάρη τῆς κατατεθλιμμένης καρδίας του καὶ ἐπροσπάθει, κατὰ τὸν ἰδιαιτέρον τρόπον του, νὰ τὸν παρηγορήσῃ.

Εἰς ἐν δωμάτιον ἐπάνωθεν των ἐκάθητο πατέρες καὶ μητέρες, ἄνδρες καὶ σύζυγοι καὶ περιχαρῆ καὶ χορεύοντα παιδιὰ ἐκινουνοτο τριγύρω των, ὁμοιάζοντα τὸσας μικρὰς πεταλίδας, τὸ πᾶν τέλος πάντων ἐβάδιζε τακτικῶς καὶ χαρμωσύνως.

— Ὡ μητέρα! εἶπε ἐν παιδίον, τὸ ὅποιον κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν εἶχεν ἀναβῆ ἐπάνω, ἐδῶ μέσα εἰς τὸ πλοῖον εἶναι ἕνας πραγματευτὴς ἀπὸ μαύρους καὶ ἔχει ἀγορασμένους μαζή του ἐδῶ κάτω τέσσαρες ἢ πέντε σκλάβους.

— Τρισάθλια πλάσματα! εἶπεν ἡ μῆτηρ, μὲ ἓν ὕφος μεταξὺ λύπης καὶ ἀγανακτήσεως.

— Τί τρέχει; ἠρώτησε μία ἄλλη κυρία.

— Μερικοὶ δύστυχοι σκλάβοι εἶναι κάτω, εἶπεν ἡ μῆτηρ.

— Καὶ τοὺς ἔχουσι δεμένους μ' ἀλυσίδες, ἐπρόσθεσε τὸ παιδίον.

— Ποῖον αἰσχρὸν διὰ τὴν πατρίδα μας, νὰ βλέπῃ τις τὰ τοιαῦτα! ἐπρόσθεσεν ἄλλη τις κυρία.

— Ὡ! ἔχει νὰ εἶπῃ τις πολλὰ καὶ δι' ἀμφοτέρα τὰ μέρη, εἶπεν εὐγενικωτάτη κυρία, ἣτις ἐκάθητο βράπτουσα εἰς τὴν θύραν τοῦ δωματίου τῆς, ἐνῶ ἡ μικρὰ κόρη τῆς μὲ τὸ παιδάκι ἐπαίζον τριγύρω τῆς, ἐπεσκέφθη τὰ μεσημβρινὰ μέρη καὶ πιστεύω μὲ βεβαιότητα, ὅτι οἱ μαῦροι εὐχαριστοῦνται περισσότερο παρὰ ἂν ἦσαν ἐλεύθεροι.

— Κατὰ τὰς περιστάσεις, ναί, τὸ ὁμολογῶ, ὅτι τινὲς ἐξ αὐτῶν εὐχαριστοῦνται, ἀπήντησεν ἡ κυρία πρὸς τὴν ὅποια ἀπευθύνετο ἡ ἄνωθεν παρατήρησις. Τὸ φρικωδέστερον μέρος τῆς δουλείας κατὰ τὴν γνώμην μου, εἶναι αἱ προσβολαὶ καὶ ἡ περιφρόνησις ἡ γινομένη εἰς τὰ αἰσθητά καὶ εἰς τὰς συμπαθείας των, π. χ. ὁ διαμελισμὸς τῶν μελῶν μιᾶς οἰκογενείας.

— Ναι, βεβαίως αυτό είναι πολύ κακόν, εἶπεν ἡ ἄλλη κυρία, ἥτις τελείωσα κατ' ἐκείνην τὴν στιγμήν ἐν φόρεμα τοῦ μικροῦ παιδίου της, τὸ ἐκράτει εἰς τὰς χεῖράς της καὶ παρετήρει προσεκτικῶς τὰ περιχοσμημάτά του, ἀλλὰ νομίζω τοῦτο νὰ μὴ συμβαίνει συχνάκις.

— Ὁ, ἐξ ἐναντίας συμβαίνει, εἶπεν ἡ πρώτη κυρία μὲ μεγάλην προθυμίαν. Διέμεινα ἐπὶ πολλὰ ἔτη εἰς τὰ μέρη τῆς Κεντούκης καὶ τῆς Βιργινίας, καὶ εἶδον πολλὰς τοιοῦτου εἶδους σκηναῖς, αἵτινες κατασπαράττουσι τὴν καρδίαν ἐκάστου. Ὑπόθεσις, κυρία, νὰ ἔλθουν νὰ σοῦ ἀραρπάσουν τὰ δύο παιδιὰ σου καὶ νὰ τὰ πωλήσουν;

— Δὲν πρέπει νὰ παραβάλωμεν τὰ αἰσθημάτά μας μὲ ἐκεῖνα ταύτης τῆς κλάσεως τῶν ἀνθρώπων, ἀπήντησεν ἡ ἄλλη κυρία.

— Σὲ βεβαίω, κυρία, ὅτι δὲν γνωρίζεις ποσῶς περὶ αὐτῶν, ὅταν ἑμιλῆς τοιοῦτοτρόπως, ἀπήντησεν μὲ ζωηρότητα ἡ πρώτη κυρία. Ἐγὼ ἐγεννήθην καὶ ἀνετρέφην μεταξὺ αὐτῶν, καὶ γνωρίζω κάλλιστα ὅτι ἔχουν τὰ αὐτὰ αἰσθητά μετ' ἡμᾶς, καὶ ἴσως ἀνώτερα.

— Ἀλήθειά! ἐπρόσθεσεν ἡ ἄλλη κυρία ἐπισυνουδέουσα τὴν λέξιν της ταύτην μὲ ἐν χάσμημά, καὶ ἔστρεψε τὴν κεφαλὴν πρὸς τὸ παράθυρον τοῦ δωματίου της, ἐπανέλαβεν ἐπὶ τέλους τὴν εἰς τὴν ἑναρξίν τῆς ἑμιλίας της παρατήρησίν της. «Μολοντοῦτο ἐγὼ στοχάζομαι ὅτι αὐτοὶ εὐχαριστοῦνται καλῆτερα παρὰ ἂν ἦσαν ἐλεύθεροι.»

— Εἶναι ἀναμφιβέλως ἡ διάθεσις τῆς θείας Προνοίας ὥστε ἡ Ἀφρικανικὴ φυλὴ νὰ ἦναι δούλη, καὶ νὰ διατηρῆται εἰς ἐξουτελισμένην κατάστασιν, εἶπε κύριός της σοβαρῶς χαρπηρὸς ἐνδεδυμένος τὰ μαῦρα, ὅστις ἐκάθητο παρὰ τὴν θύραν τοῦ δωματίου, καὶ οὗτος ἦτο ἱερεὺς. «Ἐπικατάρατος ἔστω ὁ Χαναάν, δούλος τῶν δούλων θέλει εἶσθαι,» λέγει ἡ Γραφή.

— Νὰ σὲ εἰπῶ, ξένη, αὐτὸ σημαίνει τὸ ῥητὸν τοῦτο; ἐρώτησεν ὑψηλὸς κύριος ὅστις ἴστατο πλησίον.

— Βεβαίως. Ἦτον ἡ θέλησις τῆς θείας Προνοίας, ἕνεκα ἀνερευνήτων τινῶν αἰτιῶν νὰ καθυποτάξῃ τὴν φυλὴν ταύτην πρὸ πολλῶν ἑτῶν εἰς τὴν δουλείαν, καὶ ἡμεῖς δὲν πρέπει νὰ ἀντιπαύωμεν τὴν γνώμην μας κατ' αὐτῆς τῆς θελήσεως.

— Λοιπὸν ἂς προχωρήσωμεν ὅλοι ἐμπρὸς διὰ νὰ ἀγοράσωμεν μαύρους, αὐτὸς εἶπεν ὁ ὀκοπὸς τῆς Προνοίας, αἱ κύριε; ἐπρόσθεσεν ὁ ἱερεὺς στραφεὶς πρὸς τὸν κύριον Χόλην, ὅστις ἴστατο παρὰ τὴν θερμάστραν μὲ τὰς χεῖράς του εἰς τὰς θήκας, ἀκροαζόμενος προσεκτικῶς τὴν γινομένην συνδιάλεξιν.

— Ναι, ἐξηκολούθησεν ὁ ὑψηλὸς κύριος, πρέπει ἡμεῖς ὅλοι νὰ καθυποτατῶμεθα εἰς τὰς ἀποφάσεις τῆς Προνοίας. Οἱ μαῦροι πρέπει νὰ πωλῶνται, ν' ἀγοράζονται καὶ νὰ διατηρῶνται πάντοτε καθυποταγμένοι, αὐτοὶ ἐγεννήθησαν διὰ τοῦτο μόνον. Μοῦ φαίνεται ὅτι τοῦτο σὲ εὐχαριστεῖ, αἱ φίλε; εἶπε πρὸς τὸν κύριον Χόλην.

— Δὲν ἐστοχάσθηκα ποτὲ τοῦτο, ἀπήντησεν ὁ Χόλης. Δὲν ἤξεύρω νὰ εἰπῶ ὅσα εἶπατε σεῖς γιατί δὲν ἔχω σπουδῆ. Ἐγὼ ἀρχισα τὸ ἐμπόριον, γιὰ νὰ μπορέσω νὰ ζήσω, ἐσκόπευον ὅμως ἂν δὲν ἦτο καλὸν πράγμα, νὰ μετανοήσω μὲ τὸν καιρὸν.

— Καὶ τώρα ἀπαλλάττεσαι ἀπ' αὐτὴν τὴν ἀνησυχίαν, αἱ; εἶπεν ὁ ὑψηλὸς κύριος. Βλέπεις τί ἀξίζει νὰ γνωρίζῃ κανεὶς τὴν Γραφήν! Ἄν ἤθελες σπουδάσει μόνον τὴν Βίβλον καθὼς τὴν ἐσπούδασεν οὗτος ὁ κύριος, ἤθελες τὸ γνωρίζει τοῦτο πρότερον καὶ ἤθελες ἀπαλαχθῆ ἀπὸ τόσους δισταγμούς καὶ ἀνησυχίας. Ἦδύνασο μόνον νὰ εἶπης, «Ἐπικατάρατος ὁ» ἐλησμόνησα τὸ ὄνομά του, καὶ ἤθελον εἶσθαι ὅλα τὰ πράγματα ἐν τάξει. Καὶ ὁ κύριος οὗτος, ὅστις ἑμιλεῖ, καὶ ὅστις δὲν ἦτο εἰμὴ ὁ ἐντιμὸς κάτοχος σκλάβων, τὸν ὁποῖον παρουσιάσαμεν εἰς τοὺς ἀναγνώστας μας εἰς τὸ ξενοδοχεῖον τῆς Κεντούκης, ἐκάθησεν εἰς τὴν καθήκλαν του καὶ ἤρχισε νὰ καπνίζῃ μὲ περιέργον μειδίαμα ἐπὶ τοῦ ἐπιμήκουτος καὶ ξηροῦ προσώπου του. Νέος ὑψηλοῦ ἀναστήματος καὶ ἰσχνὸς μὲ ἐν πρόσωπον ἐκφράζον ὑπερβολικὸν αἰσθημα καὶ σύνεσιν, δέκοφεν ἐνταῦθα, ἐπαναλαμβάνων τὰς λέξεις «Ὅπως θέλῃς οἱ ἄλλοι νὰ πράττωσι πρὸς σέ, οὕτω πρέπει καὶ σὺ νὰ πράττης πρὸς αὐτούς.» Μοῦ φαίνεται ὅτι τοῦτο εἶναι τῆς Γραφῆς, ὡσαύτως καθὼς, Ἐπικατάρατος ἔστω ὁ Χαναάν.»

— Ναι, φίλε, τοῦτο τὸ ῥητὸν εἶναι καθαρώτερον διὰ ἡμᾶς τοὺς ἀπλοῦς ἀνθρώπους, εἶπεν ὁ Ἰωάννης καπνίζων ὡς ἠφαιστειον.

— Ὁ νέος περαιώσας τὸν λόγον του, ἐφαίνετο ὅτι ἤθελε νὰ ἐξακολουθήσῃ πάλιν, ἀλλὰ κατ' αὐτὴν τὴν στιγμήν τὸ πλοῖον σταματᾷ, καὶ ἡ συνοδία τῶν ἐπιβατῶν ἔδραμεν ὅλη, ὡς συνήθως συμβαίνει, ἵνα παρατηρήσῃ εἰς ποῖον μέρος ἐφθασαν.

— Αὐτοὶ οἱ δύο εἶναι ἱερεῖς; ἠρώτησεν ὁ Ἰωάννης τινὰ ἱσταμένον πλησίον, καθὼς αὐτοὶ οἱ δύο ἀπεβιβάζοντο.

— Ὁ πλησίον του ἐνεύσεν ἀποφατικῶς. Καθὼς ἐσταμάτησε τὸ πλοῖον, μαύρη τις γυνὴ ἀνέβη ἀπὸ τὸ σανίδωμα τρέχουσα καὶ ἐξαγριωμένη, ὤρμησεν ὡς ἀστραπὴ ἀναμέσον τοῦ πλήθους, ἀπευθύνθη πρὸς τὸ μέρος ὅπου ἦτο συνηγμένη ἡ ἀγέλη τῶν μαύρων, καὶ περιέπεξε μὲ τοὺς βραχιόνάς της τὴν δυστυχῆ πραγματείαν τὴν ἄνωθεν σημειωθεῖσαν α' Ἰωάννης 30 ἑτῶν, μὲ λυγμούς καὶ ἀκατάπαυστα δάκρυα δδυρομένη διὰ τὸν σύζυγόν της.

— Ἄλλ' ὁποῖα ἡ ἀνάγκη τοῦ νὰ περιγράψωμεν τὴν σκηνὴν ταύτην, ἥτις ἀδιαλείπτως καὶ ἀνὰ πᾶσαν στιγμήν ἐπαναλαμβάνεται, σκηνὴν σπαράττουσαν καὶ κατασυντρίβουσαν τὴν ἀθροπίνην καρδίαν; τίς ἡ ἀνάγκη νὰ περιγράψῃ τις πάλιν τοὺς κατακερματισμούς καὶ τὰ μαρτύρια τὰ ὁποῖα ἐπιβάλλονται εἰς τὸν ἀδύνατον πρὸς εὐχαρίστησιν καὶ ὠφέλειαν τοῦ δυνατοῦ.

— Ὅχι δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐπαναληφθῇ ἀνὰ πᾶσαν ἡμέραν, τὰ γεγονότα αὐτὰ τὸ μαρτυροῦσι καὶ φωνάζουσιν εἰς τὰ ὦτα ἐνδὸς, ὅστις, ἂν καὶ δὲν εἶναι κωφός, μολοντοῦτο δὲν ἠθέλησεν εἰσεῖτι νὰ δώσῃ ἀκρόασιν.

— Ὁ νέος κύριος, ὅστις εἶχε προηγουμένως ἑμιλήσει ὑπερασπιζόμενος τὴν ἀνθρωπότητα καὶ τὸν Θεόν, ἴστατο μὲ ἐσταυρωμένας τὰς χεῖρας, παρατηρῶν τὴν σκηνὴν ταύτην. Στραφεὶς δὲ καὶ ἰδὼν τὸν Χόλην πλησίον του, φίλε, εἶπε μὲ τεταραγμένην φωνήν, πῶς ἤμπορεῖς, πῶς τολμᾷς νὰ μετέρχεσαι τοιοῦτον ἐμπόρευμα; Παρατήρησε αὐτὰ τὰ τρισάθλια πλάσματα! Ἡ καρδία μου εἶναι πλήρης χαρᾶς, διότι πηγαί-

νω εἰς τὴν οἰκίαν μου, εἰς τὴν σύζυγόν μου, εἰς τὰ τέκνα μου, καὶ ὁ ἴδιος κύριος τοῦ κώδωνος ὅστις θέλει ἀναγγεῖλαι τὸν δρόμον εἰς τὰ προσελη μου ταῦτα ἀντικείμενα, θέλει ἀποχωρίσει διὰ παντός αὐτὸν τὸν δυστυχῆ ἀπὸ τὴν σύζυγόν του· νὰ τὸ ἐνθυμῆσαι, διότι ὁ Θεὸς θὰ σὲ κρίνει αὐστηρὰ διὰ τοῦτο.

— Ὁ ἔμπορος στραφεὶς, ἀνεχώρησε σιωπηλῶς.

— Νὰ σοῦ εἰπῶ, εἶπεν ὁ κάτοχος σκλάβων ἐγγίξων αὐτὸν μὲ τὸν ἀγκυλὸν του, μοῦ φαίνεται νὰ ἦναι διαφορά μεταξὺ αὐτῶν τῶν κληρικῶν τὸ Ἐπικατάρατος ὁ Χαναάν, δὲν συμβιβάζεται μὲ τοῦτον ἐδῶ.

— Ὁ Χόλης ἀπήντησε μὲ δυσάρεστον μούγγρισμα.

— Τοῦτο ὅμως δὲν εἶναι τὸ χειρότερον, εἶπεν ὁ Ἰωάννης, ἴσως δὲν θὰ ἴμπορέσει νὰ συμβιβασθῇ τοῦτο οὔτε μὲ τὴν θέλησιν τοῦ Θεοῦ, ὅταν θὰ ὑπάγεις νὰ κάμῃς τοὺς λογαριασμούς σου μὲ αὐτὸν κάμμιναν τῶν ἡμερῶν, καθὼς ὅλοι ἡμεῖς.

— Ὁ Χόλης ἀπευθύνθη σκεπτικῶς εἰς τὸ ἄλλο μέρος τοῦ πλοίου.

— Ἄν ἐπιτύχω μία ἢ δύο καλάς συντροφιὰς ἀπὸ μαύρους, ἔπειτα ἀπὸ ταύτην ἐδῶ, ἔλεγε καθ' ἑαυτὸν, φοχάζομαι νὰ πᾶσω τοῦτο τὸ ἐμπόριον, γιατί εἶναι τρόντι ἐπικίνδυνον. Καὶ ἐκβαλὼν ἀπὸ τὴν θήκην του τὸ βιβλιάριον, ἤρχισε νὰ παρατηρῇ τοὺς λογαριασμούς του, μὲσον τὸ ὁποῖον μετεχειρίσθησαν πολλοὶ ἄλλοι, ἐκτός τοῦ κυρίου Χόλης, πρὸς καταπραΰνσιν τῆς συνειδήσεώς των.

— Τὸ πλοῖον ἀπεμακρύνθη ἀπὸ τὴν ὄχθην καὶ ὅλοι χαίροντες ἐπανῆλθον ὡς πρότερον εἰς τὰς θέσεις των. Οἱ ἄνδρες διεσκέδαζον μὲ τὰς συνομιλίαις των, μὲ τὸν γέλωτα, μὲ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ μὲ τὸ κάπνισμα, αἱ γυναῖκες μὲ τὸ ἐργόχειρόν των, τὰ τέκνα μὲ τὰ παιγνιδία των, καὶ τὸ πλοῖον ἐπροχώρει τακτικῶς εἰς τὸν δρόμον του.

— Μίαν ἡμέραν, ὅταν τὸ πλοῖον ἐσταμάτησε ἐπ' ὄλιγον εἰς μικρὰν τινὰ πόλιν τῆς Κεντούκης, ὁ Χόλης ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν ξηρὰν δι' ὑπόθεσιν τινὰ.

— Ὁ Θωμᾶς, τὸν ὁποῖον τὰ δεσμὰ δὲν ἐμπόδιζον νὰ κάμῃ μετριασμένα βήματα, ἀπεσῦρθη εἰς τὴν ἄκραν τοῦ πλοίου, καὶ ἴστατο παρατηρῶν μὲ βλέμμα προσηλωμένον καὶ ἀδιάφορον τὰς ὄχθας. Μετ' ὀλίγον εἶδε τὸν κύριόν του ἐπιστρέφοντα μὲ ταχὺ βῆμα ὁμοῦ μὲ μίαν μαύρην, ἥτις ἔφερεν εἰς τὰς ἀγκυλάς της μικρὸν βρέφος· ἦτον ἀρκετὰ καλὰ ἐνδεδυμένη καὶ παρηκολουθεῖτο ὑπὸ μαύρου τινός, ὅστις ἐκόμιζε τὰ πράγματά της. Ἡ γυνὴ αὕτη ἐπροχώρει μὲ μεγάλην προθυμίαν, ἑμιλοῦσα καθ' ὅλον τὸ διάστημα τοῦ δρόμου μὲ τὸν μαῦρον, ὅστις ἴστατο πλησίον της, καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἀνέβη εἰς τὸ πλοῖον. Ὁ κώδων ἐσήμανε, ὁ ἀτμός ἐδύρησεν, ἡ μηχανὴ ἤρχησεν τὸν ἀδιάλειπτον καὶ βομβῶδη κτύπον της καὶ τὸ πλοῖον ἐπανέλαβε τὸν δρόμον του.

— Ἡ γυνὴ ἀπευθύνθη πρὸς τὸν μυχόν τοῦ πλοίου, ὅπου ἦσαν οἱ σωροὶ τῶν δεσμίδων καὶ τῶν πραγματειῶν, καὶ καθήσασα, ἤρχισε νὰ διασκεδάξῃ μὲ τὸ βρέφος της.

— Ὁ Χόλης περιελθὼν ἀπαξ καὶ δις τὸ πλοῖον, ἀπευθύνθη πλησίον της, καὶ καθήσασ ἤρχισε νὰ τῆς ἑμιλῇ μὲ σιγαλὸν καὶ ἀδιάφορον ὕφος.

— Ὁ Θωμᾶς ἐν τῷ ἄμα παρετήρησε βαρὺ καὶ με-

(Τόμ. Α. Φυλλ. Ι, ΙΑ.)

λανωπὸν νέφος ἐπισκίασαν τὸ μέτωπόν της, καὶ μετὰ ταῦτα ἤκουσε τὴν μὲ ὑπερβολικὴν ὀρμὴν καὶ δεινότητα δοθεῖσαν εἰς αὐτὸν ἀπάντησίν της.

— Δὲν τὸ πιστεύω, ὄχι, οὔτε θέλω νὰ τὸ πιστεύσω! Θέλεις νὰ γελᾷς μ' ἐμένα.

— Ἄν δὲν θέλῃς νὰ τὸ πιστεύσῃς, παρατήρησε ἐδῶ! εἶπεν ὁ Χόλης, ἐκβαλὼν ἐν ἔγγραφον τοῦτο εἶναι τὸ χαρτί τῆς πωλησεως σου, ἐδῶ εἶναι εἰς αὐτὸ καὶ τὸ ὄνομα τοῦ κυρίου σου, καὶ ἤμπορῶ νὰ σοῦ εἰπῶ προσέτι, ὅτι ἐπλήρωσα ἀρκετὰ χρήματα διὰ αὐτὸ, λοιπὸν!

— Δὲν τὸ πιστεύω, νὰ μ' ἀπάτησεν ὁ κύριός μου κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, δὲν ἤμπορεῖ νὰ ἦναι ἀληθινὸν! εἶπεν ἡ γυνὴ εἰς ἄκρον τεταραγμένην.

— Ἦμπορεῖς νὰ ἐρωτήσῃς ὅποιον θέλεις ἀπὸ τοὺτους τοὺς ἀνθρώπους ὅπου νὰ ἤξεύρῃ ν' ἀναγινώσκῃ τὸ γράψιμο. Ἐδῶ! ἀπετάνθη πρὸς τινὰ περιπατοῦντα ἐκεῖ πλησίον, μᾶς κάμνεις τὴν χάριν, κύριε, νὰ μᾶς ἀναγνώσῃς τοῦτο τὸ χαρτί; Τούτη ἡ γυναῖκα δὲν θέλει νὰ πιστεύσῃ ἐκεῖνο ὅπου τῆς λέγω.

— Ὁ, τοῦτο εἶναι ἔγγραφον πωλησεως, ὑπογεγραμμένον παρὰ τοῦ Ἰωάννη Φόσδικ, εἶπεν ὁ ξένος, ὅστις ἀπαφίνει εἰς σὲ τὴν Λουκίαν καὶ τὸ τέκνον της. Μοὶ φαίνεται ὅτι εἶναι πολὺ φανερόν τοῦτο.

— Αἱ παθητικώταται ἐκφωνήσεις τῆς γυναικὸς ἐπροκάλεσαν τριγύρω της πλήρη συνάθροισιν, καὶ ὁ ἔμπορος τοὺς ἐγνωστοποίησεν ἐν συντομίᾳ τὸ αἷτιον τῆς ταραχῆς ταύτης.

— Αὐτὸς μοῦ εἶπε νὰ πάγω ἐκεῖ κάτω εἰς τὴν Λουκίαν, διὰ νὰ μαγειρεύω εἰς τὸ ἴδιο καπελὶδ ὅπου δουλεύει καὶ ὁ ἄνδρας μου, αὐτὸ εἶναι ἐκεῖνο ὅπου μοῦ εἶπεν ὁ κύριός μου, αὐτὸς ὁ ἴδιος μὲ τὸ στόμα του, καὶ δὲν ἴμπορεῖ νὰ ἦναι ψεύματα, εἶπεν ἡ γυνή.

— Ἄλλ' αὐτὸς σ' ἐπόλησε, δυστυχῆ, δὲν εἶναι ἀμφιβολία εἰς τοῦτο, εἶπεν ἀνθρωπῶς τις ἀγαθῆς φύσεως, ὅστις εἶχεν ἀναγνώσει τὰ ἔγγραφα· σ' ἐγέλασε χωρὶς ἄλλο.

— Ὅταν ἦναι ἔτσι, δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ φωνάζω τόσο, εἶπεν ἡ γυνὴ καταπραῦνθεῖσα ἐξ ὀλοκλήρου· καὶ, περιπέξεσα δυνατὰ μὲ τοὺς βραχιόνάς της τὸ βρέφος, ἐκάθησεν ἔχουσα τὰ νύτα ἐσραμμένα εἰς τοὺς παρειασιμένους, καὶ παρετήρει μὲ ὕψος κατῆρες τὰ ὕδατα τοῦ ποταμοῦ.

— Ἐπειτα ἀπὸ τόσα, βλέπω ὅτι ἡσυχάζει! εἶπεν ὁ ἔμπορος.

— Ἡ τρισάθλιος αὕτη γυνὴ ἐφαίνετο καταπραῦνομένη ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον, καθὼς τὸ πλοῖον ἐπροχώρει λεπτὴ καὶ γλυκυτάτη θερμὴ αὔρα, ὡς παρηγορητικόν τι πνεῦμα, ἐφύσησεν ἐπὶ τῆς ἐφαλλῆς της, ἡ εὐγενὴς καὶ ὑψηλὴ ἐκείνη αὔρα, ἥτις ἀδιακρίτως δροσίξει τὸ ἀσχημον καὶ τὸ εὐεῖδες, τὸ λευχὸν καὶ τὸ μελανὸν μέτωπον. Αὕτη εἶδε τὸν ἀνατέλλοντα ἥλιον λαμπρύνοντα μὲ χρυσοειδεῖς ταινίας τὰ ὕδατα τοῦ ποταμοῦ, καὶ ἤκουσε τριγύρω αὐτῆς, καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις, γλυκυτάτας φωνάς, τὰς φωνάς τῆς χαρᾶς καὶ τῆς εὐδαιμονίας, ἀλλὰ τὰ πάντα ἀνωφελῆ, καθότι ἡ καρδία της ἐφαίνετο κατατεθλιμμένη ὑπὸ ὑπερβολικοῦ βάρους. Τὸ παιδίον ἐγερεθὲν ὀρθρινὸν ἐνώπιόν της, ἐκτύπησε μὲ τὰς μικρὰς χεῖράς του τὰς παρειάς της, καὶ σαλεύόμενον ἄνω κάτω, ποτὲ μὲν μὲ κραυγὰς,

ποτέ δὲ μὲ γέλωτα, ἐφαίνετο διατεθειμένον νὰ τὴν ἐγείρῃ. Αὕτη τὸ ἐσφιγξὲς δυνατὰ εἰς τοὺς βραχίονάς της, καὶ καθὼς τὸ ἐσφιγξῆς, δύο δάκρυα ἐν ὀπίσω τοῦ ἄλλου βραδέως ἔπεσαν ἐπὶ τοῦ προσφιλεστάτου καὶ ἀθώου προσώπου του· ἀκολούθως ἀφοῦ καθυσάχασε, κατεγίνετο ἐπιτηρόσα καὶ τρέφουσα τὸ τέκνον της.

Τὸ παιδίον δὲν ἦτο εἰμὴ δέκα μηνῶν τὴν ἡλικίαν, ἀλλὰ τὸ μέγεθος καὶ τὸ εὐρωστον τοῦ σώματός του καθὼς προσέτι ἡ ζωηρότης καὶ τὸ ἀκούραστον τῶν ἐκφωνήσεών του, ἦσαν τῶν ἀξιοπαρατήρητα.

— Τί εὐμορφο παιδάκι! εἶπεν ἄνθρωπος τις σταματήσας αἰφνης ἀπέναντί του μὲ τὰς χεῖρας εἰς τὰς θήκας. Πόσων ἐτῶν εἶναι;

— Δεκάμισο μηνῶν, ἀπήντησεν ἡ μήτηρ.

Ὁ ἄνθρωπος ἐσύριξε τοῦ παιδίου καὶ τῷ ἐπρόσφερε τεμάχιον ζαχαρέως, τὸ ὅποιον, ἀφοῦ τὸ ἤρπαξε μὲ μεγάλῃν τρυφίαν, τὸ ἐναπέθεσεν εἰς τὸ γενικὸν τῶν βρέφων τραπέζιον, ἵνα γλυκάνῃ τὸ στόμα του.

Ἐξυπνο παιδάκι! εἶπεν ὁ ἄνθρωπος, δὲν ἤξευρε τὸ δύστυχο τί εἶναι! καὶ ἀπομακρυνόμενος ἐσύριξε πρὸς αὐτό. Πορευθεὶς δὲ μετὰ ταῦτα εἰς τὸ ἄλλο μέρος τοῦ πλοίου, ἐπλησίασε τὸν Χόλην, ὅστις ἐκάθητο καπνίζων ἐπὶ σωροῦ κιβωτίων.

Ὁ ξένος ἐκβαλὼν ἐν φώσφορον καὶ ἀνάψας τὸν σίγαρόν του, εἶπεν ὡς ἀκολούθως.

— Φίλε, ἔχεις μία καλούτζικη γυναῖκα ἐκεῖ κάτω.

— Ναί, μοῦ φαίνεται ὅτι εἶναι ἀρκετὰ καλὴ, εἶπεν ὁ Χόλης, ἐκβάλλων τὸν καπνὸν ἀπὸ τοῦ στόμα του, τὴν πέρνεις κάτω εἰς τὰ Μεσηθρινὰ μέρη; ἠρώτησεν ὁ ξένος.

Ὁ Χόλης ἔνευσε μὲ τὴν κεφαλὴν του καὶ ἐξηκολούθει τὸ κάπνισμα.

— Διὰ νὰ δουλεύῃ εἰς τοὺς ἀγρούς;

— Ναί, εἶπεν ὁ Χόλης, ἔχω μίαν διαταγὴν νὰ συναῶν ἀνθρώπους διὰ τοὺς ἀγρούς καὶ στοχάζομαι νὰ προσθέσω καὶ ταύτην. Μοῦ εἶπαν ὅτι μαγειρεύει καλὰ, καὶ ἡμπορεῖ νὰ τὴν μεταχειρισθῶσι διὰ τοῦτο, ἢ νὰ τὴν ἐνασχολήσῃ νὰ μαζέβῃ βαμβάκι, καὶ μάλιστα, ὅπου ἔχει, καθὼς ἐπαρατήρησα, τὰ δάκτυλα ἐξεπίτηδες. Ὅπως δὲ θὰ τὴν πωλήσω καλὰ, καὶ μετὰ τὴν ὀμιλίαν ταύτην ἐπανέλαβε τὸ σίγαρόν του.

— Ἄλλ' εἰς τοὺς ἀγρούς ὅπου φυτεύουν, δὲν ἔχουν ἀνάγκη ἀπ' ἐκεῖνο τὸ μικρὸ παιδί ὅπου ἔχει μαζὴ της, εἶπεν ὁ ξένος.

— Αὐτὸ θὰ τὸ πωλήσω μὲ πρώτη εὐκαιρία ὅπου εὐρῶ, εἶπεν ὁ Χόλης, ἀνάπτων ταυτοχρόνως ἐν ἄλλο σίγαρον.

— Στοχάζομαι ὅτι θὰ τὸ πωλήσεις εἰς μία μέτρια τιμὴ, ἠρώτησεν ὁ ξένος, ἀναθὰς ἐπὶ τοῦ σωροῦ τῶν κιβωτίων καὶ καθήσας πλησίον του.

— Δὲν ἤξεύρω τίποτε γιὰ τοῦτο, ἀπήντησεν ὁ Χόλης, εἶναι ἀρκετὰ εὐμορφο παιδάκι, ἴστω, εὐρωσο, ὑγιές, μὲ κρέατα σὰν τὸ μάρμαρο γερά.

— Ἀλήθεια, ἀλλὰ πρέπει νὰ σημειώσης ὅτι εἶναι ἔπειτα ἡ ἐνόχλησις καὶ τὰ ἔξοδα διὰ νὰ τὸ μεγαλώσῃ τις.

— Ὡ ἀνοησία! εἶπεν ὁ Χόλης, αὐτὰ αὐξάνουν μὲ τὴν ἴδια εὐκολία, καθὼς κάθε ἄλλο ζῶο, δὲν δίνουν τίποτε περισσότερη ἐνόχλησιν ἀπὸ ἓνα σκυλά-

κι. Αὐτὸ τὸ παιδί εἰς ἓνα μῆνα θὰ τὸ βλέπεις νὰ τρέχῃ ὀλοῦθε.

— Ἐγὼ ἔχω ἓνα καλὸ μέρος διὰ νὰ τὰ μεγαλώσω, καὶ στοχάζομαι ν' ἀγοράσω ἀκόμη ὀλίγα, εἶπεν ὁ ξένος. Τὴν περασμένην ἑβδομάδα ἡ γυναῖκα ὅπου μᾶς μαγειρεύει, ἔχασεν ἓνα παιδάκι, καὶ τῆς ἐπνίγηκε εἰς τὸ νερὸ, ἐνῷ αὐτὴ ἐκρεμοῦσε τὰ σκουτιὰ διὰ νὰ στεγνώσουν, καὶ νομίζω ὅτι ἤθελεν εἶσθαι καλὸ πρᾶγμα νὰ τῆς δώσω τοῦτο ν' ἀναθρέψῃ.

Ὁ Χόλης καὶ ὁ ξένος ἐκάπνιζον δι' ὀλίγον σιωπηλοί, οὐδεὶς ἐκ τῶν δύο ἐφαίνετο διατεθειμένους νὰ ἐγγίσῃ τὸ ζήτημα τὸ προκαλέσαν τὴν σιωπὴν. Ἐπὶ τέλους ὁ ξένος ἐπανέλαβε τὸν λόγον.

— Μοὶ φαίνεται ὅτι δὲν ἤθελες ζητήσει περισσότερο ἀπὸ δέκα τάλληρα γι' αὐτὸ τὸ παιδάκι, ἀφοῦ μάλιστα βλέπω ὅτι ἔχεις σκοπὸν νὰ τὸ δώσης μὲ πρώτην εὐκαιρίαν.

Ὁ Χόλης σείσας τὴν κεφαλὴν του καὶ πτύσας — Ὡ δὲν κάνει, δὲν συμφέρει παντελῶς, εἶπεν, ἐπαναλαμβάνων τὸ κάπνισμά του

— Λοιπὸν, φίλε, πόσον ζητεῖς;

— Νὰ σοῦ εἰπῶ, εἶπεν ὁ Χόλης, αὐτὸ τὸ παιδί ἡμποροῦσα νὰ τὸ ἀναθρέψῃ ἐγὼ ὁ ἴδιος, ἢ νὰ τὸ δώσω νὰ μοῦ τὸ ἀναθρέψουν αὐτὸ, καθὼς εἶδες, εἶναι πολὺ εὐμορφο καὶ γερὸ καὶ εἰς ἕξ μῆνας ἤθελεν ἀξίζει ἓκατὸ τάλληρα, καὶ εἰς ἓνα ἢ δύο χρόνια εἰς καλὴν κατάστασι βασταγμένον, ἤθελεν ἀξίζει διακόσια τάλληρα· ἐτι λοιπὸν τώρα καθὼς εἶναι, δὲν τὸ δίνω οὔτε ἓνα μικρὸ ὀλιγώτερο ἀπὸ τὰ πενήντα.

— Ὡ φίλε! τοῦτο εἶναι γελοῖον, εἶπεν ὁ ξένος.

— Ἐτι εἶναι! ἐπρόσθεσεν ὁ Χόλης μὲ ἐν ἀποφασιστικὸν κίνημα τῆς κεφαλῆς.

— Δὲν σοῦ δίνω οὔτε ἓνα μικρὸ περισσότερο ἀπὸ τὰ τριάντα, εἶπεν ὁ ξένος.

— Τὸ περισσότερον ὅπου ἡμπορῶ, νὰ κάμω εἶναι τοῦτο, εἶπεν ὁ Χόλης, πτύων ἐκ νέου μὲ ἀποφασιστικὸν ὕφος, νὰ χωρίσωμε τὴν διαφορὰ εἰς τὴν μέσην, καὶ ἐτι γίνονται σαράντα.

— Πολὺ καλὰ, συμφωνῶ! εἶπεν ὁ ξένος μετὰ διακοπὴν τινα.

— Ἐγίνε λοιπὸν, εἶπεν ὁ Χόλης. Εἰς ποῖο μέρος θὰ βγῆς;

— Εἰς τὴν Λουισίβιλα, εἶπεν ὁ ξένος.

— Πολὺ καλὰ, εἶπεν ὁ Χόλης· θὰ φθάσωμεν ἐκεῖ πρὸς τὸ δειλινὸ. Τὸ παιδί θὰ κοιμᾶται καὶ ἐτι τὴν πέρνεις ἐξαίρετα μὲ ἡσυχίαν καὶ χωρὶς φωναῖς. Ἐμένα μ' ἀρέσει τὰ πράγματά μου νὰ γίνωνται μὲ ἡσυχία, δὲν ἡμπορῶ νὰ ὑποφέρω ὄλως διόλου ταραχαῖς καὶ κλάυματα. Ἀκολούθως ὁ ξένος ἐκβαλὼν ἀπὸ τὸ σημειωτάριόν του χαρτονομίσματά τινα, τὰ τὰ ἐνεχείρησεν, αὐτὸς δὲ, μετὰ τὴν παραλαβὴν τῶν χρημάτων, ἐπανέλαβε τὸ κάπνισμα.

Ἡ ἐσπέρα, καθ' ἣν ἐφθασε τὸ πλοῖον εἰς τὴν προκυμαίαν τῆς Λουισίβιλας, ἦτο λαμπρὰ καὶ γαληνιαία. Ἡ γυνὴ ἐκάθητο ἔχουσα εἰς τοὺς βραχίονάς της τὸ βαθέως κοιμώμενον βρέφος της· μόλις δὲ ἤκουσε τὸ ὄνομα τοῦ τόπου εἰς τὸν ὅποιον ἐφθασαν, εὐθὺς μὲ μεγάλῃν ταχύτητα ῥίψασα τὸ ἐπανοφόρεμά της εἰς κενὸν τι τὸ ὅποιον ἐσχηματίζετο ἀναμέσον δύο κιβωτίων καὶ ἐναποθέσασα οὕτω τὸ βρέφος εἰς τὴν μ-

κράν αὐτὴν κοιτίδα, ἔδραμε πρὸς τὴν κλίμακα τοῦ πλοίου, ἐλπίζουσα νὰ ἴδῃ τὸν σύζυγόν της ἀναμέσον τῶν διαφόρων ὑπηρετῶν τῶν ξενοδοχείων, ὅτινες κατεπλημμύριζον τὴν προκυμαίαν. Ἐπ' αὐτῆς τῆς ἐλπίδος κατεχομένη, ἐπροχώρησεν εἰς τὸ χεῖλος τοῦ πλοίου καὶ προσήλωσε τὰ βλέμματά της προσεκτικῶς ἐπὶ τῶν παρὰ τὴν ὄχθην κινουμένων κεφαλῶν, ἀλλὰ τὸ πλῆθος τὴν διεχώρισεν ἀπὸ τὸ τέκνον της.

— Τώρα εἶναι καιρὸς, εἶπεν ὁ Χόλης, λαβὼν τὸ κοιμώμενον βρέφος καὶ παραδώσας αὐτὸ εἰς τὰς χεῖρας τοῦ ξένου.

— Ἐλα τώρα μὴ τὸ ἔξυπνίσῃς καὶ τὸ κάμῃς νὰ φωνάξῃ, γιατί θὰ γίνῃ μία ταραχὴ τοῦ διαδίου μ' αὐτὴ τὴν γυναῖκα. Ὁ ξένος παραλαβὼν τὸ περιτυλιγμὰ ἐπιμελῶς, ἔγινεν ἐν ἀκαρεῖ ἀφαντος ἀναμέσον τοῦ πλῆθους τοῦ ἀναβιβαζομένου εἰς τὴν προκυμαίαν.

Ὅταν τὸ κρίζον, συρίζον καὶ παφλάζον πλοῖον, ἀπεμακρύνθη τῆς προκυμαίας καὶ ἐπανελάμβανε σιγαλῶς τὸν δρόμον του, ἡ τρισαθλίως γυνὴ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν προτέραν τῆς θέσιν. Ὁ ἔμπορος ἐκάθητο ἐκεῖ περιμένων· τὸ βρέφος ἔλλειπε!

— Καὶ πῶς, καὶ πῶς, ποῦ εἶναι! ἔκραξεν αὕτη ἐξαγριωμένη καὶ ἐκπληκτος.

— Λουκία, εἶπεν ὁ ἔμπορος, τὸ παιδίον ἐπῆγεν ἢ τώρα, ἢ ὕστερα εἶναι ὅλο τὸ ἴδιο, πρέπει νὰ σοῦ τὸ εἰπῶ. Ἐγὼ ἤξευρα ὅτι δὲν ἡμποροῦσες νὰ τὸ πάρῃς κάτω εἰς τὴ Μεσηθρινία, καὶ ἔλαβα τὴν εὐκαιρίαν νὰ τὸ πωλήσω εἰς μία καλλίστην οἰκογένεια, ἢ ὅποια θὰ τὸ ἀναθρέψῃ καλῆτερα ἀπὸ ἐσένα.

Ὁ ἔμπορος εἶχε φθάσει εἰς ἐκεῖνον τὸν βαθμὸν τῆς χριστιανικῆς καὶ πολιτικῆς τελειότητος, τὴν ὅποιαν τινὲς τῶν κηρύκων καὶ πολιτικῶν ἐσχάτως ἐσύστησαν καὶ δυνάμει τῆς ὁποίας εἶχε παντελῶς ὑπερικήσει· πᾶσαν ἀνθρωπίνην πρόληψιν καὶ ἀδυναμίαν. Τὸ αἶσθημα τῆς καρδίας του ἦτο ἐντελῶς ὅποσον ἤθελεν εἶσθαι καὶ τὸ ἰδικόν σου, ὡ ἀναγνώστα, καὶ τὸ ἰδικόν μου, ἐὰν ἀνεπτύσσοτο μὲ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ καθυπεβάλλετο εἰς τὰς αὐτὰς δοκιμασίας. Τὸ ἐξαγριωμένον βλέμμα μητρικῆς ἀπελπισίας καὶ ἀγωνίας, τὸ ὅποιον ἔρριψεν ἐπ' αὐτοῦ ἡ τρισαθλίως ἐκεῖνη γυνὴ, ἤθελε διαταράξῃ πάντα ὀλιγώτερον συνηθισμένον εἰς τὰ τοιαῦτα· ἀλλ' αὐτὸς ἔνεκα τῆς μεγάλῃς πείρας ποῦ ἔμενον ἀτάραχος, καθότι ἀπειράκις ἐρρίφθησαν ἐπὶ τοῦ προσώπου του τοιαῦτα ἐξαγριωμένα βλέμματα. Καὶ σὺ, ὦ φίλτατε ἀναγνώστα, δύνασαι νὰ συνηθίσῃς εἰς τὰ τοιαῦτα, ἀφοῦ μάλιστα τὸ κύριον ἀντικείμενον τῶν τελευταίων προσπαθειῶν ἔτεινεν εἰς τὸ νὰ καθυποβάλλῃ τὰ ἀρκετὰ μέρη μας εἰς τὴν αὐτὴν συνήθειαν, πρὸς δόξαν τῆς Μεγάλῃς Ἐνόχτητος.

Ὁ ἔμπορος ὁμοῦ οὔτος, τὴν θανατηφόρον ἐκεῖνην ἀγωνίαν, ἣτις διεκρίνετο εἰς τὰ μελανώπα χαρακτηριστικὰ τοῦ προσώπου της, τὰς ἀπελπιστικῶς συνδεθεμένας χεῖράς της καὶ τὴν πνιγρὰν φωνήν της, τὰ ἐθεώρει ὡς ἀναγκαῖα περιστατικὰ τοῦ ἔμπορου, ὡς ἐνδιαφέρον εἰς αὐτὸν ἀντικείμενον ἐθεώρει μόνον τὰς φωνὰς καὶ ταραχὰς τὰς ὁποίας οὔτε ἠδύνατο νὰ ὑποφέρῃ εἰς τὸ πλοῖον, καθότι, ὡς πολλοὶ ἄλλοι τῶν ὑπερασπιστῶν του, δυσηρθετεῖτο εἰς ἄκρον ἀπὸ τὰ τοιαῦτα.

Ἡ γυνὴ ὁμοῦ δὲν ἐφώνησε ποσῶς, τὸ κτύπημα ἐ-

δόθη καιρίως, ἡ βολὴ διεπέρασε τὸ κέντρον τῆς καρδίας της καὶ ἐπομένως οὔτε κραυγὴ οὔτε δάκρυα ἠδύνατο νὰ ἐξέλθῃσι.

Ἡ σκοτοδίνῃ τὴν ἠνάγκασε νὰ καθήσῃ, αἱ χεῖρές της κατεδιβάσθησαν νεκρικῶς, τὰ ὄμματα της ἔμειναν ἀνεωγμένα, τὸ βλέμμα της προσηλωμένον, ἀλλὰ δὲν ἔβλεπε τίποτε, ὅλη ἡ ταραχὴ καὶ ὁ θόρυβος τοῦ πλοίου, καθὼς προσέτι ὁ μηχυθμὸς τῆς μηχανῆς, ἀπετέλουν ἐνύπνιον εἰς τὸ κατατρομασμένον οὖς της, καὶ ἡ τρισαθλίως καὶ θανατηφόρος προσβεβλημένη καρδιά της δὲν εἶχεν οὐδὲ φωνὴν οὐδὲ δάκρυ νὰ χύσῃ διὰ τὴν μεγίστην αὐτὴν συμφορὰν της.

Ὁ ἔμπορος, ὅστις, ἂν καὶ κατὰ τὰ συμφέροντά του ἦτο φιλόανθρωπος, ὡς τινὲς τῶν πολιτικῶν μας, μολοντοῦτο ἐφαίνετο συναισθανόμενος τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ δώσῃ τὴν παρηγορίαν ἐκεῖνην τὴν ὅποιαν ἡ περίστασις ἀπῆτει.

— Τὸ γνωρίζω ὅπου εἶναι πολὺ σκληρὸ κατὰ πρῶτον τοῦτο, Λουκία, ἀλλὰ σὰν μία εὐμορφη καὶ εὐαίσθητος γυναῖκα ὅπου εἶσαι, πρέπει γὰρ τὸ λησμονήσης. Βλέπεις εἶναι ἀνάγκη, καὶ δὲν ἡμπορεῖ νὰ γίνῃ ἄλεις.

— Ὅχι, ὄχι κύριέ μου! εἶπεν ἡ γυνὴ μὲ ψυχρὸ-βραγῶσαν φωνήν.

— Σὺ εἶσαι μία ἔξυπνη κοπέλλα, Λουκία, ἐξηκολούθει ὁ Χόλης· ἐγὼ ἔχω σκοπὸν νὰ σὲ εὐχαριστήσω καὶ νὰ σὲ βάλω εἰς ἓνα καλὸ μέρος κάτω εἰς τὸν ποταμὸν, καὶ θὰ πάρεις γλήγορα ἄλλον ἄνδρα σὰν εὐμορφη κοπέλλα ὅπου εἶσαι.

— Ὡ κύριέ μου! μὴ μοῦ δμιλήῃς περισσότερον, εἶπεν ἡ γυνὴ καταβεβαρυμένη ὑπὸ ἀγωνίας τοσοῦτον βαθείας καὶ σπαραξικαρδίου, ὥστε ὁ ἔμπορος ἔβλεπε κατὰ πέραν τῶν ὀρίων τῆς πολυχρονίου πείρας του. Ἠγέρθη λοιπὸν, καὶ ἡ γυνὴ στραφεῖσα, ἐκάλυψε τὴν κεφαλὴν της μὲ τὸ ἐπανωφόρεμα.

Ὁ ἔμπορος περιεπάτει ἐπ' ἄλγιον καὶ ἐσαματοῦσεν ἐκ διαλειμμάτων παρατηρῶν αὐτὴν.

— Τὸ πέρνει πολὺ κατάκαρδα, ἐπανελάμβανε μόνος του ὁ Χόλης, εἶναι ἡσυχὴ μολοντοῦτο, ἄς ξεθυμάνῃ κάμποσον, καὶ ἔπειτα ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἡσυχάζει.

Ὁ Θωμᾶς παρατηρήσας τὴν σιγὴν ταύτην ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ἕως τὸ τέλος, ἐνόησεν ἐντελέστατα τὰ ἀποτελέσματά της· ἐπειδὴ ὁμοῦ τὸ πτωχὸν καὶ ἀπαιδεύτον τοῦτο μαῦρον πλάσμα δὲν εἶχε διδαχθῆ νὰ γενικεύῃ τὰ ἀντικείμενα καὶ νὰ ἴδῃ εἰς τὰς ἰδέας του σφαῖραν ευρυτέραν, ὡς ἐκ τούτου ἡ σιγὴ αὕτη τῷ ἐφαίνετο εἰς ἄκρον φρικώδης καὶ σκληρᾶ. Ἄν ἤθελεν ἐκπαιδευθῆ ὑπὸ τινος τῶν κηρύκων τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἤθελεν ἐκλάβει τὴν σιγὴν ταύτην ἀκατάπαυστον γεγονὸς νομίμου ἔμπορίας. Πλὴν ὁ Θωμᾶς, ἐπειδὴ δὲν ἦτον εἰμὴ ἓνας πτωχὸς καὶ ἀπαιδεύτος ἄνθρωπος, τοῦ ὁποίου ἡ ἀνάγνωσις ἐπεριορίζετο μόνον εἰς τὴν νέαν Διαθήκην, δὲν ἠδύνατο νὰ παρηγορήσῃ καὶ ἡσυχάζῃ ἑαυτὸν μὲ τοιαῦτα ἰδέας. Σταγόνες αἵματος ἐπιπτον ἀπὸ τὴν καρδίαν του, ἀναλογιζομένου ὅποια νὰ ἦσαν τὰ ἐλλείμματα τοῦ τρισαθλίου πάσχοντος τούτου πράγματος, τὸ ὅποιον ἔκειτο ἐπὶ τῶν κιβωτίων ὡς τὸ ἐκρίζωμενον καὶ ἀνωφελὲς φυτὸν, ὅποια τὰ ἐλλείμματα τοῦ ἐμφύ-

χου, τοῦ εὐαισθητοῦ, τοῦ ζωηροῦ καὶ ἀθανάτου τούτου πράγματος, τὸ ὁποῖον Ἀμερικανικὸς νόμος ψυχρῶς καὶ μὲ ἀδιαφορίαν κατατάσσει εἰς τὴν τάξιν τῶν δεσμιδῶν, τῶν κιβωτίων καὶ τῶν πραγματειῶν μεταξὺ τῶν ὁποίων ἡ τρισάθλιος αὕτη μήτηρ κατάκειται.

Ὁ Θωμᾶς τὴν ἐπλησίασεν ἀποπειρόμενος νὰ τῇ ὁμιλήσῃ, αὕτη ὁμῶς κατείχετο ἀπὸ ἀκαταπαύστους λυγμούς, καὶ βαρύτατον στεναγμόν. Μὲ ἐντιμὸν τρόπον καὶ μὲ δάκρυα βρόντα ἐπὶ τῶν παρειῶν του, τῇ ἀνέφερον ὅτι ὑπάρχει εἰς τοὺς οὐρανούς μίαν καρδίαν ἣτις τὴν ἀγαπᾷ, ὅτι ὑπάρχει ἐν τῇ Ἰησοῦς ἐλεήμων καὶ μία αἰώνιος κατοικία, τὸ ὅς τῆς ὁμῶς τραυματισμένον ἀπὸ τὴν ὀδυνηρὰν ἀγωνίαν, δὲν ἠδύνατο ν' ἀκούσῃ, καὶ ἡ ἀπονενεκρωμένη καὶ παράλυτος ἀπὸ τὴν λύπην καρδίαν τῆς ἀδυνατοῦσε νὰ αἰσθανθῇ.

Ἡ νύξ προσέθη, ἦτο νύξ ἡρεμῶς, γαληνιαία καὶ ἐνδοξος, λάμπουσα μὲ τοὺς ἀναριθμήτους ἐκείνους σεμνοὺς καὶ ἀγγελικοὺς ὀφθαλμούς τῆς, τοὺς ἀγράφουτας ἀπὸ τὴν ἐξαισίον καλλονὴν των. Οὐδεὶς φθόγγος ἤκούετο, οὐδεμία εὐσπλαγγῆς φωνή, οὐδὲ βοηθητικὴ χεὶρ ἐκτείνετο ἀπὸ τὸ ἀχανὲς ἐκεῖνο διάστημα μίαν κατόπιν τῆς ἄλλης· τὰς φωνὰς τῆς ἐργασίας καὶ τῆς ἠδονῆς διεδέχθη ἡ σιγή, ἅπαντες ἐν τῷ πλοίῳ ἐκοιμῶντο καὶ ὁ ἐπὶ τῆς πρώρας κτύπος τοῦ ἀφροῦ τῶν ὑδάτων ἤκούετο ἐντελέστατα. Ὁ Θωμᾶς ἐξηπλώθη ἐπὶ κιβωτίου τινὸς ἵνα ἀναπαυθῇ, καθὼς ἐκεῖτο ὁμῶς ἐκεῖ ἤκουσεν ἐκ διαλειμάτων πνιγηρὰν πνοὴν συνωδευμένην ἀπὸ κλαυθμηρὸν ἤχον ὅστις ἤρχετο ἀπὸ τὸ μέρος τοῦ κατακειμένου πλάσματος — «Ὡ τί θὰ γίνω; Ὡ Θεέ μου! Ὡ εὐσπλαγγε Θεέ μου, βοήθησέ με!» καὶ οὕτω ἀδιάλειπτως, ἕως οὗ βαθμηδὸν ἔληξεν εἰς βαθυτάτην σιγήν.

Πρὸς τὸ μεσονύκτιον ὁ Θωμᾶς ἠγέρθη μὲ αἰφνίδιον σκίρτημα. Σκιὰ μαύρη διήλθε ταχέως πλησίον του, πορευομένη εἰς τὴν ἄκραν τοῦ πλοίου, ὅπου μετ' ὀλίγον ἤκουσεν ἕνα δούτιν εἰς τὰ ὕδατα. Οὐδεὶς ἄλλος ἐκτὸς αὐτοῦ εἶδεν ἢ ἤκουσε τὸ τοιοῦτον, ὕψους τὴν κεφαλὴν του πρὸς τὸ μέρος, ὅπου ἐκεῖτο ἡ τρισάθλια ἐκείνη μήτηρ, ἀλλ' ἡ θέσις ἦτο κενή! ἠγέρθη, ἠρεύνθησαν πανταχόθεν, ἀλλ' εἰς μάτην. Ἡ τρισάθλιος καὶ αἰμοσταγῆς ἐκείνη καρδίαν, ὑπῆγεν ἐπὶ τέλους νὰ καθουσχάσῃ εἰς αἰώνιον καὶ ἀτάραχον κατοικίαν, καὶ τὰ ὕδατα τοῦ ποταμοῦ ἀφρίζον καὶ ἔτρεχον τὸν ῥοῦν των μὲ τόσην ἀδιαφορίαν ὡς ἂν μὴ ἐκρυπτον τίποτε ὑποκάτω.

Καρτερία! Καρτερία! Σεῖς, αἱ καρδίαι τῶν ὁποίων κατακυριεύονται ἀπὸ ὀργὴν καὶ ἀγανάκτησιν βλέπουσαι τὰ τοιαῦτα. Οὐδεὶς παλμὸς καὶ λυγμὸς ἀγωνίας, οὐδὲν δάκρυ ἐξεργόμενον ἀπὸ κατατεθλιμμένην καρδίαν ἀπαρρέγει τὴν ἐνθύμησιν τοῦ καρτερικοῦ ἐκείνου ὄντος, τοῦ Σωτήρος τῆς δόξης. Εἰς τὸ ὑπομονητικὸν καὶ γενναῖόν του στήθος φέρει τὴν ἀγωνίαν κόσμου ὀλοκλήρου. Οὕτω λοιπὸν καὶ σὺ, ὑπόφερε μὲ καρτερίαν καὶ ἐργάζου ἐν εἰρήνῃ, καθότι ἡ ἡμέρα τῆς ἀναποδόσεως θέλει ἔλθει.

Ὁ ἔμπορος ἐγέρθη εὐρωῶς, ἐξῆλθε νὰ παρατηρήσῃ τὴν ἔμψυχον πραγματείαν του, ἦτο ὁμῶς ἡ φορὰ του ἤδη νὰ τὴν ζητῇ ἐν ἀμνηχανία.

— Ποῦ εἶναι ἐκείνη ἡ γυναῖκα; ἠρώτησε τὸν Θωμᾶ.

Ὁ Θωμᾶς, ὅστις εἶχε συνηθίσει εἰς τὴν μεγάλην σοφίαν τῆς μυστικότητος, δὲν ἐνόμιζεν ἀναγκαῖον καὶ ἀρμόδιον νὰ ἐκθέσῃ τὰς παρατηρήσεις καὶ ὑπονοίας του, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἀπήντησεν ὅτι δὲν ἤξευρεν.

— Αὕτη βέβαια δὲν ἠμποροῦσε ν' ἀποθιβάσθῃ εἰς κἀνένα μέρος τὴν νύκτα, διότι ἤμουν ἐξυπνος καὶ παρετηροῦσα καλά, ὅταν τὸ πλοῖον ἐσταματοῦσε. Ποτὲ δὲν ἐμπιστεύομαι ταῦτα τὰ πράγματα εἰς ἄλλον.

Ἡ ὁμιλία αὕτη ἀπευθύνετο πρὸς τὸν Θωμᾶ μὲ φιλικὸν τρόπον, ὡς ἂν ἦτο ἀντικείμενον ἐνδιαφέρον κατ'ἐξοχὴν αὐτόν· ὁ Θωμᾶς ὁμῶς δὲν ἔδωκεν οὐδεμίαν ἀπάντησιν.

Ὁ ἔμπορος ἐρευνῆσε τὸ πλοῖον ἀπὸ τὴν μίαν ἄκραν ἕως τὴν ἄλλην, ἀναμέσον τῶν κιβωτίων, τῶν δεσμιδῶν, τῶν κάδων, περὶ τὴν μηχανὴν, ἀλλ' εἰς μάτην.

— Νὰ σοῦ εἰπῶ, Θωμᾶ, στοχάσου καλὰ τοῦτο, εἶπεν ὁ ἔμπορος, ἐλθὼν μετὰ τὴν ἀνωφελῆ ἔρευνάν του πρὸς τὸ μέρος ὅπου ἐκάθητο ὁ Θωμᾶς. Σὺ ἤξευρες κατὰ καὶ μὴ μοῦ ἐναντιόνασαι, διότι εἶμαι βέβαιος περὶ τούτου. Ἐγὼ εἶδα αὕτη τὴν γυναῖκα ἔσπλωμένη ἐδῶ περὶ τὰς δέκα ὥρας, τὴν εἶδα τὰς δώδεκα καὶ πάλιν πρὸς τὴν μίαν ἢ δύο ὥρας, ἔπειτα δὲ, τὰς τέσσαρας ὥρας ὅπου ἤλθα, δὲν τὴν εἶδα πλέον καὶ σὺ ἐκοιμῶσιν καθ' ὅλον τὸ διάστημα ἐκεῖ. Ἐλα τώρα, εἶμαι βέβαιος ὅτι ἤξευρες κατὰ.

— Ἰδοὺ τί εἶναι, κύριέ μου, εἶπεν ὁ Θωμᾶς πρὸς τὸ πρῶτὸ ἤκουσα μίαν ταραχὴ κοντάμου καὶ σχεδὸν ἐμισοξύπνησα, ἔπειτα ἤκουσα ἕνα δυνατό σπλάσ εἰς τὸ νερὸ, τότε ἐσηκώθηκα ἐπάνω καὶ εἶδα ὅτι ἔλειπεν ἡ γυναῖκα. Τοῦτο εἶναι ὅσα ἐκεῖνο ὅπου ἤξευρω.

Ὁ ἔμπορος δὲν ἐταράχθη, οὐδ' ἐξεπλάγη ποσῶς ἀπὸ τὴν περιγραφὴν ταύτην, καθότι, ὡς εἶπομεν προηγουμένως, εἶχε συνηθίσει εἰς πολλὰς τοιοῦτου εἶδους σκηναῖς, εἰς τὰς ὁποίας σὺ, ὦ φίλτατε ἀναγνώστα, δὲν ἐσυνήθισες. Ὡς καὶ αὐτὸς ὁ τρομακτικὸς καὶ ἀποτρόπαιος θάνατος δὲν τοῦ ἐπροξέεινε οὐδεμίαν φρίκην οὐδεμίαν ἐντύπωσιν. Τὸν θάνατον τὸν εἶχεν εἶδετ' ἀπειράκις ἐνώπιον τῶν ὀφθαλμῶν του, τὸν συναπήνησε πολλάκις εἰς τὸ ἐμπόριον του καὶ ἐσυσχετίσθη μετ' αὐτοῦ, ὡς ἐκ τούτου τὸν ἐνόμιζεν ὡς ἕνα σκληρὸν ἀγοραστήν, ἀνατρέποντα καὶ περιπλέκοντα δεινῶς καὶ ἐπικινδύνως τὰς ἐμπορικὰς του ἐπιχειρήσεις καὶ ἐβλασφήμει τὴν τρισάθλιον γυναῖκα ὡς πραγματεῖαν τινὰ ἀτυχή, προσθέτων προσέτι ὅτι ἐὰν αἱ ὑποθέσεις του ἐβάδιζον κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον δὲν ἤθελεν ὠφελῆθαι οὐδὲ λεπτόν εἰς τὴν παροῦσαν ἐπιχείρησίν του. Ἐν βραχυλογίᾳ, ἐφαίνεται θεωρῶν ἑαυτὸν ὡς ἄνθρωπον ἀπερίσκεπτον καὶ ἀτυχή, ἀλλ' ἐπὶ τῆς ἀρκετέως περιπτώσεως δὲν ἦτο οὐδεμία θεραπεία, καθότι ἡ γυνὴ εἶχε καταφύγει εἰς ἐπικράτειαν, ἣτις δὲν θέλει πώποτε ἀποδώσει μίαν φυγάδα, οὐδὲ ἂν ἅπανα ἡ περιώνυμος Ἀμερικανικὴ Ἐνότης ἐπιμύνηως τὴν ἀπαιτήσῃ. Ὁ ἔμπορος λοιπὸν καθήσας δυσηρεστημένος μὲ τὸ σημειωτάριόν του ἀνὰ χεῖρας, ἐγράψε τὸ ἐλλείπον σῶμα καὶ ψυχὴν εἰς τὴν σειρὰν τῶν ἀπολεσθέντων!

— Τί ὀλέθριον πλάσμα εἶναι τοῦτος ὁ ἔμπορος! τόσον ἀναίσθητος! εἶναι τῶνόντι τρομερὸν πράγμα.

— Ὡ, οὐδεὶς τοὺς στοχάζεται παντάπασιν! Εἶναι

γενικῶς περιφρονημένοι καὶ εἰς οὐδεμίαν ἀξιότιμον συνάθροισιν εἶναι δεκτοί.

— Ἀλλὰ ποῖος, κύριε, σχηματίζει τὸν ἔμπορον; ποῖος εἶναι πλέον ἀξιόμιμπος; ὁ ἀνεπτυγμένος καὶ πεφωτισμένος ἐκεῖνος ἄνθρωπος, ὁ ὑποστηρίζων σύστημα, τοῦ ὁποίου ἀναπόφευκτον ἀποτέλεσμα εἶναι ὁ ἔμπορος, ἢ αὐτὸς ὁ ἴδιος ἔμπορος; Σὺ κάμνεις τὸ θεμῶσιον νὰ ζητῇ τὸ ἐμπόριον, τὸ ὁποῖον ἐξευτελεῖ τὸν ἔμπορον καὶ τοῦ ἀφαιρῇ πᾶν αἰσθημα καὶ πᾶσαν αἰδῶν εἰς τί λοιπὸν τὸν ὑπερτερεῖς;

Εἶσαι σὺ ἴσως ἀνεπτυγμένος, καὶ αὐτὸς ἀμαθὴς, σὺ ὑψηλῆς τάξεως, καὶ αὐτὸς χαμηλῆς, σὺ χαρίης, καὶ αὐτὸς ἀπλοῦς, σὺ πνευματώδης, καὶ αὐτὸς βλάξ;

Εἰς τὴν ἡμέραν μίαν μελλούσης κρίσεως, ἴσως αὐτὸς θέλει εἶσθαι πλέον ὑποφερτὸς παρὰ σέ.

Περαίνοντες τὰ περιστατικὰ ταῦτα τοῦ νομίμου ἐμπορίου, νομίζομεν καθήκον μας νὰ παρακαλέσωμεν ἅπαντας ἐν γένει, νὰ μὴ νομίσωσι τοὺς Ἀμερικανοὺς νομοθέτας, ἐστερημένους παντάπασιν φιλανθρωπίας, ὡς δύνανται ἴσως ἐσφαλμένως νὰ εἰκάσωσι τοῦτο· ἐκ τῶν μεγάλων προσπαθειῶν, αἵτινες ἔγιναν παρὰ τὸ ἐθνικὸν σῶματός, πρὸς ἐνίσχυσιν καὶ διαίωσιν τοῦ ἐμπορίου τούτου.

Ποῖος ἀγνοεῖ, πόσον οἱ μεγάλοι ἄνδρες μας καταφέρονται καὶ φωνάζουσι κατὰ τοῦ ξένου ἐμπορίου τῶν μαύρων; Καὶ μεταξὺ ἡμῶν ἠγέρθη περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου ὀλοκλήρος στρατεία Κλαρκσόνων καὶ Γουίλβερφορσίον, οἵτινες ἐκπλήττουσι πάντα ἀκροατὴν καὶ θεατὴν. Τὸ νὰ ἐμπορευέται τις μαύρους ἀπὸ τὴν Ἀφρικὴν, φίλτατε ἀναγνώστα, εἶναι πρῶγμα εἰς ἄκρον φρικώδες! Δὲν πρέπει οὔτε κἂν νὰ τὸ φαντασθῇ τις! Ἀλλὰ, τὸ νὰ τοὺς ἐμπορευέται ἀπὸ τὴν Κεντούκην, τοῦτο εἶναι πάνυ διάφορον!

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ΄.

Κουακερικὸς οἶκος.

Ἦσυχος σκηνὴ παρουσιάζεται ἡδὴ ἐνώπιον τῶν ὀφθαλμῶν μας· καλῶς χρωματισμένον καὶ ἀρκετῆς ἐκτάσεως μαγειρεῖον, μὲ πάτωμα κιτρινωπὸν καὶ λεῖον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου δὲν ἐβλεπέ τις τὴν ἐλαχίστην ἀκαθαρσίαν. Ἐντὸς τοῦ μαγειρείου τούτου ἦτο καθάρωτατος κλίβανος, ἦσαν σειραὶ ζιζηθόντος μετάλλου, ὑπενθυμίζοντος ἀναριθμητὰ εἰς τὴν ὄρεξιν εὐάρεστα ἀντικείμενα, ξύλινα καθήκλα καὶ πρασινωποῦ χρώματος καὶ πεπαλαιωμένης ἐποχῆς, πλὴν στερεοτάται, μικρὰ εὐκίνητος καθήκλα μὲ ἐν καλῶς ἐβραμένον προσκεφάλαιον καὶ ἐπιμελῶς περιτριγυρισμένα ἀπὸ ποικίλα καὶ πολύχραα μάλλινα περικοσμηματα, ἄλλη μεγαλύτερα καὶ παλαιότερα, τῆς ὁποίας τὰ μακρότατα καὶ πλατύτατα ὑποστηρίγματα ἐφάνερον τὴν φιλοξενον πρόσκλησιν, τὴν προερχομένην ἀπὸ τὸ ἀπαιτητικὸν πρότερον τῶν ἀπὸ πτερὰ σχηματισμένων προσκεφαλαίων τῆς, καὶ μία τρίτη, παλαιότητα καὶ πραγματικῶς ἀναπαυτικὴ καθήκλα ἦτο ἐκεῖ, ἣτις κατὰ λόγον τῆς ἐντίμου καὶ σεβασμίας κατοικίας εἰς τὴν ὅποιαν εὐρίσκειτο, ἦτο προτιμητέα παρὰ μυρία ἄλλας κεκαλυμμένας μὲ ὑφάσματα πολυ-

τελέστατα καὶ περικοσμούσας τὰς αἰθούσας τοῦ σπιτοῦ· εἰς τὴν καθήκλα ταύτην, εὐμενῶς καὶ χαριέντως κινουμένη καὶ μὲ τοὺς ὀφθαλμούς τῆς προσηλωμένους ἐπὶ λεπτοῦ τινος χειροτεχνήματος, ἐκάθητο ἡ παλαιὰ μας φίλη Ἐλίνα. Ναί, ἐκεῖ ἐπανεπαύετο ἡ φίλη μας αὕτη, πλὴν ὑπὸ τὴν σκίαν τῶν μακροτάτων βλεφαρίδων τῆς ἐβλεπέ τις κερυμμένην ἦσαν λύπην, τὰ εὐγενικὰ καὶ γλυκύτατα χεῖλη τῆς ἦσαν μαρμαρένα καὶ τὸ πρόσωπόν τῆς ἰσχνότερον καὶ ὠχρότερον ἢ ὅταν εὐρίσκειτο εἰς τὴν ἐν Κεντούκῃ κατοικίαν τῆς. Ἐναργέστατα ἠδύνατο τις νὰ διακρίνῃ, μὲ ὁποῖον ζωηρὸν καὶ σταθερὸν χαρακτήρα εἶχε περιβάλλει τὴν νεανικὴν τῆς καρδίαν ἢ ἐπιβρόχῃ τοσοῦτων φροντίδων καὶ στεναγμῶν, καὶ ὅταν ὕψονε τοὺς μακροὺς καὶ μέλανας ὀφθαλμούς τῆς, ἵνα ἀκολουθήσῃ τὰ κινήματα τοῦ μικροῦ Ὄρρη, ὁ ὁποῖος, ὡς ἡ χρυσαλλίς τῶν τροπικῶν, ἐκινεῖτο καὶ ἐπαίειν ἐνθεν κἀκεῖθεν ἐπὶ τοῦ πατώματος, ἐβλεπέ τις ταυτοχρόνως σταθερωτάτην πεποιθήσιν καὶ ἀκαμπτον ἀπόφασιν, ἀσυνήθιστον εἰς τὰς πρώτας καὶ εὐτυχεσέρας ἡμέρας τοῦ βίου τῆς.

Πλησίον τῆς ἐκάθητο γυνὴ ἔχουσα ἐπὶ τῶν γυναικῶν τῆς καθαρώτατον ἀργεῖον ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐθέτεν ἐπιμελῶς ξηρὰ τινὰ ῥοδάκινα. Ἐνδεχόμενον ὅτι ἦτο πενηκοντούτης ἢ ἐξηκοντούτης τὴν ἡλικίαν, πλὴν ὁ καιρὸς καὶ τὰ ἔτη δὲν ἐχρησίμευον εἰμὴ εἰς τὸ νὰ λαμπρύνωσι καὶ περικοσμήσωσι τὸ πρόσωπόν τῆς. Τὸ χιονόλευκον κάλυμμα τῆς κεφαλῆς τῆς ἀπὸ λεπτότατον ὑφασμα καὶ κατὰ τὸν αὐστηρὸν Κουακερικὸν τύπον σχηματισμένον, τὸ ἀπὸ λινὸν λευκὸν καὶ ἀπλοῦν μανδύλιον τὸ περιτυλιγμένον ἀφελῶς περὶ τὸ στήθος τῆς, τὸ ἐπὶ τῶν ὤμων τῆς βαθύχροον μανδύλιον καὶ τὸ φόρεμά τῆς, ὅλα ταῦτα ἐδεικνύον ἐκ πρώτης ὀψεως τὴν θρησκευτικὴν κοινότητα εἰς ἣν ἀνήκε. Τὸ στρογγύλον καὶ ῥοδόχροον πρόσωπόν τῆς, ὑγειεστάτης κράσεως καὶ μαλακὸν, ὠμοιάζεν ἐντελέστατα ὄριμον ῥοδάκινον. Ἡ κόμη τῆς, βεβαυμένη εἰς μέρη τινὰ μὲ τὸ ἀργυροῦν τῆς πολιότητος χρῶμα, ἐχωρίζετο ἐπιμελῶς καὶ λείως ἀπὸ τὸ ὑψηλὸν, εὐρὸν καὶ γαληνιαῖον μέτωπόν τῆς, ἐπὶ τοῦ ὁποίου τὸ γῆρας δὲν εἶχεν ἐγγράψῃ ἄλλο τι εἰμὴ, «Εἰρήνη ἐπὶ τῆς γῆς καὶ μεταξὺ ὀλλήλων ἀγάπη» ὑποκάτω δὲ τοῦ μετώπου ἔλαμπεν ἐν ζεύγος καθαρῶτατων, σεβασμίων καὶ προσφιλεσάτων ξανθῶν ὀφθαλμῶν, τοὺς ὁποίους ἤρκει τις νὰ παρατηρήσῃ προσεκτικῶς, διὰ νὰ διακρίνῃ ἀμέσως τὰ βῆθη ἀγαθωτάτης καὶ ἀγνῆς καρδίας.

Πολλοὶ ἐπερίγραψαν καὶ ἔψαλλον μὲ ἄσματα ἀναριθμητὰ τὴν ὠραιότητα τῶν νεανίδων, καὶ θαυμάζομεν πῶς δὲν ἠγέρθη οὐδεὶς μεταξὺ τῶν, ἵνα περιγράψῃ τὴν ὠραιότητα τῶν γυναικῶν. Ἐάν τις ὁμῶς ἐπιθυμῇ νὰ λάβῃ ἰδέαν τινὰ τῆς ὠραιότητος ταύτης, ἂς στρέψῃ τὰ βλέμματά του ἐπὶ τῆς ἀγαθωτάτης φίλης μας Ραγγὴλ Χόλνδεϋ, ἣτις τὴν στιγμήν ταύτην κάθηται κινουμένη εἰς τὴν μικρὰν τῆς καθήκλα. Ἡ καθήκλα αὕτη, εἴτε διότι εἰς τὰς πρώτας ἡμέρας τῆς καθυπεβλήθη εἰς τρομερὰς δοκιμασίας, εἴτε διότι ἐγίνεν ἀδιάλειπτος καὶ ὑπὲρ τὰς δυνάμεις τῆς χρήσεως αὐτῆς, εἴτε διότι τὰ νεῦρα τῆς ἦσαν ἐκτοπισμένα ἐν μέρει, ὅπως ἴσως ὁμῶς, καθὼς ἡ γυνὴ μὲ

ἀφελῆ καὶ εὐγενικὸν τρόπον ἐκινεῖτο ἔμπροσθεν καὶ ὄπισθεν, ἢ καθήκλα αὐτῆ ἐπροξένοι ἀδιάλειπτον θόρυβον «κρίτς-κράκ» ὅστις, ἐὰν ἐγίνετο ἀπὸ ἄλλην τινα καθήκλα, δὲν ἤθελεν εἶσθαι παντάπασιν ὑποφερτός. Ὁ γέρον Συμεὼν Χόληδεὺς μάλιστα πολλὰκις ἐξέφρασεν, ὅτι ὁ θόρυβος οὗτος ἐπροξένοι εἰς τὴν ἀκοήν του τὴν εὐχάριστον τὴν ὁποίαν ἤθελεν προξενεῖται τὰ ἐκλεκτότερα τεμάχια τῆς Μουσικῆς, καὶ τὰ τέκνα ὡσαύτως ἐμαρτύρουν τὴν προτίμησιν τὴν ὁποίαν ἔδιδον εἰς τὸν θόρυβον τῆς καθήκλας τῆς μητρὸς, ὑπὸ ὁποιοῦνδήποτε ἄλλο πρᾶγμα εἰς τὸν κόσμον. Καὶ διατί; Διότι ἐπὶ εἰκοσι καὶ ἐπέκεινα ἔτη καθ' ἃ ἐκάθητο ἡ μήτηρ εἰς ἐκείνην τὴν καθήκλα, δὲν ἐξήρχοντο εἰμὴ προσφιλεῖς λέξεις, ἐπισυνωδευμένοι μὲ νάματα ὑψηλοτάτης ἠθικῆς καὶ ἀγαθωτάτης μητρικῆς ἀγάπης· ἄλλη τῆς κεφαλῆς καὶ ὀδύνας τῆς καρδίας ἀναριθμητοὶ ἔλαβον ἐκεῖ τὴν θεραπείαν των, ἀπειράριθμοι δυσκολίαι τοῦ πνεύματος τῆς ἐποχῆς ἔλαβον ἐκεῖ τὴν λύσιν των, καὶ ἔλα ταῦτα ὑπὸ τῆς ἀγαθωτάτης καὶ προσφιλεστάτης ταύτης γυναικὸς, ὡ ὁ Θεὸς νὰ τὴν εὐλογῆσῃ!

— Σὺ λοιπὸν στοχάζεσαι ὀλοὲν νὰ ὑπάγῃς εἰς τὸν Καναδά, αἱ Ἐλίξ; ἠρώτησεν ἡ γυνὴ, καθὼς παρετήρει ἡσύχως τὰ ἐν τῷ ἀγγεῖω βροδάκινα τῆς.

— Ναί, κυρία μου, ἀπήντησεν ἡ Ἐλίξ μὲ θετικὸν τρόπον. Πρέπει νὰ ὑπάγω ἔμπροσ, δὲν τολμάω νὰ μείνω.

— Καὶ τί θὰ κάμεις ὅταν φθάσῃς ἐκεῖ; Πρέπει νὰ σκεφθῆς καλὰ τοῦτο, παιδί μου.

Ἡ λέξις «παιδί μου» ἐξῆλθε φυσικώτατα ἐκ τῶν χειλέων τῆς Ραχήλ Χόληδεῦ, καὶ μάλιστα ἀφοῦ ἔνεκα τοῦ προσώπου, τοῦ σχήματος καὶ τῶν τρόπων τῆς, ἐδεικνύεν ἐντελέστατον μητρικὸν χαρακτήρα.

Ἡ χεὶρ τῆς Ἐλίξ ἔτρεμε, καὶ ὀλίγα δάκρυα κατέβρεξαν τὸ λεπτὸν ἐργόχειρόν της πλὴν ἢ ἀπάντησίς της ἦτο σταθερά.

— Θὰ κάμω ὅ,τι ἠμπορέσω, καὶ ἐλπίζω νὰ εὕρω καί τι.

— Ἡξευρε ὁμως, ὅτι ἠμπορεῖς νὰ μείνῃς ἐδῶ ὅσον θέλεις, εἶπεν ἡ Ραχήλ.

— Ὡ σὲ εὐχαριστῶ· ἀλλὰ, εἶπεν ἡ Ἐλίξ ἐντρομος δεικνύουσα τὸν μικρὸν Ὀρῆν, δὲν ἠμπορῶ νὰ κοιμηθῶ τὴν νύκτα, δὲν ἠμπορῶ ν' ἀναπαυθῶ καὶ νὰ ἡσυχάσω. Χθὲς εἶδα εἰς τὸ ὄνειρόν μου ὅτι ἐκεῖνος ὁ ἀνθρωπος ἦλθεν εἰς τὴν αὐλήν;

— Ὡ δύστυχη! εἶπεν ἡ Ραχήλ, σπογγίζουσα τοὺς ὀφθαλμούς της, δὲν πρέπει ὅμως νὰ φοβῆσαι τόσον. Μὲ τὴν δύναμι τοῦ Θεοῦ δὲν ἐπιάσθηκε κανένας φυγὰς ἀκόμη ἐδῶ εἰς τὸ χωριὸν μας, καὶ ἐλπίζω ὅτι δὲν θὰ ἦσαι ἡ πρώτη.

Ἡ θύρα ἐνταῦθα ἠνεώχθη, καὶ μικρόσωμος, στρογγύλη καὶ φουντωμένη γυνὴ ἐνεφανίσθη εἰς τὴν θύραν, τῆς ὁποίας τὸ ἐρυθροῦν καὶ ἀκμάζον πρόσωπον ὁμοιάζεν ὄριμον μῆλον. Ἦτο ἐνδεδυμένη ὡς ἡ Ραχήλ, μὲ τὰ αὐτὰ χρώματα καὶ μὲ τὸ καθαρὸν μανδύλιον περὶ τὸ στογγύλον καὶ παχυλὸν στήθος τῆς.

— Ὡ Ρούθ Στέδμαν, εἶπεν ἡ Ραχήλ προχωρήσασα χαρμοσύνως, τί κάνεις Ρούθ; ἠρώτησεν, δι-

δουσαι ἀμοιβαίως καὶ ἀπὸ καρδίας τὰς χεῖράς των.

— Καλὰ, ἀπήντησεν ἡ Ρούθ· ἐκβαλοῦσα δὲ τὸ πιλίον τῆς καὶ καλύψασα αὐτὸ μὲ τὸ βιγνόμακτρον τῆς, εἶδειξε στρογγύλην μικρὰν κεφαλὴν, ἐπὶ τῆς ὁποίας τὸ Κουακερικὸν κάλυμμα ἰστάμενον ἀτάκτως καὶ ἀσχημῶς, περιεφρόνει τὰς ψηλάφῃσεις καὶ τὰς προσπαθείας τῶν μικροτάτων καὶ παχυλῶν ἐκείνων χειρῶν, αἵτινες κατεγίνοντο νὰ τὸ τοποθετήσωσιν εὐσχήμως. Στροφοίτινες τῆς εἰς ἄκρον βοστρυχῶδους κόμης τῆς ἦσαν ἐξῶθεν διεσπαρμένοι ἔνθεν κακεῖθεν, καὶ ἠναγκάσθη νὰ τοὺς διορθώσῃ εἰς τὴν θέσιν των μετὰ ταῦτα ἡ φίλη μας αὕτη, ἥτις ἐφαινετο εἰκοσιπενταετῆς τὴν ἡλικίαν, στραφεῖσα ἀπὸ τὸ μικρὸν κάτοπτρον, ἐνώπιον τοῦ ὁποίου ἴστατο, καταγινόμενη εἰς τὰς ἀνωθεν ἐπιδιορθώσεις, ἐφαινετο πολὺ εὐχαριστήμενη. Τὴν αὐτὴν εὐχάριστον ἤθελε λάβει καὶ οἰοῦν ἄλλοτε ἄλλος τὴν ἐδλεπε, καθότι ἦτο κράσεως ὑγειεστάτης, καλῆς καρδίας, ζωηρὰ, μία γυναικοῦλα τέλος πάντων ἥτις εἶχε πᾶν ὅ,τι ἡ καρδία τοῦ ἀνθρώπου δύναται νὰ ἐπιθυμῆσῃ.

— Ρούθ, τούτη ἡ φιλιναδα ἐδῶ εἶναι ἡ Ἐλίξ Χάρης, καὶ τοῦτο εἶναι τὸ μικρὸ παιδί ὁποῦ σοῦ εἶπα.

— Ἐγὼ μεγάλῃ εὐχαρίστησιν ὁποῦ σ'εἶδα, Ἐλίξ, εἶπεν ἡ Ρούθ, σείσουσας τὰς χεῖρας ὡς ἂν ἦτον ἡ Ἐλίξ παλαιά της φίλη, τὴν ὁποίαν πρὸ πολλοῦ ἐπερίμενον· τοῦτο εἶναι τὸ παιδάκι σου αἱ, τοῦ ἔφερα ἕνα γλυκίσμα, εἶπεν ἐκβάλλουσα αὐτὸ ἀπὸ τὴν θήκην του, τὸ δὲ παιδίον ἐγερθὲν καὶ παρατηροῦν χαρμοσύνως ἀναμέσον τῶν βοστρυχῶν του, τὸ ἔλαβεν εἰς τὰς χεῖράς του μὲ φόβον τινά.

— Ποῦ εἶναι τὸ βρέφος σου Ρούθ; ἠρώτησεν ἡ Ραχήλ.

— Ὡ, ἔρχεται ὀλοὲν, ἡ Μαρία σου καθὼς ἐρχόμουν τὸ ἐπῆρε, καὶ ἔτρεξε διὰ νὰ τὸ δεῖξῃ εἰς τὰ παιδιὰ.

Τὴν στιγμήν ταύτην, ἀνοικθείσης τῆς θύρας, ἦλθεν ἡ Μαρία μὲ τὸ βρέφος ἦτο ἐντιμος καὶ βροδάχρους νεᾶνις, τῆς ὁποίας οἱ μεγάλοι καὶ ξανθοὶ ὀφθαλμοὶ ὁμοιάζον τοὺς τῆς μητρὸς τῆς.

— Ὡ, ὦ! ἐφώναξεν ἡ Ραχήλ, πλησιάσασα καὶ λαβοῦσα εἰς τοὺς βραχιονιάς της τὸ μεγάλο, λευκὸν καὶ παχὺ παιδίον, τί καλὸ ὁποῦ εἶναι, καὶ πῶς μεγαλώνει!

— Βέβαια! εἶπεν ἡ μικρὰ Ρούθ μὲ ζωηρότητα, καὶ λαβοῦσα εἰς τὰς χεῖράς της τὸ βρέφος ἤρχισε νὰ τὸ ἀπεκδύῃ βαθμηδὸν ἀπὸ ἔλα τὰ ἐξωτερικὰ περικοσμήματα, ἐπισυνοδεύουσα τὴν πράξιν τῆς ταύτην μὲ ἀδιάλειπτα φιλήματα καὶ χαιρονομίας, καὶ ἀφοῦ τὸ ἐπιδιόρθωσε κατὰ τὴν θέλησίν της, τὸ ἔθεσεν ἐπὶ τοῦ πατώματος εἰς ἐλευθερὰν διάθεσιν. Τὸ βρέφος ἐφαινετο συνηθισμένον εἰς τοῦτο, καθότι εὐθὺς μὲ τὴν μεγαλητέραν ἀδιαφορίαν ἔθεσε τὸν ἀντίχειρά του εἰς τὸ στόμα, καὶ ἤρχισε νὰ καταθυοῖται εἰς τοὺς βαθυτάτους διαλογισμούς του, ἢ δὲ μήτηρ καθήσασα καὶ λαβοῦσα ἀνὰ χεῖρας μακροτάτην περικνημίδα μεμιγμένου νήματος κυανοῦ καὶ λευκοῦ, ἤρχισε νὰ πλέκη μὲ ὑπερβολικὴν ταχύτητα καὶ προθυμίαν.

— Μαρία, ἤθελεν εἶσθαι καλῆτερα νὰ γεμίσης τὸ ἀγγεῖον ἀπὸ νερό; εἶπεν εὐγενῶς ἡ μήτηρ.

Ἡ Μαρία διευθύνθη εὐθὺς μὲ τὸ ἀγγεῖον εἰς τὸ

φρέαρ, καὶ ἐπανελοῦσα μετ' ὀλίγον, τὸ ἔθεσεν ἐπὶ τοῦ πυρὸς ὅπου ἤρχισε νὰ βράζῃ καὶ νὰ ἀτμίζῃ. Τὰ βροδάκινα ὡσαύτως, δυνάμει ἐλαφρῶν τινῶν ψιθυρισμῶν τῆς Ραχήλ, ἐτέθησαν μὲ τὰς αὐτὰς χεῖρας ἐπὶ τοῦ πυρὸς.

— Μαρία, εἶπεν ἡ Ραχήλ, δὲν πηγαίνει καλῆτερα νὰ εἰπῆς τοῦ Ἰωάννη νὰ ἐτοιμάσῃ ἐν κοτόπουλον; καὶ ἡ Μαρία ἀνεχώρησεν εὐθὺς πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς παραγγελίας. Ἡ Ραχήλ δὲ καταβιάσασα λευκώτατον ἄλευρον καὶ ἀγγεῖον, καὶ δέσασα ἐνώπιόν της τὴν ποδιάν, κατεγίνετο ἡσύχως εἰς τὸν σχηματισμὸν γλυκυσμάτων.

— Πῶς ἀπερνᾷ ἡ Ἀβιγέλ Πέτερας; ἠρώτησεν ἡ Ραχήλ ἐξακολουθοῦσα τὴν ἐργασίαν της.

— Ὡ καλῆτερα, εἶπεν ἡ Ρούθ. Ἦμουν σήμερον τὸ πρῶν ἐκεῖ, τῆς ἐτοίμασα τὸ κρεβάτι καὶ τῆς εἰσγύρησα τὴν οἰκίαν· ὡς καὶ ἡ Λη Χίλς ἐπῆγε τὸ ἀπόγευμα καὶ τῆς ἔκαμε ψωμί διὰ κάμποσαις ἡμέραις· τῆς ὑπεσχεθῆκα καὶ ἐγὼ ὅτι θὰ ὑπάγω ἀπόψε.

— Θὰ ὑπάγω καὶ ἐγὼ αὔριον νὰ ἰδῶ ἂν ἔχη χρεῖα ἀπὸ κάμμιν ὑπηρεσίαν, εἶπεν ἡ Ραχήλ.

— Θὰ κάμεις πολὺ καλὰ, εἶπεν ἡ Ρούθ. Ἄκουσα προσέτι, ὅτι ἡ Ἄννα Στάνγγουδ ἀσθενεῖ. Ὁ Ἰωάννης ἦτον ἐκεῖ χθὲς τὸ βράδυ, πρέπει νὰ ὑπάγω καὶ ἐγὼ αὔριον.

— Ὁ Ἰωάννης ἠμπορεῖ νὰ ἔλθῃ νὰ γευματίσῃ μὲ ἡμᾶς, ἂν ἔχῃς νὰ μείνῃς ἐκεῖ ὅλην τὴν ἡμέραν, εἶπεν ἡ Ραχήλ.

— Σὲ εὐχαριστῶ, Ραχήλ, βλέπομεν ὡς αὔριον· ὦ νὰ ἤρχετο ὁ Συμεὼν.

Τὴν στιγμήν ταύτην εἰσῆλθεν ὁ Συμεὼν Χόληδεὺς αὐτός ἦτο ὑψηλὸς, ἴσιος καὶ εὐρωστός ἀνὴρ, ἐνδεδυμένος μὲ ἐπανοφόρεμα καὶ περισκέλια βαθύχροα, καὶ πλατύτατον πῖλον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς.

— Τί κάμνεις, Ρούθ; εἶπεν, ἐκτείνας ἐνθέρμως τὴν πλατυτάτην χεῖρά του ἐνώπιον τῆς μικρᾶς καὶ παχυλῆς παλάμης της· τί κάμνει ὁ Ἰωάννης;

— Ὡ, ὁ Ἰωάννης καὶ ὄλοι μας εἴμεθα καλὰ, ἀπήντησεν ἡ Ρούθ περιχαρῆς.

— Κανένα νέον, πατέρα; ἠρώτησεν ἡ Ραχήλ, καθὼς κατεγίνετο νὰ ψῆσῃ τὰ γλυκίσματα.

— Ὁ Πέτρος Στέβινς μοῦ εἶπεν ὅτι θὰ ἔλθῃ πρὸς τοῦτα τὰ μέρη ἀπόψε, μὲ «φίλους», εἶπεν ὁ Συμεὼν ἐκφραστικῶς, καθὼς ἐπλενε τὰς χεῖράς του εἰς ὄπισθὲν τι μέρος τοῦ δωματίου.

— Ἀλήθεια! εἶπεν ἡ Ραχήλ σκεπτικῶς παρατηροῦσα μὲ περίεργον βλέμμα τὴν Ἐλίξαν.

— Δὲν εἶπες σὺ ὅτι τὸ ὄνομά σου εἶναι Χάρης; ἠρώτησεν ὁ Συμεὼν τὴν Ἐλίξαν, καθὼς ἐπανῆλθεν ἐντὸς τοῦ δωματίου.

Ἡ Ραχήλ ἐβρίφη ταχέως τὸ βλέμμα της ἐπὶ τοῦ συζύγου της, καθὼς ἡ Ἐλίξ τρομακτικῶς ἀπήντησε, ναί, καὶ ἐπειδὴ οἱ φόβοι της ἦσαν πάντοτε εἰς ἄκρον ὑπερβολικοί, ὡς ἐκ τούτου συνέλαβε τὴν ιδεάν ἡμίπως ἐδημοσιεύθησαν εἰδοποιήσεις περὶ αὐτῆς.

— Μητέρα! ἐφώναξεν ὁ Συμεὼν τῆς Ραχήλ καθὼς ἴστατο ἐξῶθεν.

— Τί θέλεις; εἶπεν ἡ Ραχήλ, τρίβουσα τὰς ἀλευρωμένας χεῖράς της καθὼς ἐξῆλθεν.

— Ὁ ἀνδρας τῆς κοπέλλας εἶναι εἰς τοῦτα τὰ

μέρη, καὶ θὰ ἔλθῃ ἐδῶ ἀπόψε, εἶπεν ὁ Συμεὼν.

— Ἀλήθεια τὸ λέγεις πατέρα; ἠρώτησεν ἡ Ραχήλ μὲ χαρμοσύνον πρόσωπον.

— Εἶναι ἀληθέστατον. Ὁ Πέτρος ἐπῆγε χθὲς κάτω εἰς τὸ ἄλλο μέρος μὲ τὴν ἄμαξαν, καὶ εὗρηκε ἐκεῖ μίαν γραίαν καὶ δύο ἀνθρώπους, ὁ ἕνας ἐξ αὐτῶν μάλιστα εἶπεν ὅτι ὀνομάζεται Γεώργιος Χάρης, καὶ ἀπ' ἐκεῖνο ὁποῦ ἐπερίγραψεν, εἶμαι βέβαιος ὅτι εἶναι ὁ ἀνδρας της. Εἶναι ἕνας καθαρὸς καὶ εὐμορφος νέος.

— Θὰ τῆς τὸ εἰποῦμε τώρα; εἶπεν ὁ Συμεὼν.

— Ἄς τὸ εἰποῦμεν τῆς Ρούθ, εἶπεν ἡ Ραχήλ. Ἐλα ἐδῶ Ρούθ, ἔλα!

Ἡ Ρούθ ἀφῆσασα τὸ ἐργόχειρόν της, ἔδραμεν εὐθὺς.

— Ρούθ, τί στοχάζεσαι, εἶπεν ἡ Ραχήλ. Ὁ πατέρας λέγει ὅτι ὁ ἀνδρας τῆς Ἐλίξας εἶναι εἰς τοῦτα τὰ μέρη καὶ θὰ ἔλθῃ ἀπόψε ἐδῶ.

Τὸ αἰφνίδιον σκίρτημα χαρᾶς τῆς μικρᾶς ταύτης γυναικὸς διέκοψε τὴν ὀμιλίαν, καὶ καθὼς ἐκτύπησε τὰς χεῖράς της μὲ ἐν περιέργον πῆδημα ἀπὸ τὸ πάτωμα, δύο βόστρυχες ἐξῆλθον τοῦ καλύμματός της καὶ ἔπεσαν λάμποντες εἰς τὸ ἐπὶ τῶν ὤμων της λευκώτατον μανδύλιον.

— Σιωπὴ ῥάτια μου! εἶπεν ἡ Ραχήλ ἠπίως, σιωπὴ Ρούθ! Εἰπέ μας, κάνει νὰ τῆς τὸ εἰποῦμε τώρα;

— Τώρα! βέβαια εἰς τὴν στιγμήν. Ὑπόθεσαι νὰ ἦτον εἰς ταύτην τὴν περίστασιν ὁ Ἰωάννης μου· πόσον ἤθελα χαρῆ; Πρέπει νὰ τῆς τὸ εἰποῦμεν εὐθὺς.

— Σὺ δὲν φροντίζεις δι' ἄλλο τι παρὰ νὰ ἀγαπᾷς τὸν πλησίον σου, Ρούθ, εἶπεν ὁ Συμεὼν παρατηρῶν τὴν Ρούθ μὲ λάμποντας ὀφθαλμούς.

— Βεβαίωτατα. Καὶ πῶς, δὲν ἐγεννήθημεν πρὸς τοῦτον τὸν σκοπὸν; Ἄν δὲν ἀγαποῦσα τὸν Ἰωάννην καὶ τὸ βρέφος μου, δὲν ἤθελα αἰσθάνεσθαι τόσον αὐτόν. Ἐλα τώρα εἰπέ της το! εἶπεν ἡ Ρούθ βίψασα καταπειστικῶς τὰς χεῖράς της ἐπὶ τοῦ βραχιονίου τῆς Ραχήλ. Ἐπαρέ τιν εἰς τὸ δωματίον τῆς κλίνης σου, καὶ ἐγὼ ἐπισταῶ εἰς τὸ μαγειρεῖον.

Ἡ Ραχήλ ἦλθεν ἐντὸς τοῦ μαγειρείου ὅπου ἐκάθητο ἡ Ἐλίξ ἀράπτουσα, καὶ ἀνοίξασα τὴν θύραν μικροῦ τινος δωματίου τῆς κλίνης, εἶπεν ἠπίως· Ἐλα ἐδῶ μέσα μαζὴ μου, ἔχω νὰ σοῦ εἰπῶ καί τι νέον.

Τὸ ὠχρὸν πρόσωπον τῆς Ἐλίξας αἰφνης ἐρυθρίασε, καὶ καθὼς ἠγγέρθη τρέμουσα ὑπὸ νευρικῆς ἀδημονίας, τὰ ὄμματα της ἦσαν προσηλωμένα ἐπὶ τοῦ βρέφους τῆς.

— Ὁχι, ὄχι, εἶπεν ἡ μικρὰ Ρούθ, καθὼς ἔδραμε καὶ τὴν ἔλαβεν ἀπὸ τὰς χεῖρας. Μὴ φοβῆσαι ποτὲ, εἶναι καλὰ εἰδήσεις. Ἐλίξ, πῆγαινε μέσα, πῆγαινε! Ὁθῆσασα δὲ αὐτὴν εὐγενῶς καὶ κλείσασα τὴν θύραν ὀπισθὲν της, ἐστράφη μετὰ ταῦτα, καὶ λαβοῦσα τὸν μικρὸν Ὀρῆν εἰς τοὺς βραχιονιάς της, ἤρχισε νὰ τοῦ δίδη ἀδιάλειπτα φιλήματα.

— Ὡ μικρὸ μου, θὰ εἶδεις τὸν πατέρα σου. Τὸ ἠξεύρεις τοῦτο; ἐπανελάμβανεν ἀκαταπαύτως καθὼς τὸ παιδίον μὲ ἐμπληκτον βλέμμα τὴν παρετήρει.

Ἐντοσοῦτω ἄλλη τις σκηνὴ ἐλάμβανε χώραν ἐντὸς τοῦ δωματίου τῆς κλίνης. Ἡ Ραχήλ Χόληδεῦ κρᾶξασα τὴν Ἐλίξαν πλησίον, τῆ εἶπεν. Ὁ Κύριος σὲ

εὐσπλαγγισθῆ παιδί μου· ὁ ἄνδρας σου ἔφυγεν ἀπὸ τὸν οἶκόν τῆς δουλείας.

Τὸ αἶμα τῆς Ἑλίξῃς ἐσυτρωεῦθη ἐν ἀναρεί εἰς τὰς παρείας τῆς, καὶ ἀπεσύρθη πάλιν μετὰ τὴν αὐτὴν ταχύτητα εἰς τὴν καρδίαν τῆς· ἔθεν ὠχρὰ καὶ μὴ δυναμένη ν' ἀνθέξῃ ὑπὸ τῆς ἀθυρίας, ἐκάθησεν.

— Ἐχε θάρρος παιδί μου, εἶπεν ἡ Ῥαχήλ ψάσσασα μετὰ τὴν χεῖρα τὴν κεφαλὴν τῆς. Αὐτὸς εἶναι μετὰ φίλους, οἱ ὁποῖοι θὰ τὸν φέρουν ἐδῶ ἀπόψε.

— Ἀπόψε! ἐπανελάβεν ἡ Ἑλίξα, ἀπόψε! Ἄλλ' αἱ λέξεις κατ' ἐκείνην τὴν στιγμήν εἶχον ἀπωλέσει τὴν σημασίαν των, ὁ ἐγκέφαλός τῆς κατεῖχετο ὑπὸ σκοτοδίνης, τὸ πᾶν ἦτο χάος.

Ὅταν ἠγέρθη τοῦ ὕπνου, εὔρεν ἑαυτὴν ἀναπαυτικῶς κεκαλυμμένην ἐπὶ τῆς κλίνης καὶ ἠσθάνθη τὰς χεῖράς τῆς τριβομένας ὑπὸ τῆς μικρᾶς Ῥούθ μετὰ κίφου. Ἦνοιξε τοὺς ὀφθαλμούς εἰς κατάστασιν ἐνυπνιάδου καὶ ἠλυκιάτης ἀσθενείας, καὶ εἰς τὴν περίστασιν ταύτην ὠμοιάζε τὸν ἄνθρωπον ἐκεῖνον ὅστις, ἀφοῦ ἐκόμισεν ἐπὶ πολὺ διάστημα βαρύτερον ἄχος καὶ ἀπελευθερώθη τοῦ βάρους, ἐπιθυμῆσάν τὴν ἀνάπαυσιν. Τὸ ὑπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς τῆς φυγῆς τῆς ἀδιάλειπτον κτύπημα τῶν νεύρων τῆς κατεπραῖνθη καὶ ἀντ' αὐτοῦ τὴν κατέλαβεν ἰδιαιτέρον αἰσθημα ἀσφαλείας καὶ ἀναπαύσεως, πλὴν καθὼς ἔκχετο ἐπὶ τῆς κλίνης μετὰ τοὺς μεγάλους καὶ μέλανας ὀφθαλμούς τῆς ἠνεπιγμένους, παρηκολούθει, ὡς εἰς γλυκύτερον ἐνύπνιον καταβεβυθισμένη, τὰ κινήματα τῶν πέριξ εὐρισκομένων. Καθὼς ἦτο ἡ θύρα τοῦ ἄλλου δωματίου ἠνεπιγμένη, εἶδε τὴν τράπεζαν τοῦ δειπνοῦ προητοιμασμένην μετὰ τὸ λευκότερον τραπέζομασθῆλον, ἤκουσε τὸν ὄρθρον τῶν ἀγγείων τοῦ τέϊ, εἶδε τὴν Ῥούθ εἰς ἀκατάπαυστον κίνησιν, κομίζουσαν πινάκια πλήρη γλυκισμάτων, καὶ θέτουσαν ἀπὸ καιρὸν εἰς καιρὸν γλυκίσματα· εἰς τὴν χεῖρα τοῦ Ὀρῆν, ἡ ψηλαφίζουσαν τὴν κεφαλὴν του ἡ περιπλέκουσαν τοὺς λευκιστάτους δακτύλους τῆς ἀναρέσον τῶν μακρυτάτων βοστρύχων του, εἶδε τὸν μητρικὸν καὶ εὐπροσῆγορον τρόπον τῆς Ῥαχήλ, ἥτις ἀπὸ καιρὸν εἰς καιρὸν ἐπλησίαζε τὴν κλίνην ἐπιδιορθώνουσα τὰ σκεπάσματα καὶ τακτοποιούσα τὴν στρωμνὴν, εἰς τρόπον ὡς ἐξεφράζετο ἡ καλοκάγαθία τῆς, καὶ συνηθάνετο ὑπερβολικῶς εὐχαρίστησιν ἀπὸ τὸ ἀκτινοβολοῦν βλέμμα, τὸ ὁποῖον ἔρριπτον ἐπ' αὐτῆς οἱ δύο μεγάλοι, ζωηροὶ καὶ ξανθοὶ ὀφθαλμοὶ τῆς Ῥαχήλ. Εἶδε τὴν ἔλευσιν τοῦ ἀνδρὸς τῆς Ῥούθ, καὶ αὐτὴν ἀναπηδήσασαν μετὰ πρόθυμόν τινα ψιθυρισμὸν καὶ δεικνύουσα ἀπὸ καιρὸν εἰς καιρὸν μετὰ τοὺς μικροὺς δακτύλους τῆς τὸ δωματίον, τὴν εἶδε μετὰ ταῦτα καθησμένην μετὰ τὸν Ὀρῆν εἰς τοὺς βραχιονιάς τῆς διὰ τὸ τέϊ, τοὺς εἶδεν ὄλους ἀκολούθως εἰς τὴν τράπεζαν, καὶ τὸ βρέφος τῆς ἐπὶ ὑψηλῆς τινας καθήλας, ὑπὸ τὴν σιάν τῆς εὐρυτάτης πέτρως τῆς Ῥαχήλ. Ἐκεῖ ἤκούοντο σιγαλοὶ ψιθυρισμοί, ἑλαφροῦς ἤχος κοχλιαρίων, καὶ μουσικὴ ἁρμονία ἐκπωμάτων καὶ πινακίων, ὅλα δὲ ἑμοῦ μεμιγμένα ἀπετέλουν εὐάρεστον ἐνύπνιον ἀναπαύσεως· καὶ ἡ Ἑλίξα ἐκοιμήτο, ὡς ἂν μὴ ἐκοιμήθη ποσῶς ἀπὸ τὴν φρικώδη ἐκείνην στιγμήν τοῦ μεσονυκτίου, καθ' ἣν, μετὰ τὸ βρέφος εἰς

τὰς ἀγκάλας, ἔφυγεν ἐν τῷ μέσῳ τῆς ψυχροτάτης καὶ ἀστροφεγγυῆς ἐκείνης νυκτός.

Ἐβλέπεν εἰς τὸ ἐνύπνιον τῆς ὠραῖόν τινα τόπον, ὅστις τῇ ἐφαίνετο τόπος ἀναπαύσεως, περικεκοσμημένος μετὰ χλοερὰς ὄχθας, μετὰ εὐτυχια νησιδία καὶ λαμπρῶς μαρμαίροντα ὕδατα. Ἐκεῖ ἐντὸς οἰκίας τινος, εἰς τὴν ὁποίαν εὐνοϊκαί τινες φωναὶ τῆς ἔλεγον ὅτι εἶναι ἄτυλον, εἶδε τὸ τέκνον τῆς παίζον ὡς ἐλεύθερον καὶ εὐτυχῆς βρέφος. Ἦκουσε τὸ βᾶδισμα τοῦ συζύγου τῆς, ὅστις πλησιάσας, τὴν περιέπλεξε μετὰ τοὺς βραχιονιάς του· μετὰ ταῦτα ἠσθάνθη ὀλίγα τινὰ δάκρυα ἐπὶ τοῦ προσώπου τῆς καὶ ἠγέρθη! Δὲν ἦτον ἐνύπνιον. Τὸ φῶς τῆς ἡμέρας εἶχε πρὸ πολλῆς ὥρας παρέλθῃ, τὸ βρέφος ἐκοιμήτο ἡσυχῶς πλησίον τῆς, ὁ λύχνος ἔχεεν ἀμυδρὸν φῶς καὶ ὁ σύζυγός τῆς ἰστάμενος παρὰ τὸ προσκεφάλαιόν τῆς ἐκλαίειν.

Ἡ ἐπιτοῦσα πρώτα εἰς τὸν Κουακερικὸν τοῦτον οἶκον ἦτο τῶνόντι χαρμόσυτος. Ἡ μήτηρ ἠγέρθη ἐνώρως καὶ περιετριγυρίζετο ἀπὸ ἐνασχολημένας νεανίδας καὶ νέους, τοὺς ὁποίους μόλις ἐλάβομεν εὐκαιρίαν νὰ παρειστάξωμεν χθὲς εἰς τοὺς ἀναγνώστους μᾶς, καὶ οἵτινες ὡς πρὸς τὴν ἐργασίαν των διὰ τὴν προετοιμασίαν τοῦ προγεύματος, καθυπετάττοντο εἰς τὴν εὐγενῆ ἔκφρασιν τῆς Ῥαχήλ, «ἤθελεν εἶσθαι καλῆτερον τοῦτο, ἢ γλυκύτερον, δὲν ἤθελεν εἶσθαι καλύτερα νὰ κάμῃς τοῦτο;» καθότι τὸ πρόγευμα εἰς τὰς ἀφθόνας πεδιάδας τῆς Ἰνδίας εἶναι πρᾶγμα εἰς ἄκρον πολὺπλοκον καὶ ποικίλον καὶ ἀπαιτεῖ, καθὼς ἡ σύλληξις τῶν διεσχορπισμένων ῥοδοφύλλων τοῦ Παρδαίσιου, περισσοτέρας χεῖρας παρὰ τὰς τῆς πρωτοτύπου μητρός. Ἐν τούτῳ τῷ μεταξὺ ὁ Ἰωάννης ἔδραμεν εἰς τὸ φρέαρ διὰ νὰ λάβῃ ὕδωρ, ὁ Συμεὼν ἐκοσκίνιζεν ἄλευρον διὰ ἀροτοκόλουρα, ἡ Μαρία ἄθεθε καφεῆ, καὶ ἡ Ῥαχήλ ἐκινεῖτο εὐγενῶς καὶ ἡσυχῶς, καταγινομένη εἰς τὴν ἐπεξεργασίαν γλυκισμάτων, κόπτουσα κοτόπουλα, καὶ διαχέουσα ἐπὶ ὄλων γενικῶς τῶν ἐργασιῶν τῆς προετοιμασίας εἰδὸς τι ἡλιακοῦ ἀκτινοβολισμοῦ. Ἐὰν ἦτο κίνδυνος ἀταξίας ἢ συγκρούσεως προερχομένης ἐκ τοῦ ἀπρονοήτου ζήλου τοσοῦτων νέων ἐργατῶν, ἢ γλυκυτάτῃ ἔκφρασις τῆς, «ἔλα, ἔλα» ἦτο ἱκανὴ νὰ διαλύσῃ πᾶσαν δυσκολίαν. Οἱ ποιηταὶ ἐπραγματεύθησαν περὶ τοῦ διαζύματος τῆς Ἀφροδίτης, δὲν ὁποῖον ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν διεταράχθη ἅπασαν τὴν ἀνθρωπότητα, ὡς πρὸς ἡμᾶς ὅμως ἠθέλαμεν προτιμῆσαι τὸ διάζωμα τῆς Ῥαχήλ Χόλμδεῦ, τὸ ὁποῖον διετῆρει τὴν τάξιν καὶ ἐξῆλθον ἁρμονίαν εἰς ὅλας τὰς πράξεις, καθότι ἀναμφιβόλως νομίζομεν ὅτι εἶναι πλέον ἰδιάζον εἰς τὴν ἐποχὴν μας.

Ἐνθὺ ἐγένοντο ὅλα ἡ λοιπαὶ προετοιμασίαι, Συμεὼν ὁ γεροντότερος ἴστατο ἐνὸς πιον μικροῦ τινος καθρέπτου εἰς τὴν γωνίαν, ἐπηρεχομένης εἰς τὸ ἀντιπατριαρχικὸν ἔργον τοῦ κυρίουματος. Τὰ πάντα ἐντὸς τοῦ μεγάλου τούτου μαγειρείου ἐβάδιζον μετὰ ὑπερβολικῆν εὐταξίαν, ἡσυχίαν καὶ ἁρμονίαν· ὅλοι ἐφαίνοντο συναισθανόμενοι τὴν εὐχαρίστησιν τοῦ νὰ πράξωσι κάτι, καὶ ἐφ' ὄλων ἦτο διακεχυμένη μία ἀτμοσφαῖρα ἀμοιβαίας σχέσεως καὶ ἀδελφότητος, ὡς

Ο ΦΟΙΝΙΞ εκδίδεται ἅπαξ τοῦ μηνὸς εἰς φυλλάδιον συγκείμενον ἐκ τριῶν τούλα-
χιστον τυπογραφικῶν φύλλων.

Τιμᾶται δὲ διὰ μὲν τοὺς ἐντὸς τῆς Ἑπτανήσου κατ' ἔτος διστ. 2 $\frac{1}{2}$, διὰ δὲ τοὺς
ἐκτὸς δραχμ. 17 πληρωτέων ἅμα τῇ παραλαβῇ τοῦ πρώτου φυλλαδίου.

ΑΙ ΣΥΝΔΡΟΜΑΙ ΓΙΝΟΝΤΑΙ

- ΕΝ ΚΕΡΚΥΡΑ, παρὰ τῷ αὐτῷ τυπογραφείῳ.
» ΠΑΕΟΙΣ, παρὰ τῷ Κ. Σ. Ι. Μάστορα.
» ΔΕΥΚΑΔΙ, παρὰ τῷ Κ. Ἀνδρέα Ν. Μεταξῆ.
» ΖΑΚΥΝΘΩ, παρὰ τῷ Κ. Σεργίῳ Χ. Ραφτάνῃ.
» ΑΘΗΝΑΙΣ, παρὰ τῷ Κ. Σπυρ. Α. Κουτσούρη.
» ΣΜΥΡΝΗ, παρὰ τῷ Κ. Α. Πατρικίῳ.
» ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ, παρὰ τῷ Κ. Α. Βαλλιάνῳ.

Ὁ προμηθεύων δέκα συνδρομὰς θέλει λάβει δωρεὰν δύο ἀντίτυπα τοῦ ἐν τῷ Φοίνικι
μεταφραζομένου μυθιστορήματος *Ἡ Καλλιόπη τοῦ Μπάρμπα Θωμᾶ* τῆς Κ.^α
Μπήτσερ Στόου τοῦ ὁποίου ἡ ἔκδοσις θέλει συμπληρωθῆ ὅσον οὕπω.

Ὁ ΦΟΙΝΙΞ θέλει ἀναγγέλλει εἰς τὸ ἐξώφυλλον του τὰ νεοφανῆ συγγράμματα, ὧν
ἀντίτυπον ἤθελε σταλῆ παρὰ τῶν συγγραφέων εἰς τοὺς ἐκδότας.

Πίναξ τῶν ἐμπεριεχομένων.

Ἡ πίστις καὶ ὁ λόγος	σελ.
Ἐπιστολαὶ ἀνέκδοτοι Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρου	» 249
Ἰουδίθ	» 253
Περὶ δημοσίου ἠθικῆς	» 256
ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΚΑ. Τὸ Λερίον	» 258
Ὁ Γαλιλαῖος Γαλιλαίου	» 259
Μέλαν	» 262
Τὸ τηλευγέστατον Ἄστρον τῆς Ἀφροδίτης	» 264
Περὶ τῶν δημοκρατιῶν Ἀθηνῶν καὶ Σπάρτης	» »
Φιλοσοφία τῆς ἱστορίας	» 273
Ποίησις	» 279
ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ. Ἡ Καλλιόπη τοῦ Μπάρμπα Θωμᾶ, σύγγραμμα τῆς Ἀμερικανίδος Κ. ^α Μπήτσερ Στόου (Beecher Stowe)	» 284